HENRYK SIENKIEWICZ

Hania

EDITURA
ALBATROS

HENRYK SIENKIEWICZ

HANIA

Traducere de STAN VELEA
Coperta de: GHEORGHE MARINESCU

virtual-project.eu
== aladrian ==

EDITURA ALBATROS
BUCUREŞTI
1986

Notă asupra ediţiei

Nuvelele publicate în volumul de fată au fost traduse după textele originale cuprinse în ediţia H. Sienkiewicz, Scrieri alese (Wybór pizm), *respectiv, din volumele :* Nuvele (Nowele), *vol, I, Varşovia, 1955* [Două căi (Dwie drogi) *şi* Nuvele (Nowele), *vol. II, Varşovia, 1955* [Bătrânul slujitor (Stary sluga), Hania *şi* Selim Mirza].

În transcrierea numelor proprii s-a respectat grafia originală, cu toate că citirea lor implică unele dificultăţi pentru lectorul român din cauza abundenţei de consoane, sau a unor litere cu valori fonice specifice limbii polone. Dăm, de aceea, câteva indicaţii menite să uşureze receptarea lor ca pronunţie; *a* – o^{n} *(o nazal*); e – e^{n} *(e nazal*); c = *ţ ; j = i ;l* = u; ó = *u*; cz, ci, ć = ċ *(ci)} rz, z, ź* = j; sz, *si, ś = ş (şi).*

ST. V.

BĂTRÂNUL SLUJITOR

Alături de vechii socotitori, economi şi pădurari, un alt tip care dispare tot mai mult de pe suprafaţa pământului este slujitorul bătrân. Îmi aduc aminte că, pe vremea copilăriei mele, în casa părinţilor slujea unul dintre aceşti mamuţi, ale căror oase vor fi dezgropate din când în când prin vechile cimitire, acoperite de straturile groase ale uitării. Se numea Mikolaj Suchowolski şi era şleahtic{1} din satul Sucha Wola, pe care îl pomenea adesea în povestirile sale. Tatăl meu îl moştenise de la părintele său, la care slujise ca ordonanţă în timpul războaielor napoleoniene. Când intrase în slujba bunicului meu, nu-şi amintea nici el prea bine, iar de-l întrebai în care an, priza tutun şi răspundea :

— Păi mie nu-mi crescuse încă mustaţa, da şi don colonel, luminează-i, Doamne, sufletul, mai avea caş la gură.

În casa părinţilor mei făcea tot felul de treburi: era bufetier, lacheu ; vara se ducea la seceriş ca un vechil, iarna supraveghea treieratul grâului, ţinea cheile de la dulapul cu băuturi, de la pivniţă şi de la magazie*;* întorcea ceasurile, dar cel mai mult bombănea.

Pe omul acesta nu mi-l amintesc altfel decât mormăind. Îi boscorodea pe tata, pe mama ; eu mă temeam de el ca de foc, cu toate că ţineam la el ; la bucătărie se certa cu bucătarul, pe băieţii care serveau la masă îi trăgea de urechi prin toată casa şi niciodată nu era mulţumit de nimic. Când se afuma, ceea ce se întâmpla în fiecare săptămână, îl evitau cu toţii, nu pentru că şi-ar fi îngăduit să facă scandal cu stăpânul sau cu stăpâna, ci fiindcă dacă se agăţa de câte cineva, apoi se ţinea scai după el toată ziua, văicărindu-se şi bodogănind întruna. În timpul mesei de prânz sta la spatele tatălui meu şi, deşi nu servea el, îl supraveghea pe băiatul care aducea la masă şi-i otrăvea viaţa cu o plăcere deosebită.

— Bagă de seamă – mormăia – că-ţi arăt eu. Ia priveşte-l, nu poate să servească mai repede, îşi târâie picioarele ca o

vacă bătrână. Mai uită-te încă o dată. Ce s-audă el când îl cheamă stăpânul! Schimbă farfuria cucoanei. De ce caşti gura? Ai? Hm, uitaţi-vă la el!

La masă intra mereu în vorba celorlalţi şi totdeauna era împotrivă. Se întâmpla nu o dată ca tata să se întoarcă şi să-i zică:

— Mikolaj, să-i spui după masă lui Mateusz să înhame caii; mergem în cutare loc.

La care Mikolaj:

— Mergem? De ce să nu mergem. Păi cum! Caii nu-s făcuţi pentru asta? Numai să nu-şi scrântească vreun picior pe asemenea drum. Mergem în vizită, dacă trebuie. Că boierul are voie. Ce, eu sunt contra? Eu nu sunt contra. De ce nu! Şi socotelile pot să mai aştepte şi treieratul poate să aştepte. Întâi şi-ntâi e vizita.

— Mare pacoste cu Mikolaj ăsta! se întâmpla să exclame tata, pierzându-şi răbdarea.

Şi Mikolaj iarăşi:

— Parcă eu zic că nu sunt prost?! Ştiu şi eu că nu sunt decât un prost. Economul s-a dus să-i facă curte gospodinei de la casa parohială din Niewodów. Iar boierii nu pot să se ducă în vizită? Ce poate să facă sluga, poate să facă şi stăpânul.

Şi tot aşa bătrânul cârcotaş o ţinea întruna, de nu era chip să-l mai oprească cineva.

Noi, adică eu şi fratele meu mai mic, ne temeam de el, cum am spus, aproape mai mult decât de institutorul nostru, părintele Ludwik, şi cu siguranţă mai mult decât de amândoi părinţii. Cu surorile noastre se purta mai bine. Îi spunea fiecăreia „domnişoară", cu toate că erau mai mici, dar pe noi ne altoia fără prea multă ceremonie. Totuşi pentru mine avea un farmec deosebit: purta totdeauna capse în buzunar. Nu o dată, după lecţii, intram sfios în încăperea unde era bufetul, zâmbeam cât puteam mai politicos, mai plin de respect, ca să-i fiu pe plac. Şi-i spuneam timid:

— Mikolaj, bună ziua, Mikolaj! Astăzi cureţi armele?

— Henryś, ce cauţi aici? Doar le-nvelesc, şi gata.

Apoi, maimuţărindu-mă, zicea:

— Mikolaj ! Mikolaj ! Când e vorba de capse, Mikolaj e bun, altminteri n-au decât să-l mănânce lupii. Mai bine-ai învăţa. N-o să ai mai multă minte dacă ai să tot tragi cu pistolul.

— Eu mi-am terminat lecţiile – răspundeam aproape plângând.

— Şi-a terminat lecţiile. Hm, le-a terminat. Învaţă mereu şi capul e gol ca un ghiozdan. Nu-ţi dau şi gata. (Spunând acestea se şi cotrobăia prin buzunare). O să-ţi sară ceva în ochi şi-o să fie vai de capul meu. Cine va fi vinovat? Mikolaj. Cine ţi-a dat pistolul? Mikolaj.

Bodogănind mereu, intra în camera tatălui, lua pistoalele, le sufla, mă asigura pentru a suta oară că toate acestea nu sunt de niciun folos, apoi aprindea lumânarea, introducea capsa şi-mi dădea să ochesc ; şi atunci însă, câteodată, trebuia să îndur calvarul mai departe.

— Uite cum ţine pistolul – zicea – ca frizerul seringa. Cum o să stingi tu lumânarea. Poate ca cerşetorul la biserică ! Preot trebuie să te faci, să spui rugăciuni, că n-ai vină de oştean.

În felul lui, ne învăţa vechiul meşteşug al războiului. Deseori, după amiază, eu şi fratele meu învăţam să mărşăluim sub ochii lui, iar cu noi mărşăluia şi părintele Ludwik care părea foarte neîndemânatic.

Mikolaj privea la el pe sub sprâncene, apoi, deşi de el se temea cel mai mult şi-l respecta, nu se putea stăpâni şi-l certa:

— E, părinte, dumneata mărşăluieşti ca o vacă bătrână.

Fiind cel mai mare, eu îi datoram mai multă ascultare, aşa că sufeream cel mai mult. Altfel, bătrânul Mikolaj, când m-au dat la şcoală, plângea de parcă s-ar fi întâmplat cea mai mare nenorocire. Părinţii mi-au povestit că după aceea a devenit mai morocănos şi le-a bătut capul vreo două săptămâni : „Au luat copilul şi l-au dus – spunea. Şi dacă moare! O! ho! Ce-i trebuia lui şcoală? Parcă el nu e tot boier ! Să-nveţe lătinia? Vor să ajungă ca Solomon. Ce deşănţare! A plecat băiatul şi dus a fost, iar tu, bătrâne, umblă prin toate colţurile şi cată ce n-ai pierdut. Degeaba!”

Îmi aduc aminte că atunci când am venit pentru prima dată

acasă, de sărbători, dormeau cu toţii. Abia se crăpa de ziuă; era o dimineaţă de iarnă şi ningea. Doar scârţâitul cumpenei de la fântâna fermei şi lătratul câinilor tulburau liniştea. Toate obloanele erau trase, numai ferestrele bucătăriei străluceau de lumina ce colora roşietic zăpada adunată în faţa prispei. Mă întorceam mâhnit atunci, îngrijorat şi cu teama în suflet, fiindcă notele din carnet nu prea erau vrednice de laudă. Pur şi simplu, până să-mi dau seama, până să mă obişnuiesc cu rutina şi disciplina din şcoală, nu mă descurcasem prea bine. Mă temeam deci de tata, mi-era frică de înfăţişarea aspră, tăcută a părintelui Ludwik care mă aducea de la Varşovia. Aşadar, de nicăieri nicio încurajare, când văd că se deschide uşa de la bucătărie şi bătrânul Mikolaj păşeşte prin zăpadă cu oalele cu smântână aburind pe o tavă.

Când m-a văzut unde nu strigă „Domnişorul meu drag şi scump ! ” şi, lăsând repede tava, răstoarnă amândouă oalele, mă ia de gât şi începe să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute. De atunci mi-a zis întotdeauna numai „domnişorule”.

Cu toate că după aceea, timp de două săptămâni încheiate, nu mi-a putut ierta smântână vărsată: „Omul duce liniştit smântână, bodogănea, şi soseşte el. Tocmai atunci şi-a găsit…”

Tata voia, cel puţin aşa îmi promisese, să mă bată pentru cei doi de insuficient pe care-i adusesem la caligrafie şi germană; dar, pe de o parte, lacrimile mele şi făgăduiala că mă voi îndrepta, pe de altă parte, intervenţia iubitei mele mame şi, în sfârşit, tevatura pe care o făcea Mikolaj au stat împotrivă. Mikolaj habar n-avea ce fel de vietate mai era şi caligrafia asta, iar pentru germană nici nu voia să audă de vreo pedeapsă.

— Păi ce, el e luteran, sau vreun şvab? spunea. Parcă don colonel ştia nemţăşte? Da ce, boierul (aici se adresa tatălui meu) ştie? Ai? Când i-am întâlnit pe nemţi la… cum îi zice? La Lipska şi dracu mai ştie pe unde, nu le-am spus nimic pe nemţăşte, da ei ne-au arătat dosul şi aia-i.

Bătrânul Mikolaj mai avea încă un obicei. Rareori aducea vorba de isprăvile lui, dar în momentele de bună dispoziţie,

când se apuca să povestească, minţea de-nchega apele. N-o făcea cu rea credinţă; poate că în mintea-i îmbătrânită faptele se amestecaseră unele cu altele, crescând până la proporţii fantastice. Toate câte auzise despre isprăvile războinice din timpul anilor de tinereţe, le punea în seama sa şi a bunicului meu, colonelul, şi credea cu adevărat în tot ce spunea. Uneori, în şopron, supraveghindu-i pe iobagii care băteau grâul, când începea să povestească, ţăranii lăsau lucrul şi, sprijinindu-se în îmblăciu, îi ascultau istorisirile cu gura căscată. Până când îşi lua seama şi începea să ţipe:

— Ce vă zgâiţi la mine cu gura cât şura, ai?

Şi iarăşi, arşt ! praşt ! arşt ! praşt! se auzea o vreme bufnetul îmblăcielor bătând grâul; bătrânul tăcea o clipă, apoi începea iarăşi:

— Băiatul meu îmi scrie că a ajuns general la regina Palmirei. O duce bine acolo, zice că primeşte simbrie mare, da sunt nişte geruri straşnice… ş.a.m.d.

În paranteză fie spus, copiii bătrânului nu erau prea izbutiţi. Avea într-adevăr un fecior, dar nu era nimic de capul lui ; de când se făcuse mare, se ţinea numai de blăstămăţii, până când şi-a luat lumea în cap şi i s-a pierdut urma. Fiica lui însă, la vremea ei o minune de fată, se înhăitase cu toţi lefegii de prin sat şi murise după ce născuse o fetiţă. Această fetiţă se numea Hania. Era de-o vârstă cu mine, o fată frumoasă, dar cam bolnăvicioasă. Mi-amintesc că ne jucam de multe ori împreună de-a soldaţii. Hania era toboşar, iar urzicile erau duşmanii noştri. Era bună şi blândă ca un înger. O aştepta o soartă tristă pe lume, dar astea sunt amintiri care nu au nicio legătură…

Aşa că revin la povestirile bătrânului. Eu însumi l-am auzit spunând că atunci când s-au speriat caii ulanilor la Mariampól, toată herghelia, erau vreo optsprezece mii, a năvălit deodată pe la bariere în Varşovia. Câţi oameni au fost striviţi de copite, ce zi a judecăţii de apoi a fost până când i-au prins e lesne de imaginat Altă dată ne-a povestit cele ce urmează, dar asta nu mai era în şopron, ci la curte, de faţă cu toţi:

— Dacă m-am luptat bine? Păi cum altfel ; Odată, îmi aduc aminte, eram în război cu austriecii. Eu stăteam în rând, în rând, zic, până când vine la mine comandantul suprem, vreau să spun al austriecilor, al duşmanilor, şi zice : "Ei, tu, Suchowolski, 'ce, te ştiu eu cine-mi eşti! Dacă puneam mâna pe tine, sfârşeam războiul".

— Dar de colonel n-a amintit? l-a întrebat tata.

— Păi cum nu! Doar am spus limpede, pe tine şi pe colonel.

Părintele Ludwik şi-a pierdut răbdarea şi l-a mustrat i

— Bine, Mikolaj, dar tu minţi de parcă ai primi încă o simbrie pentru asta.

Botrinul s-a întunecat şi ar fi izbucnit, dar, pentru că se temea de preot şi-l respecta, a tăcut, iar după o clipă, vrând s-o mai îndulcească, a continuat!

— Aşa mi-a spus şi preotul Sieklucki, capelanul. Odată, când un austriac mi-a înfipt baioneta sub a douăzecea, vreau să zic, sub a cincea coastă, am păţit-o rău. Ehei, mi-am zis, o să mor şi trebuie să mă spovedesc Domnului Dumnezeu Atotputernicul de toate păcatele, aşa că i-am spus totul preotului Sieklucki, iar acesta ascultă, ascultă şi în cele din urmă zice: „Teme-te de Dumnezeu, Mikolaj, toate astea-s născociri!” Da şi eu: „Poate fi, dar mai mult nu-mi aduc aminte”.

— Şi te-au vindecat?

— M-au vindecat, m-au vindecat ! De ce să nu mă vindece ! M-am tratat singur. M-am pus şi-am amestecat două încărcături de praf de puşcă într-o sticlă de votcă, am înghiţit-o seara şi a doua zi m-am sculat sănătos tun.

Aş fi ascultat mai multe povestiri şi v-aş fi putut spune mai multe, dar părintele Ludwik, nu ştiu nici eu de ce, i-a interzis lui Mikolaj „să-mi mai sucească minţile". Bietul părinte Ludwik, ca preot şi locuitor paşnic al sătucului, nu ştia, mai întâi, că oricărui tânăr, pe care furtuna îl smulge din tihna cuibului părintesc şi-l aruncă în arena lumii, trebuie să i se sucească mintea nu o dată, iar în al doilea rând, că nu bătrânii slujitori şi poveştile lor, ci cu totul altcineva îi suceşte minţile.

De altfel, influenţa lui Mikolaj asupra noastră nu putea fi

păgubitoare, întrucât, dimpotrivă, el era acela care veghea asupra noastră şi asupra purtării noastre cu toată stăruinţa şi asprimea. Era un om conştiincios în înţelesul deplin al cuvântului. Din vremea cătăniei rămăsese cu încă o însuşire foarte frumoasă, conştiinciozitatea şi precizia cu care îndeplinea orice poruncă. Mi-amintesc că, într-o iarnă, lupii începuseră să facă pagube foarte mari şi se obrăzniciseră atât de mult, încât intrau noaptea în sat în haite mai mari sau mai mici. Tata, vânător împătimit, a vrut să organizeze o vânătoare şi, fiindcă dorea ca hăituiala să fie condusă de domnul Ustrzycki, vecinul nostru, un cunoscut duşman de lupi, i-a scris un bilet, apoi l-a chemat pe Mikolaj şi i-a spus:

— Mikolaj, arendaşul tocmai pleacă la oraş, du-te şi tu cu el. În drum, cobori la Ustrzyca şi-i dai scrisoarea asta boierului. Numai vezi să-mi aduci neapărat răspunsul, fără răspuns să nu te întorci.

Mikolaj a luat scrisoarea, s-a dus la arendaş şi au plecat împreună. Seara arendaşul s-a întors, dar fără Mikolaj. Tata a crezut că a înnoptat la Ustrzyca şi va veni a doua zi cu vecinul. Dar trece o zi şi Mikolaj nu se întoarce ; trece a doua, nu vine, a treia, la fel. Acasă jale. De teamă că l-au atacat lupii pe drum, tata repede oameni în toate părţile. Aceştia îl caută, dar nu găsesc nicio urmă. Îi trimite şi la Ustrzyca. Aici li se spune că a fost, nu l-a găsit pe boier, a întrebat unde-ar putea fi, apoi a împrumutat de la lacheu patru ruble şi a plecat nu se ştie încotro. Ne dădeam de ceasul morţii, dar nu înţelegeam ce puteau să însemne toate astea. A doua zi s-au întors oamenii trimişi prin satele din împrejurimi cu vestea că n-au aflat nimic nicăieri. Atunci am început să-l plângem cu toţii, dar a şasea zi, spre seară, tata tocmai da dispoziţii în birou, când deodată aude pe cineva la uşă ştergându-şi picioarele, dregându-şi glasul şi mormăind l-a recunoscut îndată pe Mikolaj.

Era într-adevăr Mikolaj, îngheţat, slăbit, obosit, cu ţurţuri de gheaţă pe mustaţă, aproape de nerecunoscut.

— Mikolaj, tu n-ai frică de Dumnezeu? Ce-ai făcut atâta timp?

— Ce-am făcut, ce-am făcut – mormăie Mikolaj. Ce era să fac? Nu l-am găsit pe boier la Ustrzyca şi am plecat la Bzin. La Bzin mi-au spus că am bătut drumul degeaba, fiindcă boierul Ustrzycki a plecat la Karolówka. Am plecat şi eu după el, dar nici acolo nu mai era. Parcă el trebuie să-ncălzească locul printre străini? Ce, el nu e boier? Doar nu merge pe jos. Bine zic. De la Karolówka m-am dus la oraş, fiindcă mi s-a spus că-i la judeţ. Da' ce să caute el la judeţ, ce e primar? Plecase la gubernie. Trebuia să mă întorc, ai? M-am dus la gubernie şi i-am dat scrisoarea.

— Ei şi ţi-a dat răspunsul?

— Mi l-a dat, nu mi l-a dat. Vezi bine că mi l-a dat, numai că a râs de mine de i se vedeau măselele de minte. Stăpânul tău – zice – mă cheamă la vânătoare pentru joi, iar tu îmi aduci scrisoarea tocmai duminică. Acum e prea târziu. Şi iar a început să râdă. Uitaţi scrisoarea. De ce să nu râdă? Păi el…

— Şi ce-ai mâncat în tot acest timp?

— Ce să mănânc, că de ieri n-am pus nimic în gură. Ce, eu sufăr de foame aici? Se zgârcesc la o lingură de fiertură? N-am mâncat, ei şi ce? O să mănânc…

De atunci, lui Mikolaj nu i-a mai dat nimeni asemenea porunci. Ori de câte ori era trimis undeva, i se spunea totdeauna ce trebuie să facă în caz că destinatarul nu era acasă.

La câteva luni după întâmplarea de mai sus, Mikolaj a plecat la iarmarocul din oraşul apropiat să cumpere cai de ham, fiindcă la cai se pricepea de minune. Seara, vechilul a venit la tata şi i-a spus că Mikolaj s-a întors şi el, a cumpărat caii, dar a fost bătut şi îi era ruşine să se arate. Tata s-a dus îndată la el.

— Ce ai, Mikolaj?

— M-am bătut – a mărturisit scurt.

— Să-ţi fie ruşine! Tu mai eşti de scandaluri prin târg? Unde ţi-e mintea? Eşti bătrân şi prost ! Pe altul l-aş fi dat afară pentru asemenea ispravă. Să-ţi fie ruşine. Te-ai îmbătat, altfel nu se poate. Îmi strici oamenii, în loc să le dai exemplu.

Tata era într-adevăr furios şi când se înfuria, nu-i ardea de

glumă. Era ceva ciudat totuşi. Mikolaj care nu-şi uita limba-n gură în asemenea ocazii, de data asta tăcea chitic. Bătrânul se îndârjise pesemne. Zadarnic l-au întrebat şi alţii ce şi cum a fost. I-a repezit pe toţi şi n-a scos un cuvânt.

Îl bătuseră straşnic. A doua zi s-a îmbolnăvit atât de rău, încât a fost nevoie să cheme doctorul. Abia acesta a lămurit toată tărăşenia. Cu o săptămână înainte, tata îl scărmănase pe socotitor care şi fugise a doua zi. S-a dus la un oarecare von Zoll, un neamţ, mare vrăjmaş al tatălui meu, care l-a primit în slujbă. La iarmaroc se mai aflau Zoll, fostul nostru socotitor şi argaţii domnului Zoll, care aduseseră vite îngrăşate să le vândă. Domnul Zoll l-a văzut cel dintâi pe Mikolaj, s-a apropiat de căruţa lui şi a început să-l vorbească de rău pe tata. Mikolaj l-a făcut făţarnic, iar când Zoll l-a jignit iarăşi pe tata, bătrânul slujitor i-a răspuns cu o lovitură de bici. Atunci socotitorul şi argaţii lui Zoll s-au repezit la el şi l-au bătut până l-au umplut de sânge.

Când a auzit cum s-au întâmplat lucrurile, pe tata l-au podidit lacrimile. Nu-şi putea ierta că l-a bruftuluit pe Mikolaj care înadins n-a scos o vorbă. După ce s-a mai înzdrăvenit tata s-a dus la el să-l mustre. La început, bătrânul n-a vrut să recunoască nimic, mormăind cum îi era obiceiul, dar mai târziu s-a înduioşat şi au plâns amândoi ca nişte copii.

Pentru silnicia din târg, tata l-a provocat la duel pe Zoll care avea să-l ţină minte multă vreme.

Şi când te gândeşti că dacă nu era doctorul, sacrificiul lui Mikolaj ar fi rămas necunoscut. De altfel, Mikolaj îl urî pe doctor mult timp. Lucrurile stau aşa; eu aveam o mătuşica tânără şi frumoasă, sora tatălui meu, care locuia la noi. Ţineam foarte mult la ea pentru că era tot atât de bună pe cât era de frumoasă şi, cel puţin aşa mi se părea mie, o iubeau cu toţii, printre alţii şi doctorul, un tânăr inteligent, care se bucura de multă consideraţie prin împrejurimi. Mai înainte, doctorul îi plăcuse şi lui Mikolaj care spunea despre el că e un om cu scaun la cap şi se ţinea bine în şa, dar când acesta a început să vie la noi cu intenţii clare faţă de mătuşa Marynia, sentimentele lui Mikolaj s-au schimbat de nerecunoscut. A

început să se poarte politicos cu el, dar rece, aşa cum te porţi cu un străin. Mai de mult, îl boscorodi şi pe el nu o dată. Când se întâmpla câteodată să stea prea mult la noi, în timp ce-l ajuta să se îmbrace pentru drum, Mikolaj murmura: „Ce rost are să umbli noaptea? Nu e de niciun folos. Cine-a mai văzut una ca asta? „ Acum însă nu mai bodogănea, tăcând, în schimb, ca o stană de piatră. Bietul doctor a înţeles în curând despre ce e vorba şi, deşi îi zâmbea în continuare bătrânului cu bunăvoinţă, cred că în sinea lui nu se simţea prea bine.

Cu toate acestea, din fericire pentru tânărul discipol al lui Esculap, mătuşa Marynia nutrea pentru el sentimente de-a dreptul opuse celor încercate de Mikolaj. Aşadar, într-o seară minunată, când luna lumina salonul foarte frumos şi aromele de iasomie năvăleau înăuntru prin ferestrele deschise, dinspre tufele sădite în grădină, iar mătuşa Marynia cânta la pian *la guesta notte sogno,* doctorul Staś s-a apropiat de ea şi a întrebat-o cu glasul tremurător dacă socoteşte că el ar putea trăi fără ea. Mătuşa şi-a exprimat, fireşte, îndoiala în această privinţă, după care au urmat jurămintele reciproce, chemarea lunii ca martor şi toate celelalte lucruri care se petrec totdeauna în asemenea împrejurări.

Din nenorocire, tocmai atunci a intrat Mikolaj care voia să-i invite la ceai. Când a văzut ce se întâmplă, a alergat degrabă la tata şi, negăsindu-l, fiindcă plecase la acareturile fermei, s-a dus la mama care, cu zâmbetul ei îngăduitor, l-a rugat să nu se amestece

Descumpănit, Mikolaj a tăcut, rumegându-şi în el nemulţumirea tot restul serii, dar când tata, înainte de a se duce la culcare, a intrat în birou să scrie nişte scrisori, Mikolaj s-a dus după el şi, oprindu-se lângă uşă, a început să-şi dreagă glasul semnificativ şi să se mute de pe un picior pe celălalt.

— Ce doreşti, Mikolaj? l-a întrebat tata.

— Apăi, asta… Cum îi zice? Voiam să te întreb, boierule, dacă-i adevărat că domnişoara noastră, să… mărită, vreau să zic, să căsătoreşte?

— E adevărat. De ce?

— Păi nu se poate ca domnişoara să ia de soţ un… felcer.

— Ce felcer? Ai înnebunit, Mikolaj? Tu trebuie să-ţi bagi nasul peste tot unde nu-ţi fierbe oala !

— Păi ce, domnişoara nu e tot a noastră? Nu e şi ea fata domnului colonel? El n-ar fi îngăduit niciodată una ca asta. Ce, domnişoara nu e vrednică şi ea de un moşier, de un mare boier? Da doctorul, să-mi fie cu iertare, ce-i? Domnişoara să face de râsul lumii.

— Doctorul e un om deştept.

— Deştept, nedeştept. Păi câţi doctori n-am văzut eu? Umblau prin tabără, se învârteau pe la comandament, da când era vorba de ceva, de vreo luptă, nu mai era niciunul. Parcă numai o dată don' colonel le-a zis măcelari? Când e omul sănătos, nici nu se apropie de el, da când zace pe jumătate mort, hop şi ei cu custura. Nu e mare scofală să tai pe unul care nu să poată apăra, fiindcă nu poate ţine nimic în pumn. Încearcă să-l tai când e sănătos şi strânge puşca în mână. Ei, ce mare lucru să spinteci oamenii cu cuţitul până la os? Nu e nicio treabă ! Don colonel s-ar scula şi din mormânt, dac-ar afla. Auzi, doctor! Ce oştean mai e şi ăsta? Sau ce, e moşier? Nu se poate ! Domnişoara nu se va căsători cu el. Nu e după lege. Ia uite cine-ntinde gheara după domnişoara!

Din nefericire pentru Mikolaj, doctorul nu numai că a întins mâna spre domnişoara, dar a şi ajuns la ea. După o jumătate de an a avut loc nunta şi domnişoara, fata colonelului, plânsă cu pârâu de lacrimi de rude şi de ai casei în general, iar de Mikolaj îndeosebi, a plecat să-şi împartă viaţa cu doctorul.

Mikolaj nu i-a purtat ranchiună pentru că nu era în stare şi apoi ţinea prea mult la ea, dar pe doctor nu voia să-l ierte. Nu-i rostea aproape niciodată numele şi se străduia să nu vorbească despre el. În treacăt fie zis, mătuşa Marynia a fost cât se poate de fericită cu doctorul Stanisław. După un an, le-a dat Dumnezeu un băieţel frumos, după încă unul, o fetiţă, apoi cu schimbul, ca la carte. Mikolaj îi iubea ca şi pe ai lui, îi lua în braţe, îi mângâia, îi săruta. Am observat însă nu o dată că în sufletul lui stăruia o umbră de amărăciune din cauza mezalianţei mătuşii Marynia. Mi-aduc aminte că odată, de sărbătorile Crăciunului, ne aşezaserăm la cină în seara de

ajun, când deodată s-a auzit afară huruitul unei trăsuri. Cum aşteptam întotdeauna o mulţime de rude, tata a spus:

— Mikolaj, du-te şi vezi cine a venit.

Mikolaj a ieşit şi s-a întors repede cu bucuria întipărită pe faţă.

— A venit domnişoara! a strigat de departe.

— Cine? a întrebat tata, deşi ştia prea bine despre cine era vorba.

— Domnişoara!

— Care domnişoară?

— Domnişoara noastră – a răspuns bătrânul.

Merita s-o vedeţi pe această domnişoară când a intrat cu trei copii după ea. Halal domnişoară! Bătrânul însă dinadins nu-i zicea niciodată altfel.

În cele din urmă, aversiunea lui pentru doctorul Staś a luat totuşi sfârşit. Hania s-a îmbolnăvit grav de tifos. Au fost şi pentru mine zile de îngrijorare, deoarece Hania era de-o seamă cu mine şi singura mea tovarăşă de joacă, aşa că ţineam la ea aproape ca la o soră. Doctorul Staś n-a ieşit atunci aproape trei zile din camera ei. Bătrânul, care o iubea pe Hania din tot sufletul, a fost foarte abătut tot timpul cât a durat boala ; n-a mâncat, n-a dormit, a stat mereu la uşă, fiindcă înăuntru n-avea voie să intre nimeni, afară de mama, mestecându-şi durerea adâncă ce-i sfâşia pieptul. Era un om călit, rezistent la truda trupului, ca şi la loviturile sorţii, dar cât pe ce să se încovoaie sub povara disperării lângă pătucul fetiţei. Când, în sfârşit, după multe zile de spaimă, doctorul Staś a deschis încet uşa de la camera bolnavei şi, cu faţa radiind de fericire, a rostit, pentru cei ce aşteptau sentinţa în încăperea alăturată, un singur cuvânt: „salvată !”, bătrânul nu s-a mai putut abţine, a mugit că un taur şi i s-a aruncat la picioare, repetând printre hohote de plâns : „Binefăcătorul meu, binefăcătorule ! ”

Într-adevăr, după aceea, Hania s-a înzdrăvenit repede, iar doctorul a devenit o adevărată comoară în ochii bătrânului.

— E un om cu cap – repeta, mângâindu-şi mustăţile semeţe – e un om cu cap. Stă bine şi în şa şi dacă nu era el, Hania

ar… da nici nu vreau să-mi mai aduc aminte. Să nu vorbesc într-un ceas rău!

După vreun an de la această întâmplare, bătrânul a început să se şubrezească. Statura lui dreaptă şi puternică s-a micşorat parcă. S-a cocoşat, n-a mai mormăit şi n-a mai minţit. În cele din urmă, atingând aproape nouăzeci de ani de viaţă, s-a senilizat cu totul. Făcea numai laţuri şi prindea păsările, pe care le creştea apoi în camera lui ; mai ales piţigoi. Cu câteva zile înainte de a muri, nu mai recunoştea pe nimeni, dar în ziua morţii judecata i s-a limpezit încă odată pe deplin. Părinţii mei erau plecaţi atunci în străinătate pentru sănătatea mamei. Într-o seară, şedeam în faţa căminului cu Kazio, fratele meu mai mic, şi cu preotul care îmbătrânise şi el foarte mult. Viforniţa izbea cu trâmbe de zăpadă în geamuri, părintele Ludwig se ruga, iar eu şi Kazio pregăteam armele pentru vânătoarea de a doua zi pe zăpada proaspătă. Deodată ne-au dat de ştire că bătrânul Mikolaj e pe moarte. Părintele Ludwig a plecat imediat la capelă după sfintele daruri, iar eu am dat fuga la bătrân. Zăcea pe pat, foarte palid, galben şi aproape rece, dar liniştit şi cu mintea întreagă. Ce frumos era capul acesta fără păr, împodobit de două cicatrici, cap de oştean bătrân şi de om cinstit. Flăcăruia lumânării arunca luciri palide pe pereţii încăperii. Prin colţuri, ciripeau piţigoii. Cu o mână bătrânul strângea crucifixul la piept, iar pe cealaltă i-o ţinea şi i-o acoperea de sărutări Hania, albă ca floarea de crin. A venit şi părintele Ludwik şi a început spovedania; apoi muribundul a vrut să mă vadă pe mine.

— Nu sunt aici stăpânul şi iubita mea stăpână – a şoptit – aşa că mi-e greu să mor. Dar dumneata eşti aici, domnişorule drag, stăpânul meu… Să ai grijă de sărmana asta… Dumnezeu să te răsplătească. Să nu fii supărat pe mine… Dac-am greşit cu ceva… să mă ierţi. Am fost răutăcios, dar credincios…

Apoi deodată, revenindu-şi iarăşi, a strigat cu glas puternic şi în grabă, de parcă i se tăia răsuflarea:

— Domnişorule!… Stăpâne!… orfana mea!… Doamne, în mâinile tale…

— Încredinţez sufletul acestui vrednic oştean, sluga

credincioasă şi om drept! a sfârşit solemn părintele Ludwik. Bătrânul murise.

Am îngenuncheat şi preotul a început să citească cu glas tare rugăciunile pentru morţi.

”

De atunci au trecut aproape cincisprezece ani. Mormântul credinciosului slujitor a fost acoperit de buruienile cimitirului. Au venit vremuri grele. Furtuna a împrăştiat focul sfânt şi tihna satului meu. Acum părintele Ludwik e mort, mătuşa Marynia de asemenea ; eu trudesc cu pana pentru o pline amară, iar Hania…

Ehei, mi se umplu ochii de lacrimi.

HANIA

I

Când a murit bătrânul Mikolaj, lăsând-o pe Hania în grija şi oblăduirea mea, aveam pe atunci paisprezece ani; ea însă, aproape cu un an mai mică, abia ieşea din anii copilăriei.

Am îndepărtat-o aproape cu forţa de lângă patul bunicului răposat şi ne-am îndreptat amândoi spre capelă. Uşa era deschisă; la vechea icoană bizantină a Maicii Domnului ardeau două lumânări, a căror lumină abia împrăştia întunericul care domnea în fundul altarului. Am îngenuncheat unul lângă celălalt. Zdrobită de durere, obosită de plâns, nesomn şi de jale, fata şi-a rezemat bietu-i căpşor pe umărul meu şi a rămas aşa în tăcere. Era târziu, în încăperea de lângă capelă, cucul vechiului orologiu făcut la Gdańsk a cântat răguşit ceasurile două după miezul nopţii, pretutindeni domnea o linişte adâncă, întreruptă doar de vuietul viforniţei de zăpadă, care zgâlţâia montura de plumb a ferestrelor de la capelă, şi de suspinele dureroase ale Haniei. Nu îndrăzneam să-i adresez niciun cuvânt de mângâiere, o strângeam numai la piept, ca un tutore sau ca un frate mai mare. Nu mă puteam ruga ; mii de impulsuri, de simţiri mi se învălmăşeau în inimă şi în cap. Închipuiri felurite mi se perindau pe dinaintea ochilor, dar curând, din această învălmăşeală, a crescut un singur gând, o singură simţire; feţişoara asta palidă cu ochii închişi, sprijinită de umărul meu, această biată făptură lipsită de apărare îmi devenea acum o soră preaiubită, pentru care mi-aş fi dat viaţa şi la nevoie, aş fi fost în stare să înfrunt lumea întreagă.

Între timp au venit Kazio, fratele meu mai mic, şi a îngenuncheat în spatele nostru, apoi părintele Ludwik şi câţiva dintre slujitori. Am rostit rugăciunea de seară, cum obişnuiam să facem în fiecare zi. Părintele Ludwik citea cu voce tare, iar noi repetam după el sau îi răspundeam cântând în cor ; chipul

întunecat al Maicii Domnului, cu două tăieturi de sabie pe un obraz, ne privea binevoitor, de parcă lua parte la grijile şi supărările familiei noastre, binecuvântându-i pe toţi cei adunaţi la picioarele ei. În timpul rugăciunii, când părintele Ludwik a început să pomenească morţii pentru care rosteam de obicei „veşnică odihnă" şi le-a adăugat numele lui Mikolaj. Hania a izbucnit iarăşi în hohote de plâns, iar eu m-am jurat în sufletul meu să respect cu sfinţenie îndatoririle pe care mi le-a lăsat răposatul, chiar dacă îndeplinirea lor m-ar fi costat cele mai mari sacrificii. Era legământul unui flăcău exaltat care nu înţelegea încă nici mărimea posibilă a sacrificiilor, nici răspunderea, dar care nu era lipsit de porniri nobile şi de duioşie sufletească.

După ce am sfârşit rugăciunea, ne-am dus la culcare. I-am recomandat bătrânei Wegrowska, gospodina, s-o conducă pe Hania în cămăruţa în care de atunci avea să stea mereu, nu ca de obicei la garderobă, şi să rămână cu ea toată noaptea ; iar eu, sărutând-o pe orfană din toată inima, am plecat spre clădirea în care locuiam împreună cu Kazio şi cu părintele Ludwik, pe care ai casei o numeau cămin. M-am dezbrăcat şi m-am culcat. Cu toată părerea de rău după Mikolaj, pe care-l iubeam din tot sufletul, mă simţeam mândru şi aproape fericit în rolul meu de tutore. Faptul că aveam să fiu sprijinul unei biete făpturi neajutorate mă ridica în proprii ochi. Mă simţeam bărbat. Bătrâne preacinstit, gândeam, domnişorul şi stăpânul tău nu te va dezamăgi, ai lăsat viitorul nepoatei tale în mâini bune, aşa că poţi să dormi liniştit în mormânt. Eram liniştit într-adevăr pentru viitorul Haniei. Gândul că Hania va creşte cu timpul şi că va trebui să se căsătorească, nu-mi trecea atunci prin minte. Credeam că va rămâne întotdeauna lângă mine, înconjurată de atenţii ca o soră, iubită ca o soră, tristă poate, dar liniştită. După datina străveche, fiul cel mare primea de cinci ori mai multă avere decât fraţii mai mici care, băieţi sau fete, respectau acest obicei şi nu se ridicau împotriva lui niciodată, deşi în neamul nostru nu exista legea majoratului. În familia noastră eu eram fiul cel mai mare, aşa că cea mai consistentă parte din avere avea să-mi revină mie

cândva ; deşi eram încă în timpul studiilor, o consideram de pe acum ca fiind a mea. Tata era unul dintre cei mai avuţi oameni din partea locului. Neamul nostru, ce-i drept, nu se putea mândri cu bogăţia magnaţilor, dar avea acea îndestulare care asigura pâinea din belşug şi o viaţă tihnită în cuibul familiei până la moarte. Aşadar, aveam să fiu destul de bogat, de aceea mă gândeam liniştit la viitorul meu şi al Haniei, ştiind că oricare avea să-i fie soarta, va găsi întotdeauna lângă mine linişte şi sprijin, dacă va avea nevoie de ele.

Cu aceste gânduri am adormit. A doua zi de dimineaţă am început să-mi îndeplinesc obligaţiile de tutore. Dar cât de copilăreşte şi de caraghios am procedat ! Cu toate că acum, când îmi aduc aminte, nu pot să nu mă înduioşez. Când am venit cu Kazio la micul dejun, i-am găsit aşezaţi la masă pe părintele Ludwik, pe doamna d'Yves, guvernanta noastră, şi pe cele două surori mai mici care şedeau ca de obicei pe două scaune înalte de trestie, dând din picioruşe şi şopăcăind vesele. M-am aşezat cu o gravitate neobişnuită pe scaunul tatii şi, aruncând o privire de dictator asupra mesei, m-am întors spre băiatul care servea şi i-am spus sec şi poruncitor:

— Un tacâm pentru domnişoara Hania.

Am pus dinadins accentul pe cuvântul „domnişoara".

Aşa ceva nu se mai întâmplase până atunci. Hania mânca de obicei la garderobă, fiindcă, deşi mama dorise să stea cu noi la masă, bătrânul Mikolaj nu-i îngăduise niciodată, repetând: „La ce bun, ea trebuie să înveţe respectul pentru stăpâni. Asta mai lipsea! " Aşa că eu introduceam un obirei nou. Bunul părinte Ludwik a zâmbit, ascunzându-şi zâmbetul cu o priză de tutun şi cu batista de mătase, doamna d'Yves a făcut o grimasă, deoarece, cu toată inima ei bună, provenind dintr-o veche familie de nobili francezi, era o mare aristocrată; iar băiatul care slujea, Franciszek, a căscat gura şi se uita la mine cu uimire.

— Un tacâm pentru domnişoara Hania ! N-auzi? am repetat.

— Îndată, boierule – a răspuns Franciszek impresionat, se vede, de tonul cu care-i vorbisem.

Acum mărturisesc că şi la cuvântul „boierule” abia mi-am putut stăpâni zâmbetul de mulţumire pe care mi l-a adus pe buze acest titlu care mi se acorda pentru prima dată. Demnitatea însă nu-i îngăduia boierului să zâmbească. În acest timp, tacâmul a fost adus numaidecât, s-a deschis uşa şi a intrat Hania, îmbrăcată într-o rochiţă neagră, pe care i-o cususeră noaptea camerista şi bătrâna Wegrowska, palidă, cu urme de lacrimi în ochi şi cu cozile-i lungi, bălaie, ce-i atârnau peste rochiţa şi se terminau cu panglici de satin negru împletite printre şuviţele de păr.

M-am ridicat, am alergat spre ea şi am condus-o la masă. Străduinţele mele păreau s-o ruşineze, s-o jeneze şi s-o obosească; pe atunci însă nu înţelegeam că pentru cel aflat în suferinţă, un colţ tăcut, singuratic şi liniştea însemnau mai mult decât manifestările de simpatie zgomotoase ale prietenilor, chiar dacă acestea porneau din adâncul inimii. O chinuiam pe Hania cu grija mea, socotind că astfel îmi îndeplinesc cel mai bine obligaţiile pe care mi le asumasem. Hania tăcea şi doar din când în când răspundea la întrebările mele în legătură cu ce-ar vrea să mănânce şi să bea:

— Nimic, mă rog dumitale, domnişorule.

M-a durut acel „mă rog dumitale, domnişorule”, cu atât mai mult cu cât de obicei Hania era mai apropiată de mine şi-mi spunea simplu „domnişorule”. Dar tocmai rolul pe care-l jucam din ziua precedentă şi situaţia schimbată în care se afla Hania o făceau şi mai sfioasă şi mai umilă. După micul dejun am luat-o deoparte şi i-am spus:

— Hania, ţine minte că de acum înainte tu eşti sora mea. Să nu-mi mai spui niciodată: „mă rog dumitale, domnişorule”.

— Bine, mă rog du… bine, domnişorule.

Eram într-o stare ciudată. Umblam cu ea prin încăpere şi nu ştiam ce să-i spun. Aş fi vrut să-i aduc alinare, dar pentru asta ar fi trebuit să-i amintesc de Mikolaj şi de moartea lui, ceea ce i-ar fi adus alte lacrimi în ochi, scormonindu-i durerea. În cele din urmă, ne-am aşezat pe canapeaua din colţul încăperii; Hania şi-a sprijinit iarăşi căpşorul pe umărul meu, iar eu am început să-i mângâi părul auriu cu mâna.

Se strângea la pieptul meu ca o soră adevărată şi poate că sentimentul binefăcător de încredere care se năştea în inima ei îi stârnea lacrimile. Plângea cu suspine, iar eu o mângâiam cum mă pricepeam.

— Iar plângi, Haniulko? i-am spus. Bunicul tău e în cer iar eu mă voi strădui…

N-am mai putut continua, pentru că şi pe mine mă încercau lacrimile.

— Domnişorule, pot să mă duc la bunicul? a întrebat Hania în şoaptă.

Ştiam că se adusese coşciugul şi tocmai atunci îl puneau pe Mikolaj în el ; nu voiam ca Hania să-l vadă înainte de a fi totul pregătit, de aceea m-am dus singur.

Pe drum am întâlnit-o pe doamna d'Yves, pe care am rugat-o să mă aştepte, fiindcă vreau să stau de vorbă cu ea. După ce am împărţit poruncile cuvenite în legătură cu înmormântarea şi m-am rugat lângă trupul răposatului, m-am întors la franţuzoaică şi, după câteva cuvinte de introducere, am rugat-o ca mai târziu, după ce vor trece primele săptămâni de doliu, să-i dea Haniei lecţii de limba franceză şi de muzică.

— *Monsieur Henri* – a răspuns doamna d'Yves, supărată pesemne că fac totul numai după capul meu – aş face-o cu cea mai mare plăcere, fiindcă ţin foarte mult la fată, dar nu ştiu dacă aceasta este intenţia părinţilor dumitale şi nici dacă ei vor fi de acord cu rolul pe care dumneata te străduieşti să i-l dai şi să-l impui în sânul familiei. *Pas trop de zèle, monsieur Henri.*

— Ea se află sub ocrotirea mea – am răspuns de sus - şi eu răspund pentru ea.

— Eu însă nu – s-a zburlit doamna d'Yves – aşa că voi aştepta întoarcerea părinţilor dumitale.

Împotrivirea doamnei d'Yves m-a înfuriat, dar, din fericire mi-a mers mult mai uşor cu părintele Ludwik. Bunul preot, care şi mai înainte o învăţase carte pe Hania, nu numai că a fost de acord, cu educaţia ei mai temeinică, dar m-a şi lăudat pentru înflăcărarea mea.

— Văd – mi-a zis – că-ţi iei în serios îndatoririle şi, deşi eşti

tânăr, încă un copil, eşti vrednic de laudă. Să nu uiţi însă că trebuie să fii tot atât de consecvent, cât eşti de înflăcărat.

Am simţit că preotul era într-adevăr mulţumit de mine. Rolul de stăpân al casei, pe care mi-l luasem, mai degrabă îl amuza, decât îl supăra. Bătrânul înţelegea că în toate acestea era multă copilărie, dar intenţiile erau curate, aşa că era mândru şi se bucura că sămânţa învăţăturii lui, aruncată în sufletul meu, nu se irosise. Dealtminteri, bătrânul preot mă iubea foarte mult, iar eu, deşi la început, în anii fragezi ai copilăriei, mă temusem grozav de el, acum, pe măsură ce avansam în vârsta adolescenţei, îl cuceream tot mai mult. Avea o adevărată slăbiciune pentru mine, de aceea se lăsa convins fără dificultate. O iubea însă şi pe Hania şi ar fi fost bucuros să-i poată asigura o viaţă mai bună astfel că din partea lui n-am întâmpinat nici cea mai mică împotrivire. În realitate şi doamna d'Yves avea o inimă bună şi, deşi era puţin supărată pe mine, se arăta destul de grijulie cu Hania. Orfana nu se putea plânge că n-are lângă ea suflete iubitoare. Slujitorii casei au început să se poarte altfel cu ea ; n-o mai tratau ca pe una de-a lor, ci ca pe o domnişoară. La noi acasă, voinţa celui mai mare dintre fii era respectată cu sfinţenie. La asta ţinea şi tata. Exista de bunăseamă dreptul de a se adresa stăpânului sau stăpânei, dar nimeni nu avea voie să-i stea împotrivă fără îngăduinţa lor. De asemenea, fiului mai mare nu i se putea spune altfel decât „domnişorule", din fragedă pruncie. Slujitorii, ca şi fraţii şi surorile mai mici erau obişnuiţi cu respectul pentru urmaşul mai în vârstă, respect care se statornicea astfel pentru toată viaţa. „Pe asta se întemeiază familia", spunea tata şi într-adevăr, datorită, acestei consideraţii liber consimţite, se menţinea de mult, deşi nu era consfinţită prin lege, datina în virtutea căreia primul fiu avea dreptul la mai multă avere decât ceilalţi. Era o tradiţie de familie, care se transmitea din generaţie în generaţie. Oamenii erau obişnuiţi să vadă în mine pe viitorul stăpân şi nimeni, nici măcar răposatul Mikolaj, căruia i se iertau toate şi care era singurul care-mi spunea pe nume, nu se putuse abate de la această datină.

Mama ţinea în casă o mică farmacie, ea însăşi făcând vizite bolnavilor. În timpul holerei, petrecuse nopţi întregi în colibele sătenilor, însoţită de medic, înfruntând primejdiile morţii sigure, iar tata, care tremura pentru ea, n-o putea opri, fiindcă, repeta: „datoria-i datorie”. Până şi tata, deşi destul de aspru, acorda ajutoare: trecea cu vederea zilele de lucru datorate şi, cu toată impulsivitatea-i înnăscută, ierta uşor pe vinovaţi ; adesea plătea datoriile sătenilor, le făcea nunţile şi le boteza copiii *;* nouă ne poruncea să respectăm oamenii, iar ţăranilor mai în vârstă, când îl salutau, le răspundea ridicându-şi pălăria ; mai mult chiar, câteodată îi chema şi se sfătuia cu ei. La rândul lor, ţăranii, ca să spunem adevărul, erau şi ei foarte legaţi de familia noastră, lucru dovedit mai târziu nu odată cu vârf şi îndesat.

Spun toate acestea în primul rând pentru a arăta cu adevărat cum este la noi şi cum era, iar în al doilea rând, ca să se vadă că în transformarea Haniei în „domnişoară”, n-am întâmpinat prea mari greutăţi. Cea mai mare împotrivire, pasivă, am întâlnit-o în ea însăşi, deoarece, foarte sfioasă din fire şi crescută de Mikolaj într-un respect profund pentru „boieri”, nu se putea împăca prea uşor cu schimbările intervenite în viaţa ei.

II

Înmormântarea lui Mikolaj a avut loc la trei zile de la moarte. Au venit o mulţime de vecini, vrând să cinstească astfel memoria bătrânului care, deşi slujitor, era respectat şi iubit de toţi. Bătrânul a fost îngropat în cripta familiei noastre, coşciugul fiindu-i aşezat lângă coşciugul bunicului meu, colonelul. Tot timpul cât au durat obiceiurile de înmormântare, n-am părăsit-o o clipă pe Hania. A venit la cimitir cu mine în sanie şi voiam să ne întoarcem tot împreună, dar părintele Ludwik mi-a spus să-i invit pe vecini să treacă pe la noi să se mai încălzească şi să îmbuce câte ceva. De Hania s-a ocupat în acest timp colegul şi prietenul

meu Mirza-Dawidowicz, fiul lui Mirza-Dawidowicz, proprietar şi vecin cu tatăl meu, tătar şi mahomedan de origine, dar dintr-o familie stabilită din moşi-strămoşi prin părţile noastre, care dobândise de mult indigenatul şi titlul de nobleţe. A trebuit deci să merg într-o sanie cu familia Ustrzycki, iar Hania a urcat în alta, alături de doamna d'Yves şi de tânărul Dawidowicz. L-am văzut pe bunul flăcău punându-i pe umeri propria blană, apoi luând hăţurile de la vizitiu şi gonind ca vijelia. Ajunşi acasă, Hania s-a dus să plângă în cămăruţa bunicului, dar n-am putut să alerg şi eu după ea, fiindcă trebuia să mă ocup de oaspeţi împreună cu părintele Ludwik.

În sfârşit, au plecat cu toţii, a rămas numai Mirza-Dawidowirz care avea să petreacă la noi restul sărbătorilor Crăciunului, să mai învăţăm puţin împreună, pentru că eram amândoi în clasa şaptea şi ne aştepta examenul *maturitatis,* dar mai mult să călărim, să tragem la ţintă cu pistoalele şi să vânăm, îndeletniciri pe care le socoteam mult mai interesante decât traducerea *Analelor* lui Tacit ori a *Cyropaideei* lui Xenofon. Mirza era un băiat vesel, mare ştrengar şi şugubăţ, vioi ca argintul viu, dar cum nu se poate mai simpatic. La noi în casă îl iubeau cu toţii foarte mult, afară de tata pe care-l supăra că tânărul tătar trăgea cu pistolul şi mânuia sabia mai bine decât mine. În schimb, doamna d'Yves nu mai putea după el, deoarece vorbea franţuzeşte ca un parizian ; nu-i mai tăcea gura, trăncănea verzi şi uscate, glumea şi o distra pe franţuzoaică mai bine decât noi toţi.

Părintele Ludwik nutrea şi el nădejdea că-l va converti la religia noastră, cu atât mai mult, cu cât Mirza glumea câteodată pe socoteala lui Mahomed şi mai mult ca sigur că s-ar fi lepădat cu plăcere de Coran, dacă nu s-ar fi temut de tatăl său care, având în vedere tradiţiile familiei, se crampona cu amândouă mâinile de mahomedanism, repetând că, fiind un şleahtic în vârstă, preferă să rămână un vechi mahomedan, decât să devină un catolic proaspăt. Altminteri, bătrânul Dawidowicz nu mai avea şi alte simpatii turceşti sau tătare. Înaintaşii lui se statorniciseră aici încă de pe vremea principelui Witold{2}. Erau şleahtici foarte bogaţi şi stabiliţi de

mult într-un singur cuib. Moşiile pe care le stăpâneau, le dăruise pan Sobieski{3} lui Mirza-Dawidowicz, colonelul steagului de călărime uşoară petihorean, care săvârşise adevărate minuni la Viena portretul lui se mai afla şi acum la Chorzele. Mi-aduc aminte că acest portret producea asupra mea o impresie ciudată. Colonelul Mirza arăta înfricoşător; faţa lui era însemnată de numai Dumnezeu ştie câte lovituri de sabie, care aduceau cu literele misterioase ale Coranului. Avea pielea smeadă, umerii obrajilor ieşiţi în afară şi ochii oblici, cu ciudate luciri mohorâte, care păreau că se uită întotdeauna la tine, indiferent dacă te aflai în faţă sau într-o latură a tabloului. Colegul meu însă, Selim, nu avea nimic asemănător cu strămoşii lui. Mama lui, cu care bătrânul Dawidowicz se căsătorise în Crimeea, nu era tătăroaică, ci provenea de prin Caucaz. Eu n-o mai ţineam minte, dar ştiu că se spunea că fusese o femeie neasemuit de frumoasă şi că Selim semăna cu ea ca două picături de apă.

Ah, chipeş flăcău mai era Selim ăsta ! Abia se mai vedea că ochii îi sunt puţin oblici. Nu mai erau ochi de tătar, ci mari, negri, trişti şi lăcrimoşi, probabil ca ai gruzinelor. N-am mai văzut de când sunt şi n-o să mai văd cât oi trăi ochi dăruiţi cu atâta dulceaţă neasemuită când erau liniştiţi. Când Selim cerea ceva şi privea omul cu ochii aceia ai lui, parcă-i înlănţuia inima. Avea trăsături regulate, pline de nobleţe, ieşite parcă din dalta sculptorului ; tenul închis, dar delicat, gura ieşită puţin în afară, cu buzele roşii ca mălina, zâmbetul dulce şi dinţii ca nişte perle. Când însă Selim se bătea cu vreun coleg, ceea ce se întâmpla destul de des, atunci toată această dulceaţă pierea ca o vedenie înşelătoare ; devenea aproape înspăimântător. Ochii parcă i se alungeau pieziş şi sticleau ca la lupi, i se umflau vinele la tâmple, tenul i se întuneca şi se trezeau în el, pentru o clipă, adevăraţii tătari, aceia cu care luptaseră strămoşii noştri. Dar asta dura foarte puţin. În clipa următoare, Selim plângea, îşi cerea scuze, se săruta cu toţi şi de obicei era iertat îndată. Avea inima cum nu se poate mai bună şi o mare înclinaţie pentru pornirile nobile. Era totuşi cam distrat, puţin superficial şi petrecăreţ, cu un

temperament nestăpânit. Călărea, trăgea la ţintă şi mânuia sabia ca un maestru, învăţa mediocru, cu toate că era foarte înzestrat, fiindcă era şi cam leneş. Noi ne iubeam ca fraţii, ne ciorovăiam adesea, dar ne împăcam tot atât de des şi prietenia rămânea neştirbită. Vacanţele şi toate sărbătorile le petreceam jumătate la Chorzele şi jumătate la noi acasă. Aşa şi acum, după ce ne-am întors de la înmormântarea lui Mikolaj, avea să rămână la noi pâna după sărbătorile Crăciunului.

Aşadar, după prânz, oaspeţii s-au împrăştiat pe la casele lor, – era în jurul orei patru după amiază. Scurtă, ziua de iarnă se apropia de sfârşit *;* afară se vedea pe fereastră marea aură a înserării ; în copacii de lângă casă, acoperiţi de zăpadă şi scăldaţi în luciri roşietice, au început să fâlfâie şi să croncăne ciorile. Pe fereastră se vedeau stoluri întregi venind dinspre pădure şi zburând pe deasupra bălţii în lumina amurgului. În încăperea în care ne aflam, după masa de prânz din sufragerie, domnea tăcerea. Doamna d'Yves plecase în camera ei să-şi facă obişnuita pasienţă părintele Ludwik mergea cu paşi măsuraţi de-a lungul încăperii şi priza de tutun; surorile mele mai mici se dădeau de-a berbeleacul pe covorul de sub masă şi, apropiindu-şi capetele, îşi încurcau cosiţele bălaie una alteia ; iar Hania, eu şi Selim şedeam pe canapeaua de lângă fereastră şi priveam la eleşteul dinspre grădină, la pădurea de dincolo de oglinda apei şi la lucirile pieritoare ale zilei.

Curând s-a înserat de-a binelea. Părintele Ludwik s-a dus să rostească o rugăciune, una dintre surioare a alergat după cealaltă în camera alăturată şi noi am rămas singuri. Selim tocmai începuse să spună ceva, când Hania s-a apropiat deodată de mine şi a şoptit:

— Domnişorule, eu mă tem, mi-e frică de ceva.

— Nu te teme, Haniulko – am răspuns, trăgând-o spre mine. Stai lângă mine, uite-aşa. Câtă vreme eşti lângă mine, nu ţi se poate întâmpla nimic rău. Uite, eu nu mă tem de nimic şi voi fi în stare totdeauna să te apăr.

Nu era adevărat, întrucât fie din cauza întunericului care învăluia încăperea, fie ca rezultat al vorbelor Haniei şi al

morţii lui Mikolaj, şi eu mă aflam într-o stare ciudată.

— Poate vrei să aprindem lampa? am întrebat-o.

— Bine, domnişorule.

— Mirza, spune-i tu lui Franek să aducă lampa.

Mirza a zvâcnit de pe canapea şi în curând am auzit afară un zgomot neobişnuit şi tropăit de picioare. Uşa s-a deschis, trântindu-se şi a apărut mai întâi Franek, iar după el, ţinându-l de braţe, Mirza. Franek părea prostit şi înspăimântat, pentru că Mirza, ţinându-l în braţe, îl învârtea ca pe un titirez, rotindu-se odată cu el. După care, aducându-l astfel până la canapea, s-a oprit şi i-a zis i

— Stăpânul îţi porunceşte să aduci lampa, fiindcă domnişoara se teme să stea pe întuneric. Ce preferi, să aduci lampa sau să-ţi sucesc grumazul?

Franek a plecat după lampă şi s-a întors cu ea într-o clipită, dar lumina supăra ochii plânşi ai Haniei, aşa că Mirza a stins-o. Am rămas iar cufundaţi în întunericul plin de taine şi tăcerea s-a înstăpânit din nou între noi. Luna îşi trimitea acum razele argintii pe ferestre. Hania se temea pesemne, fiindcă s-a apropiat şi mai mult de mine, aşa că a trebuit s-o iau de mână. Mirza şedea pe un scaun în faţa noastră şi, cum îi era obiceiul, de la dispoziţia zgomotoasă trecuse la melancolie, cufundându-se în gânduri. Între noi se lăsase o linişte adâncă, ne era cam frică, dar ne simţeam bine.

— Mirza, spune-ne vreo poveste – l-am rugat. El povesteşte atât de frumos. Vrei, Hania?

— Bine, – a răspuns fata.

Mirza şi-a ridicat ochii şi s-a gândit puţin. Luna îi lumina profilul frumos. A început apoi să depene povestea cu glasul tremurător, plăcut şi stăpânit:

— Peste ţări şi mări, trăia cândva în Crimeea o vrăjitoare bună pe nume Lala. Odată, pe lângă coliba ei a trecut un sultan care se numea Harun şi care era foarte bogat ; avea un palat de coral cu coloane de diamant, cu acoperişul de perle şi era atât de mare, că trebuia să mergi un an ca să-l străbaţi de la un cap la altul. Sultanul purta la turban stele adevărate, turbanul era din raze de soare, iar deasupra avea secera lunii,

pe care un vrăjitor o tăiase din lună şi i-o dăruise sultanului. Trece deci sultanul pe lângă vrăjitoarea Lala şi plânge, plânge aşa de tare, că-i cad lacrimile pe drum ; unde pica lacrima, acolo creştea îndată o floare albă de crin.

„De ce plângi, sultane Harun?" îl întreabă vrăjitoarea Lala.

„Cum să nu plâng – zice sultanul Harun – când am o singură fiică, frumoasă ca zorii dimineţii, şi sunt silit s-o dau negrului Dews, cel cu ochii de foc, care în fiecare an…"

Mirza se întrerupse deodată şi tăcu.

— Hania doarme? îmi şopti.

— Nu, nu dorm – răspunse fata somnoroasă.

„Cum să nu plâng – îi spune sultanul Harun (reia firul Mirza) – când am o singură fiică pe care trebuie să i-o dau lui Dews."

„Nu mai plânge, sultane – îl linişteşte Lala – încalecă pe un cal înaripat şi du-te până la peştera Borach. Norii vrăjmaşi vor goni pe drum în urma ta, dar tu aruncă asupra lor seminţele-astea de mac şi norii vor adormi numaidecât…"

Şi tot aşa, Mirza a continuat să povestească, apoi s-a oprit iarăşi şi s-a uitat la Hania. Copila dormea acum într-adevăr. Era foarte obosită şi îndurerată, aşa că dormea adânc. Nici eu şi nici Selim nu mai cutezam aproape nici să respirăm, ca să n-o trezim. Răsuflarea îi era egală, liniştită, întreruptă doar în răstimpuri de suspine adânci. Selim şi-a sprijinit fruntea în mâini şi a căzut pe gânduri, iar eu mi-am înălţat privirile spre cer şi mi se părea că zbor pe aripile îngerilor în tăriile albastre. Nu sunt în stare să exprim dulceaţa care m-a cuprins, când am simţit că această fiinţa mică şi dragă doarme liniştită şi încrezătoare la pieptul meu. Un fior mă furnica din creştet până-n tălpi; glasuri nepământeşti, noi şi necunoscute glasuri de fericire, se năşteau în sufletul meu şi începeau să cânte asemenea unei orchestre. Ah. Cum o mai iubeam pe Hania! E adevărat, cu o dragoste de frate şi de tutore în acelaşi timp, dar fără margini.

Mi-am apropiat încet buzele de codiţele Haniei şi le-am sărutat. În acest gest nu era nimic pământesc, deoarece şi eu şi sărutul meu eram la fel de nevinovaţi.

Mirza a tresărit deodată şi s-a trezit din îngândurare.

— Ce fericit eşti tu, Henryk! a murmurat.

— Aşa-i, Selime.

Totuşi nu puteam rămâne mereu aşa.

— S-o ducem în camera ei fără s-o trezim – mi-a propus Mirza.

— O duc eu, tu să-mi deschizi numai uşile – i-am răspuns.

Mi-am tras uşor braţul de sub căpşorul celei care dormea, apoi i l-am rezemat de canapea. După care am luat-o cu grijă pe braţe. Eram încă un copil, dar proveneam dintr-un neam de oameni neobişnuit de puternici, iar fata era mărunţică şi mlădie, aşa că am ridicat-o ca pe un fulg. Mirza a deschis uşa spre încăperea luminată de alături şi în acest fel am ajuns la cabinetul verde, în care hotărâsem să locuiască Hania. Acolo patul era aşternut gata, în cămin duduia un foc bun, iar lângă cămin şedea, scormonind în cărbuni, bătrâna Wegrowska *;* când m-a văzut cu Hania pe braţe, a exclamat :

— Pentru Dumnezeu, domnişorule, să te opinteşti dumneata cu fata în braţe. Nu puteai s-o trezeşti şi să vie singură?

— Mai bine taci, Wegrosia ! am strigat mânios. Domnişoara nu e „fata", să-ţi fie limpede, ci domnişoara. Pricepi, Wegrosia? Domnişoara e obosită. Te rog să n-o trezeşti. O dezbraci şi o bagi încet în pat. Ţine minte, Wegrosia, că e orfană şi noi trebuie s-o mângâiem după pierderea bunicului.

— E orfană, sărăcuţa, sigur că e orfană – a început îndată să repete Wegrowska înduioşată.

Mirza a sărutat-o pe băbătie drept răsplată, apoi ne-am întors la noi.

Uitând de toate, prietenul meu şi-a făcut de cap în timp ce luam ceaiul, eu însă nu l-am urmat eram prea trist şi credeam că un om serios, care mai e şi tutore, nu se cuvine să se poarte ca un copil. Seara, Mirza a mai căpătat şi o mustrare de la părintele Ludwik, deoarece în timp ce spuneam rugăciunea în capelă, el s-a furişat afară, s-a urcat pe acoperişul scund al gheţăriei şi a început să urle. Câinii de la curte s-au strâns, fireşte, din toate părţile şi-au făcut asemenea hărmălaie urlând

după Mirza, încât n-am mai putut să ne rugăm.

— Ai înnebunit, Selime? îl întreabă părintele Ludwik.

— Mă rog de iertăciune, părinte, dar eu m-am rugat ca un mahomedan.

— Ascultă, mucosule, să nu-ţi baţi joc de nicio religie.

— Părinte, eu vreau să mă fac catolic, dar mi-e frică de tata. Ce să mă fac eu cu Mahomed !

Atins la coarda sensibilă, preotul nu i-a mai zis nimic şi ne-am dus la culcare. Mie şi lui Selim ni se dăduse o cameră separată, fiindcă preotul ştia că ne place să sporovăim şi nu voia să ne împiedice. După ce m-am dezbrăcat şi am văzut că Mirza începe să facă acelaşi lucru fără a spune rugăciunea, l-am întrebat:

— Selime, e adevărat că tu nu te rogi niciodată?

— Păi cum altfel. Dacă vrei tu, încep numaidecât.

S-a dus la fereastră, şi-a ridicat ochii la lună, a înălţat braţele spre ea şi a început să cheme cu glas cântător:

— O Allah! Akbar Allah ! Allah Kerim !

Îmbrăcat numai în cămaşă şi cu ochii înălţaţi spre cer, era atât de frumos, încât nu mai puteam să-mi desprind privirile de pe el. După care a început să-mi explice :

— Ce-am să mă fac? zicea. Eu nu cred în prorocul acela al nostru, care altora nu le îngăduia să aibă mai mult de o femeie, în timp ce el avea câte poftea. Şi pe urmă, recunosc că-mi place vinul. N-am voie să fiu altceva decât mahomedan, dar eu cred în Dumnezeu şi nu o dată mă rog şi eu cum mă pricep. Parcă eu ştiu ceva? Ştiu doar că există Domnul Dumnezeu şi atât.

Curând însă a început altă vorbă.

— Henryk, ştii ce?

— Ei?

— Am nişte trabucuri grozave. Acum nu mai suntem copii, putem să fumăm.

— Dă-le-ncoace.

Mirza a sărit din pat şi a scos cutia cu trabucuri. Le-am aprins, culcaţi amândoi, şi am început să fumăm în tăcere, scuipând fiecare pe furiş dincolo de pat.

După o clipă, Selim mi-a spus:

— Ascultă Henryk, de-ai şti cât te invidiez. Tu eşti cu adevărat matur.

— Cred şi eu.

— Fiindcă-eşti deja tutore. Ah, de mi-ar lăsa şi mie pe cineva în grijă.

— Nu-i chiar atât de uşor, şi pe urmă, de unde să iei încă una ca Hania pe lume? Dar ştii ce? am continuat pe tonul unui adult foarte serios. Cred că nici la şcoală n-am să mai merg. Un om care are asemenea îndatoriri acasă, nu poate să mai umble prin şcoli.

— E… aiurezi. Păi ce, n-ai să mai înveţi nimic? Şi facultatea?

— Ştii doar că-mi place să-nvăţ, dar datoria înainte de toate. Numai dacă părinţii o vor trimite şi pe Hania la Varşovia cu mine.

— Nici nu le va trece prin minte una ca asta.

— Câtă vreme sunt la liceu, sigur că nu, dar când voi fi student, atunci mi-o vor da. Ce, tu nu ştii ce înseamnă să fii student?

— Ei, da, s-ar putea. Vei avea grijă de ea, apoi vă veţi căsători.

Mai că m-am ridicat în capul oaselor de uimire.

— Ai înnebunit, Mirza?

— Şi de ce nu? Ca licean nu-ţi este îngăduit să te însori, dar ca student da. Un Student poate avea nu numai soţie, ci şi copii. Ha ! ha!

În clipa aceea nu mă interesau câtuşi de puţin drepturile şi privilegiile studenţilor. Întrebarea lui Mirza îmi luminase ca un fulger, acele unghere ale sufletului, care şi pentru mine erau încă întunecate. Mii de gânduri, ca mii de păsări mi s-au perindat în zbor prin minte. Să mă căsătoresc cu draga şi iubita mea orfană. Da! Asta însemna un fulger orbitor ce-mi dezvăluia gânduri şi simţiri noi. De parcă cineva ar fi făcut brusc lumină în bezna inimii mele. Dragostea, deşi profundă, dar numai frăţească până atunci, a crescut deodată la această lumină, împrumutând de la ea o căldură neînţeleasă. Să mă

căsătoresc cu ea, cu Hania, cu acest îngeraş bălai, cu scumpa şi iubita mea Hania… Am repetat cu voce slabă, ca un ecou, întrebarea dinainte:

— Mirza, tu ai înnebunit?

— Fac pariu că ai şi început s-o iubeşli – a răspuns Mirza.

N-am mai zis nimic, am stins lampa, apoi am înşfăcat colţul pernei şi am început să-l sărut.

Aşa-i, începusem s-o iubesc.

III

Chemat printr-o telegramă, tata a sosit a doua sau a treia zi după înmormântare. Tremuram de teamă că va schimba dispoziţiile mele în legătură cu Hania şi presimţirile mele s-au adeverit în parte. Tata m-a îmbrăţişat şi m-a lăudat pentru ardoarea şi conştiinciozitatea cu care-mi îndeplinisem obligaţiile, se vedea că era bucuros. A repetat chiar de câteva ori: „Sângele nostru!”, ceea ce se întâmpla numai atunci când era foarte mulţumit de mine. Nu şi-a dat seama cât de interesată era înflăcărarea mea, dar dispoziţiile mele nu i-au plăcut prea mult. E cu putinţă să fi fost influenţat şi de relatările puţin exagerate ale doamnei d’Yves, cu toate că în ultimele zile, după noaptea în care îmi dădusem seama de sentimentele mele, făcusem într-adevăr din Hania persoana cea mai importantă din casă. Nu i-a plăcut nici intenţia de a o educa – la fel ca pe surorile mele.

— N-am să retrag şi n-am să schimb nimic. Asta e treaba mamei tale. — mi-a spus. Ea va hotărî cum va crede de cuviinţă. E domeniul ei. Trebuie să ne gândim cum va fi cel mai bine şi pentru fată.

— Bine, tată, dar învăţătura nu poate strica nimănui. Tu însuţi mi-ai spus-o de atâtea ori.

— Da, când e vorba de bărbaţi – mi-a explicat – pentru că unui bărbat educaţia îi conferă o poziţie, dar cu femeile e altceva. Educaţia femeii trebuie să corespundă cu poziţia pe care o va avea în viitor. O fată ca ea n-are nevoie decât de învăţătură medie; nu-i trebuie franceză, muzică şi altele

asemenea. Cu o învăţătură medie Hania poate să-şi găsească mai uşor un bărbat, un funcţionar cinstit…

— Tată !

M-a privit cu mirare.

— Ce ai!

Eram roşu ca sfecla. Sângele mai că nu-mi ţâşnea din obraji. Vedeam negru înaintea ochilor. Aşezarea Haniei alături de un funcţionar mi se părea o asemenea profanare faţă de lumea visărilor şi speranţelor mele, încât nu mi-am putut stăpâni strigătul de revoltă. Sacrilegiul era cu atât mai dureros, cu cât ieşise din gura tatălui, meu. Era primul duş cu apă rece, administrat de realitate înflăcăratei mele credinţe juvenile, prima ghiulea ţintită de viaţă în palatul vrăjit al iluziilor – prima decepţie, de amărăciunea căreia ne apărăm cu ajutorul pesimismului şi al lipsei de credinţă. Dar cum sâsâie fierul încins, când cade pe el picătura de apă rece, şi o transformă în abur şi nimic, aşa-i şi cu fierbinţeala sufletului omenesc. Sub influenţa primei atingeri a palmei reci a realităţii, sfârâie într-adevăr de durere, dar încălzeşte îndată însăşi realitatea cu jarul lui.

Aşadar, cuvintele tatii m-au rănit la început, însă m-au rănit într-un chip ciudat, deoarece, din cauza lor, necazul meu nu s-a îndreptat spre tata, ci parcă spre Hania; curând însă, în virtutea acelei îndărătnicii specifice anilor copilăriei, le-am izgonit cât mai departe din sufletul meu pentru totdeauna. Tata n-a înţeles nimic din burzuluirea mea, punând-o pe seama emoţiei pricinuite de îndatoririle pe care mi le asumasem*;* stare naturală pentru vârsta mea care, în loc să-l supere, îl flata, slăbindu-i împotrivirea faţă de educaţia mai serioasă a Haniei. Am stabilit împreună că-i voi scrie mamei, care avea să mai stea multă vreme în străinătate, şi o voi ruga să hotărască ea cum socoteşte că-i mai bine. Nu-mi amintesc să mai fi scris vreodată o scrisoare atât de duioasă şi de lungă. I-am înfăţişat mamei moartea bătrânului Mikolaj, ultimele sale cuvinte, dorinţa mea, temerile şi speranţele; am apelat la milă, coardă atât de sensibilă totdeauna în inima ei, i-am descris zbuciumul conştiinţei care mă aştepta negreşit, dacă

nu facem tot ce stă în puterea noastră pentru Hania; într-un cuvânt, după părerea mea de atunci, scrisoarea era o adevărată capodoperă la felul ei, care trebuia să aibă rezultatul scontat. Liniştit întrucâtva, am aşteptat cu răbdare răspunsul care a sosit în două scrisori ; una adresată mie, cealaltă doamnei d'Yves. Câştigasem bătălia pe toate fronturile. Mama nu numai că era de acord cu educaţia Haniei, dar o recomanda cu toată căldura. „Aş dori (scria buna mea mamă), dacă asta e şi voinţa tatii, ca Hania să fie socotită din toate punctele de vedere ca făcând parte din familia noastră. Îi datorăm asta memoriei bătrânului Mikolaj, inimii lui bune şi sacrificiilor pe care le-a făcut pentru noi. Triumful meu a fost deci pe cât de mare, pe atât de total; Selim îmi împărtăşea bucuria din toată inima, deoarece tot ce o privea pe Hania, îl interesa ca şi când el ar fi fost tutorele ei…

Ce-i drept, simpatia pe care o nutrea şi grija pe care o manifesta faţă de orfană începeau să mă înfurie, cu atât mai mult, cu cât din noaptea când ajunsesem să-mi cunosc sentimentele, relaţiile mele cu Hania se schimbaseră considerabil. Când eram cu ea, mă simţeam de parcă m-ar fi pândit cineva. Simplitatea şi încrederea copilăreasca pieriseră fără urmă din purtarea mea. Doar cu câteva zile înainte, fata adormea liniştită la pieptul meu; când mă gândeam la asta, mi se ridica părul măciucă în vârful capului. Cu câteva zile înainte, când îi spuneam bună ziua sau noapte bună, îi sărutam ca un frate buzele palide, iar acum atingerea mâinii ei mă ardea, mă înfiora de plăcere. Începusem s-o divinizez, cum se divinizează de obicei prima fiinţă iubită, iar când sărmana nevinovată, neintuind şi neştiind nimic, se apropia de mine ca mai înainte, mă înfuriam în adâncul inimii şi pe ea, socotindu-mă un profanator.

Dragostea mi-a adus o fericire pe care n-o mai încercasem, dar şi mult zbucium. Dac-aş fi avut cui să-i încredinţez necazurile mele, dac-aş fi putut plânge măcar la pieptul cuiva, ceea ce, în paranteză fie spus, mă simţeam adesea îndemnat să fac, aş fi scăpat negreşit de jumătate din povara ce-mi stătea pe suflet. Puteam într-adevăr să-i mărturisesc totul lui Selim,

dar mă temeam de firea lui. Ştiam că în prima clipă ar fi alături de mine din toată inima, dar cine-mi putea garanta că a doua zi nu mă va lua în râs cu cinismu-i obişnuit, şi nu-mi va murdări idealul cu vorbe nesocotite, ideal pe care eu nu cutezam să-l ating cu niciun gând vinovat? Exceptând firea mea, totdeauna destul de închisă, între mine şi Selim mai era încă o mare deosebire. În timp ce eu mai aveam un dram de sentimentalism în mine, el n-avea nici cât negru sub unghie. Eu puteam iubi numai cu tristeţe. Selim, numai cu veselie. Mi-am ascuns deci dragostea faţă de toţi, aproape că şi faţă de mine însumi, aşa că n-a aflat nimeni. În câteva zile, neluându-mă după niciun model, am învăţat să-mi ascund instinctiv toate manifestările iubirii: descumpănirea care mă încerca adesea, roşeaţa ce-mi acoperea obrajii când se pomenea numele Haniei de faţă cu mine, într-un cuvânt, am dovedit foarte multă şiretenie; acea şiretenie cu ajutorul căreia nu o dată un băiat de şaisprezece ani e în stare să înşele până şi ochiul cel mai atent care veghează asupra lui. N-aveam nici cea mai mică intenţie să-i destăinui Haniei simţămintele mele. O iubeam şi-mi era de ajuns. Doar uneori, când rămâneam singuri, mă împingea ceva să îngenunchez înaintea ei sau să-i sărut marginea rochiţei.

Selim îşi făcea, de cap în acest timp, râdea, glumea şi era vesel pentru noi amândoi. El a fost cel dintâi care a adus zâmbetul pe chipul Haniei, când i-a propus părintelui Ludwik, în timp ce luam micul dejun, să treacă la credinţa mahomedană şi să se însoare cu doamna d'Yves. Franţuzoaica, destul de susceptibilă, şi preotul nici măcar nu s-au putut supăra pe el, fiindcă a început să-i facă complimente şi să-i zâmbească, privind-o cu ochii aceia ai lui, aşa că totul s-a terminat cu o dojana uşoară şi cu râsete. În purtarea lui faţă de Hania se simţea o anume grijă şi duioşie, dar până şi în aceste relaţii precumpănea veselia lui înnăscută. El era mult mai familiar cu ea decât mine. Se vedea cât de colo că şi Hania ţine foarte mult la el, pentru că de câte ori intra în cameră, ea devenea mai veselă. De mine, mai bine zis de tristeţea mea, îşi bătea joc întruna, socotind-o seriozitatea

prefăcută a unui om care se sileşte să fie matur.

— O să vedeţi cu toţii că se va face preot – glumea.

Atunci eu lăsam să-mi cadă orice lucru aflat la îndemână, ca să mă aplec după el şi să-mi ascund rumeneala care-mi urca în obraji, iar părintele Ludwik priza tutun şi răspundea:

— Spre lauda lui Dumnezeu! Spre lauda lui Dumnezeu!

S-au încheiat însă şi sărbătorile Crăciunului. Speranţele mele că voi rămâne acasă s-au dovedit zadarnice. Marele tutore a fost înştiinţat într-o seară ca a doua zi de dimineaţă să fie gata de drum. Eram nevoiţi să plecăm dis-de-dimineaţă, pentru că trebuia să trecem şi pe la Chorzele, unde Selim avea să-şi ia rămas bun de la tatăl său. Ne-am sculat deci pe la ora şase, când era încă întuneric. Ah, sufletul meu era atât de mohorât atunci, asemenea dimineţii aceleia de iarnă, întunecată şi viforoasă. Selim se afla şi el într-o dispoziţie cum nu se poate mai proasfă. Cum a sărit din pat, mi-a declarat că lumea e prost alcătuită, afirmaţie cu care am fost cu totul de acord; după care ne-am îmbrăcat şi, de la "cămin", ne-am dus la conac pentru micul dejun. Afară era întuneric, fulgi mărunţi de zăpadă îngheţată, invârtejiţi de viforniţă, ne loveau feţele. Ferestrele sufrageriei erau luminate. În faţa intrării, se afla sania cu caii înhămaţi, în care ni se încărcau lucrurile caii scuturau clopoţeii, iar câinii lătrau în jurul săniei ; toate acestea alcătuiau, cel puţin pentru noi, o privelişte atât de mohorâtă, încât parcă ni s-a strâns inima la vederea ei. În sufragerie, l-am găsit pe tata şi pe părintele Ludwik care se preumblau cu chipuri posomorâte, dar Hania nu era acolo. Cu inima bătând să-mi spargă pieptul, m-am uitat spre uşa cabinetului verde, să văd dacă vine sau mă lasă să plec fără să ne luăm flămas bun. În acest timp, tata şi părintele Ludwik au început să ne dea sfaturi, să ne înveţe. Amândoi au început prin a ne spune că am ajuns la vârsta când nu mai e nevoie să ni se mai repete ce înseamnă munca şi învăţătura, deşi amândoi tocmai asta făceau. Am ascultat deci totul fără să aud mare lucru, muşcând din pâinea prăjită şi dând pe gâtul parcă prea strâmt fiertura de vin. Deodată inima a început să-mi bată cu atâta putere, încât abia am mai putut rămâne pe

scaun, fiindcă am auzit nu ştiu ce zgomot dinspre cămăruţa Haniei. S-a deschis uşa şi a intrat… îmbrăcată într-un capod de dimineaţă şi cu părul pe bigudiuri, doamna d'Yves care m-a îmbrăţişat cu duioşie îmi venea să-i arunc cana cu fiertură în cap din cauza dezamăgirii pe care mi-a produs-o. Şi-a exprimat şi ea speranţa că nişte tineri atât de ascultători vor învăţa, desigur, foarte bine, la care Mirza i-a răspuns că amintirea bigudiurilor îi va îndoi puterea şi perseverenţa în muncă; Hania însă nu se arăta.

Nu-mi era sortit totuşi să beau paharul amărăciunii până la fund. Tocmai când ne ridicam de la micul dejun, Hania a ieşit din cabinet, somnoroasă încă, roşie toată şi cu părul nepieptănat. I-am spus bună ziua şi i-am strâns mâna fierbinte. Mi-a trecut prin minte că Hania are temperatură din cauza plecării mele şi am jucat în gând o scenă plină de duioşie, dar ea abia se trezise din somn. Tata şi părintele Ludwik au plecat curând să aducă scrisorile pe care trebuia să le ducem la Varşovia, iar Mirza a ieşit călare pe câinele uriaş care intrase cu o clipă înainte. Am rămas singur cu Hania. Simţeam cum mi se umplu ochii de lacrimi şi mi se smulg de pe buze calde cuvinte de duioşie. N-aveam intenţia să-i mărturisesc că o iubesc, dar mă îndemna ceva să-i spun: „draga şi iubita mea Hania ! " şi să-i sărut mâinile. Era singura clipă potrivită pentru asemenea izbucnire, căci de faţă cu ceilalţi, deşi puteam s-o fac fără să atrag atenţia nimănui, n-aş fi cutezat. Cu toate acestea, am irosit această clipă în modul cel mai ruşinos cu putinţă. M-am apropiat şi am întins mâna spre ea, dar am făcut-o atât de stângaci şi nenatural, am rostit „Hania" cu un glas atât de străin, încât m-am retras numaidecât şi am tăcut. Îmi venea să-mi trag palme. Atunci mi s-a adresat Hania:

— O, Doamne, ce trist o să fie fără dumneata!

— O să vin la Paşti – am răspuns aspru, cu glasul gros, străin.

— Până la Paşti e atât de mult.

— Nu e mult deloc – am mormăit.

În clipa acelea a dat buzna Mirza, urmat de tata, părintele

Ludwik, doamna d'Yves şi alţi câţiva oameni. Îndemnul „urcaţi în sanie" mi-a răsunat în urechi. Ne-am îndreptat cu toţii spre, ieşire. Tata şi părintele Ludwik m-au îmbrăţişat pe rând. Când a venit rândul să-mi iau rămas bun de la Hania, am vrut s-o iau în braţe şi s-o sărut ca mai de mult, dar n-am avut curajul s-o fac.

— Rămâi sănătoasă, Hania – i-am urat, dându-i mâna, în timp ce în suflet îmi hohoteau o sută de glasuri şi o sută de cuvinte mângâietoare mi se îmbulzeau pe buze.

Deodată, am observat că fata plânge şi atunci s-a ivit în mine un diavol făţarnic, acea dorinţă nestăpânită de a-mi scormoni propriile răni, dorinţă care mai târziu avea să mă încerce de atâtea ori în viaţă; cu toate că mi se sfâşia inima de durere, i-am spus cu răceală şi brutalitate.

— Dragă Hania, nu mai plânge fără motiv!

Spunând acestea, am urcat în sanie.

Mirza şi-a luat şi el la revedere de la toţi: Apropiindu-se de Hania, i-a înşfăcat amândouă mâinile şi, deşi fata se împotrivea, a început să i le sărute cu înflăcărare, când pe una, când pe alta. Ah, cum îmi venea să-l plesnesc atunci. După ce i-a sărutat mâinile, a sărit în sanie. Tata a strigat „mână!" Părintele Ludwik a făcut semnul crucii asupra noastră. Vizitiul a îndemnai caii. „Haida, dii!". Au răsunat clopoţeii, zăpada a scrâşnit sub tălpici şi am pornit la drum.

„Hoţule ! Ticălosule ! am început să-mi reproşez în gând. Aşa te-ai despărţit de Hania ta! Ai făcut-o să sufere, ai certat-o pentru lacrimile pe care nu le meriţi… lacrimi de orfană…"

Mi-am ridicat gulerul de blană şi am izbucnit în plâns ca un copil încet însă, de teamă să nu mă audă Mirza, m-a auzit însă prea bine, numai că era şi el mişcat, aşa că deocamdată nu mi-a spus nimic. Nu ajunseserăm totuşi la Chorzele, când m-a întrebat:

— Henryk?

— Ce-i?

— Plângi?

— Lasă-mă-n pace.

Şi iarăşi s-a aşternut tăcerea între noi. Dar după o clipă îl

aud iar :

— Henryk !

— Ce vrei?

— Plângi?

Nu i-am răspuns nimic deodată Mirza s-a aplecat, a luat o mână de zăpadă, mi-a scos căciula, mi-a împrăştiat zăpada în cap şi mi-a pus iarăşi căciula, spunându-mi :

— Asta o să te răcorească.

IV

La Paşti însă n-am venit acasă, pentru că apropiatul examen *maturitatis* mi-a stat împotrivă. Pe de altă parte, tata voia să dau examenul de admitere la facultate înainte de începerea anului universitar ; ştia că în timpul vacanţei nu mă voi ţine de carte şi voi uita – cel puţin jumătate din ce învăţasem. Aşa că n-am avut încotro şi am muncit cu sârg. Afară de orele obişnuite de la liceu şi de învăţătura pentru examenul de maturitate, eu şi Selim mai luam şi lecţii speciale de la un tânăr student care intrase şi el nu prea de mult la facultate, aşa că ştia prea bine de ce aveam nevoie.

Au fost vremuri de neuitat pentru mine, deoarece atunci s-a prăbuşit întreaga clădire a noţiunilor şi închipuirilor mele. Înălţată cu atâta trudă de părintele Ludwik, de tata şi de atmosfera cuibului nostru liniştit. Studentul era un radical categoric din toate punctele de vedere. Predându-mi istoria imperiului roman, când era vorba de reformele Grahilor se pricepea atât de bine să-mi insufle scârba **şi** dispreţul lui pentru orice oligarhie, încât convingerile mele arhinobiliare se împrăştiau ca fumul în vânt. Cu ce credinţă adâncă spunea, de pildă, tânărul meu învăţător că omul care avea să ocupe în curând puternica şi influenta poziţie de student la universitate, trebuie să fie liber de orice „prejudecăţi” şi să nu se uite la nimic decât cu mila unui filosof adevărat. În genere, era de părere că pentru a conduce lumea şi a influenţa profund întreaga umanitate, cea mai potrivită vârstă este între optsprezece şi douăzeci şi trei de ani, fiindcă după aceea omul

devine treptat idiot sau conservator.

Despre oamenii care nu erau nici studenţi, nici profesori la universitate vorbea cu milă îşi avea totuşi idealurile Tui, pe care nu le uita niciodată. Atunci am auzit pentru prima dată de existenţa lui Moleschott{4} şi Buchner{5}, doi savanţi pe care-i cita de cele mai multe ori. Trebuia să-l auzi pe preceptorul nostru cu cât entuziasm vorbea despre cuceririle ştiinţelor din ultimii ani, despre marile adevăruri pe care trecutul orb şi prezumţios le ignorase, dar pe care învăţăceii mai noi le scoteau cu un curaj nemaiauzit de sub „colbul uitării" şi le vesteau întregii lumi. Formulând asemenea păreri îşi scutura părul creţ, bogat şi fuma o cantitate nemaiauzită de ţigări, asigurându-ne că a ajuns la o astfel de îndemânare, încât îi era indiferent dacă sufla fumul pe nas sau pe gură, şi că, în toată Varşovia, nu mai exista nimeni care să tragă fumul în piept ca el. Apoi se ridica, de obicei, îşi îmbrăca mantaua, la care-i lipseau mai mult de jumătate din nasturi, şi declara că trebuie să se grăbească, deoarece în ziua aceea mai are o „mică întâlnire". Spunând acestea, îşi mijea ochii în chip misterios şi adăuga că vârsta mea şi a lui Mirza, prea fragedă, nu-i îngăduia să ne comunice informaţii mai amănunţite despre acea „întâlnire". Dar că mai târziu o să pricepem singuri ce înseamnă asta.

Cu toate aceste infatuări juvenile, de care părinţii n-ar fi fost desigur prea încântaţi, tânărul student avea şi părţile lui bune. Ştia foarte bine ceea ce ne învăţa pe noi, era un adevărat fanatic al ştiinţei. Purta ghete găurite, manta roasă, o şapcă asemenea unui cuib vechi şi n-avea niciodată bani, dar nu era preocupat deloc de necazurile proprii, de nevoile şi sărăcia lui. Trăia însufleţit de pasiunea ştiinţei, tratând cu o nepăsare veselă mizeriile vieţii. Eu şi Mirza îl socoteam o forţă superioară, supranaturală, un ocean de înţelepciune, o entitate de nezdruncinat. Eram ferm convinşi că dacă cineva avea să salveze umanitatea în caz de primejdie, apoi numai el putea fi acel geniu impunător; de altfel, el însuşi era de aceeaşi părere. Convingerile lui ne-au cucerit. În ce mă priveşte, eu am mers chiar mai departe decât maestrul. Era o reacţie firească a

educaţiei mele de până atunci, iar pe de altă parte, tânărul student mi-a deschis într-adevăr poarta spre universul necunoscut al ştiinţei, faţă de care cunoştinţele mele erau cum nu se poate mai neîndestulătoare. Orbit de aceste adevăruri noi, n-am mai putut să mă gândesc şi să visez prea mult la Hania. La început, după venirea la Varşovia, nu mă despărţeam nicio clipă de idealul meu. Scrisorile pe care le primeam de la ea înteţeau şi mai mult focul de pe altarul inimii mele, dar faţă de oceanul de idei al tânărului student, toată lumea noastră de la ţară, atât de tăcută şi liniştită, a început să pălească şi să se micşoreze în ochii mei, iar odată cu ea, imaginea Haniei, dacă n-a pierit cu totul, s-a îndepărtat, acoperită parcă de o tulbureală uşoară. Cât despre Mirza, mergea şi el alături de mine pe drumul reformelor radicale; la Hania se gândea şi mai puţin, întrucât în clădirea de vis-à-vis de camera noastră era o fereastră la care obişnuia să se arate Józia, o elevă. Selim s-a îndrăgostit de ea şi se priveau cât e ziua de mare de la fereastră, ca două păsăruici în colivie. Selim susţinea cu o siguranţă de nezdruncinat că pentru el nu mai există altcineva, „asta sau niciuna". Câteodată, se întindea în pat cu faţa în sus, învăţa ce învăţa şi deodată zvârlea cartea cât colo, sărea în sus, mă lua în braţe şi striga râzând ca un nebun :

— Ah, Józia, draga mea, cât te iubesc !

— Du-te dracului, Selime – îl certam.

— Ah, tu eşti! Nu e Józia! îmi răspundea ştrengăreşte Selim şi se întorcea la carte.

În sfârşit, a venit şi vremea examenelor. Şi eu şi Selim le-am luat pe amândouă, şi maturitatea, şi pe cel de admitere la facultate, cu foarte bine, după care eram liberi ca pasărea, dar am mai rămas încă trei zile la Varşovia. În acest timp, ne-am comandat uniforme studenţeşti şi am sărbătorit evenimentul, lucru pe care magistrul nostru îl considera absolut necesar ; am făcut un chef straşnis într-o crâşmă oarecare.

După a doua sticlă, când şi eu şi Selim ne ameţisem, iar obrajii maestrului nostru, de-acum colegul nostru, se acoperiseră de roşeaţă, ne-a cuprins o duioşie aprinsă şi

dorinţa de a ne deschide sufletul, dar maestrul ne-a zis :

— Ei, băieţi, acum sunteţi oameni în toată firea şi lumea se află deschisă înaintea voastră. Acum puteţi să vă distraţi, să risipiţi banii, să faceţi pe domnişorii, să iubiţi, dar ascultaţi-mă pe mine, toate astea nu sunt decât prostii. Asemenea viaţă de faţadă, fără o idee pentru care să trăieşti, să munceşti şi să – lupţi, e într-adevăr o prostie. Ca să trăieşti însă şi să lupţi cum se cuvine, trebuie să priveşti viaţa cu luciditate. În ce mă priveşte, cred că aşa şi fac. Eu nu cred decât în lucrurile de care pot să mă conving eu însumi şi vă sfătuiesc şi pe voi să procedaţi la fel. Sunt atâtea drumuri şi atâtea idei pe lume, şi toate sunt atât de învălmăşite, încât îţi trebuie cap nu glumă ca să te rătăceşti. Eu mă ţin de ştiinţă şi basta. Nu mă ocup de fleacuri femeieşti n-o să-i dau nimănui cu sticla în cap, pentru că viaţa e fără rost, ştiinţa însă există. Dacă n-ar exista, mi-aş trage un glonte în cap. După părerea mea, oricine are acest drept şi o voi face neapărat când voi da faliment. Dar cu ştiinţa n-ajungi niciodată la faliment. În multe te poţi înşela; iubeşti şi te trădează femeia, crezi în ceva şi vine clipa când începi să te îndoieşti, dar tubul digestiv al infuzoarelor îl poţi cerceta liniştit până la moarte şi nici nu-ţi dai seama când într-o bună zi, nu te simţi prea bine, ţi se face întuneric înaintea ochilor şi sfârşitu-i gata: clepsidra, portretul, biografia mai mult sau mai puţin fără sens, *finita commedia !* Pe urmă nu mai e nimic, vă dau cuvântul meu, ţâncilor. Curaj, puteţi să nu credeţi în nicio închipuire. Ştiinţa, flăcăi, e temelia (Apoi, toate astea mai au încă o parte bună ; preocupându-te de asemenea lucruri, poţi să umbli fără sfială în ghete găurite şi să dormi pe o saltea de paie. Nu mai simţi nicio diferenţă. Pricepeţi?

— În sănătatea şi în cinstea ştiinţei ! a strigat Selim, căruia îi luceau ochii ca doi tăciuni aprinşi.

Magistrul şi-a împins cu mâna în sus ciuful lânos, a golit paharul, apoi a tras fumul în piept, l-a slobozit pe nas în două fuioare uriaşe şi a continuat;

— Afară de ştiinţele exacte – Selim, este beat criţă – afară deci de ştiinţele exacte, mai e filosofia, mai sunt ideile. Şi cu

asta se poate umple viaţa, dar eu prefer ştiinţele exacte. Pot chiar să vă spun că de filosofie, mai ales de cea ideal-reală, îmi bat joc. Nu e decât vorbărie. Chipurile caută adevărul, – dar îl caută cum îşi caută câinele propria coadă. Şi pe urmă, eu nu pot să suport palavrele, mie îmi plac faptele. N-ai să poţi face niciodată brânză numai din apă. Cât despre idei, asta-i altceva. Pentru ele merită să-ţi rişti capul, dar voi şi părinţii voştri mergeţi pe drumuri greşite. V-o spun eu. Trăiască ideile !

Am golit iarăşi paharele. Eram ameţiţi de-a binelea. Încăperea nu prea bine luminată mi se părea şi mai întunecoasă ; lumânarea de pe masă împrăştia luciri palide (fumul învăluia gravurile agăţate pe pereţi. Afară, în curte, un cerşetor îngâna un cântec pios: „Sfânta, cerească, Fecioară a îngerilor!, acompaniinds-se în răstimpuri cu o melodie tristă cântată la vioară. Mă încercau simţăminte ciudate. Credeam în cuvintele magistrului, dar intuiam că nu vorbise încă despre tot ce poate să umple viaţa. Îmi lipsea ceva, un sentiment de duioşie punea treptat stăpânire pe mine, aşa că, sub înrâurirea vinului şi a excitării de moment, am întrebat încet :

— Dar femeia, femeia care iubeşte şi se sacrifiră nu înseamnă nimic în viaţă?

Selim a început să cânte:

— „Femeia-i schimbătoare

Și numai proştii cred în ea !"

Maestrul m-a privit cu luare aminte de parcă se gândea la altceva, dar şi-a revenit numaidecât şi a răspuns :

— Aha, sentimentalismul începe să iasă la iveală. Află că Selim va ajunge mai departe decât tine. O să te ia dracul. Ascultă-mă pe mine, fereşte-te să nu-ţi taie drumul vreo fustă şi să-ţi strice viaţa. Femeia ! Femeia ! (aici maestrul şi-a mijit ochii, cum făcea de obicei). Cunosc eu marfa asta. Nu mă pot plânge, pe Dumnezeul meu! Nu mă pot plânge. Dar mai ştiu că diavolului nu trebuie să-i dai niciun deget, fiindcă îţi înhaţă toată mâna. Femeia, dragostea! Nenorocirea noastră e că

facem cap de ţară din orice fleac. Dacă vrei, n-ai decât să te distrezi cu lucruri de-astea. Cum fac şi eu, dar nu-ţi angaja viaţa. Trebuie să fiţi înţelepţi şi să nu plătiţi cu bani cinstiţi o marfă calpă. Să n-o credeţi că mă plâng de femei. Nici prin gând nu-mi trece. Dimpotrivă, îmi plac şi mie, dar nu mă las dus de propriile închipuiri. Mi-aduc aminte că atunci când m-am îndrăgostit prima dată de o oarecare Lola, credeam, de pildă, că rochiţa ei e un lucru sfânt şi când colo era de percal. Asta-i! Era oare ea de vină că umbla prin noroi în loc să zboare prin ceruri? Nu, prostul eram eu, pentru că o vedeam numai cu aripi de înger. Bărbatul este un animal destul de mărginit. Poartă în suflet numai Dumnezeu ştie ce idealuri şi fiindcă simte nevoia să şi iubească, prima gâsculiţă care-i iese în cale este "aleasa unică". Mai târziu îşi dă seama că a greşit, dar din cauza acestei greşeli îl ia dracul sau devine un idiot pentru tot restul vieţii…

— Totuşi, recunoşti şi dumneata – am spus – că bărbatul are nevoie de iubire şi nu mai încape îndoială că şi dumneata simţi această necesitate ca şi ceilalţi.

Un zâmbet abia schiţat s-a ivit pe buzele maestrului.

— Orice necesitate – a răspuns – poate fi satisfăcută în diferite feluri. Eu mă descurc în felul meu. V-am spus că nu fac cap de ţară din orice prostie. Sunt lucid, pe Dumnezeul meu ! Mai lucid decât acum. Am văzut însă atâţia oameni care şi-au încurcat şi şi-au ratat viaţa pentru o fustă, încât vă repet: nu merită să-ţi angajezi viaţa, sunt lucruri mai bune şi scopuri mai înalte, dragostea-i un fleac. Să bem pentru luciditate !

— În sănătatea femeilor! a strigat Selim.

— Bine, fie! a încuviinţat maestrul. Sunt nişte creaturi plăcute, numai să nu le iei prea în serios. În sănătatea femeilor !

— În sănătatea Józiei ! am strigat, ciocnind cu Selim.

— Stai, acum e rândul meu! a răspuns, În sănătatea… în sănătatea Haniei tale! Amândouă sunt la fel.

Mi s-a urcat sângele la cap, iar ochii îmi scăpărau scântei.

— Tacă-ţi gura, Mirza! am ţipat. Nu pronunţa acest nume într-o cârciumă.

Spunând acestea, am dat cu paharul de pământ de s-a prefăcut în mii de cioburi.

— Ai înnebunit ! m-a certat maestrul.

Eu însă nu înnebunisem, dar mânia fierbea în mine şi ardea ca o flacără. Puteam să ascult în linişte tot ce spunea maestrul despre femei, putea chiar să-mi placă să le iau în râs laolaltă cu ceilalţi, dar eram în stare să fac toate acestea numai pentru că vorbele şi batjocura nu se refereau la nimeni dintre ai mei, pentru că nici prin gând nu-mi trecea să leg această teorie generală de persoanele la care ţineam. Auzind însă numele preacuratei mele orfane, rostit cu atâta uşurinţă în această crâşmă plină de fum, murdărie, sticle goale, dopuri şi cuvinte cinice, mi s-a părut că aud un asemenea sacrilegiu, o asemenea profanare şi nedreptate care o loveau pe Hania, încât aproape mi-am pierdut minţile de furie.

O clipă Mirza m-a privit descumpănit, apoi faţa lui a început să se întunece, ochii să-i scapere, i s-au îngroşat vinele de pe frunte, iar trăsăturile i s-au alungit, devenind ascuţite, ca la un tătar adevărat.

— Tu îmi interzici mie să spun ce-mi place? a strigat cu glas surd, întrerupt de răsuflarea gâfâită.

— Din fericire, maestrul a sărit să ne despartă !

— Nu sunteţi vrednici de uniformele pe care le purtaţi ! Ce-i asta, o să vă bateţi şi o să vă trageţi de urechi ca nişte şcolari? Ia te uită, nişte filosofi care-şi aruncă paharele în cap. Să vă fie ruşine! De la lupta de idei la lupta cu pumnii! Haida de! Ascultaţi-mă, vreau să ridic un toast în cinstea universităţilor. Dacă nu vă împăcaţi şi nu ciocniţi, dacă mai lăsaţi vreo picătură în pahare, sunteţi nişte trântori.

Ne-am potolit amândoi. Selim însă, deşi era mai ameţit, s-a potolit cel dintâi.

— Te rog să mă ierţi – a spus cu glas moale – sunt un prost.

Ne-am îmbrăţişat din toată inima şi am golit paharele în cinstea universităţilor. Apoi magistrul a cântat *Gaudeamus*. Prin uşa de sticlă, care dădea în prăvălie, cumpărătorii au început să se uite la noi. Afară se înnsera. Eram cu toţii beţi în lege. Veselia noastră a atins zenitul, apoi a început să scadă.

Maestrul a căzut cel dintâi pe gânduri şi, după o vreme, a spus:

— Toate-s bune, dar în general, viaţa-i o prostie. Altea-s doar paleative, dar ce se petrece în adâncul sufletului e altceva. Mâine seamănă cu azi: – aceeaşi mizerie, patru pereţi goi, o saltea, ghete găurite şi… tot aşa la nesfârşit. Muncă şi muncă, iar fericire… ehei ! Omul se păcăleşte singur cum poate… Rămâneţi cu bine.

Şi-a îndesat pe cap şapca cu cozorocul rupt, a făcut câteva mişcări mecanice, vrând să-şi încheie haina la nasturii care lipseau, a aprins o ţigară şi, dând din mâini, a spus:

— Plătiţi voi, că eu sunt lefter, şi rămâneţi sănătoşi. Puteţi să vă aduceţi aminte de mine sau nu. Mi-e indiferent. Eu nu sunt sentimental. Rămâneţi cu bine, băieţi…

Ultimele cuvinte le-a rostit cu glas tulburat şi moale, parcă în ciuda declaraţiei că el nu e sentimental. Biata-i inimă era capabilă şi avea nevoie de iubire, ca oricare alta. Dar copilăria tristă, sărăcia şi indiferenţa oamenilor o învăţaseră să se închidă în sine. Avea un suflet mândru, deşi înflăcărat, care se temea întotdeauna să nu fie respins atunci când se apropia prea mult de cineva.

Am rămas o clipă singuri, cuprinşi parcă de tristeţe. Probabil din cauza presimţirilor, fiindcă pe maestrul nostru n-aveam să-l mai vedem niciodată în viaţă. Nici el şi nici noi nu ştiam că în plămânii lui se cuibărise de mult morbul unei boli neiertătoare. Mizeria, efortul prea mare, învăţătura fără istov, nopţile nedormite şi foamea i-au grăbit sfârşitul. Toamna, pe la începutul lui octombrie, maestrul nostru a murit de tuberculoză. Doar câţiva colegi i-au însoţit coşciugul, fiindcă era vacanţă, aşa că biata-i mamă, o vânzătoare de icoane şi lumânări de ceară de lângă biserica dominicanilor, îşi jelea fiul, pe care nu-l înţelesese adesea în viaţă, dar pe care îl iubea ca orice mamă.

V

A doua zi după beţia noastră, au sosit caii trimişi de bătrânul Mirza din Chorzele şi eu cu Selim am plecat acasă

dis-de-dimineaţă. Aveam două zile şi două nopţi de drum înaintea noastră, aşa că am pornit cu noaptea-n cap. În clădirea în care locuiam, dormeau cu toţii, doar la fereastra de vis-à-vis, printre muşcate, micsandre şi fucsii se zărea feţişoara elevei Józia. Selim, cu sacul de călătorie pe umeri şi cu şapca de student pe cap, stătea la fereastră, gata de drum, vestind-o astfel că pleacă ; dintre muşcate i s-a răspuns cu o privire melancolică. Dar când şi-a apăsat o mână pe inimă, iar cu cealaltă i-a trimis o sărutare, feţişoara dintre flori a roşit şi s-a retras repede în fundul întunecos al camerei. Jos, pe caldarâmul din curte, a răsunat uruitul trăsurii la care erau înhămaţi patru cai focoşi ; era timpul să ne luăm rămas bun şi să plecăm, dar Şelim aştepta cu încăpăţânare la fereastră, voind să se convingă că nu mai apare nimeni. Speranţa i-a fost înşelată şi ferestruica a rămas pustie. Abia când am coborât şi am trecut pe lângă coridorul întunecos, am zărit pe scări o pereche de ciorapi albi, rochiţa maronie, bustul aplecat Şi o mână streaşină la doi ochi luminoşi care priveau din întuneric în lumina de afară. Mirza s-a repezit în coridor, iar eu, în timp ce urcam în brişca ce aştepta la scară, am auzit şoapte şi nişte zgomote care semănau cu sărutările. După care Mirza a revenit, roşu, jumătate râzând, jumătate emoţionat, şi s-a aşezat lângă mine. Vizitiul a atins caii cu biciul, amândoi am privit fără să vrem spre ferestruică; feţişoara Józiei se iţea iarăşi printre flori ; încă o clipă şi a apărut o mână delicată cu o batistă albă, încă un semn de adio şi brişca a ieşit în stradă, ducându-ne, pe mine şi pe frumosul ideal al bietei Józia.

Era dis-de-dimineaţă, oraşul dormea încă, lumina trandafirie a zorilor lucea prin ferestrele clădirilor adormite *;* din când în când, doar câte un trecător, rară pasăre de noapte, stârnea mergând ecoul adormit, vreun portar mătura strada sau duruia vreun cărucior cu legume în drum spre piaţa oraşului. Altminteri, văzduhul era limpede, liniştit şi proaspăt, ca într-o dimineaţă obişnuită de vară. Brişcă noastră, trasă de cei patru bahmeţi{6} sărea pe pietrele caldarâmului ca o nucă trasă de sfoară. Curând ne-a învăluit fetele o adiere proaspătă şi răcoroasă dinspre râu, podul a duduit sub copitele cailor, şi

după o jumătate de oră ne aflam dincolo de bariere, printre câmpurile largi, gârle şi păduri.

Piepturile inspirau adânc aerul reavăn al dimineţii, ia timp ce ochii priveau nesăţioşi împrejurimile. Pământul se trezea din somn, picăturile de rouă atârnau ca nişte perle de frunzele ude ale copacilor şi luceau pe spicele grânelor. Prin gardurile de verdeaţă se zbenguiau vesel păsărelele, întâmpinând ziua frumoasă cu ciripit şi larmă. Pădurea şi luncile ieşeau din ceaţa dimineţii ca din scutece, ici şi colo, pe câmpuri, sclipea oglinda apelor pe care, printre florile galbene de coada calului, rătăceau berzele. Fumuri trandafirii se înălţau drept în sus din coşurile colibelor ţărăneşti, un vânticel uşor unduia lanurile aurii de secară coaptă, scuturându-le de umezeala nopţii. Pretutindeni se simţea bucuria, părea că totul se trezeşte la viaţă şi cânt:

„Când se scoală zorile.
Pământul şi mările.
Ţie-ţi cântă… "

Oricine va înţelege cu uşurinţă ce se petrecea atunci în sufletele noastre, dacă îşi va aduce aminte de anii tinereţii când se întorcea acasă, într-o dimineaţă de vară ori de primăvară. Anii copilăriei şi obligaţiile şcolare rămăseseră în urma noastră, acum înflorea vârsta adolescenţei, asemenea stepei bogate, pline de flori şi fără margini; un ţinut necunoscut şi interesant spre care ne începusem călătoria, sub semne de bun augur ; eram tineri, puternici şi aproape că aveam aripi la umeri, ca puii de vultur. Cea mai mare comoară de pe lume este tinereţea, iar noi nu cheltuiserăm din ea nicio para.

Am făcut drumul repede, fiindcă în toate locurile de popas ne aşteptau cai de schimb. A doua zi, după ce merseserăm toată noaptea, spre seară, când am ieşit din pădure, am zărit Chorzele, mai bine zis vârful ascuţit al minaretului care strălucea în razele soarelui ce apunea. Curând, am intrat pe digul săditcu salcâmi şi lemn câinesc, pe laturile căruia se întindeau două bălţi uriaşe, cu mori şi fierăstraie. Ne însoţea

huruitul trăsurii şi orăcăitul broaştelor care înotau pe lângă malurile acoperite de iarbă, prin apa încălzită de căldura din timpul zilei. Se vedea că ziua se apropia de sfârşit. Pe dig se întorceau acasă turma de oi şi de vite acoperite de nori de praf. Pe alocuri, grupuri de oameni, cu seceri, coase şi greble pe umeri, grăbeau spre casele lor, cântând „dana oi dana!" Aceşti oameni fără prihană ne opreau brişca, sărutându-i mâinile şi întâmpinându-l cu bucurie pe Selim. Nu peste multă vreme, soarele a coborât şi mai mult spre asfinţit, ascunzându-şi şi mai mult talgerul strălucitor dincolo de trestii. Numai o fâşie lată de lumină aurie se mai răsfrângea în mijlocul eleşteelor, pe malul cărora copacii se priveau în adâncul apei. Am cotit puţin spre dreapta şi deodată, printre tei, plopi, molizi şi frasini, s-au ivit pereţii albi ai conacului Chorzele. În curte a răsunat clopoţelul, care chema oamenii la cină, şi tot atunci din turnul minaretului s-a auzit glasul tărăgănat al muezinului casei, vestind că noaptea înstelată coboară din cer asupra pământului şi că Allah e mare. Parcă îngânându-l pe muezin, barza, care stătea asemenea unui urcior etrusc pe cuibul clădit în vârful unui copac mai înalt decât acoperişul conacului, a ieşit o clipă din încremenirea-i statuară, a ridicat ciocul, ca o siluetă de armă spre cer, apoi şi l-a coborât spre piept şi a clămpănit, dând din cap parcă în semn de bun venit. M-am uitat la Selim. Avea lacrimi în ochi, dar privirea lui era încărcată de o dulceaţă nespusă, cum numai el putea avea. Am intrat în curte.

În faţa pridvorului închis cu geamlâc, şedea bătrânul Mirza şi, trăgând fumul albastru din lulea, privea cu bucurie la viaţa care fremăta fără zgomot pe dinaintea lui. Văzându-şi feciorul, s-a ridicat repede de pe locul lui, l-a luat în braţe şi a început să-l strângă la piept cu dragoste, căci, deşi se purta destul de aspru cu el, îl iubea mai mult decât orice pe lume. L-a întrebat numaidecât despre examene, după care l-a îmbrăţişat din nou. S-au adunat apoi toţi slujitorii să-i ureze bun venit domnişorului, iar câinii săreau în jurul lui de bucurie. Din pridvor a ieşit în grabă o lupoaică îmblânzită, favorita bătrânului Mirza. „Zula ! Zula!" – a strigat-o Selim, şi lupoaica

i-a sărit cu labele pe umeri, lingându-i faţa, apoi a început să alerge ca o nebună împrejur, scâncind de bucurie şi arătându-şi colţii înfricoşători.

Am intrat în sufragerie. Priveam la Chorzele şi la tot ce se afla acolo ca un om doritor de înnoire. Nu se schimbase nimic ; portretele strămoşilor lui Selim – conducători de roate şi stegari – atârnau ca şi înainte pe pereţi. Înfricoşătorul Mirza, colonelul petihorean din timpul lui Sobieski, mă privea şi acum cu aceiaşi ochi piezişi, ameninţători, dar obrazul scrijelit de săbii mi s-a părut mai urât, mai înspăimântător. Cel mai mult se schimbase Mirza, tatăl lui Selim.

Părul negru îi încărunţise, mustaţa-i făloasă îi albise aproape de tot, iar trăsăturile tătăreşti ieşeau tot mai mult la iveală. Ah, câtă deosebire era între bătrânul Mirza şi Selim, între acest obraz osos, aspru, crud aproape, şi chipul de-a dreptul îngeresc, asemenea unei flori, proaspăt şi dulce. Mi-e foarte greu să înfăţişez dragostea cu care bătrânul îşi privea feciorul, urmărindu-i fiecare mişcare.

N-am vrut să-i încurc şi m-am tras mai la o parte, dar bătrânul, ospitalier ca un adevărat şleahtic polonez, mi-a urat bun venit şi a început să mă îmbrăţişeze, rugându-mă să înnoptez la ei. N-am vrut să rămân noaptea la Chorzele, pentru că mă grăbeam să ajung acasă, dar a trebuit să cinez acolo. Am plecat de la Chorzele noaptea târziu şi când m-am apropiat de casă, cloşca răsărise pe cer, ceea ce însemna că era miezul nopţii. În sat, nicio fereastră nu era luminată, doar hăt ! departe, la marginea pădurii, pâlpâia o luminiţă la smolărie. Pe lângă case lătrau câinii. Pe aleea cu tei, care ducea spre conacul nostru, era un întuneric de puteai să-ţi bagi degetele în ochi, un om a trecut cu caii pe lângă noi, îngânând un cântec cu jumătate de glas, dar nu i-am văzut faţa. Am oprit la intrare, ferestrele erau întunecate ; pesemne că dormeau cu toţii, doar câinii au alergat din toate părţile şi au început să latre în jurul trăsurii. Am coborât şi am bătut în uşă; o vreme nu m-a auzit nimeni. M-a cuprins părerea de rău, deoarece credeam că mă vor aştepta. Abia după un timp am văzut ici şi colo lumină la ferestre şi un glas somnoros, l-am recunoscut

pe Franek, a întrebat :

— Cine-i acolo?

Am răspuns, Franek a deschis uşa şi s-a repezit să-mi sărute mâna. L-am întrebat dacă toţi erau sănătoşi.

— Sunt sănătoşi – a răspuns Franek – dar boierul a plecat la oraş şi se întoarce abia mâine.

Cu aceste cuvinte m-a condus în sufragerie, a aprins lampa care atârna deasupra mesei şi a ieşit să-mi pregătească ceaiul. Am rămas o clipă singur cu gândurile mele şi cu inima bătând, dar această clipă a trecut repede, fiindcă în curând au venit în grabă părintele Ludwik într-un halat de noapte, buna doamnă d'Yves, îmbrăcată tot în alb, cu bigudiurile-i de totdeauna şi căciuliţă, şi Kazio care venise de la şcoală cu o lună mai devreme în vacanţă. Toţi m-au întâmpinat cu duioşie; mi-au admirat înălţimea, părintele Ludwik susţinea că m-am maturizat, iar doamna d'Yves că m-am făcut mai frumos. Părintele Ludwik, bietul de el, abia după o vreme a început să mă întrebe sfios despre examene şi certificatul de la şcoală, iar când a aflat de succesele mele, a izbucnit în plâns şi m-a îmbrăţişat, spunându-mi, „copil iubit". Deodată, în camera de alături, s-a auzit tropot de picioruşe desculţe şi au intrat în fugă cele două surioare numai în cămăşuţe şi cu căciuliţe pe cap, repetând: „A venit Henlyk, a venit Henlyk!" şi mi s-au căţărat pe genunchi. În zadar le-a certat doamna d'Yves, spunându-le că nu s-a mai pomenit ca două domnişoare ca ele să se arate aşa în „dezabie". Fără să mă întrebe nimic, fetiţele mi-au înconjurat gâtul cu braţele, lipindu-şi buzele de obrazul meu. După o clipă, am întrebat sfios de Hania.

— O, a crescut ! mi-a răspuns doamna d'Yves. Vine şi ea îndată, se vede că se îmbracă.

N-am aşteptat mult ; după vreo cinci minute, Hania a intrat în sufragerie. M-am uitat la ea şi, Doamne ! ce devenise într-o jumătate de an această orfană de şaisprezece ani, slabă şi subţirică. Înaintea mea se afla aproape o domnişoară în toată legea. Formele i se împliniseră şi i se rotunjiseră de minune. Faţa-i avea un ten delicat, dar sănătos iar pe obrajii rumeni se răsfrângeau parcă zorii dimineţii. Împrăştia în jurul ei

sănătate, tinereţe, prospeţime şi farmec, asemenea unui trandafir înflorit. Am băgat de seamă că se uita curioasă la mine cu ochii ei albaştri. Am mai văzut însă că observase şi ea admiraţia mea şi impresia pe care mi-o făcuse, pentru că un zâmbet indicibil îi rătăcea în colţul gurii. Curiozitatea cu care ne uitam unul la altul vădea sfieli adolescentine, virginale. Ehei, relaţiile simple dintre frate şi soră, relaţii copilăreşti, dispăruseră pentru totdeauna dintre noi.

Ah, cât era de frumoasă cu zâmbetul acesta şi cu bucuria tăcută în ochi!

Lumina lămpii atârnate deasupra mesei îi cădea pe părul bălai. Purta o rochie neagră cu o eşarfă tot neagră, aruncată în grabă pe umeri, pe care o ţinea cu mâna la piept sub gâtul alb ; veşmintele-i arătau o dezordine plină de farmec din cauza grabei cu care se îmbrăcase. Împrăştia în jur căldura somnului. Când i-am dat bineţe şi i-am atins mâna, era caldă, moale şi catifelată, iar atingerea ei m-a înfiorat de plăcere. Hania se schimbase cu totul. Când am plecat, era o fată simplă, pe jumătate slujnică, iar acum era o domnişoară, cu o expresie de nobleţe pe faţă şi cu mişcări cumpătate, care vădeau o educaţie aleasă şi obişnuinţa de a trăi în societatea înaltă. Înflorise moral şi intelectual, iar schimbarea i se răsfrângea în priviri. Încetase să mai fie un copil din toate punctele de vedere ; o demonstra zâmbetul acela nedefinit şi un fel de cochetărie nevinovată cu care mă cerceta. Se vedea limpede că înţelege foarte bine cât de mult se schimbaseră relaţiile dintre noi. Am priceput repede că ea avea un ascendent asupra mea, fiindcă, deşi eu învăţasem mai mult, sub raportul vieţii, al înţelegerii fiecărei situaţii, a fiecărui cuvânt, eram însă destul de naiv. Hania se purta mai liberă cu mine decât eu cu ea. Seriozitatea mea de tutore şi de domnişor pierise şi ea fără urmă. Pe drum mă gândisem cum am să mă întâlnesc cu ea, ce-am să-i spun, cât o să fiu de bun şi de îngăduitor totdeauna, dar toate planurile mele au căzut baltă. Situaţia de acum arăta că nu eu eram bun şi îngăduitor cu ea, ci mai degrabă ea părea să fie bună şi îngăduitoare cu mine. La început, nu mi-am dat prea bine seama de asta, dar o

simţeam mai mult decât înţelegeam. Îmi pusesem în gând s-o întreb ce învaţă şi ce a învăţat, cum îşi petrecea timpul, dacă doamna d'Yves şi părintele Ludwik erau mulţumiţi de ea, dar iată că ea era aceea care, cu zâmbetul mereu în colţul gurii, mă întreba ce-am făcut, ce am învăţat şi ce intenţionez să fac pe viitor. Parcă era un făcut, totul se petrecea altfel decât plănuisem. Fără multă vorbă, exact pe dos.

După ce-am vorbit vreo oră, am plecat cu toţii la culcare. M-am dus în camera mea puţin deconcertat, pradă unor impresii contradictorii. Scormonită din nou, dragostea a început să se prelingă ca o vâlvătaie printre crăpăturile unei clădiri în flăcări şi în curând m-a luat în stăpânire cu totul. Silueta Haniei, trupul ei feciorelnic, încântător şi plin de farmec, aşa cum îl văzusem, ademenitor şi învăluit în căldura somnului, îndreptându-şi cu mâna albă dezordinea veşmintelor la piept şi cu cozile despletite, îmi cucerise închipuirea, acaparându-mi toate gândurile.

VI

A doua zi m-am sculat foarte devreme şi am alergat în grădină. Era o dimineaţă frumoasă, plină de rouă şi de aromele florilor. Am dat fuga până la aleea de carpeni, fiindcă îmi spunea inima că acolo o voi găsi pe Hania. Se vede însă că prea eram înclinat să cred în presimţiri, căci m-am înşelat, Hania nu era acolo. Abia după micul dejun am rămas singuri şi am întrebat-o dacă nu vrea să se plimbe prin grădină. A acceptat cu plăcere şi, repezindu-se în camera ei, s-a întors cu o pălărioară cu boruri mari pe cap, care-i umbrea fruntea şi ochii, şi cu o umbreluţă în mână. Îmi zâmbea ştrengăreşte de sub pălărie, de parcă voia să-mi spună : „Uite ce bine îmi stă". Am intrat în grădină împreună. M-am îndreptat spre aleea de carpeni, gândindu-mă întruna cum să încep vorba. Cu siguranţă că Hania s-ar fi descurcat mai bine decât mine, dar credeam că nu voia să mă ajute, bătându-şi joc de încurcătura mea. Păşeam deci alături în tăcere, retezând cu cravaşa florile de pe margine, până când Hania a început să râdă, a pus mâna pe cravaşă şi mi-a spus :

— Domnule Henryk, ce rău ţi-au făcut florile astea?

— Ei, Hania ! Nu-i vorba de flori, dar uite că nu ştiu cum să vorbesc cu tine, te-ai schimbat foarte mult, Hania. Ah, cât de mult te-ai schimbat !

— Să presupunem că-i aşa. Pe dumneata te supără asta?

— N-aş spune – i-am răspuns aproape cu tristeţe – dar nu mă pot obişnui *;* mereu am impresia că micuţa Hania, pe care am cunoscut-o eu, şi tu sunteţi două fiinţe diferite. Aceea a rămas în amintirile mele, în inima mea, ca o soră, Hania, ca o soră, aşa că…

— Aşa că eu (aci s-a arătat cu degetul pe sine) sunt o străină pentru dumneata, adevărat? m-a întrebat încet.

— Hania ! Hania, cum poate să-ţi treacă prin minte una ca asta?

— Poate că e trist, într-adevăr, dar e în firea lucrurilor – a răspuns ea. Dumneata cauţi în inimă vechile sentimente frăţeşti pentru mine şi nu le mai găseşti ! Asta-i totul.

— Nu, Hania! Nu în inimă o caut pe Hania de odinioară, fiindcă ea a rămas pentru totdeauna acolo, o caut în tine, cât despre inima…

— Cât despre inima dumitale – m-a întrerupt veselă – cred că ghicesc ce s-a întâmplat cu ea. A rămas undeva la Varşovia, alături de altă inimioară fericită. Nu e prea greu de ghicit !

Am privit-o adânc în ochi nici eu nu prea ştiam dacă nu cumva mă cercetează sau, contând pe impresia pe care mi-o făcuse cu o zi înainte şi pe care nu mă pricepusem s-o ascund, se joacă puţin cam prea crud cu mine. Am simţit deodată cum creşte în mine dorinţa de împotrivire. Mă gândeam că trebuie să am o înfăţişare nespus de comică, atunci când mă uitam la ea cu privirile unei căprioare ucise, aşa că mi-am stăpânit sentimentele care mă însufleţeau în clipa aceea şi am răspuns.

— Şi dac-ar fi într-adevăr aşa?

O expresie abia vizibilă de uimire şi parcă de descurajare s-a ivit pe chipul luminos al Haniei.

— Dacă-i într-adevăr aşa – a răspuns – atunci dumneata te-ai schimbat, nu eu.

Spunând acestea, s-a întunecat puţin şi, privindu-mă pe sub

sprâncene, a păşit o vreme în tăcere, în timp ce eu mă străduiam să-mi ascund bucuria pe care mi-o produseseră vorbele ei. Ea zice, gândeam, că dacă iubesc pe alta, eu m-am schimbat şi nu ea, aşadar ea mă…

De bucurie n-am îndrăznit să-mi duc gândul înţelept până la capăt.

Cu toate acestea, nu eu, ci ea arăta schimbată. Fetiţa din urmă cu o jumătate de an, care habar nu avea pe ce lume trăieşte, căreia nici prin gând nu i-ar fi trecut să discute despre sentimente, pentru care asemenea lucruri erau încă neînţelese, vorbea atât de lejer şi cu atâta pricepere, de parcă recita o lecţie abia învăţată. Cât de mult îmbobocise şi se mlădiase acest suflet până mai ieri de copil ! Cu fetele se întâmplă astfel de minuni. Nu sunt puţine cele care se culcă seara copile şi dimineaţa se trezesc domnişoare cu alte simţiri şi alte gânduri. Pentru Hania, fire vioaie, inteligentă şi sensibilă, jumătatea de an, împlinirea vârstei de şaisprezece ani, schimbarea relaţiilor sociale, învăţătura, cărţile citite poate pe furiş, toate acestea fuseseră prea de ajuns.

În acest timp, mergem alături în tăcere. Hania a întrerupt-o cea dintâi:

— Aşa că, domnule Henryk, iată-te şi pe dumneata îndrăgostit.

— Se prea poate – i-am răspuns zâmbind.

— Îţi va fi dor de Varşovia?

— Nu, Hania! Aş fi bucuros să nu mai plec niciodată de aici.

Hania s-a uitat repede la mine. Parcă voia să-mi împărtăşească ceva, dar a tăcut, iar după o clipă şi-a lovit uşor rochia cu umbreluţa şi a spus, răspunzându-şi pesemne propriilor gânduri :

— Ah! Cât pot să fiu de copilăroasă!

— Hania, de ce spui asta? am întrebat.

— E, aşa. Hai să ne aşezăm pe bancă şi să vorbim despre altceva. Ce privelişte frumoasă, nu-i aşa? m-a întrebat deodată cu zâmbetu-i cunoscut pe buze.

S-a aşezat pe bancă nu departe de alee, sub un tei uriaş, de

unde se vedea într-adevăr o privelişte foarte frumoasă spre eleşteu, diguri şi spre pădurea de dincolo de baltă. Hania mi-o arăta cu umbreluţa, dar eu, deşi îmi plăceau priveliştile frumoase, n-aveam deloc chef s-o admir, mai întâi pentru că îmi era foarte cunoscută, apoi o aveam alături pe Hania de o sută de ori mai frumoasă decât tot ce o înconjura, în sfârşit, pentru că numai la asta nu-mi era gândul.

— Ce frumos se răsfrâng copacii aceia în apă – a continuat Hania.

— Văd că eşti o adevărată artistă – i-am răspuns fără să mă uit în direcţia copacilor şi a apei.

— Părintele Ludwik mă învaţă să desenez. Oho, am învăţat o mulţime de lucruri când dumneata ai fost plecat? voiam să… Dar ce ai? Eşti supărat pe mine?

— Nu, Hania, nu sunt supărat, nici n-aş putea fi supărat pe tine. Văd însă că eviţi să răspunzi la întrebările mele şi uite că amândoi ne jucăm de-a baba oarba, în loc să vorbim deschis şi cu încredere ca mai demult. Poate că tu nu simţi asta, dar mie îmi pare foarte rău, Hania!…

Aceste cuvinte simple n-au făcut altceva decât să ne arunce pe amândoi într-o încurcătură şi mai mare. Hania mi-a întins într-adevăr amândouă mâinile, iar eu le-am strâns poate prea tare şi, o, Doamne ; aplecându-mă în grabă, i le-am sărutat cum nu prea se cuvenea să facă un tutore. După care ne-am simţit amândoi şi mai stingheriţi ; ea a roşit până în vârful urechilor, eu la fel şi am amuţit amândoi, neştiind niciunul cum să începem acea discuţie care trebuia să fie deschisă şi plină de încredere.

Apoi ea s-a uitat la mine, eu la ea şi iarăşi am afişat pe obraji steagurile purpurii. Şedeam unul lângă altul ca două păpuşi ; mi se părea că aud bătaia accelerată a propriei inimi. Situaţia era insuportabilă. În răstimpuri simţeam că parcă mă înhaţă o mână de guler şi vrea să mă arunce ia picioarele ei, în timp ce alta mă ţine de păr şi nu-mi mai dă drumul. Deodată Hania s-a ridicat şi a spus repede, emoţionată.

— Eu trebuie să plec ; am lecţie cu doamna d’Yves. E aproape unsprezece.

Am pornit spre casă pe acelaşi drum. Mergeam şi acum tot în tăcere; eu retezam iarăşi bumbii florilor cu cravaşa, dar ei nu-i mai era milă de ele.

Revenisem într-adevăr la vechile noastre relaţii; nimic de zis !

Dumnezeule mare ! ce se întâmplă cu mine?" m-am întrebat, când Hania m-a lăsat singur. Eram atât de îndrăgostit, încât mi s-a ridicat părul măciucă în vârful capului.

În acest timp, a venit părintele Ludwik şi m-a luat să-mi arate acareturile. În drum mi-a povestit o mulţime de lucruri în legătură cu moşia noastră, care nu mă interesau câtuşi de puţin, deşi mă prefăceam că ascult cu atenţie.

Fratele meu, Kazio, care, profitând de vacanţă, îşi petrecea toată ziua în afara casei, pe la grajduri, prin pădure, cu puşca de vânătoare pe cal sau în luntre, tocmai dresa în curtea fermei pentru călărie caii mai tineri din herghelie. Văzându-ne, pe mine şi pe preot, a galopat până la noi pe un roib, care zvâcnea sub el ca turbat, şi ne-a pus să-i admirăm formele, vigoarea şi mersul, după care a descălecat şi ne-a însoţit. Am vizitat împreună grajdul, ocoalele, şurile şi am apucat-o spre câmp, dar ne-au dat de ştire că a sosit tata, aşa că a trebuit să ne întoarcem acasă. Tata m-a întâmpinat mai bine ca oricând. Când a aflat de examene, m-a luat în braţe şi a declarat că de acum încolo avea să mă socotească om în toată firea. În purtarea lui faţă de mine au intervenit într-adevăr schimbări mari. Îmi arăta mai multă încredere şi dragoste. A început să-mi vorbească despre treburile moşiei, mi-a destăinuit că intenţionează să cumpere una dintre moşiile vecine şi mi-a cerut părerea. Mi-am dat seama că vorbea înadins despre asta, ca să-mi arate cât de serios se gândeşte el la situaţia mea de om matur şi de fiu mai vârstnic în familie. Nicicând nu manifestase atâta dragoste faţă de mine. Mândria lui paternă era flatată nespus de certificatele pe care le adusesem semnate de profesori. Am mai observat că-mi studiază firea, felul de a gândi, simţul onoarei, punându-mi înadins diferite întrebări ca să se dumirească. Se vede că examenul părintesc l-am trecut

cu bine, ce-i drept, principiile mele filosofice şi sociale difereau foarte mult de ale tatălui, dar nu m-am trădat, iar în celelalte privinţe nu puteam să nu gândim la fel. Aşa că faţa aspră, leonină, a tatălui meu era mai luminoasă ca oricând. Mi-a făcut o mulţime de cadouri încă din prima zi; mi-a dăruit perechea de pistoale cu care se duelase nu prea de mult cu domnul Zoll şi pe care mai erau însemnate câteva isprăvi de onoare, făptuite în anii tinereţii, pe când slujea ca oştean. Am primit apoi un pursânge arab şi vechea sabie moştenită din strămoşi, cu mânerul bătut cu pietre scumpe, lama lată de Damasc cu chipul Maicii Domnului, cizelat în aur pe oţel şi cu înscripţia „Iisus, Maria !" Această sabie era unul dintre cele mai preţioase odoare ale familiei, veşnic obiect de dispută între mine şi Kazio, fiindcă reteza fierul ca pe vreascuri. Când mi-a înmânat-o, tata a scos-o din teacă, a schiţat câteva lovituri şuierând prin aer şi luminând încăperea, apoi a făcut semnul crucii deasupra capului meu, a sărutat chipul Maicii Domnului şi dându-mi-o, a spus: „ Să fii vrednic de ea, eu n-am făcut-o de ruşine, să n-o faci nici tul" După care ne-am aruncat unul în braţele celuilalt. În acest timp, Kazio s-a repezit cu înflăcărare la sabie şi, cum era neobişnuit de puternic, deşi n-avea decât cincisprezece ani, a început să execute lovituri, ale căror precizie şi iuţeală nu l-ar fi ruşinat nici pe un experimentat maestru de scrimă. Tata s-a uitat mulţumit la el şi a rostit:

— Mânuieşte sabia de minune, dar nici tu nu eşti mai prejos, nu-i aşa?

— Aşa-i tată. Pe Kazio mai pot să-l înving. Din toţi colegii cu care am luat lecţii de scrimă, numai unul mă întrece.

— Cine?

— Selim Mirza.

Tata a schiţat o strâmbătură.

— Aha, Mirza ! Dar tu trebuie să fii mai puternic.

— Tocmai asta îmi îagăduie să-i ţin piept. Dar eu şi Selim nu ne vom bate niciodată.

— Ei cine ştie ce se poate întâmpla – a răspuns tata.

În aceeaşi zi, după amiază, şedeam cu toţii în pavilionul

larg, acoperit de viţă de vie, din care se vedeau curtea uriaşă şi hăt ! departe drumul umbros, străjuit de tei. Doamna d'Yves croşeta o faţă de masă pentru capelă, tata şi părintele Ludwik pufăiau din lulea, sorbind cafea neagră, Kazio se învârtea prin faţa pridvorului, urmărind cu privirea zborul cotit al rândunelelor, în care voia să tragă cu gloanţe, dar nu-l lăsa tata, iar eu şi Hania ne uitam la desenele aduse de mine fără să ne gândim deloc la ele. Pe mine, cel puţin, mă ajutau uneori să-mi ascund fată de ceilalţi privirile pe care le aruncam Haniei.

— Ei, cum o găseşti pe Hania? Ţi se pare că s-a urâţit rău, domnule tutore? m-a întrebat tata, uitându-se ştrengăreşte la fată.

Am început să privesc desenul cu luare aminte şi am răspuns de după carton:

— N-aş spune că s-a urâţit, tată, dar a crescut şi s-a schimbat.

— Domnul Henryk mi-a şi reproşat această schimbare – a intervenit detaşată Hania.

I-am admirat curajul şi stăpânirea de sine ; eu n-aş fi fost în stare să vorbesc atât de liber despre aceste reproşuri.

— Ce importanţă are dacă s-a făcut mai urâtă sau mai frumoasă? a spus părintele Ludwik. De învăţat însă învaţă repede şi temeinc. Să spună *madame* cât de repede a învăţat franţuzeşte.

Trebuie să ştiţi că părintele Ludwik, altminteri un om foarte cultivat, nu ştia franţuzeşte şi nici nu putea să înveţe, cu toate că trăia de cincisprezece ani în casa noastră în apropierea doamnei d'Yves. De aceea, sărmanul avea o adevărată slăbiciune pentru limba franceză, socotind cunoaşterea ei un semn sigur al unei educaţii superioare.

— Nu pot să neg că Hania învaţă uşor şi cu plăcere – a întărit doamna d'Yves – dar trebuie să spun că eu nu sunt prea mulţumită de ea – a adăugat, întorcându-se spre mine.

— O, doamnă, ce rău am mai făcut? a exclamat Hania, împreunându-şi mâinile.

— Ce rău ai făcut? Ai să spui numaidecât – a răspuns

doamna d'Yves. Închipuieşte-ţi, domnule, că această domnişoară, cum are o clipă liberă, s-apucă de romane şi am temeiuri să cred că, după ce se duce la culcare, în loc să stingă lumânarea şi să doarmă, citeşte ceasuri întregi.

— Foarte rău face, dar după câte ştiu, urmează exemplul profesoarei – s-a amestecat tata, căruia îi plăcea să o contrazică pe doamna d'Yves, când era bine dispus.

— A, mă rog de iertare, dar eu am patruzeci şi cinci de ani – s-a împotrivit franţuzoaica.

— Ia te uită. N-aş fi crezut în ruptul capului – s-a prefăcut tata.

— Dumneata eşti rău!

— Nu ştiu, ştiu însă că dacă Hania fare rost de romane, apoi nu le ia din bibliotecă, deoarece cheia se află la părintele Ludwik. Aşa că vina cade pe profesoară.

Doamna d'Yves citise într-adevăr toată viaţa romane şi cum avea obiceiul să le povestească tuturor, cu siguranţă că i le povestise şi Haniei, de aceea, în cuvintele tatii, numai pe jumătate glumeţe, se ascundea o parte din adevăr, pe care îl dezvăluise înadins.

— Vine cineva la noi ! a strigat deodată Kazio.

Am privit cu toţii în obscuritatea aleii de tei şi, la capătul ei, la vreo verstă depărtare, am văzut o trâmbă de praf care se apropia cu o iuţeală neobişnuită.

— Cine poate fi? Ce viteză! s-a mirat tata, ridicându-se. Nu poţi să deosebeşti nimic din cauza prafului.

Era o căldură foarte mare; nu plouase de mai bine de două săptămâni, aşa că pe drumuri se ridicau nori de praf la cea mai mică mişcare. Ne-am mai uitat o dată zadarnic la pulberea care se apropia, mai erau abia câteva zeci de paşi până la gardul curţii, când deodată s-a ivit din praf capul unui cal cu nările roşii lărgite, ochii învăpăiaţi şi coama fluturând. Calul alb gonea în galop, abia atingând pământul cu picioarele, iar pe el, aplecat pe grumaz ca un tătar, călărea nu altul decât prietenul meu Selim.

— Selim, vine Selim! a strigat Kazio.

— Ce face nebunul? Poarta e închisă! am ţipat, zvâcnind de

la locul meu.

Nu mai aveam când să deschidem poarta, n-ar mai fi ajuns nimeni la timp. Selim gonea ca un zănatec, orbeşte, era aproape sigur că va nimeri în ulucile înalte de doi coţi şi mai bine şi ascuţite la vârf.

— Doamne, ai milă de el ! s-a rugat părintele Ludwik.

— Poarta, Selime ! poarta ! am strigat ca un ieşit din minţi, fluturând batista şi alergând de-a curmezişul curţii din toate puterile.

Dar la vreo cinci paşi de împrejmuire, Selim s-a îndreptat deodată în şa, măsurând ulubile cu o privire fulgerătoare. Apoi am auzit ţipetele femeilor din pridvor, tropăit înverşunat de copite, calul s-a înălţat pe picioarele dinapoi, copitele din faţă i-au încremenit o clipă în aer, şi a sărit peste gard în cea mai mare viteză, fără să se oprească deloc.

Selim l-a oprit abia înaintea pavilionului, strunindu-l cu putere, de i s-au înfipt copitele în pământ, şi smulgându-şi pălăria de pe cap, a început s-o fluture ca pe un steag şi să strige :

— Ce mai faceţi, dragii mei ! Cum o mai duceţi? Respectele mele, domnule ! s-a înclinat spre tatăl meu. Respectele mele, iubite părinte, doamnă d'Yves şi domnişoară Hania ! Iată-ne iarăşi împreună. Vivat ! Vivat !

A sărit din şa şi, aruncând frâul lui Franek, care a vent, în fugă din coridor, a început să-l îmbrăţişeze pe tata, pe preot şi să sărute mâinile femeilor.

Doamna d'Yves şi Hania erau încă palide de spaimă şi l-au întâmpinat ca pe un salvat de la moarte, iar părintele Ludwik l-a dojenit:

— Nebunule, nebunule, ce spaimă am tras cu toţii din cauza ta. Am crezut că până aici ţi-a fost.

— Păi, de ce?

— Poarta. Cum poţi să goneşti aşa cu ochii închişi?

— Cu ochii închişi? Ştiam doar că poarta e închisă. Ehe, am ochi foarte buni, tătăreşti.

— Şi nu ţi-a fost frică să sari?

Selim a izbucnit în râs.

— Nu, niciun pic, părinte Ludwik. De altfel, e mai mult meritul calului decât al meu.

— *Voilà un brave garçon !* s-a bucurat doamna d'Yves.

— Aşa-i, aşa-i, nu oricine ar fi avut curajul – a adăugat Hania.

— Vrei să spui – am corectat-o – că nu orice cal ar putea sări. Pentru că oameni se găsesc destui care s-o facă.

Hania şi-a oprit o vreme privirile asupra mea.

— Pe dumneata nu te-aş sfătui să încerci.

După care s-a uitat la Selim, iar privirea ei exprima admiraţie, fiindcă de bună seamă, trecând peste fapta nebunească a tătarului, un risc dintre acelea care le plac totdeauna femeilor, trebuia să-l vedeţi cum arăta. Părul negru, frumos, îi cădea pe frunte, goana îi rumenise obrajii, iar ochii îi străluceau, împrăştiind veselie şi bucurie. Când stătea lângă Hania, privind-o curios în ochi, niciun artist n-ar fi putut închipui o pereche mai frumoasă.

Cât despre mine, m-am simţit foarte jignit de cuvintele ei. Mi se părea că acel „nu te-aş sfătui să încerci" l-a spus cu un glas în care tremura o undă de ironie. Am privit întrebător la tata, care cercetase mai înainte calul lui Selim. Îi cunoşteam ambiţia paternă, ştiam că sufere ori de câte ori mă întrece cineva. Iar pe Selim era supărat mai de mult ; iată de ce contam că nu se va împotrivi în caz că vreau să dovedesc că nu sunt un călăreţ mai prost ca Selim.

— Calul sare foarte bine, tată – i-am spus.

— Dar şi diavolul ăsta stă bine în şa – a murmurat drept răspuns. Tu ai fi în stare?

— Hania se îndoieşte – am răspuns cu anume amărăciune. Pot să încerc?

Tata a ezitat, s-a uitat la uluci, la cal, la mine şi a spus:

— Las-o baltă.

— Fireşte! am exclamat cu părere de rău. E mai bine să mă socotească o babă în comparaţie cu Selim.

— Henryk, ce tot vorbeşti ! m-a certat Selim, înconjurându-mi gâtul cu braţul.

— Sari, sari băiete ! şi vezi s-o faci bine! m-a îndemnat tata,

a cărui mândrie era atinsă.

— Adu calul ! am strigat la Franek care plimba încet prin curte fugarul obosit. Hania a zvâcnit de la locul ei.

— Domnule Henryk ! mi-a spus. Numai eu sunt cauza acestei încercări. Eu nu vreau, nu vreau. N-ai să faci asta… pentru mine…

Spunând aceasta, se uita în ochii mei de parcă voia să-mi spună din priviri tot ce nu putea exprima prin cuvinte.

Ah, pentru privirea asta a ei n-aş fi pregetat să-mi vărs şi ultima picătură de sânge, dar nu mai puteam să dau înapoi… Mândria mea rănită era mai puternică în clipa aceea decât orice, de aceea m-am stăpânit şi am răspuns rece :

— Te înşeli, Hania, nu din cauza ta o fac. Voi sări pentru propria-mi plăcere.

Apoi, în ciuda protestelor tuturor, afară de tata am încălecat şi am pornit la pas spre aleea de tei. Franek a deschis poarta şi a închis-o numaidecât în urma mea. Sufletul mi-era plin de amărăciune şi aş fi sărit peste ulucile porţii chiar dacar fi fost de două ori mai înalţi. După vreo trei sute de paşi, am întors calul şi am pornit la trap, apoi îndată în galop.

Am băgat de seamă deodată că şaua se clatină sub mine.

Se întâmplase una din două; sau se rupsese chinga în timpul primei sărituri, sau Franek o slăbise, ca să răsufle calul în voie, şi zăpăcit cum era, uitase să mă prevină la timp.

Acum era prea târziu. Calul se apropia în goană de împrejmuire, iar eu nu voiam să mai dau înapoi. „Dacă mă omor, mă omor!” am gândit. Parcă m-a cuprins disperarea. Am strâns convulsiv calul cu genunchii; vântul îmi şuiera în urechi. Ulucile mi-au apărut brusc în faţa ochilor am mânuit cravaşa, m-am simţit săltat în aer, am auzit un strigăt din pridvor, n-am mai văzut nimic şi… după o clipă, m-am trezit din leşin pe gazon.

Am sărit drept în picioare.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat. Am căzut din şa? Am leşinat?

În jurul meu se aflau tata, părintele Ludwik, Selim, Kazio, doamna d’Yves şi Hania galbenă ca ceara şi cu lacrimi în ochi.

— Ce ai? Ce ai? mă întrebau din toate părţile.

— N-am nimic. Am căzut, dar nu din vina mea. Chinga era ruptă.

Într-adevăr, mi-am revenit destul de repede, simţeam numai că n-am destul aer. Tata a început să-mi pipăie mâinile, picioarele… şi umerii.

— Nu te doare?… m-a întrebat.

— Nu, sunt sănătos tun.

Curând mi s-a liniştit şi respiraţia. Eram totuşi furios, pentru că aveam impresia că sunt caraghios. Trebuie să fi fost într-adevăr. Zvârlit de pe cal, parcursesem în zbor toată lărgimea drumului de lângă gazon şi căzusem pe iarbă, de aceea aveam coatele şi genunchii costumului de culoare deschisă înverzit, iar hainele şi părul în dezordine. Cu toate acestea, acea întâmplare nenorocoasă a avut şi o parte bună. Mai înainte interesul tuturor se îndrepta numai spre Selim, musafirul care abia sosise; acum însă eu îi luasem locul, e drept, cu preţul coatelor şi genunchilor mei. Socotindu-se vinovată, între noi fie spus, pe bună dreptate, de această încercare nesăbuită, care se putea încheia atât de rău, Hania se străduia să-şi plătească imprudenţa prin bunătatea şi drăgălăşenia pe care mi le arăta. În aceste împrejurări mi-am recăpătat curând veselia care i-a molipsit şi pe ceilalţi după spaima pe care o încercaseră. Am petrecut de minune*;* ni s-a servit gustarea de după-amiază, Hania având rolul de gospodină, apoi ne-am dus în grădină. Aici Selim şi-a făcut de cap ca un copil ; a râs, s-a hârjonit, iar – Hania l-a ajutat din toată inima. În cele din urmă, Selim a spus:

— Ce bine-o să ne mai distrăm toţi trei.

— Sunt curioasă – a întrebat Hania – care din noi e cel mai vesel?

— Eu! Mai încape îndoială? a răspuns Selim.

— Poate că eu? Oho, eu am o fire foarte veselă.

— Iar cel mai puţin vesel dintre noi e Henryk – a adăugat Mirza. El e mai serios şi puţin melancolic. Dacă trăia în evul mediu, ajungea cavaler rătăcitor sau trubadur, numai că, e adevărat, el nu ştie să cânte ! Noi însă – a continuat,

întorcându-se spre Hania – parcă a tunat şi ne-a adunat.

— Eu nu sunt de aceeaşi părere – m-am împotrivit. Consider că firile cele mai potrivite sunt cele contrare, deoarece în astfel de situaţii unul are însuşirile care-i lipsesc celuilalt.

— Mulţumesc – a răspuns Selim. Cred că ţie îţi place să plângi, iar domnişoarei Hania să râdă. Să zicem că vă căsătoriţi…

— Selim!

Selim s-a uitat la mine şi a început să râdă…

— Ce mai e şi asta, domnişorule ! Ha Ha ! Îţi aminteşti discursul lui Cicero *Pro Archia? Commoveri videtur iuvenis,* ceea ce înseamnă : tânărul pare încurcat. Dar asta nu-i nimic, fiindcă tu roşeşti şi fără motiv. Domnişoară Hania, el se face roşu ca racul, iar acum s-a făcut stacojiu pentru el şi pentru dumneata.

— Selim!

— Lasă, nu-i nimic. Să revenim la propunerea mea. Deci tu, plângăreţule, şi dumneata, glumeaţo, vă luaţi. Şi uite ce se va întâmpla ; când unul va începe să bocească, celălalt va începe să râdă ; n-o să vă înţelegeţi niciodată, n-o să fiţi niciodată de acord, o să vă certaţi mereu. Uite cum se potrivesc firile voastre. Pe când eu, ehe, cu mine-i cu totul altceva ! Am râde amândoi toată viaţa şi basta !

— Ah, ce vorbeşti, domnule? a răspuns Hania şi au început să râdă amândoi din toată inima.

Mie însă nu-mi ardea deloc de râs. Selim nu avea habar cât rău îmi făcea, vorbindu-i Haniei de diferenţa care exista între firea ei şi a mea. Eram cum nu se poate mai furios, aşa că l-am interpelat muşcător pe Selim:

— Ai o concepţie ciudată şi mă mir cu atât mai mult, cu cât am observat că ai o slăbiciune nedezminţită pentru persoanele melancolice.

— Eu? a spus cu mirare neprefăcută.

— Da, tu. Ai uitat ferestruica aceea, cele câteva fucsii şi feţişoara dintre ele! Îţi dau cuvântul meu că n-am mai văzut un chip atât de melancolic.

Hania a început să bată din palme.

— Oho, aflu ceva nou ! a exclamat, râzând. Frumos, domnule Selim, n-am ce zice !

Credeam că Selim se va intimida şi nu va mai fi atât de curajos, dar el a rostit doar:

— Heuryk!

— Ce-i?

— Ştii ce se întâmplă cu cei care au limba prea lungă?

Şi s-a pornit pe râs.

Cu toate acestea, Hania a început să-l contrazică şi a insistat să-i spună măcar numele alesei sale. Fără să se gândească prea mult, a spus ; „Józia!" Dacă i-ar fi păsat într-adevăr câtuşi de puţin, ar fi plătit scump pentru această sinceritate, deoarece Hania nu l-a mai slăbit până seara.

— Şi e frumoasă? l-a întrebat.

— Aşa şi-aşa.

— Cum are părul, ochii?

— Frumoşi, dar nu seamănă cu cei care-mi plac mie cel mai mult.

— Dar dumitale care-ţi plac?

— Mie-mi plac părul bălai şi ochii albaştri, dacă-mi e îngăduit, aşa cum sunt cei în care mă uit acum.

— O, domnule Selim l

Hania s-a posomorât, iar Selim şi-a împreunat mâinile, s-a alintat şi a început s-o roage cu duioşia aceea a lui nespusă în ochi:

— Domnişoară Hania ! Hai, nu te supăra pe mine ! Ce ţi-a făcut bietul Selim? Nu te supăra! Hai, zâmbeşte odată!

Hania se uita la el şi treptat fruntea i se descreţea. Pur şi simplu o vrăjea. O umbră de zâmbet i s-a ivit pe buze, ochii i s-au luminat, faţa i s-a destins şi, în cele din urmă, a spus cu glasul moale şi blând :

— Bine. Nu mai sunt supărată. Dar te rog să fii cuminte.

— Voi fi, pe Mahomed, voi fi !

— Ţii mult la Mahomed al dumitale?

— Cum ţin câinii la cerşetori.

Şi iar au început să râdă amândoi.

— Şi acum te rog să-mi spui – a reînceput Hania vorba – de cine este îndrăgostit domnul Henryk? Eu l-am întrebat, dar n-a vrut să-mi spună.

— Henryk?… Vezi dumneata (Selim s-a uitat la mine pe sub sprâncene), cred că nu e încă îndrăgostit de nimeni, dar va fi. Oho, ştiu eu prea bine de cine ! Cât despre mine…

— Cât despre dumneata?… a întrebat Hania, străduindu-se să-şi ascundă încurcătura.

— Aş proceda la fel. Dar stai puţin… poate că s-a şi îndrăgostit.

— Te rog, Selime, sfârşeşte !

— Dragul meu prieten! m-a mângâiat Şelim, cuprinzându-mă pe după gât. Ah, domnişoară, de-ai şti cât e de bun !

— O, ştiu prea bine ! a răspuns Hania. Mi-aduc aminte cum s-a purtat cu mine, când a murit bunicul.

O umbră de tristeţe s-a aşternut între noi.

— Domnişoară – a început Selim altă vorbă – după examenul de admitere la facultate, ne-am îmbătat împreună cu meditatorul nostru şi…

— V-aţi îmbătat?

— Da ! O, e un obicei de la care nu te poţi abate. Aşadar, când ne-am îmbătat, eu care sunt cam zăpăcit, cum vezi şi dumneata, am ridicat paharul în sănătatea dumitale. N-am procedat prea bine, dar Henryk a zvâcnit în sus: „Cum îndrăzneşti să rosteşti numele Haniei în acest loc?” mi-a spus. Era o prăvălie de vinuri, cu o sală pentru băutori. Cât pe-aci să ne încăierăm. El nu va îngădui nimănui să te jignească, asta e drept.

Hania mi-a întins mâna.

— Domnule Henryk, cât eşti de bun !

— Bine, bine – i-am răspuns, câştigat de cuvintele lui Selim – dar, Hania, spune şi tu dacă Selim nu-i tot atât de bun, că povesteşte asemenea lucruri.

— O, ce mare bunătate ! a râs Selim.

— Ba e chiar aşa! a intervenit Hania. Amândoi sunteţi vrednici unul de celălalt şi ne vom simţi foarte bine împreună.

— Dumneata vei fi regina noastră! a exclamat Selim cu

entuziasm.

— Domnilor, Hania, haideţi la ceai – ne-a chemat din verandă glasul doamnei d'Yves.

Ne-am întors la ceai toţi trei în cea mai bună dispoziţie. Masa era aşezată în verandă; lumânările prinse în păhărele de sticlă ardeau cu flăcări tremurătoare, iar fluturaşii de noapte, roind în jurul luminii, se izbeau de pereţii păhărelelor de sticlă, frunzele de viţă sălbatică foşneau legănate de adierea caldă a nopţii, iar dincolo de plopi se înălţa luna plină. Din cauza ultimei discuţii dintre mine, Hania şi Selim, ne aflam într-o stare sufletească ciudată, blajină şi prietenoasă. Calmul şi tăcerea serii acţionau şi asupra celor mai vârstnici. Faţa tatii şi a părintelui Ludwik erau senine ca cerul.

După ceai, doamna d'Yves a început să-şi aranjeze pasienţa, iar tata, într-o dispoziţie cum nu se poate mai bună, a început să povestească despre timpurile de odinioară, ceea ce la el însemna întotdeauna plinătatea sufletului.

— Mi-aduc aminte – a spus – că odată ne aflam într-un sătuc din ţinutul Krasnostaw. Noaptea, ţin minte, era întunecată de puteai să-ţi bagi degetele în ochi (aici a tras din lulea şi a slobozit fumul peste lumânări), eram obosiţi ca nişte gloabe şi, cum stam noi aşa în linişte, deodată…

A urmat povestirea unor întâmplări ciudate şi nemaiauzite. Părintele Ludwik care, deşi le mai ascultase de multe ori, a încetat să mai fumeze, şi-a ridicat ochelarii pe frunte şi repeta întruna, dând din capi „îhî! îhî !"sau exclamă: „Iisus, Maria ! ei şi!" Eu şi Selim, rezemaţi unul de umărul celuilalt, cu ochii aţintiţi asupra tatii, ascultam cu lăcomie fiecare cuvânt; pe faţa nici unuia dintre noi nu se citea atât de limpede impresiile încercate, ca pe faţa lui Selim. Ochii îi ardeau ca doi tăciuni aprinşi, iar obrajii i se rumeniseră, natura-i focoasă de oriental ieşea ca untdelemnul deasupra apei. Îi venea greu să stea locului. Uitându-se la el, doamna d'Yves a zâmbit şi i l-a arătat din ochi Haniei, apoi au început să-l privească amândouă, pentru că le distra chipul acesta aidoma unei oglinzi sau unei întinderi de apă, în care se răsfrânge tot ce se apropie de luciu.

Astăzi, rând îmi amintesc de serile acelea, nu mă pot stăpâni să nu mă înduioşez. Multe valuri pe apă şi mulţi nori pe cer au trecut de atunci, dar memoria înaripată îmi prefiră mereu pe dinaintea ochilor asemenea tablouri ; conacul de la ţară, noaptea liniştită de vară şi familia împăcată, iubitoare şi fericită; veteranul încărunţit povesteşte despre rosturile vieţii de altă dată, tinerilor le scapără ochii, apoi feţişoara ca o floare de câmp… Ehei ! multe valuri pe apă şi nori pe cer au trecut de atunci.

Orologiul a băutut ora zece. Selim a sărit în sus, fiindcă avea poruncă să se întoarcă seara acasă. Am hotărât să-l conducem cu toţii până la crucea de la capătul aleii cu tei, aproape de poartă ; eu aveam să-l însoţesc şi mai departe până la luncă. Am pornit deci cu toţii, afară de Kazio care adormise adânc.

Eu, Hania şi Selim am luat-o înainte: noi doi ducând caii de frâu, Hania la mijloc, între noi. Ceilalţi veneau în urma noastră. Pe alee era întuneric ; doar luna, străpungând frunzişul des, împestriţa drumul cu pete argintii.

— Hai să cântăm ceva – a propus Selim. Un cântec vechi şi frumos, despre Filon, de pildă.

— Cine mai cântă aşa ceva! s-a împotrivit Hania. Ştiu eu altul : „Ei, toamna, toamna păleşte frunza-n copaci!”

S-au înţeles, în sfârşit, să cânte mai întâi despre Filon, părintelui Ludwik şi tatii le plăcea foarte mult, pentru că le amintea timpurile de altă dată, apoi „Ei, toamna, toamna!” Hania şi-a rezemat mâna albă de coama calului lui Selim şi au început să cânte:

Luna iar apune, câinii-au adormit.
Oare cine bate din palme uşor?
Filon mă aşteaptă, dragul meu iubit.
Sub paltinul verde, fug la el în zbor.

Când au sfârşit, în întunericul din urma noastră s-au auzit glasurile vârstnicilor ; „Bravo ! bravo! mai cântaţi ceva”. Eu îi ajutam cât puteam, dar nu ştiam să cânt prea bine, Hania, în schimb, şi Selim aveau glasuri foarte frumoase, mai ales Selim. Uneori, când mă poticneam prea tare, râdeau amândoi

de mine. Au mai îngânat apoi câteva melodii. În timpul cărora m-am întrebat de ce ţine Hania mâna pe coama calului lui Selim şi nu pe al meu? Îi plăcea grozav calul lui. Din când în când, se lipea de grumazul lui sau îl bătea uşor cu palma şi repeta: „Căluţul meu! Căluţul meu!”, iar fugarul blând sforăia şi întindea nările largi spre ea, aşteptând parcă bucăţica de zahăr. Toate acestea m-au întristat din nou şi n-am mai văzut nimic afară de mâna aceea odihnind mereu pe coama calului.

În acest timp am ajuns la crucea lângă care se sfârşeau teii. Selim a început să le spună tuturor: „Noapte bună”, a sărutat mâna doamnei d’Yves, a vrut s-o sărute şi pe a Haniei, dar aceasta nu i-a dat voie, uitându-se la mine cu teamă parcă. În schimb, după ce Selim a încălecat, s-a apropiat de el şi au început să discute amândoi. În lumina lunii pe care în acest loc n-o mai acopereau teii, i-am văzut ochii înălţaţi spre Selim şi expresia dulce a feţii.

— Vezi să nu-l uiţi pe domnul Henryk ! i-a spus. O să ne distrăm şi o să cântăm totdeauna împreună… Noapte bună!

Cu aceste cuvinte, i-a întins mâna, după care cei mai vârstnici şi ea au pornit înapoi spre casă, iar eu şi Selim spre luncă.

Am mers o vreme în tăcere pe drumul deschis, fără copaci. Împrejur era atâta lumină, încât puteai să numeri acele din tufele joase de ienupăr, care creşteau pe marginea drumului. Din vreme în vreme, caii sforăiau sau scara se lovea de scară. Am privit la Selim ; era îngândurat şi ochii-i rătăceau în adâncurile nopţii. Am simţit o dorinţă nestăvilită să vorbesc despre Hania trebuia să vorbesc neapărat despre ea ; simţeam nevoia să mă spovedesc cuiva, să-i împărtăşesc impresiile de peste zi, să-i comentez fiecare vorbuliţă, dar habar n-aveam cum să încep această discuţie cu Selim. A început-o însă Selim, pentru că, deodată, niciuna, nici alta, s-a aplecat spre mine şi, luându-mă de gât, m-a sărutat pe obraz şi a exclamat:

— Ah, dragă Henryk! Cât e de frumoasă şi de drăguţă Hania ta ! S-o ia dracul pe Józia !

Exclamaţia lui m-a îngheţat, ca suflarea neaşteptată a viforniţei de iarnă. N-am răspuns nimic, dar i-am luat braţul

de pe gâtul meu şi, împingându-l cu răceală, am mers mai departe în tăcere. L-am văzut foarte descumpănit ; a tăcut şi el, dar după o clipă, întorcându-se spre mine. M-a întrebat:

— Eşti supărat pe mine?

— Nu fi copil!

— Poate că eşti gelos?

Am oprit calul.

— Noapte bună, Selime!

Era limpede că nu mai are chef să-şi ia rămas bun, dar mi-a întins mâna maşinal să i-o strâng. Apoi a deschis gura, ca şi când ar fi vrut să mai spună ceva, dar eu am întors repede calul şi am pornit-o la trap spre casă.

— Noapte bună ! mi-a urat Selim.

A mai stat o clipă pe loc, după care a plecat pe drumul lui.

Am tras de dârlogi, lăsând calul să meargă la pas. Era o noapte frumoasă, liniştită şi caldă; luncile acoperite de rouă păreau nişte bălţi revărsate, se auzea chemarea cristeilor de baltă, tăunii bâzâiau în trestiile îndepărtate. Mi-am ridicat ochii spre nemărginirea înstelată; îmi venea să plâng şi să mă rog.

Deodată am auzit un tropot de cal în urma mea. M-am uitat înapoi şi l-am văzut pe Selim. M-a ajuns. A trecut pe lângă mine şi mi-a spus tăindu-mi calea :

— Henryk, m-am întors pentru că tu ai ceva. La început mi-am zis: dacă e supărat, n-are decât să fie supărat !. Apoi mi-a părut rău de tine. Nu m-am putut stăpâni Spune-mi ce ai. Poate că eu am vorbit prea mult cu Hania? Henryk, poate că tu o iubeşti?!

Am simţit că mi se pane un nod în gât şi deocamdată n-am fost în stare să răspund nimic. Ce-ar fi fost să mă las în seama primului impuls, să mă arunc la pieptul acestui prieten, să plâng şi să-i mărturisesc totul. Am mai amintit însă că ori de câte ori mi s-a întâmplat în viaţă să ascult pe cineva dezvăluindu-şi sufletul sau eu însumi să mă destăinui cuiva, o mândrie neînfrânată, pe care ar fi trebuit s-o sparg cu târnăcopul ca pe stâncă, mi-a îngheţat inima şi mi-a oprit cuvintele pe baze. De câte ori nu mi-am stricat fericirea din

cauza acestei mândrii, de câte ori n-am regretat-o mai târziu! Aşa a fost şi atunci, în prima clipă nu m-am putut stăpâni.

Selim îmi spusese: „Mi-a părut rău de tine! ”, aşadar îi era milă de mine; era de ajuns să-mi închidă gara.

Am tăcut deci, iar el s-a uitat la mine cu ochii lui angelici şi mi-a spus cu urme de rugăminte şi căinţă în glas :

— Henryk, poate că tu o iubeşti ! Vezi şi tu, mie îmi place, dar cu asta basta. Dacă vrei, nu-i mai spun nicio vorbă. Spune-mi, o iubeşti? Ce ai cu mine?

— N-o iubesc, iar cu tine n-am nimic. Mă simt puţin slăbit. Am căzut de pe cal şi m-am lovit. Nu sunt îndrăgostit, dar am căzut de pe cal. Noapte bună!

— O, Henryk ! Henryk!

— Îţi repet, am căzut de pe cal.

Ne-am despărţit iarăşi. Selim m-a sărutat în loc de rămas bun şi a plecat mai liniştit, fiindcă era într-adevăr foarte posibil să fiu aşa din pricina căzăturii. Eu am rămas cu inima strânsă de o jale adâncă, de plânsul care mă îneca; mişcat de bunătatea lui Selim, înciudat pe mine însumi şi blestemându-mă că-l respinsesem. Am îndemnat calul la galop şi în curând am ajuns înaintea casei.

Ferestrele sălii de oaspeţi erau luminate, se auzeau sunetele pianului. I-am dat calul lui Franek şi am intrat. Hania cânta un cântec pe care nu-l ştiam; cânta fără grijă, falsificând melodia cu toată încrederea unei diletante, deoarece începuse să înveţe nu prea de mult, dar destul de bine, ca să-mi vrăjească sufletul mai mult îndrăgostit decât muzical. Când am intrat, mi-a zâmbit fără a se opri din cântat, iar eu m-am aruncat în fotoliul din faţa ei şi am început să mă uit la ea. Peste tăblia pianului i se vedea fruntea senină, liniştită şi sprâncenele trase ca din condei. Avea pleoapele coborâte, pentru că se uita la degete. A mai cântat o vreme şi, ridicându-şi privirile la mine, mi-a spus cu glasul moale, mângâietor:

— Domnule Henryk !

— Ce-i, Hania?

— Voiam să te întreb ceva… Aha ! L-ai invitat pe domnul

Selim pentru mâine?

— Nu. Tata vrea să mergem mâine la Ustrzyca, pentru că am primit un pachet de la mama pentru doamna Ustrzycka.

Hania a tăcut şi a lovit uşor câteva clape, dar se vedea că o face doar maşinal, căci după o clipă a înălţat iarăşi ochii la mine :

— Domnule Henryk!

— Ce-i, Hania?

— Vreau să te întreb ceva… Aha! Józia aceea de la Varşovia e foarte frumoasă?

Asta era prea mult! Mi s-a strâns inima de furie şi amărăciune. M-am apropiat repede de pian şi cu buzele tremurând i-am răspuns;

— Nu e mai frumoasă ca tine. Fii liniştită ! Poţi să-ţi încerci farmecele asupra lui Selim.

Hania aproape că s-a ridicat de pe taburet şi roşeaţa fierbinte a jignirii i-a colorat obrajii.

— Domnule Henryk, despre ce vorbeşti?

— Despre ce intenţionezi să faci tu.

Cu aceste cuvinte mi-am luat pălăria, m-am înclinat şi am ieşit din încăpere.

VII

E lesne de închipuit, cum mi-am petrecut noaptea după toate necazurile din timpul zilei. Când m-am întins în pat, m-am întrebat mai întâi ce s-a întâmplat şi de ce m-am purtat aşa toată ziua? Răspunsul era simplu: nu se întâmplase nimic, adică nici Haniei şi nici lui Selim nu le puteam reproşa nimic care să nu se întemeieze pe o politeţe obligatorie pentru toţi, pe curiozitate sau pe simpatie reciprocă. Că Selim îi plăcea Haniei şi ea lui era mai mult decât sigur, dar ce drept aveam eu să mă răzvrătesc din această cauză şi să tulbur liniştea tuturor? Aşadar nu ei erau vinovaţi, ci numai eu. Gândul acesta ar fi trebuit să mă liniştească, dar s-a întâmplat dimpotrivă. Cu toate că îmi explicam relaţiile lor şi-mi repetam că în realitate nu se întâmplase nimic, cu toate că

recunoşteam că-i nedreptăţeam pe amândoi, simţeam totuşi o ameninţare nelămurită în viitor ; era cu atât mai dureroasă pentru mine, cu cât n-o puteam converti în reproşuri împotriva Haniei sau a lui Mirza. Şi m-am gândit la ceva. Neavând dreptul să le reproşez nimic, aveam totuşi pricini îndestulătoare să fiu neliniştit. Toate acestea erau subtilităţi aproape indicibile în care mintea mea, simplă până atunci, se poticnea şi se chinuia ca prin nişte hârtoape întunecoase. Mă simţeam obosit şi abătut, ca după o călătorie lungă, fiindcă afară de asta, încă un gând, cel mai rău şi cel mai dureros, îmi revenea mereu în minte, anume că eu însumi, da, eu, cu gelozia şi neîndemânarea mea, îi împingeam fatal unul spre altul. O, atâta lucru am înţeles încă de pe atunci, deşi n-aveam nicio experienţă. Asemenea situaţii se ghicesc. Mai mult, ştiam că pe cărările acelea rătăcitoare nu voi ajunge unde voiam, ci acolo unde mă vor împinge simţirea şi alte împrejurări neînsemnate, trecătoare, care sunt totuşi importante şi de care depinde fericirea. Eram foarte nefericit şi chiar dacă suferinţele mele pot să i se pară cuiva superficiale, susţin totuşi că o nenorocire nu este niciodată aşa cum este în realitate, ci numai aşa cum o simte cineva.

Da, nu se întâmplase nimic, încă nu se întâmplase nimic! Întins pe pat, am repetat aceste cuvinte până când au început să mi se încurce gândurile, să se împrăştie şi să se cufunde în dezordinea somnului. În curând s-au învălmăşit cu altele. Relatările tatălui, persoane şi întâmplări din aceste istorisiri, s-au amestecat cu prezentul, cu Selim, cu Hania şi cu dragostea mea. Poate că aveam şi puţină temperatură, mai ales că mă cam lovisem în cădere. Fitilul lumânării arse a căzut deodată în sfeşnic ; s-a întunecat, apoi iarăşi a pâlpâit de câteva ori o flăcăruie albastră, din ce în ce mai mică, până când, în cele din urmă, a mai strălucit odată cu putere şi s-a stins. Cred că era târziu ; afară cântau cocoşii ; am căzut într-un somn greu şi nesănătos, din care m-am trezit destul de târziu.

A doua zi am dormit până după micul dejun, aşa că n-am mai putut s-o văd pe Hania până la masa de prânz, pentru că la ora două avea lecţie cu doamna d’Yves. Dormisem zdravăn,

în schimb, mă refăcusem şi lumea nu mi se mai părea atât de rea. Am hotărât să fiu bun şi îndatoritor cu Hania, răsplătind-o astfel pentru ieşirea mea de ieri. N-am prevăzut însă că ultimele cuvinte nu numai că o îndureraseră pe Hania, dar o şi jigniseră. Când a coborât cu doamna d'Yves la masă, m-am ridicat repede şi deodată, ca şi când m-ar fi udat cineva cu apă rece, m-am retras în mine nu pentru că am vrut eu, ci pentru că am fost respins. Hania mi-a spus foarte politicoasă „bună ziua", dar atât de rece, încât am renunţat numaidecât la orice drăgălăşenie. După care s-a aşezat lângă doamna d'Yves şi tot timpul mesei s-a prefăcut că nu vrea să ştie nimic de existenţa mea. Mărturisesc că atunci această existenţă mi se părea atât de prăpădită şi vrednică de plâns, încât dacă mi-ar fi plătit-o cineva cu numai trei parale, m-aş fi declarat mulţumit. Dar ce puteam face? S-a trezit în mine dorinţa de împotrivire şi am hotărât să-i plătesc Haniei cu aceeaşi monedă. Ciudată atitudine faţă de persoana iubită mai mult decât orice pe lume. Puteam spune într-adevăr : „Huleşte gura ta, dar inima îţi plânge!" Cât a durat masa, n-am vorbit niciodată amândoi decât prin mijlocirea unei terţe persoane. Când Hania a spus, de pildă, că spre seară va ploua, s-a adresat doamnei d'Yves, iar eu i-am răspuns tot doamnei d'Yves, nu Haniei, că nu sunt semne de ploaie. Această hârjoană prefăcută avea pentru mine un farmec aţâtător. Sunt curios, dragă domnişoară, cum o să ne purtăm unul cu altul la Ustrzyca? Fiindcă trebuie doar să mergem la Ustrzyca, m-am întrebat în gând. Acolo am s-o întreb înadins ceva faţă de ceilalţi, ea va fi nevoită să-mi răspundă şi aşa va crăpa gheaţa. Nutream iluzii mari în legătură cu mersul la Ustrzyca. Ce-i drept, avea să meargă cu noi şi doamna d'Yves, dar ce-mi păsa mie! Deocamdată mă interesa mai mult ca nimeni dintre cei de faţă să nu observe supărarea noastră. Dacă va băga de seamă cineva, mi-am spus, ne va întreba de ce suntem supăraţi şi va ieşi totul la iveală. Numai la acest gând îmi urca roşeaţa în obraji şi mi se strângea inima de teamă. Dar, minune ! mi-am dat seama că Hania se teme de asta mai mult decât mine şi că, văzându-mi spaima, îşi râde de ea. La rândul meu, m-am simţit umilit, dar

n-aveam ce face. Mă aştepta Ustrzyca, aşa că m-am agăţat cu disperare de acest gând.

Se vede că şi Hania se gândea la acelaşi lucru, fiindcă după masă, când i-a adus tatii cafeaua neagră, i-a sărutat mâna şi i-a spus:

— Mă rog de iertare, aş putea să nu merg la Ustrzyca?

„Ah, ce nemernică, ce nemernică e Hania asta iubită!” am gândit în sinea mea.

Dar tata, care era cam tare de ureche, n-a înţeles la început despre ce este vorba şi, sărutând-o pe frunte, a întrebat :

— Ce vrei tu, femeie mică?

— Am o rugăminte.

— Ce rugăminte?

— N-aş vrea să merg la Ustrzyca.

— De ce, eşti bolnavă?

„Dacă va spune că-i bolnavă, am gândit iarăşi, s-a dus totul de râpă, cu atât mai mult, cu cât tata era bine dispus”.

Totuşi Hania nu minţea niciodată, de aceea, în loc să pună totul pe seama durerii de cap, a răspuns i

— Nu, sunt sănătoasă, dar n-am chef să merg.

— Ei, atunci trebuie să mergi la Ustrzyca.

Hania s-a înclinat şi a plecat fără un cuvânt. Cât despre mine, mă bucuram din tot sufletul şi, dacă s-ar fi cuvenit, i-aş fi dat Haniei cu sâc.

Când am rămas însă numai eu cu tata, l-am întrebat de ce a silit-o să meargă.

— Vreau ca vecinii să se obişnuiască să vadă în ea o rudă de-a noastră. Într-un fel, Hania ne însoţeşte la Ustrzyca în locul mamei tale, pricepi?

Nu numai că pricepeam, dar îmi venea să-l sărut pe bunul tata pentru ajutorul acesta.

La ora cinci aveam să plecăm. În acest timp, Hania şi doamna d’Yves se îmbrăcau sus. Am spus să înhame caii la şareta uşoară de două persoane, pentru că eu intenţionam să merg călare. Până la Ustrzyca aveam vreo milă şi jumătate, aşa că pe timp frumos era o plimbare cum nu se poate mai plăcută. Când Hania a coborât, îmbrăcată într-adevăr în

negru, dar cu grijă, cu eleganţă chiar, deoarece aşa dorea tata, nu mai puteam să-mi dezlipesc ochit de ea. Părea atât de frumoasă, încât am simţit pe dată că mi se topeşte inima, iar dorinţa de împotrivire şi răceala prefăcută zboară undeva peste mări şi ţări. A trecut pe lângă mine ca o adevărată regină, fără să se uite la mine, cu toate că mă îmbrăcasem şi eu destul de bine. Între noi fie zis, era puţin contrariată, pentru că într-adevăr nu voia să meargă, nu cu intenţia de a-mi face mie în necaz, ci din alte pricini, cu totul îndreptăţite, cum am aflat mai târziu.

La cinci fix am încălecat pe cal, doamnele au urcat în şaretă şi am plecat împreună. Pe drum am călărit de partea Haniei, vrând cu orice preţ să-i atrag atenţia asupra mea. S-a uitat de bună seamă la mine, când mi s-a ridicat calul în două picioare, măsurându-mă cu privirea liniştită din creştet până-n tălpi; mi se pare că a şi zâmbit imperceptibil, ceea ce deocamdată m-a încurajat, dar s-a întors repede spre doamna d'Yves şi au început să vorbească amândouă în aşa fel, încât n-aveam cum să mă amestec.

Am ajuns, în sfârşit, la Ustrzyca, unde l-am găsit şi pe Selim. Doamna Ustrzyca nu era acasă, era numai stăpânul casei, două guvernante: o franţuzoaică şi o nemţoaică, şi cele două domnişoare : Lola, mai mare, de aceeaşi vârstă cu Hania, o şatenă frumoasă şi destul de cochetă din fire şi Marynia, aproape un copil. După primele cuvinte de bun găsit, doamnele au plecat îndată în grădină la căpşuni, iar pe noi, pe mine şi pe Selim, domnul Ustrzycki ne-a luat să ne arate puşca nouă şi câinii pentru mistreţi, pe care-i adusese cu mare cheltuială hăt! de la Wroctaw. Am mai amintit că domnul Ustrzycki era cel mai împătimit vânător din ţinut, altminteri un om vrednic, bun la suflet şi tot atât de săritor, pe cât de bogat. Avea un singur defect care-l făcea plictisitor, râdea întruna şi, tot la câteva cuvinte, îşi lovea cu palmele abdomenul şi repeta: „E o farsă, binefăcătorule, cum îi zice?" Din această pricină i se spunea „vecinul-farsă" sau „vecinul-cum îi zice".

Vecinul-farsă ne-a condus deci la cuştile câinilor, fără, a se

gândi că poate preferam de o sută de ori să le însoţim pe doamne în grădină. Un timp i-am ascultat lămuririle cu răbdare, până când eu mi-am adus aminte că aveam o treabă cu doamna d'Yves, iar Selim i-a spus de-a dreptul:

— Toate astea sunt foarte bune, binefăcătorule ! Câinii sunt foarte frumoşi, dar ce să facem, dacă noi am vrea să ne ducem după doamne.

Domnul Ustrzycki şi-a lovit abdomenul cu palmele:

— A, e o farsă, binefăcătorule, cum îi zice? Atunci duceţi-vă, că vin şi eu!

Şi ne-am dus. M-am convins însă repede că nu merita să mă grăbesc atâta. Hania, care se ţinea mai la o parte de celelalte fete, s-a făcut în continuare că nu mă vede, ocupându-se poate înadins de Selim. De altfel, eu se cuvenea s-o distrez pe domnişoara Lola. Despre ce am vorbit cu domnişoara Lola, în ce fel i-am spus tot felul de absurdităţi şi cum i-am răspuns la întrebările ei politicoase, nu ştiu nici eu, fiindcă i-am urmărit mereu pe Selim şi pe Hania, ascultându-le discuţia, pândindu-le privirile şi mişcările. Selim nu şi-a dat seama, dar şi-a dat seama Hania şi a coborât glasul într-adins, uitându-se cu anume cochetărie la partenerul ei care-şi îngăduia să suporte acest potop de binefaceri. „Aşteaptă, Hania, aşteaptă, tu-mi faci în ciudă mie, îţi voi face şi eu la fel. Şi gândind astfel, m-am întors spre conlocutoarea mea. Am uitat să spun că domnişoara Lola avea o slăbiciune deosebită pentru mine, pe care mi-o arăta destul de limpede. Am început deci să fiu amabil cu ea, să glumesc şi să râd, deşi îmi venea mai mult să plâng decât să râd, iar Lola mă privea înveselită cu ochii ei umezi, albaştri închis, alunecând treptat într-o stare romantică.

Ah, dac-ar fi ştiut cât o uram în clipa aceea! Eram atât de prins de rolul meu, încât am comis chiar o josnicie. Când domnişoara Lola a făcut, în timp ce vorbeam, o observaţie răutăcioasă în legătură cu Selim şi Hania, deşi atunci m-am cutremurat în mine de furie, nu i-am răspuns cum se cuvenea, şi am râs doar cam prosteşte şi am tăcut. Ne-am plimbat aşa vreo oră, apoi s-a servit gustarea de după-amiază sub un

castan, ale cărui ramuri coborau cu vârfurile până la pământ, alcătuind o boltă verde deasupra capetelor noastre. Abia atunci am înţeles că Hania nu pentru mine nu voise să vie la Ustrzyca, ci îşi avea pricinile ei mai bine întemeiate.

Lucrurile stau aşa ; doamna d'Yves, provenind din vechea nobilime franceză şi fiind mai cultivată decât alte guvernante, se socotea mai presus decât franţuzoaica şi îndeosebi decât nemţoaica de la Ustrzyca la rândul lor, acestea se considerau mai presus decât Hania, deoarece bunicul acesteia fusese slujitor. Doamna d'Yves, bine crescută, nu le-o arăta însă în niciun fel, ele, în schimb, îşi manifestau pe faţă dispreţul până la cruzime. Erau ambiţii şi supărări obişnuite între femei, dar nu puteam îngădui ca draga mea Hania, de o sută de ori mai scumpă decât toată Ustrzyca, să le cadă victimă. Hania le suporta ifosele cu un tact şi o amabilitate care făceau cinste caracterului ei, dar îi părea rău. Când era de faţă doamna Ustrzycka, nici pomeneală să se întâmple una ca asta, dar acum amândouă guvernantele profitau de absenţa ei. Când Selim s-a aşezat alături de Hania, au început îndată şoaptele şi aluziile, la care lua parte câte puţin şi domnişoara Lola, invidioasă pe Hania pentru frumuseţea ei. Le-am respins glumele de câteva ori cu asprime, poate cu prea multă asprime, dar în curând m-a înlocuit, fără voia mea, Selim. Am văzut că un fulger de mânie i-a împreunat sprâncenele, dar s-a stăpânit, îndreptându-şi privirile batjocoritoare spre cele două guvernante. Şfichiuitor, glumeţ şi bun de gură, cum sunt puţini la vârsta lui, le-a luat piuitul cât ai bate din palme, de nu mai ştiau ce să facă. L-am ajutat, e adevărat, doamna d'Yves, cu autoritatea ei şi eu care le-aş fi pălmuit cu plăcere pe cele două venetice. Ca să nu mă supere, domnişoara Lola a trecut de partea noastră şi, deşi nesinceră, a început să se poarte mult mai amabil cu Hania decât de obicei. Într-un cuvânt, izbânda noastră a fost deplină, din nenorocire însă şi spre marea mea supărare, şi de astă dată meritul principal îi revenea tot lui Selim. Cu tot tactul ei, Hania şi-a stăpânit cu greu lacrimile care i se îmbulzeau în ochi şi a început să se uite la Selim **ca** la salvatorul ei, cu recunoştinţă şi admiraţie.

De aceea, când ne-am ridicat de la masă şi am pornit-o iarăşi perechi prin grădină, am văzut-o pe Hania aplecându-se spre Selim şi şoptindu-i mişcată:

— Domnule Selim, eu îţi sunt foarte…

S-a întrerupt brusc, temându-se să nu izbucnească la plâns, dar fără voia ei, a cuprins-o emoţia.

— Domnişoară Hania, să nu mai vorbim despre asta. Să nu iei în seamă şi… să nu-ţi faci griji.

— Vezi şi dumneata ce greu îmi vine să vorbesc, dar voiam să-ţi mulţumesc.

— Pentru ce, domnişoară Hania, pentru ce? Eu nu pot să suport lacrimile în ochii dumitale. Pentru dumneata eu aş…

A fost rândul lui să nu sfârşească, fiindcă n-a mai găsit cuvântul potrivit sau poate şi-a dat seama la timp că s-a lăsat dus prea departe de simţămintele care-i umpleau pieptul, a întors deci capul încurcat, ca să nu i se vadă emoţia, şi a tăcut.

Hania se uita la el cu ochii străluminaţi de lacrimi, iar eu nu i-am mai întrebat ce s-a întâmplat.

O iubeam pe Hania cu toată puterea sufletului meu tânăr, o divinizam, o iubeam cum numai în ceruri se iubeşte; îi iubeam silueta, ochii, fiecare firicel de păr, sunetul glasului ; îi iubeam fiecare rochie, aerul pe care-l inspira, iar dragostea asta pătrunsese peste tot, nu era numai în inimă, ci în toată fiinţa mea, trăiam numai în ea şi prin ea, curgea în mine ca sângele, iradia din mine asemenea căldurii. Pentru alţii poate că mai exista ceva pe lângă dragoste, dar pentru mine, toată lumea exista numai prin ea, în afara ei nu mai era nimic. Pentru restul lumii eram orb, surd şi prost, pentru că mintea şi simţurile îmi erau legate de un singur sentiment. Simţeam că ard ca o torţă aprinsă, că flacăra ei mă mistuie şi pier, mor. Ce era această dragoste? Marea chemare a sufletului meu adresată altui suflet ; „Divina mea, sfânta mea, iubita mea, auzi-mă!” Iată de ce n-am mai întrebat ce s-a întâmplat, fiindcă am înţeles că Hania nu mai poate răspunde la chemarea inimii mele. Omul însetat de iubire merge printre oamenii indiferenţi cum ar merge prin pădure, strigă şi cheamă, aşteptând să-i răspundă vreun glas înrudit, aşa că n-

am mai întrebat ce s-a întâmplat şi pentru că, în timp ce eu iubeam şi strigam în zadar, am presimţit şi am auzit două glasuri înrudite, al lui Selim şi al Haniei ! Se chemau unul pe altul cu glasul inimii, se chemau spre nefericirea mea fără să-mi înţeleagă durerea. Unul era ecoul celuilalt, unul se ducea după celălalt, cum se duce ecoul şi urma glasului. Ce puteam face împotriva acestei necesităţi pe care ei o numeau fericire, iar eu nenorocire? Ce puteam face împotriva rânduielilor firii, împotriva acestei fatale logici a lucrurilor? Cum să dobândesc inima Haniei, când o forţă de neînvins o înclina în altă parte?

M-am răzleţit de ceilalţi şi m-am aşezat pe o bancă din grădină, în timp ce gândurile mi se ciocneau în minte asemenea păsărilor dintr-un stol învălmăşit. M-a cuprins nebunia suferinţei şi a disperării. Mă simţeam singur în mijlocul familiei, printre atâtea inimi binevoitoare (lumea întreagă mi se părea atât de pustie, de infamă, cerul atât de indiferent faţă de suferinţa omenească, încât, fără să vreau, un singur gând s-a înstăpânit în mine, le-a înghiţit şi le-a acoperit pe toate celelalte cu liniştea-i mohorâtă. Numele lui era: moartea. Şi după aceea: ieşirea din cercul acesta vicios şi sfârşitul suferinţelor, deznodământul acestei triste comedii, tăierea tuturor nodurilor dureroase care-mi înlănţuiau sufletul şi alinarea după supliciu; ah, această alinare de care eram atât de însetat! alinare întunecată, alinarea nimicniciei, dar tăcută, veşnică !

Eram ca un om toropit de lacrimi, suferinţă şi de somn. „Să adorm, să adorm ! gândeam. Cu orice preţ, fie şi cu preţul vieţii. Apoi din tăriile albastre şi calme ale cerului, unde mi se refugia odinioară credinţa mea copilărească, a venit în zbor, ca pasărea, încă un gând şi mi s-a cuibărit în creier. Gândul acesta era cuprins în puţine cuvinte! „Şi dacă?”

Era un alt univers în care m-am cufundat în virtutea necesităţii implacabile. Ah, sufeream foarte mult, iar din aleea vecină ajungeau până la mine discuţii vesele sau frânturi din cuvintele liniştite ale celorlalţi, împrejur miroseau florile, prin copaci ciripeau păsărelele care se pregăteau de culcare; deasupra se întindea cerul senin, rumenit de aura amurgului.

Pretutindeni era linişte şi fericire, numai eu scrâşneam din dinţi de durere şi-mi doream moartea în mijlocul naturii îmbobocite.

Deodată am tresărit, înaintea mea a fâşâit rochia unei femei.

M-am uitat şi am văzut-o pe domnişoara Lola. Era calmă şi blândă, mă privea cu compătimire ori poate chiar mai mult decât cu compătimire. În strălucirile serii şi printre umbrele aruncate de copaci, părea palidă. Despletită ca din întâmplare, cozile bogate i se împrăştiaseră pe umeri.

În clipa aceea n-am mai simţit că o urăsc. „Suflet milostiv! am gândit – vii oare să mă mângâi?"

— Domnule Henryk, eşti trist, poate că eşti suferind?

— O, da, domnişoară ! Sufăr într-adevăr! am izbucnit şi luându-i mâna, am pus-o pe fruntea-mi înfierbântată, apoi am sărutat-o cu înflăcărare şi am fugit.

— Domnule Henryk ! m-a chemat încet.

Tocmai atunci, la colţul aleii au apărut Selim şi Hania. Amândoi asistaseră la răbufnirea mea, văzuseră cum am dus mâna Lolei la frunte şi am sărutat-o*;* văzuseră amândoi, aşa că zâmbeau şi schimbau priviri între ei, spunându-şi parcă:

— Ei, ştim noi ce înseamnă asta.

Era însă vremea să ne întoarcem acasă. De la poartă, drumul lui Selim o lua în altă parte, dar, temându-mă că va voi să ne conducă, am încălecat în grabă şi am spus tare că s-a făcut târziu şi noi şi Selim trebuie să plecăm. Când ne-am luat rămas bun, am primit de la domnişoara Lola o ciudat de fierbinte strângere de mână, la care n-am răspuns, şi am pornit la drum.

Selim s-a despărţit de noi la poartă, dar mai înainte i-a sărutat mâna Haniei, în loc să spună noapte bună, şi Hania nu s-a mai împotrivit deloc.

Acum nu mai arăta îmbufnată. Era într-o dispoziţie prea îngăduitoare ca să-şi mai aducă aminte de supărarea de dimineaţă, eu însă îmi explicam această dispoziţie cum nu se poate mai rău.

Doamna d'Yves a adormit numaidecât şi a început să se

clatine în toate părţile. Am privit la Hania, nu dormea; ochii ei erau larg deschişi şi parcă străluceau de fericire.

N-a întrerupt tăcerea, era pesemne prea ocupată cu propriile gânduri. Abia când am ajuns aproape de casă, s-a uitat la mine şi, văzându-mă îngândurat, m-a întrebat :

— La ce te gândeşti atât de adânc, la Lola?

Nu i-am răspuns niciun cuvânt, am strâns numai din dinţi şi am gândit! „Sfâşie-mă, sfâşie-mă, dacă-ţi face plăcere, dar n-ai să smulgi niciun geamăt din mine".

Haniei însă nici prin minte nu-i trecea să mă chinuiască.

M-a întrebat deoarece era îndreptăţită s-o facă.

Mirată de tăcerea mea, a repetat întrebarea încă o dată. Iarăşi n-am răspuns nimic. A crezut că sunt încă supărat şi a tăcut şi ea.

VIII

Câteva zile mai târziu, dis-de-dimineaţă, primele luciri roşietice ale zorilor au intrat prin inima tăiată în oblonul de la fereastră şi m-au trezit din somn. În curând a ciocănit cineva în oblon şi în deschizătura trandafirie nu s-a ivit chipul Zosiei{7} lui Mickiewicz, care l-a trezit în acest fel pe Tadeusz, nici Hania mea, ci fața bărboasă a pădurarului Wach, iar un glas gros m-a strigat:

— Domnişorule!

— Ce s-a întâmplat?

— Să-ncăţălează lupii prin tufişurile de la Pohor. Trebuie să mergem să-i momim.

— Numaidecât !

M-am îmbrăcat, am luat puşca, cuţitul de vânătoare şi am ieşit. Wach mă aştepta ud tot de roua dimineţii, cu puşca-i cu ţeavă lungă, ruginită, pe umăr; nu i se întâmplase niciodată să greşească ţinta. Era dimineaţa devreme, soarele nu răsărise, oamenii nu ieşiseră la muncă şi nici vitele pe câmp. Dar cerul se colorase albăstrui, trandafiriu şi galben spre răsărit, iar la apus era întunecat. Bătrânul se grăbea.

— Am venit cu droaşca. Mergem la rovine – mi-a spus.

Am urcat şi am plecat. Cum am trecut de şuri, un iepure a

ţâşnit din ovăz şi, tăindu-ne drumul, a fugit pe luncă, însemnându-şi trecerea cu urme întunecate prin roua argintie. Bătrânul a exclamat :

— Ne-a tăiat calea o pisică! Ducă-se pe pustii!

Apoi a adăugat i

— E târziu. Curând pământul o să facă umbră.

Asta însemna că în curând avea să răsară soarele, pentru că în lumina zorilor, corpul nu aruncă umbră pe pământ.

— Şi dacă-i umbră, nu-i bine? l-am întrebat.

— Dacă-i mare, mai merge, dar de-i mică, treabă de pomană.

În limba curentă, asta însemna iarăşi: cu cât e mai târziu, cu atât e mai rău, fiindcă se ştie că mai aproape de amiază umbra e mică.

— De unde începem? l-am întrebat din nou.

— De la rovine, dar după ce intrăm în tufişurile de la Pohor.

Tufişurile de la Pohor acopereau o parte din pădurea neobişnuit de deasă, presărată cu rovine, adică gropi rămase de la copacii răsturnaţi de furtună.

— Şi crezi, Wach, că vom izbuti să-i înşelăm?

— O să fac ca lupoaica şi poate s-o ivi vreunul.

— Sau poate că nu.

— E, o să iasă el.

Ajungând la coliba lui Wach, am lăsat calul şi droaşca în seama unui băiat, iar noi am pornit pe jos. După vreo oră şi jumătate de mers, când soarele începea să răsară, ne-am pitit în rovine.

În jurul nostru, lăstărişul era de nepătruns ; doar din loc în loc se înălţau copacii uriaşi, iar rovina era atât de adâncă, încât nu ni se vedeau nici capetele.

— Acum spate la spate – a mormăit Wach.

Ne-am aşezat spate la spate astfel că ne ieşeau deasupra doar vârful capetelor şi ţevilor puştilor.

— Stai şi dumneata la pândă! m-a îndemnat Wach. Eu încep să cânt.

Şi-a băgat două degete în gură şi, modulându-şi astfel glasul

gros, Wach a început să cânte, adică să urle ca lupoaica ce cheamă lupii.

— Dumneata stai la pândă !

Şi şi-a lipit urechea de pământ.

Eu n-am auzit nimic, dar Wach şi-a înălţat fata de la pământ şi a şoptit:

— Răspunde, da' e departe. Să tot fie la vreo două verste.

A mai aşteptat apoi un sfert de oră şi a urlat iarăşi, mişcându-şi degetele în gură. Un aulit, jeluitor şi ameninţător totodată, a străpuns desişul şi s-a rostogolit departe peste pământul ud, izbindu-se din pin în pin.

Wach şi-a apropiat iar urechea de pământ.

— Răspunde, nu e la mai mult de-o verstă şi jumătate.

Parcă auzeam şi eu acum ecoul unui urlet foarte îndepărtat încă, abia perceptibil, dar care se putea desluşi printre foşnetele frunzelor.

— Dincotro vine? am întrebat.

— Dinspre dumneata.

Wach a urlat a treia oară, un urlet i-a răspuns de aproape. Am strâns cu putere puşca în mână şi amândoi ne-am ţinut răsuflarea. Era o linişte adâncă, doar vântul scutura picăturile de rouă de pe aluniş, care cădeau foşnind printre frunze. De departe, din altă parte a pădurii, ajungea până la noi cântatul cocoşului sălbatic.

Deodată, la vreo trei sute de paşi s-a iţit ceva în desiş, tufele de ienupăr s-au mişcat şi dintre acele întunecate s-a ivit un cap triunghiular cenuşiu cu urechile ascuţite şi ochi roşii. Nu puteam să trag, pentru că era încă prea departe, aşa că am aşteptat cu răbdare, deşi cu inima bătând să-mi spargă pieptul. Curând lupul a ieşit din lăstăriş şi, din câteva sărituri nu prea mari, s-a apropiat de rovină, adulmecând cu teamă în toate părţile. La o sută cincizeci de paşi s-a oprit şi a ciulit urechile, de parcă simţise ceva. Am ştiut că mai mult nu se va apropia şi am apăsat pe trăgaci.

Bubuitura s-a amestecat cu chelălăitul dureros al lupului. Am sărit afară din rovină. Wach m-a urmat, dar n-am mai găsit lupul. Wach a cercetat atent locul unde rouă era ştearsă

în luminiş şi a spus:

— Colorează!

Într-adevăr, pe iarbă se vedeau urme de sânge.

— N-ai greşit, domnişorule, deşi ai tras de departe, n-ai greşit, colorează, oho, colorează, trebuie să ne ducem după el.

Şi ne-am dus. Din loc în loc dădeam de iarbă călcată şi de urme mai mari de sânge; se vedea că lupul rănit se oprea să se odihnească din când în când. S-a scurs însă o oră de când băteam drumul prin desişuri, apoi încă una; soarele urcase sus; străbătuserăm o distanţă uriaşă fără să găsim nimic, afară de urmele care uneori dispăreau cu totul. Am nimerit astfel la marginea pădurii, urmele au continuat vreo două verste pe câmp, în direcţia bălţii şi, în cele din urmă, s-au pierdut în mlaştina acoperită de trestii şi obligeană. Mai departe nu puteam merge fără câine.

— Acolo o să rămâie, ara să-l găsesc eu mâine – m-a liniştit Wach şi am pornit-o înapoi spre casă.

Curând am încetat să mă gândesc la lup, la Wach şi la rezultatul cam nenorocos al vânătoarei, întorcându-mă la necazurile mele. Când ne-am apropiat de pădure, un iepure a zvâcnit aproape dintre picioarele mele, dar eu, în loc să trag în el, am tresărit doar ca trezit din îngândurare.

— A, domnişorule! s-a revoltat Wach. Aş fi tras şi-n fratemeu, dacă-mi sărea aşa.

M-am mulţumit să zâmbesc şi am mers mai departe în tăcere. Când am ajuns la drumul din pădure „drumeagul mătuşii” cum i se spunea, care dă în şoseaua ce duce spre Chorzele, am zărit pe pământul umed urme proaspete de copite potcovite.

— Wach, nu ştii ce urme sunt astea? am întrebat.

— Eu cred că domnişorul de la Chorzele a trecut pe aici spre conac – a răspuns Wach.

— Atunci mă duc şi eu acasă – am răspuns. Rămâi sănătos, Wach!

Wach m-a rugat cu sfială să poftesc pe la coliba lui, care nu era prea departe, şi să-mbuc ceva. Ştiam că dacă-l refuz, îi fac o mare supărare, l-am refuzat totuşi, promiţându-i că voi veni

a doua zi de dimineaţă. Nu voiam ca Selim şi Hania să stea prea multă vreme singuri, fără mine. În cele cinci zile care au urmat vizitei de la Ustrzyca, Selim venise în fiecare zi la noi. Simpatia dintre cei doi tineri creştea repede, sub ochii mei. Dar şi eu îi păzeam ca pe ochii din cap şi acum era prima dată când puteau să stea mai mult timp singuri. Ei bine, am gândit, va trebui să spunem lucrurilor pe nume. Am simţit că pălesc, asemenea celui ce pierde până şi speranţa că mai poate spera.

Mă temeam de asta ca de o nenorocire, ca de sentinţa ireversibilă a morţii, despre care se ştie că trebuie să vie odată şi odată, dar pe care omul o amână cât poate.

Când am ajuns acasă, l-am întâlnit în curte pe părintele Ludwik, cu un sac pe cap; în dreptul feţei pânza de sac era înlocuită cu o sită. Se ducea la prisacă.

— Părinte Ludwik, Selim este la noi? am întrebat.

— Este, să tot fie vreo oră şi jumătate de când a venit.

Inima mi s-a zbătut nebuneşte.

— Unde-i. Acum?

— S-a dus la eleşteu cu Hania şi cu Ewunia.

Am dat fuga în grădină pe malul bălţii, unde se aflau bărcile. Într-adevăr, una din cele mari lipsea de la locul ei, m-am uitat pe apă, dar n-am văzut nimic. Am ghicit că Selim cotise la dreapta, spre tufele de arini, aşa că barca şi cei din ea erau acoperiţi de trestiile care creşteau pe mal. Am pus mâna pe o vâslă şi, sărind într-o bărcuţă mică de o persoană, am pornit pe lângă trestii, având grijă să nu ies din ele, astfel puteam vedea tot fără să fiu văzut.

I-am zărit curând. Barca lor încremenise într-un ochi mare de apă, vâslele erau ridicate. La un capăt, cu spatele la Hania şi Selim, şedea surioara mea, Ewunia, iar la celălalt ei amândoi. Aplecată peste marginea bărcii, Ewunia lovea apa cu mânuţele, părând prinsă cu totul de această joacă ; Selim şi Hania, în schimb, rezemaţi aproape unul de celălalt, erau adânciţi într-o discuţie. Nici cea mai slabă adiere de vânt nu încreţea luciul transparent al apei albăstrui, iar barca, Hania, Ewunia şi Selim se răsfrângeau în ea ca într-o oglindă, în linişte şi nemişcare.

Era poate un tablou foarte frumos, dar la vederea lui mi s-a urcat sângele la cap. Am priceput totul ; o luaseră pe Ewunia cu ei, pentru că fetiţa n-avea cum să-i încurce şi să le înţeleagă mărturisirile de dragoste. O luaseră ca să salveze aparenţele… S-a întâmplat" mi-am zis; „s-a întâmplat!" au foşnit trestiile… „S-a întâmplat !" a susurat valul care s-a lovit de luntrea mea şi mi s-a întunecat în faţa ochilor ; am simţit că mă ia când cu frig, când cu cald şi mi se golesc obrajii de sânge ! „Ai pierdut-o pe Hania, ai pierdut-o!", hohoteau voci în mine şi în afara mea. Am mai auzit aceleaşi voci exclamând ; „Iisuse, Marie!", apoi şoptindu-mi ; „Apropie-te mai mult printre trestii, vei putea vedea mai mult!" Am ascultat şi am înaintat încet cu luntrea. Dar nici de la această depărtare nu puteam auzi ce vorbesc, îi vedeam însă mai bine ; şedeau unul lângă altul pe aceeaşi banchetă fără să se ţină de mână, dar Selim era întors spre Hania ; o clipă am avut impresia că stă în genunchi înaintea ei, dar mi s-a părut. Era întors spre ea şi o privea rugător. Ea însă nu se uita la el, privind parcă neliniştită în toate părţile, apoi şi-a ridicat ochii la cer. Am văzut că era emoţionată, că el o implora ceva, am văzut cum şi-a împreunat mâinile în faţa ei, cum încet, încet ea şi-a întors capul şi s-a aplecat spre el, dar a tresărit deodată, revenindu-şi şi s-a tras spre marginea bărcii, iar el a prins-o de mâini, temându-se parcă să nu cadă în apă. Am văzut că nu i-a mai dat drumul la mână, apoi n-am mai văzut nimic, fiindcă bezna mi-a întunecat privirile. Am scăpat vâsla din mână şi m-am prăbuşit pe fundul luntrii… „Ajutor, ajutor, Doamne! am strigat în gând. Aici este ucis un om!" Simţeam că mi se taie răsuflarea. O, cât de mult o iubeam şi cât eram de nefericit ! Zăcând pe fundul luntrii şi smulgându-mi cu turbare hainele de pe mine, îmi simţeam în acelaşi timp respiraţia şi furia. Aşa-i, eram neputincios, neputincios ca un atlet cu mâinile legate, căci ce mai puteam face? Puteam să-l omor pe Selim, să mă omor pe mine; puteam să le izbesc barca şi să-i înec pe amândoi, dar nu eram în stare să smulg din inima Haniei dragostea pentru Selim şi s-o păstrez numai şi numai pentru mine!

Ah, sentimentul mâniei neputincioase, convingerea că nu mai există nicio scăpare era în clipa aceea mai rea decât orice ! Întotdeauna mi-a fost ruşine să plâng până şi fată de mine însumi. Dacă se-ntâmpla ca durerea să-mi stârnească lacrimile cu forţa, mândria le oprea numaidecât. Atunci însă turbarea neputincioasă care-mi sfâşia pieptul a cedat în sfârşit şi, în singurătate, faţă de luntrea cu pe rechea de îndrăgostiţi care se răsfrângeau în oglinda apei, faţă de cerul liniştit şi de trestiile care fâşâiau trist deasupra capului meu, de tăcere, de nenorocire şi de suferinţa mea, am izbucnit în suspine adânci, cu lacrimile curgându-mi şiroaie; zăceam pe spate cu mâinile împletite sub cap şi aproape urlam de jalea-mi nemărginită.

Apoi m-am simţit fără putere. Mă cuprinse ameţeala. Nu mai simţeam aproape nimic, afară de răceala din vârful degetelor de la mâini şi de la picioare. Eram tot mai vlăguit. Cu ultimele licăriri ale conştiinţei, m-am-gândit că se apropie moartea şi marea linişte îngheţată. Mi s-a părut că această mohorâtă stăpână a mormintelor mă ia în stăpânire, aşa că am întâmpinat-o cu privirea calmă, sticloasă… S-a sfârşit l", mi-am spus în gând şi parcă am scăpat de povara ce-mi strivea pieptul.

Dar nu s-a sfârşit nimic. Nu mi-am dat seama cât timp am zăcut aşa pe fundul luntrii. Pe bolta cerească mi se perindau prin faţa ochilor nouraşi mari şi pufoşi sau treceau în zbor, ţipând jalnic, nagâţii şi cocoarele. Soarele urcase sus pe cer şi dogorea puternic. Vântul se oprise şi trestiile învecinate nu mai fâşâiau. M-am trezit parcă din somn şi am început să mă uit împrejur. Luntrea cu Hania şi Selim nu mai era. Tăcerea, liniştea şi moleşeala care domneau în natură se completau ciudat cu starea de amorţeală somnolentă din care mă trezisem mai înainte. Pretutindeni se înstăpânise calmul, buna dispoziţie. Caii drocului se aşezau pe marginile bărcii şi pe frunzele de nufăr, late ca nişte scuturi; păsăruici cenuşii se legănau pe trestii, ciripind cu dulceaţă; pe alocuri se auzea bâzâitul harnic al vreunei albine rătăcite printre ape*;* la răstimpuri, prin tufele de obligeană măcăiau raţele sălbatice; lişiţele îşi scoteau puii prin luminişuri. Regatele şi republicile

păsărimii îşi dezvăluiau ochilor mei viaţa zilnică, dar eu nu vedeam nimic. Somnolenţa încă nu-mi trecuse. Ziua era călduroasa, capul mă durea insuportabil. Aşa că m-am aplecat spre marginea luntrii, am luat apă în pumn şi am băut-o cu buzele fierbinţi. Mi-am mai revenit puţin în puteri. Am apucat vâsla şi am pornit înapoi spre stufăriş ; era destul de târziu şi mai mult ca sigur că acasă întrebaseră de mine.

Am încercat să mă liniştesc, gândind că, dacă Salim şi Hania îşi mărturisiseră iubirea, apoi poate că era mai bine că se întâmplase aşa. Cel puţin luau sfârşit astfel blestematele zile de nesiguranţă. Nenorocirea îşi ridica viziera şi se afla înaintea mea cu faţa descoperită. Acum o cunoşteam şi trebuia să lupt cu ea. Ciudat lucru, ideea aceasta începea să aibă pentru mine un farmec dureros. Nu eram însă sigur şi m-am hotărât s-o cercetez cu îndemânare pe Ewunia, cel puţin atâta cât era cu putinţă.

Am picat acasă tocmai la masă. L-am salutat pe Selim cu răceală şi m-am aşezat în tăcere. Tata s-a uitat la mine şi m-a întrebat:

— Ce-i cu tine, eşti cumva bolnav?

— Nu, sunt sănătos, dar sunt obosit. M-am sculat de la trei noaptea.

— De ce?

— M-am dus cu Wach să vânăm lupi. Am împuşcat unul. M-am culcat mai târziu şi acum mă cam doare capul.

— Uită-te în oglindă să vezi cum arăţi.

Hania a încetat o clipă să mai mănânce şi m-a privit cu luare aminte.

— Domnule Henryk, poate că e de vină vizita de ieri de la Ustrzyca? a spus.

Am privit-o drept în ochi şi am întrebat, aproape cu asprime:

— Ce înţelegi prin asta?

Hania s-a intimidat şi a început să lămurească ceva nu prea clar. Selim i-a sărit în ajutor.

— E foarte firesc. Cine iubeşte, slăbeşte.

I-am privit pe rând pe amândoi şi am răspuns rar şi apăsat,

accentuând fiecare silabă i

— Nu mi se pare că voi aţi slăbit; nici tu şi nici Hania.

Amândoi s-au făcut stacojii. S-a aşternut o clipă de tăcere penibilă. Nici eu nu eram sigur dacă nu mersesem cumva prea departe; din fericire, tata nu auzise tot ce se vorbise, iar părintele Ludwik socotea că nu-i decât o hârjoneală obişnuită între tineri.

— Înţeapă ca o viespe ! s-a mirat, prizând tutun. Ştiu că v-a zis-o. Vedeţi, să nu vă mai agăţaţi de el.

O, Doamne, cât de puţin mă mângâia triumful meu şi cu câtă plăcere aş fi renunţat la el în schimbul înfrângerii lui Selim!

După masă, trecând prin încăperea de oaspeţi, m-am uitat în oglindă. Arătam, într-adevăr, destul de rău. Aveam ochii încercănaţi, faţa suptă. Mi se părea că m-am urâţit grozav, dar acum îmi era indiferent.

M-am dus s-o caut pe Ewunia. Amândouă surioarele, care mâncau mai devreme decât noi, erau în grădină unde făceau gimnastica pentru copii. Ewunia şedea fără grijă pe un scăunel de lemn agăţat cu patru frânghii de scându-ra orizontală a leagănului. Vorbea singură, scuturându-şi din când în când cârlionţii de pe căpşorul bălai şi dând din picioruşe.

Când m-a văzut, a zâmbit şi mi-a întins mânuţele. Am luat-o în braţe şi ne-am îndepărtat pe alee.

Ne-am oprit apoi să stăm pe o bancă şi, aşezând-o pe Ewunia în faţă, am întrebat-o :

— Ewunia, ce-ai făcut tu azi toată ziua?

— Ewunia a mels la plimbale cu bălbat şi Hania – a răspuns fetiţa, lăudându-se.

Pentru Ewunia, Selim era bărbatul Haniei.

— Şi ai fost cuminte?

— Da.

— Deoarece copiii cuminţi ascultă totdeauna ce vorbesc oamenii mari şi caută să înveţe mereu câte ceva, tu îţi aduci aminte ce i-a spus Selim Haniei?

— Am uitat.

— Ei, poate că totuşi aşa un pic tot îţi mai aminteşti?

— Am uitat.

— Nu eşti cuminte! Hai, adu-ţi aminte, că să ştii că nu te mai iubesc.

Fetiţa a început să-şi şteargă un ochi cu pumnişorul, în timp ce cu celălalt, înlăcrimat, mă privea pe sub sprâncene. Gata să plângă, cu colţurile gurii lăsate în jos ca o potcoviţă, a răspuns cu glăsciorul tremurând de lacrimi :

— Am uitat.

Ce putea să-mi răspundă biata fetiţă? Mi se părea că sunt un prost şi-mi era ruşine că-i vorbeam într-o limbă înşelătoare acestui îngeraş nevinovat ; una s-o întreb şi alta să vreau să aflu. Ewunia era răsfăţata casei, deci şi a mea, aşa că n-am vrut s-o mai chinuiesc. Am sărutat-o pe guriţă, am mângâiat-o şi am lăsat-o să plece. Fetiţa a alergat îndată la leagăn, iar eu m-am îndepărtat tot atât de neştiutor ca şi înainte, convins totuşi că Selim şi Hania îşi destăinuiseră dragostea.

În aceeaşi zi, spre seară, Selim mi-a spus:

— N-am să te mai văd o săptămână, plec.

— Unde pleci? am întrebat cu indiferenţă.

— Tata mă trimite să-i fac o vizită unchiului meu de la Szumna, – va trebui să stau vreo săptămână acolo.

Am privit la Hania. Vestea n-a produs nicio schimbare pe fata ei. Se vede că Selim i-o împărtăşise mai demult.

A zâmbit însă şi, ridicându-şi ochii de la lucru, l-a privit ştrengăreşte, puţin supărată parcă, şi l-a întrebat!

— Şi dumneata eşti bucuros că pleci?

— Ca buldogul în lanţ! a răspuns repede, dar s-a stăpânit la timp.

Văzând că doamna d'Yves, care nu suporta nici cea mai mică trivialitate, se strâmbă puţin, a adăugat :

— Îmi cer iertare pentru expresia folosită, eu îmi iubesc unchiul, dar vezi dumneata… eu mă simt mai bine aici… lângă… doamna d'Yves.

Şi spunând acestea, i-a aruncat o privire romanţioasă doamnei d'Yves, făcându-i pe toţi să râdă, chiar şi pe doamna d'Yves, care, deşi supărăcioasă, nutrea o slăbiciune deosebită pentru Selim. L-a tras uşor de ureche şi i-a spus cu un zâmbet

binevoitor :

— Tinere, aş putea să-ţi fiu mamă !

Selim i-a sărutat mâna şi s-a făcut pace, iar eu am gândit: „Ce mare deosebire există între mine şi Selim ! Dacă eu aş avea dragostea Haniei, aş visa tot timpul privind la cer”. Cum să-mi mai ardă mie de glume, el însă râdea, glumea şi era vesel de parcă nici nu-i păsa. Chiar atunci când înflorea de fericire, era totdeauna vesel.

Înainte de a pleca, mi-a spus :

— Ştii ce, hai şi tu cu mine !

— Nu merg. N-am deloc chef pentru aşa ceva.

Răceala răspunsului l-a mirat pe Selim.

— Ai devenit cam ciudat – mi-a zis. De la o vreme nu te mai recunosc, dar…

— Sfârşeşte.

— Dar unui îndrăgostit i se scuză totul.

— Numai să nu încurci iţele altuia – i-am răspuns cu glasul marelui Comandor de pe soclu.

Selim mi-a aruncat o privire străpungătoare ca un fulger, pătrunzându-mi până în adâncul sufletului.

— Ce tot spui?

— Că nu merg şi că nu se iartă totul !

Dacă n-ar fi fost de faţă toţi ceilalţi, Selim ar fi lămurit lucrurile numaidecât. Eu însă nu voiam să le lămuresc până când nu aveam dovezi mai sigure. Am văzut totuşi că ultimele cuvinte l-au neliniştit pe Selim şi au speriat-o pe Hania. S-a mai învârtit o vreme, amânându-şi plecarea cu pretexte mărunte, apoi, găsind o clipă potrivită, mi-a spus încet:

— Încalecă şi condu-mă. Vreau să discut cu tine.

— Altă dată – am răspuns tare. Azi mă simt cam slăbit.

IX

Selim a plecat într-adevăr la unchiul lui şi a petrecut acolo nu numai o săptămână, ci zece zile. La noi, la Litwinow, acest răstimp s-a scurs fără prea multă veselie. Hania părea că mă evită şi mă priveşte cu o teamă ascunsă. N–aveam intenţia să

discut nimic cu ea pe faţă, deoarece mândria îmi încremenea cuvintele pe buze, dar ea, nu ştiu de ce, făcea în aşa fel ca să nu rămânem nicio clipă singuri. Era evident că tânjea şi ea de dor. Slăbea şi se împuţina, iar eu priveam înfiorat la zbuciumul ei şi-mi spuneam aşadar nu e vorba numai de un capriciu trecător, ci, din nenorocire, de un sentiment adevărat şi profund! Eram nervos şi eu, întunecat şi trist. În zadar tata, preotul şi doamna d'Yves mă întrebau ce am, dacă nu sunt bolnav. Le răspundeam că nu, iar grija lor mă aţâţa şi mai mult. Petreceam zile întregi singur, pe cal, prin pădure sau cu luntrea prin zăvoi. Trăiam ca un sălbatic. O dată am stat toată noaptea în pădure cu puşca şi câinele lângă focul pe care-l aprinsesem înadins. Alteori îmi pierdeam câte o jumătate de zi cu ciobanul nostru care se pricepea la boli. Sălbăticit de atâta singurătate, culegea întruna felurite ierburi şi le cerceta însuşirile ; pe mine mă introducea în lumea fantastică a eresurilor şi a farmecelor. Totuşi, cine-ar fi crezut? Erau clipe când tânjeam după Selim şi după „supliciul" meu, cum îi spuneam.

O dată mi-a trecut prin minte să-i fac o vizită bătrânului Mirza la Chorzele. Impresionat că veneam numai pentru el, bătrânul m-a primit cu braţele deschise. Eu însă m-am dus acolo cu alt scop. Mi se năzărise să privesc în ochii acelui Mirza înfricoşător, colonelul petihorenilor din timpul lui Sobieski. Când am întâlnit ochii aceia ameninţători care te urmăreau peste tot, mi-au venit în minte proprii înaintaşi, ale căror portrete atârnau la noi în încăperea de oaspeţi, la fel de aspri şi îmbrăcaţi în fier.

Sub înrâurirea acestor impresii, ajunsesem într-o stare de exaltare ciudată. Singurătatea, liniştea nopţii, viaţa în mijlocul naturii, toate astea s-ar fi cuvenit să acţioneze întremător asupra mea, dar parcă purtam în mine un glonte otrăvit. Uneori mă abandonam visării care îmi înrăutăţea şi mai mult această stare. Câteodată, lungit în cine ştie ce colţ de pădure sau în luntre, prin stufărişuri, îmi închipuiam că mă aflu în camera Haniei, la picioarele ei, că îi sărut picioarele, mâinile şi rochia, chemând-o cu cele mai mângâietoare nume, iar ea

îmi pune palmele-i divine pe fruntea înfierbântată, zicându-mi : „Ai suferit destul, să uităm totul ! A fost doar un vis urât ! Henryk, eu pe tine te iubesc!” Dar după aceea urma trezirea şi realitatea cenuşie, viitorul meu întunecat ca o zi noroasă, veşnic fără ea, până la capătul vieţii fără ea, mi se părea şi mai înfricoşătoare. Mă sălbăticeam deci tot mai mult, evitam oamenii, chiar şi pe tata, pe părintele Ludwik şi pe doamna d’Yves. Mi-era lehamite şi de Kazio, de vorbăria şi de curiozitatea lui de băiat-codană, de râsul lui continuu şi de poznele lui. Bieţii de ei se străduiau să mă distreze şi sufereau pe ascuns din cauza stării mele, neştiind cum să şi-o explice. Hania, fie că ghicea, fie că nu, căci avea motive temeinice să creadă că sunt îndrăgostit de Lola Ustrzycka, făcea tot ce putea, ca să mă mângâie. Eram însă atât de arţăgos şi cu ea, încât nu-şi putea stăpâni teama când vorbea cu mine. Până şi tata de obicei aspru şi fără menajamente, încerca să-mi abată gândurile şi să-mi stârnească interesul, să mă cerceteze. Nu o dată încerca să discute cu mine lucruri care, credea el, ar fi trebuit să mă intereseze. Într-o bună zi, a ieşit cu mine în curte şi m-a întrebat, privindu-mă scrutător:

— Nu crezi şi tu la fel? Am vrut să te întreb mai de mult dacă nu ţi se pare că Selim se învârteşte cam mult în jurul Haniei.

După o judecată simplă, s-ar fi cuvenit să mă bâlbâi şi să mă las prins, cum se spune, asupra faptului. Eram însă într-o dispoziţie care mi-a dat puterea să nu-mi trădez nici măcar printr-o tresărire impresia pe care au produs-o asupra mea cuvintele tatii, aşa că am răspuns liniştit :

— Nu, ştiu că nu-i adevărat…

M-am simţit jignit de amestecul lui în asemenea treburi. Socoteam că, de vreme ce era vorba numai de mine, numai eu sunt cel care trebuie să-mi rezolv problemele.

— Eşti sigur? a întrebat tata.

— Fireşte. Selim este îndrăgostit de o elevă din Varşovia.

— Vezi tu, eşti tutorele Haniei şi eşti dator să veghezi asupra ei.

Ştiam că bietul tata vorbea aşa numai ca să-mi stârnească

ambiţia şi interesul şi să-mi smulgă astfel gândurile din cercul vicios în care păreau să se învârtă ; i-am răspuns însă parcă în ciudă, indiferent şi posomorât!

— Halal tutore mai sunt şi eu. Bătrânul Mikolaj mi-a încredinţat-o mie, pentru că dumneata nu erai acasă, aşa că adevăratul tutore nu sunt eu.

Tata s-a încruntat; văzând că aşa n-o scoate cu mine la capăt, a încercat altfel. A zâmbit pe sub mustaţa-i căruntă, m-a tras uşor de ureche şi, chipurile familiar şi hârjonindu-se, m-a întrebat :

— Sau ţie ţi-a sucit capul Hania? Ia spune, băiete, nu-i aşa?

— Hania? Nicidecum. Asta-i bună !

Minţeam de stingeam, dar era mai lesne decât mă aşteptam.

— Atunci e vorba de Lola Ustrzycka? Ai?

— Lola Ustrzycka e o cochetă!

Tata şi-a pierdut răbdarea.

— Atunci, dacă nu eşti îndrăgostit, de ce dracu umbli ca recrutul după prima zi de instrucţie?

— Ştiu şi eu? N-am nimic.

Asemenea întrebări de care, din cauza îngrijorării lor, nu m-au scutit nici tata, nici părintele Ludwik şi nici măcar doamna d'Yves, mă chinuiau şi mă enervau şi mai mult. În cele din urmă, relaţiile mele cu ei au început să fie penibile. Mă înfuriam din te miri ce. Părintele Ludwik vedea în aceste manifestări unele însuşiri, care ies la iveală cu vârsta, ale unui caracter despotic şi, uitându-se la tata, zâmbea semnificativ şi spunea : „E din neamul găinilor moţate !" Dar câteodată până şi el îşi pierdea răbdarea. Între tata şi mine au avut loc de câteva ori discuţii foarte neplăcute. Odată, într-o după-amiază, când într-o dispută despre nobilime şi democraţie mi-am luat avânt şi am declarat că aş fi preferat de o mie de ori să nu mă nasc şleahtic, tata m-a dat afară. Femeile s-au pus pe plâns şi, din această cauză, timp de două zile toate au mers anapoda. În ce mă priveşte, nu eram pe atunci nici aristocrat, nici democrat, eram doar îndrăgostit şi nefericit. În mintea mea nu mai era loc pentru principii, teorii şi convingeri sociale, iar dacă luptam în numele unora împotriva altora, o

făceam numai din pricina iritării, în ciuda nu ştiu cui, şi tot de aceea începeam dispute religioase cu părintele Ludwik, pe care le sfârşeam trântind uşile. Într-un cuvânt, le-am otrăvit viaţa tuturor, nu numai pe a mea. Iată de ce, când s-a întors Selim, după o absenţă de zece zile, toţi au răsuflat uşuraţi. Eu nu eram acasă, când a venit la noi, rătăceam călare prin împrejurimi. Am ajuns acasă abia spre seară şi am intrat de-a dreptul în curtea fermei, unde băiatul de la grajduri, luându-mi calul, mi-a spus:

— A venit domnişorul de la Chorzele.

În aceeaşi clipă a sosit în fugă Kazio şi mi-a confirmat vestea.

— Am aflat – i-am răspuns aspru. Unde-i Selim?

— Mi se pare că e în grădină cu Hania. Mă duc să-l caut.

Am intrat amândoi în grădină, dar Kazio a fugit înainte ; am luat-o şi eu încet pe urma lui, căci nu prea mă grăbeam să dau ochi cu Selim.

Nu făcusem nici cincizeci de paşi, când l-am văzut pe Kazio apărând în fugă la colţul aleii.

Cum era o mare paiaţă, a început să-mi facă semne ciudate de departe, să se scălâmbăie ca o maimuţă ; era roşu ca racul, şi ţinea un deget în gură şi râdea, încercând să-şi stăpânească hohotele. S-a apropiat de mine şi m-a chemat încet :

— Henryk, hi, hi, hi. Pst!

— De ce te prosteşti aşa? l-am dojenit.

— Pst ! să fiu al naibii ! hi, hi ! Selim stă în genunchi înaintea Haniei în chioşcul acoperit cu hamei. Pe viaţa mea !

L-am înşfăcat de umeri şi l-am strâns cât am putut.

— Taci! Rămâi aici! Nicio vorbă nimănui, pricepi! Rămâi aici, mă duc să văd singur, dar să taci şi să nu sufli o vorbă la nimeni, dacă ţii la viaţa ta!

Kazio care la început luase totul în glumă, văzând paloarea de cadavru care-mi acoperea faţa, s-a înfricoşat şi a rămas locului cu gura căscată, în timp ce eu alergam ca un nebun în direcţia chioşcului acoperit cu hamei.

Târându-mă repede şi fără zgomot ca un şarpe prin tufele de dracilă care înconjurau chioşcul, am ajuns la faţa locului.

Pereţii erau alcătuiţi din scânduri subţiri aşezate în cruce, aşa că puteam să văd şi să aud totul. Ceea ce făceam nu mi se părea deloc respingător. Am îndepărtat cu grijă frunzele şi mi-am lipit urechea.

— E cineva pe aproape – am auzit şoapta înăbuşită a Haniei.

— Nu-i nimeni! Sunt frunzele care se mişcă pe ramuri - a răspuns Selim.

Am privit înăuntru prin perdeaua de frunze verzi. Selim nu mai sta în genunchi, ci şedea lângă Hania pe băncuţa scundă. Ea era albă ca pânza, ţinea ochii închişi, capul înclinat şi rezemat de umărul lui, iar el îi înconjura mijlocul cu braţul şi o strângea cu dragoste şi încântare.

— Te iubesc, Hania! Te iubesc, te iubesc ! repeta cu patimă şi, aplecându-şi capul, îi căuta gura; ea se ferea, apărându-se parcă, dar buzele lor s-au întâlnit, s-au unit şi au rămas aşa, împreunate într-un sărut, ah! care mi s-a părut lung cât veşnicia.

Mi s-a mai părut după aceea că tot ce aveau să-şi spună, îşi spuneau sărutându-se. O ruşine neînţeleasă le oprea cuvintele. Îndrăzneau să se sărute, dar nu să şi vorbească.

Se înstăpânise o linişte de moarte; auzeam doar respiraţia lor gâfâitoare, pătimaşă.

M-am apucat cu mâinile de scândurile de lemn ale chioşcului şi m-am temut să nu se sfarme în ţăndări în strânsoarea-mi spasmodică. Am văzut negru înaintea ochilor, am simţit că mi se învârte capul, iar pământul alunecă undeva în adânc. Dar fie şi cu preţul vieţii, voiam să ştiu ce vor vorbi ; m-am stăpânit deci şi, sorbind aerul cu buzele arse, cu fruntea lipită de scânduri, am ascultat, pândindu-le fiecare răsuflare.

Tăcerea s-a prelungit o vreme, apoi Hania a început să şoptească:

— Ajunge ! Nu mai cutez să privesc în ochii dumitale.Să mergem!

Şi, întorcându-şi capul într-o parte, se străduia să se smulgă din braţele lui.

— O, Hania ! Ce se întâmplă cu mine? Cât sunt de fericit ! a

exclamat Selim.

— Să plecăm de aici. Să nu vie cineva.

Selim a sărit drept în picioare cu ochii se înteietori şi nările fremătând.

— N-are decât să vie toată lumea – a răspuns. Eu te iubesc şi-am s-o strig în faţa tuturor. Nu ştiu nici eu cum s-a întâmplat. Am luptat cu mine însumi, am suferit, fiindcă mi se părea că te iubeşte Henryk şi tu-l iubeşti pe el. Acum însă nu-mi mai pasă de nimic. Tu mă iubeşti pe mine, deci despre fericirea ta e vorba. O, Hania, Hania !

Şi iarăşi s-a auzit un sărut, apoi Hania a început să vorbească cu glasul moale, parcă fără putere :

— Te cred, te cred, domnule Selim, şi am multe lucruri să-ţi spun. Se pare că vor să mă trimită în străinătate la doamna. Doamna d'Yves a vorbit ieri cu domnul despre asta ; doamna d'Yves crede că Henryk se află în această stare din cauza mea. Ei cred că e îndrăgostit de mine. Nici eu nu ştiu dacă nu-i aşa. Uneori aşa mi se pare. Eu nu-l mai înţeleg şi mi-e frică de el. Simt că el ne va sta împotrivă şi ne va despărţi, iar eu…

A sfârşit abia auzit, în şoaptă:

— Te iubesc, te iubesc foarte mult!

— Ascultă, Hania – a răspuns Selim. Nicio putere omenească nu ne va despărţi. Dacă Henryk îmi va interzice să mai vin aici, îţi voi scrie. Am pe cineva care-ţi poate aduce oricând scrisoarea. Am să trec şi eu pe drumul dinspre eleşteu. Când începe să se însereze, să te plimbi totdeauna prin grădină. N-ai să pleci nicăieri. Pe Dumnezeul meu ! Eu n-am să le-o îngădui, chiar dacă ei vor vrea să te trimită. Hania, nu mai vorbi de plecare că înnebunesc ! O, iubita mea, iubita mea !

I-a luat mâinile şi şi-a apăsat pătimaş buzele pe ele. Ea s-a ridicat deodată de pe bancă.

— Aud voci, vine cineva ! a strigat înfricoşată.

Au ieşit amândoi, deşi nu venea nimeni. Razele soarelui care apunea aruncau luciri aurii pe chipurile lor ; mie mi se părea că sunt roşii ca sângele. M-am târât şi eu încet spre casă. La cotitura aleii l-am întâlnit pe Kazio care sta la pândă.

— Au plecat. I-am văzut – a şoptit. Spune-mi ce trebuie să fac !

— Împuşcă-l în cap ! am răbufnit.

Kazio a roşit tot, iar ochii i-au devenit fosforescenţi.

— Bine! a răspuns.

— Stai, nu fi prost ! să nu faci nimic. Nu te amesteca şi, pe onoarea ta, taci ! Lasă totul în seama mea. Dacă voi avea nevoie de tine, am să-ţi spun; dar să nu sufli o vorbă nimănui.

— N-am să spun nimic, să mă şi ucidă.

O vreme am mers în tăcere. Impresionat de importanţa problemei şi adulmecând cine ştie ce întâmplări ameninţătoare, spre care-i da ghes inima, Kazio m-a privit eu ochi scrutători, apoi mi-a zis i

— Henryk!

— Ce-i?

Vorbeam amândoi în şoaptă, cu toate că nu ne auzea nimeni.

— Te vei bate **cu** Mirza ?

— Nu ştiu. Poate că da.

Kazio s-a oprit şi mi-a înlănţuit gâtul cu braţele.

— Henryk, dragul, scumpul, singurul meu frate ! Dacă vrei să te baţi cu el, lasă-mă să te-nlocuiesc eu. Acum îl pot înfrunta şi eu. Să-mi încerc şi eu puterile. Hai, Henryk, lasă-mă!

Lui Kazio i se năzăreau isprăvi cavalereşti, iar eu îl simţeam mai aproape de mine ca oricând, ca pe un frate adevărat, aşa că l-am strâns la piept cu toată puterea şi i-am spus:

— Nu, Kazio, nu **e** încă nimic sigur. Şi pe urmă, el n-ar fi de acord. Nu ştiu nici eu ce se va întâmpla. Deocamdată spune să-mi pună şaua pe cal din vreme. O să plec înaintea lui, am să-i ţin calea şi vom lămuri lucrurile. În acest timp, tu să nu-i scapi din ochi, dar să nu te trădezi că ştii ceva. Du-te şi spune să pună şaua pe cal.

— Iei şi armele cu tine?

— Ei, Kazio, dar nici el nu e înarmat. Nu, vreau numai să vorbesc cu el. Fii cuminte şi du-te repede la grajd.

Kazio a pornit în goană, cum i-am spus, iar eu m-am întors

încet acasă, Eram ca un om izbit în cap cu muchea baltagului. Dacă e să spun adevărul, nu ştiam nici eu ce trebuie să fac ; habar n-aveam cum să procedez. Pur şi simplu îmi venea să strig de disperare.

Înainte de a avea siguranţa că am pierdut inima Haniei, doream să am această siguranţă, crezând că astfel voi scăpa de povara ce-mi apăsa pieptul. Iată că acum nenorocirea îşi ridicase viziera şi priveam la faţa-i îngheţată şi în ochii-i de piatră, în timp ce în suflet mi se năştea o nouă nesiguranţă, nu nesiguranţa nenorocirii, ci sentimentul de o mie de ori mai rău al propriei neputinţe, neştiinţa de a lupta cu ea.

Inima-mi era plină de fiere, de amărăciune şi înverşunare. Glasurile generoase, altruiste care-mi răsunau mai de mult în suflet : „Renunţă la Hania pentru fericirea ei ; la fericirea ei trebuie să te gândeşti în primul rând; sacrifică-te!" tăcuseră cu totul. Îngerul mâhnirii calme, îngerul duioşiei şi cel al lacrimilor zburaseră hăt! departe de mine. Mă simţeam ca un vierme pe care oamenii îl striviseră, uitând că mai are şi ac. Până acum mă lăsasem urmărit de nenorociri, ca lupul de câini, dar prea hărţuit şi încolţit, începeam să-mi arăt colţii ca lupul. O nouă forţă activă, al cărei nume era răzbunare, se trezea în inima mea. Am început să simt un fel de ură pentru Selim şi pentru Hania. Am să-mi pierd viaţa, gândeam, am să pierd tot ce se poate pierde pe lume, dar n-am să le îngădui să fie fericiţi. Preocupat de acest gând, m-am agăţat de el, cum se agaţă condamnatul de cruce. Era un motiv ca să trăiesc ; orizontul s-a luminat înaintea mea, am răsuflat adânc, foarte adânc şi liber, ca niciodată. Gândurile împrăştiate şi învălmăşite se adunau iarăşi, îndreptându-se cu toată puterea împotriva lui Selim şi Haniei. Când am ajuns acasă, eram aproape liniştit, rece. Înăuntru se aflau doamna d'Yves, preotul Ludwik, Hania, Selim şi Kazio care se întorsese de la grajduri şi nu-i scăpa din orbi.

— Calul pentru mine-i gata? l-am întrebat pe Kazio.

— Te aşteaptă.

— Vrei să mă conduci? a întrebat Selim.

— Aş putea. Mă duc la stoguri **să** văd de nu-i vreo

stricăciune. Kazik, lasă-mă pe mine în locul tău.

Kazio s-a ridicat, iar eu m-am aşezat alături de Selim şi Hania pe canapeaua de lângă fereastră. Fără să vreau, mi-am amintit cum şedeam aşa mai de mult, imediat după moartea lui Mikolaj, atunci când Selim ne-a povestit basmul din Crimeea despre sultanul Harun şi vrăjitoarea Lola. Atunci Haniulka, un copil încă, şi-a rezemat căpşorul bălai pe pieptul meu şi a adormit ; acum aceeaşi Hania, profitând de întunericul care învăluia încăperea! strângea pe ascuns mâna lui Selim. Atunci ne unea pe toţi trei sentimentul prieteniei, acum dragostea şi ura aveau să intre curând în luptă. În aparenţă, totul era calm, cei doi îndrăgostiţi îşi zâmbeau, eu eram mai vesel decât de obicei şi nimeni nu bănuia ce se ascunde sub această veselie. Doamna d'Yves l-a rugat pe Selim să cânte ceva. Acesta s-a ridicat, s-a aşezat la pian şi a început să cânte mazurcile lui Chopin{8}, aşa că se uita la Selim ca la soare, zburând pe aripile muzicii în ţara visurilor, de aceea am hotărât s-o readuc pe pământ.

— Nu-i aşa, Hania, că Selim este foarte talentat? am întrebat. Cântă din gură, la pian...

— O, e adevărat! a răspuns.

— Şi ce faţă frumoasă are, uită-te acum la el.

Hania a privit în direcţia pianului. Selim şedea în întuneric, doar capul îi era luminat de razele amurgului; aureolat astfel, cu ochii în sus, arăta foarte inspirat, cum şi era în clipa aceea.

— Ce frumos e, nu-i aşa Hania? am repetat.

— Dumneata ţii mult la el?

— Asta n-are nicio importanţă, dar femeile se dau în vânt după el. Ah, cât îl mai iubea eleva aceea, Józia.

Pe fruntea netedă a Haniei s-a aşternut neliniştea.

— Dar el? m-a întrebat.

— Ei, el azi iubeşte pe una, mâine pe alta! Nu poate iubi prea mult timp o singură femeie. Aşa-i e firea. Dacă-ţi va spune vreodată că te iubeşte, să nu-l crezi (aci am început să vorbesc apăsat}; vrea numai sărutările tale, nu şi inima ta, pricepi?

— Domnule Henryk !

— Ai dreptate, de ce-ţi spun eu ţie toate astea ! Pe tine nu te interesează. Şi pe urmă, tu eşti atât de sfioasă, încât n-ai fi în stare să-ţi dai sărutul unui străin. Hania, iartă-mă, mi se pare că te-am jignit numai presupunând una ca asta. Tu n-ai îngădui niciodată aşa ceva. Nu-i aşa, Hania?

Hania s-a ridicat repede şi a vrut să plece, dar am prins-o de mână şi am oprit-o cu forţa. Mă străduiam să fiu chipurile liniştit, dar simţeam cum mă încearcă turbarea şi-mi pierd cumpătul.

— Răspunde ! i-am spus cu furie înăbuşită – altfel nu-ţi dau drumul !

— Domnule Henryk ! Ce vrei de la mine? Ce tot spui?

— Spun… spun… — am şoptit cu dinţii încleştaţi – spun că n-ai pic de ruşine !

Hania s-a aşezat iar fără putere pe canapea ; am privit-o, era palidă ca ceara. Dar nu mai aveam niciun fel de milă pentru această biată orfană. Am apucat-o de mână şi, strângându-i degetele, am continuat :

— Asculti-mă, Hania ! M-ai avut la picioarete tale, aş fi dat lumea întreaga pentru tine…

— Domnule Henryk !…

— Taci, am văzut şi am auzit tot ! Eşti o neruşinată! Şi tu şi el !

— Doamne, Dumnezeule !

— Eşti o neruşinată ! Eu n-aş fi cutezat să-ţi sărut nici tivul de la rochie, iar el. te-a sărutat pe gură. Tu însăţi erai lacomă după sărutările lui ! Hania! Te dispreţuiesc! Te urăsc !

Glasul mi s-a frânt în piept. Am început să respir mai repede, căci mi se tăia răsuflarea.

— Ai ghicit – am urmat după o clipă – că vă voi despărţi. Vă voi despărţi, fie şi cu preţul vieţii, de-ar trebui să vă ucid pe amândoi şi apoi să mor şi eu. Nu-i adevărat ce ţi-am spus mai înainte. El te iubeşte şi nu te-ar părăsi, dar am să vă despart eu.

— Despre ce vorbiţi cu atâta înflăcărare? a întrebat neaşteptat doamna d'Yves care şedea în celălalt capăt al încăperii.

O clipă am vrut să mă ridic în picioare şi să spun totul în gura mare, dar m-am stăpânit şi am răspuns cu glasul aparent liniştit, deşi puţin întretăiat:

— Ne certăm, fiindcă nu ştim care dintre chioşcurile din grădină este mai frumos, cel acoperit cu trandafiri sau cel învăluit de hamei?

Selim s-a oprit brusc din cântat şi s-a uitat la noi cu luare aminte, apoi a răspuns cu cea mai mare indiferenţă!

— Eu le-aş da pe toate celelalte pentru cel cu hamei.

— N-ai gusturi proaste – am răspuns. Hania e de altă părere.

— E adevărat, domnişoară Hania? a întrebat.

— Da ! a şoptit.

Am simţit iarăşi că nu mai sunt în stare să continui discuţia. Cercuri roşii îmi zburau pe dinaintea ochilor. M-am ridicat repede şi, străbătând în fugă câteva încăperi până în sufragerie, am înşfăcat carafa cu apă de pe masă şi mi-am turnat-o în cap. Apoi, fără să-mi mai dau seama ce fac, am trântit-o de pământ de s-a spart în mii de cioburi, şi am ieşit în tindă.

Calul meu şi al lui Selim aşteptau înşeuaţi la intrare.

M-am dus pentru o clipă în camera mea, ca să mă şterg de apă, apoi m-am întors în sala de oaspeţi.

Aici i-am găsit pe părintele Ludwik şi pe Selim cum nu se poate mai înspăimântaţi.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat

— Haniei i s-a făcut rău, a leşinat.

— Cum? Ce-a făcut? am strigat, apucându-l pe preot de braţ.

— Îndată după ce-ai plecat, a izbucnit în hohote de plâns, apoi a leşinat. Doamna d'Yves a luat-o la ea.

Am alergat fără o vorbă în camera doamnei d'Yves. Hania izbucnise într-adevăr într-un plâns cu suspine şi căzuse în nesimţire, dar criza trecuse. Când am văzut-o am uitat de toate şi, aruncându-mă în genunchi lângă patul ei, ca un nebun, am strigat fără să-mi mai pese de prezenţa doamnei d'Yves :

— Hania, scumpa mea ! Iubita mea! Ce ai?

— Nimic ! Acum nu mai am nimic ! a răspuns moale şi a încercat să zâmbească. Nu mai am nimic.

Am stat lângă ea vreun sfert de oră. Apoi i-am sărutat mâna şi m-am întors în salon. Nu-i adevărat! N-o uram ! O iubeam mai mult ca oricând ! În schimb, când l-am văzut pe Selim, îmi venea să-l strâng de gât. O, pe el îl uram acum din adâncul sufletului. Şi el şi părintele Ludwik au alergat spre mine.

— Ei, cum e?

— Acum e bine.

Şi întorcându-mă spre Selim, i-am şoptit la ureche:

— Du-te acasă. Ne întâlnim mâine la gorganele de la marginea pădurii. Vreau să discut cu tine. Să nu mai vii aici. S-o sfârşim odată!

Lui Selim i s-a urcat sângele în obraji.

— Ce înseamnă asta?

— Am să-ţi explic mâine. Azi n-am chef. Pricepi? N-am chef. Mâine la şase dimineaţa.

Cu aceste cuvinte, m-am întors în camera doamnei d'Yves. Selim a fugit câţiva paşi în urma mea, dar s-a oprit la uşă. După câteva minute l-am văzut pe fereastră plecând.

Am stat vreo oră în încăperea de lângă cămăruţa Haniei. Nu puteam să intru la ea, fiindcă, slăbită de atâta plâns, adormise. Doamna d'Yves şi părintele Ludwik coborâseră la tata să se sfătuiască împreună. Am stat singur până la vremea ceaiului.

La ceai, am băgat de seamă că tata, părintele Ludwik şi doamna d'Yves aveau feţele pe jumătate misterioase, pe jumătate aspre. Recunosc că m-a cuprins teama. Ghiciseră oare ceva? Se prea poate, deoarece în ziua aceea, între noi tinerii, se întâmplaseră lucruri destul de neobişnuite.

— Azi am primit o scrisoare de la mama – mi-a spus tata.

— Cum se simte?

— Foarte bine, dar e neliniştită de cele ce se petrec acasă. Vrea să se întoarcă repede, dar n-am s-o las, trebuie să mai stea măcar vreo două luni acolo.

— De ce-i neliniştita mama ?

— Ştii şi în că prin sat bântuie vărsatul de vânt ; am făcut o imprudenţă că i-am scris.

La drept vorbind, nu ştiam că prin sat bântuie vărsatul de vânt. Poate că auzisem, dar vestea se izbise ca de un perete de nepăsarea mea.

— Şi dumneata nu te duci la mama? am întrebat.

— Văd eu. O să mai vorbim despre asta.

— A trecut aproape un an, de când doamna e în străinătate – a remarcat părintele Ludwik.

— Sănătatea ei o impune. Abia iarna viitoare o va putea petrece aici. Scrie că se simte mult mai bine, dar îi este dor de noi şi e neliniştită – a spus tata.

Apoi s-a întors spre mine şi a adăugat :

— După ce-ai să vii în camera mea. Am ceva de vorbit cu tine.

— Bine, tată !

Ne-am ridicat de la masă şi am mers cu toţii la Hania. Îşi revenise cu totul; voia să se scoale din pat, dar tata nu i-a dat voie. Pe la ora zece seara, o brişcă a duruit în faţa pridvorului. Venise doctorul Stanislaw care îşi petrecuse toată după-amiaza prin casele sătenilor. A consultat-o cu grijă pe Hania şi a declarat că nu e bolnavă, dar are nevoie de distracţie şi de odihnă. I-a interzis să mai înveţe, recomandându-i să fie cât mai veselă.

Tata s-a sfătuit cu el dacă nu-i mai bine să trimită fetiţele undeva până când va trece epidemia, decât să le ţină acasă. Doctorul l-a liniştit, asigurându-l că nu există nicio primejdie; chiar i-a scris înadins mamei să fie liniştită. Apoi s-a dus să se culce, deoarece cădea din picioare de oboseală. L-am condus cu o lumânare în mână în camera în care avea să doarmă cu mine şi tocmai voiam să mă culc şi eu, vlăguit de impresiile zilei, când a intrat Franek şi mi-a spus:

— Domnişorule, te cheamă domnul la el.

M-am conformat numaidecât. Tata se afla în camera lui. Aşezat la biroul pe care am văzut scrisoarea de la mama. Mai erau de faţă părintele Ludwik şi doamna d'Yves. Inima a început să-mi bată mai tare de teamă, asemenea unui vinovat

care trebuie să se înfăţişeze la judecată ; eram aproape sigur că vor să mă cerceteze în legătură cu Hania. Tata a început să-mi vorbească despre lucruri foarte serioase. Pentru liniştea mamei hotărâse să trimită fetiţele cu doamna d'Yves la unchiul de la Kopczany. În acest caz, Hania ar fi trebuit să rămână singură cu noi şi tata nu credea că e bine. Mi-a mai spus cu acest prilej că ştie că între noi tinerii se petrec lucruri pe care nu vrea să le afle, dar pe care nu le poate lăuda; se aşteaptă ca plecarea Haniei să le pună capăt.

S-au uitat cu toţii la mine, dar nu mică le-a fost mirarea când eu, în loc să mă împotrivesc, am acceptat cu bucurie plecarea Haniei. Socoteam că astfel vor lua sfârşit relaţiile cu Selim. Pe de altă parte, pâlpâia în sufletul meu speranţa, asemenea unui foc rătăcitor că eu şi nu altcineva o voi conduce pe Hania la mama. Ştiam că tata nu poate pleca din cauza secerişului, iar părintele Ludwik nu mai fusese niciodată în străinătate, aşa că rămâneam numai eu. Slabă nădejde, care s-a stins curând tot ca un foc rătăcitor, când tata a spus că doamna Ustrzycka pleacă peste câteva zile să facă băi de mare şi a acceptat s-o ia şi pe Hania şi s-o ducă la mama. Hania avea să plece deci peste două zile. Vestea m-a întristat foarte mult; în orice caz, decât să rămână, preferam să plece, fie şi fără mine. Mărturisesc totuşi că am simţit o bucurie nemăsurată, întrebându-mă ce va face şi cum va primi vestea Selim, când i-o voi spune a doua zi.

X

A doua zi la şase dimineaţa am fost la gorgane, unde mă aştepta Selim. Pe drum, mă legasem solemn faţă de mine însumi, că voi fi calm.

— Ce voiai să-mi sput? a întrebat Selim.

— Voiam să-ţi spun că ştiu totul. O iubeşti pe Hania şi ea te iubeşte pe tine. Mirza, te-ai purtat josnic, înlănţuind inima Haniei. Asta voiam să-ţi spun în primul rând.

Selim a pălit, dar mintea i s-a învolburat ; şi-a îmboldit calul, rezemându-l aproape de al meu. Şi a întrebat:

— De ce? De ce? Măsoară-ţi cuvintele !

— Mai întâi pentru că tu eşti musulman şi ea creştină ; nu vă puteţi căsători.

— Îmi voi schimba religia.

— Tatăl tău nu-ţi va îngădui.

— Oho, îmi va îngădui, dar la urma urmei…

— Mai sunt şi alte piedici. Chiar dacă-ţi vei schimba religia, nici eu, nici tatăl meu nu ţi-o vom da pe Hania în ruptul capului ! Înţelegi?

Mirza s-a aplecat din şa spre mine şi mi-a răspuns, accentuând fiecare silabă:

— Parcă eu o să vă întreb pe voi ! Pricepi?

Eram liniştit, deoarece vestea plecării Haniei o păstram pentru la urmă.

— Nu numai că nu va fi a ta – i-am răspuns rece şi la fel de apăsat – dar nici măcar n-ai s-o mai vezi. Ştiu că ai vrut să-i trimiţi scrisori, voi fi însă foarte atent şi când îţi voi prinde trimisul, voi porunci să fie bătut cu vergile. Iar tu nu mai ai ce căuta pe la noi. Îţi interzicem să mai vii !

— Vom vedea ! a răspuns înecându-se de furie. Acum e rândul meu să vorbesc. Nu eu, ci tu te porţi ca un netrebnic. Acum văd limpede. Te-am întrebat dacă o iubeşti şi mi-ai spus că nu. Voiam să mă retrag, cât mai era vreme, dar tu mi-ai respins sacrificiul. Cine-i vinovat? Ai minţit că n-o iubeşti. Din vanitate şi mândrie egoistă, ţi-a fost ruşine să-ţi recunoşti iubirea. Tu ai iubit-o pe ascuns, iar eu făţiş, tu pe întuneric, eu la lumină. Tu i-ai otrăvit viaţa, eu m-am străduit s-o fac fericită. Cine-i vinovat? M-aş fi retras, Dumnezeu mi-e martor că m-aş fi retras. Acum e însă prea târziu. Acum ea mă iubeşte pe mine, aşa că ascultă ce-am să-ţi spun: n-aveţi decât să-mi interziceţi să vă calc pragul şi să-mi preluaţi scrisorile, dar vă jur că la Hania nu voi renunţa, n-o voi uita, o voi iubi mereu şi o voi căuta pretutindeni. Eu mă port simplu şi cinstit, dar o iubesc, o iubesc mai mult decât orice pe lume, viaţa mea e această dragoste, fără de care aş muri. Nu vreau să aduc nenorocirea în casa voastră, dar ţine minte, că acum simt în mine ceva de care mă tem eu însumi. Sunt în stare de orice. O,

dacă o veţi nedreptăţi pe Hania…

A spus toate acestea în grabă, palid şi cu gura încleştată! O dragoste atotputernică pusese stăpânire pe firea acestui oriental impulsiv şi dogorea ca vâlvătaia, dar eu n-am luat-o în seamă şi i-am răspuns cu hotărâre şi răceală:

— N-am venit aici să-ţi ascult mărturisirile. Îmi bat joc de ameninţările tale şi-ţi repet încă o dată că Hania nu va fi niciodată a ta.

— Ascultă – a spus Selim – cât şi cum o iubesc pe Hania, n-are rost să-ţi mai spun, deoarece eu n-aş şti s-o fac şi nici tu s-o înţelegi. Cu toate acestea, îţi jur că dacă ea te-ar iubi pe tine, deşi o iubesc, aş găsi în sufletul meu atâta putere ca să renunţ la ea pentru totdeauna. Henryk, noi la ea trebuie să ne gândim. Tu te-ai purtat întotdeauna cu nobleţe. Ascultă-mă deci, renunţă la ea şi cere-mi ce vrei fie şi viaţa mea. Uite mâna mea, Henryk ! E vorba de Hania, nu uita !

Şi s-a plecat spre mine cu braţele deschise, dar eu mi-am dat calul înapoi.

— Grija ei las-o în seama mea şi a tatălui meu. De altfel, ne-am şi gândit la ea. Am onoarea să te anunţ că Hania va pleca poimâine în străinătate şi n-o vei mai vedea. Şi acum, adio!

— Aha, dacă-i aşa, o să mai vedem!

— O să mai vedem !

Am întors calul şi am pornit spre casă fără să mă mai uit în urmă.

Cele două zile care mai rămăseseră până la plecarea Haniei s-au scurs într-o atmosferă posomorâtă. Doamna d'Yves şi surorile mele au plecat a doua zi după discuţia cu tata. Am rămas numai eu, tata, părintele Ludwik şi Hania. Biata de ea ştia că trebuie să plece ; primise vestea cu disperare. Probabil că voia să-mi ceară ajutor, să-şi caute salvarea la mine, dar, ghicindu-i intenţia, mă străduiam să nu rămânem nicio clipă singuri. Mă cunoşteam îndeajuns şi ştiam că lacrimile ei vor face tot ce vrea ea din mine, că nu voi fi în stare s-o refuz. Îi evitam parcă şi privirea, pentru că nu puteam suporta rugămintea aceea de milă care i se citea în ochi ori de câte ori

se uita la mine sau la tata.

Pe de altă parte, ştiam prea bine că, dacă aş fi intervenit la tata pentru ea, ar fi fost zadarnic, fiindcă el nu-şi schimba niciodată hotărârile. Şi mai era şi ruşinea care mă ţinea departe de Hania. Mi-era ruşine de ea pentru ultima discuţie cu Mirza, pentru asprimea pe care i-o arătasem nu demult, pentru rolul meu nenorocit şi pentru că o pândeam de departe fără să mă apropii de ea. Aveam însă pricini întemeiate s-o urmăresc. Ştiam că Mirza dă târcoale ziua şi noaptea casei noastre ca o pasăre de pradă. Chiar a doua ei, după discuţia de la gorgane, am văzut-o pe Hania ascunzând speriată o bucăţică de hârtie nu încăpea nicio îndoială, era o scrisoare de la el sau pentru el. Presupuneam că se vor şi vedea, dar oricât l-am pândit seara pe Selim, nu l-am putut prinde. În acest timp, cele două zile au zburat ca săgeata prin aer. În seara zilei în care Hania avea să-şi petreacă noaptea la Ustrzyca, tata a plecat la târg, să cumpere cai, şi l-a luat şi pe Kazio, ca să-i încerce. Pe Hania trebuia s-o conducem eu şi părintele Ludwik.

Am băgat de seamă că, pe măsură ce se apropia ora plecării, Hania era tot mai neliniştită. Făcea feţe-feţe şi se înfiora toată. La răstimpuri, se cutremura parcă înfricoşată. În sfârşit, a scăpătat soarele, parcă mohorât, în spatele norilor groşi şi învălmăşiţi de culoare gălbuie, care ameninţau cu grindină şi furtună, în partea de apus a cerului s-au auzit de câteva ori un duruit îndepărtat, asemănător vuietului îndepărtat al furtunii care se apropia. Aerul era înăbuşitor, cald şi încărcat de electricitate. Păsările se ascundeau pe sub streşini, prin copaci şi numai rândunelele se avântau neliniştite în văzduh; frunzele au încetat să mai fremete prin copaci, atârnând parcă fără viaţă; din curtea fermei se auzea mugetul jalnic al vitelor care se întorceau de la câmp. O teamă mohorâtă stăpânea întreaga natură. Părintele Ludwik a poruncit să se închidă ferestrele. Aveam de gând să ajung la Ustrzyca înainte de izbucnirea furtunii, aşa că m-am ridicat să mă duc la grajduri şi să spun să tragă la scară. În clipa când ieşeam din încăpere, s-a ridicat şi Hania, dar s-a aşezat îndată

la loc. Am privit-o. Roşea şi pălea cu schimbul.

— Parcă mănăbuş! a exclamat şi, aşezându-se lângă fereastră, a început să-şi facă vânt cu batista. Neliniştea-i ciudată creştea văzând cu ochii.

— Poate că ar fi bine să mai aşteptăm? mi-a spuse părintele Ludwik. Furtuna va izbucni peste vreo jumătate de oră.

— Într-o jumătate de oră – i-am răspuns – ajungem aproape de Ustrzyca. Cine ştie clacă nu ne speriem degeaba! şi am dat fuga la grajduri.

Calul meu era înşeuat, dar cu cei de la trăsurică se întârzia ca de obicei. A trecut o jumătate de oră până când vizitiul a tras în faţa pridvorului, eu îl urmam călare. Furtuna părea gata să înceapă, dar n-am vrut să mai aştept. Au fost aduse numaidecât cuferele Haniei şi legate la spate. Părintele Ludwik aştepta în pridvor îmbrăcat într-un halat alb de pânză şi cu o umbrelă uriaşă, toată albă, în mână.

— Hania unde-i? E gata? l-am întrebat.

— E gata. De vreo jumătate de oră s-a dus să se roage în capelă.

M-am dus şi eu la capelă, dar n-am găsit-o pe Hania acolo, de la capelă am trecut prin sufragerie, apoi prin salonul de oaspeţi, nici urmă de Hania.

— Hania! Hania ! am început s-o chem.

N-a răspuns nimeni.

Neliniştit întrucâtva, m-am îndreptat spre camera ei; mă gândeam că i s-a făcut iar rău. Aici am găsit-o plângând pe bătrâna Wegrosia.

— E timpul să ne luăm rămas bun de la domnişoara? a întrebat.

— Unde-i domnişoara? i-am retezat vorba nerăbdător.

— Domnişoara s-a dus în grădină.

Am alergat şi eu în grădină.

— Hania, Hania, trebuie să plecăm!

Tăcere…

— Hania! Hania !

Parcă în semn de răspuns, au foşnit neliniştite frunzele la prima răsuflare a furtunii, au căzut câteva picături mari de

ploaie şi iarăşi s-a aşternut tăcerea.

„Ce-i asta?” m-am întrebat şi am simţit că mi se ridică părul în cap de spaimă.

— Hania! Hania!

O clipă mi s-a părut că-i aud răspunsul din capătul celălalt al grădinii. Am răsuflat uşurat „Ah, prostul de mine!”, mi-am spus şi am dat fuga în partea de unde venea glasul.

N-am găsit nimic şi pe nimeni.

Grădina se sfârşea la gardul de uluci, dincolo de care se întindea un drumeag de câmp spre stâna oilor. M-am prins de uluci şi m-am uitat pe drum. Era pustiu, doar Ignac, băiatul de la fermă, păştea gâştele pe şanţ, lângă uluci.

— Ignacl

Ignac şi-a scos căciula şi a dat fuga la gard.

— N-ai văzut-o pe domnişoara?

— Ba am văzut-o. Adinioarea a luat-o încolo.

— Ce, cum? încotro a plecat?

— Păi spre pădure, era cu domnişorul din Chorzele. Oho, mânau de mama focului!

— Isuse ! Maria ! Hania a fugit cu Selim.

Mi s-a întunecat înaintea ochilor, apoi parcă mi-a trecut un fulger prin minte. Mi-am amintit neliniştea Haniei şi scrisoarea aceea pe care am văzut-o în mâna ei. Aşadar totul fusese pus la cale? Mirza îi scrisese şi se văzuse cu ea. Alesesră clipa dinaintea plecării, pentru că ştiau că atunci ai casei vor fi cu toţii ocupaţi. Iisuse ! Maria ! M-a scăldat o sudoare rece şi părul mi s-a ridicat în vârful capului. Nu-mi mai aduc aminte cum am ajuns în pridvor.

— Calul, calul ! am strigat cu glas puternic.

— Ce s-a întâmplat? Ce s-a întâmplat? a întrebat părintele Ludwik.

I-a răspuns însă numai bubuitul tunetului, care a răsunat în clipa aceea. Vântul îmi şuiera în urechi în goana turbată a calului. Când am ajuns în aleea teilor, am cotit în direcţia drumului pe care fugiseră, am sărit un gard, apoi pe al doilea şi am gonit mai departe. Urmele erau vizibile. În acest timp, a început şi furtuna şi s-a întunecat, pe trâmbele negre ale

norilor au început să se deseneze zigzagurile orbitoare ale fulgerelor ; din când în când tot cerul se aprindea ca o vâlvătaie, apoi se lăsa bezna şi mai deasă, turna cu găleata. Copacii de pe marginea drumului se răsuceau convulsiv în toate părţile. Calul meu, şfichiuit de loviturile cravaşei şi îmboldit cu pintenii, a început să sforăie şi să geamă, cum gemeam şi eu din cauza furiei. Aplecat pe grumazul calului, urmăream semnele de pe drum, nefiind în stare să ştiu sau să mă gândesc la altcineva. Aşa am intrat în pădure. Abia atunci furtuna s-a dezlănţuit de-a binelea. Stihia a cuprins cerul şi pământul. Pădurea se încovoia ca un lan de grâu, fluturându-şi ramurile negre, ecoul tunetului se rostogolea în întuneric de la un pin la altul, bubuitul trăsnetului, freamătul coroanelor, trosnetul crengilor frânte – toate se învălmăşeau ca sunetele unei orchestre a iadului. Nu mai vedeam urmele, dar zburam înainte ca vijelia. Abia după ce am ieşit din pădure, le-am desluşit din nou la lumina fulgerelor, când am băgat de seamă cu înfricoşare că fugarul meu îşi înteţeşte gemetele şi îşi încetineşte goana. Am îndoit loviturile de cravaşă. De la marginea pădurii începea o adevărată mare de nisip, pe care eu puteam s-o ocolesc, dar Selim trebuia să treacă prin ea. Asta putea să-i mai întârzie fuga.

Am înălţat ochii la cer : „O, dă, Doamne, să-i ajung, apoi ucide-mă, dacă aşa ţi-i voia!” am strigat cu disperare. Ruga mi-a fost ascultată. Un fulger roşu a împrăştiat brusc întunericul şi, la lumina-i sângerie, am văzut brişca în goană.

N-am desluşit feţele fugarilor, dar eram sigur că sunt ei. Erau la vreo jumătate de verstă, nu înaintau totuşi prea repede, fiindcă prin întuneric şi prin bălţile făcute de ploaie, Selim era nevoit să meargă cu grijă. Am scos un chiot de turbare şi de bucurie în acelaşi timp. Acum nu mai puteau să scape.

Selim s-a uitat înapoi, a chiuit şi el şi a început să bată cu biciul caii înfricoşaţi. La lumina fulgerelor m-a recunoscut şi Hania. Am văzut-o cum s-a agăţat disperată de Selim, iar acesta i-a spus ceva. După câteva secunde eram atât de aproape, încât am putut auzi glasul lui Selim:

— Am pistoalele la mine! a strigat din întuneric. Să nu te apropii, că trag!

Dar n-am mai ţinut seama de nimic şi am înaintat tot mai mult.

— Stai ! m-a somat Selim. Stai!

Eram la vreo cincisprezece paşi, dar drumul era acum mai bun şi Selim a pornit iar caii în galop. Depărtarea dintre noi a crescut o clipă, apoi m-am apropiat din nou. Atunci Selim s-a întors şi m-a ochit cu pistolul. Era ameninţător, dar a ţintit liniştit. Încă o clipă şi m-aş fi agăţat cu mâna de brişcă. Deodată a răsunat o împuşcătură… Calul meu s-a smucit într-o parte, s-a mai opintit de câteva ori, apoi a îngenuncheat pe picioarele din faţă, l-am ridicat, s-a lăsat pe cele dinapoi şi s-a prăbuşit horcăind greu odată cu mine.

Am sărit în sus numaidecât şi am început să alerg cât mă ţineau picioarele, dar totul era zadarnic. Brişca se depărta din ce în ce mai mult, apoi am mai văzut-o doar când un fulger a împrăştiat întunericul. A pierit în depărtare şi beznă asemenea speranţei din urmă. Am încercat să strig, dar n-am putut, mi se tăia răsuflarea. Huruitul roţilor ajungeau din ce în ce mai slab până la mine, până când m-am împiedicat de o piatră şi am căzut.

M-am ridicat totuşi, numaidecât.

— S-au dus, au fugit, au pierit! am repetat cu voce tare şi nici eu nu mai ştiu ce s-a petrecut în sufletul meu.

Mă simţeam fără putere, singur în mijlocul furtunii şi al nopţii. Mirza, diavolul, mă învinsese. Ah, dacă n-ar fi plecat Kazio cu tata, dacă l-am fi urmărit amândoi !. „Dar aşa? Ce se va întâmpla? Ce se va întâmpla acum?” am strigat cu voce tare, ca să-mi aud propriul glas şi să nu înnebunesc. Mi s-a părut că vântoasa îşi bate joc de mine şi şuieră: „Tu ai rămas aici în drum, fără cal, iar el e acolo cu ea. Şi vântul urla atât de tare, şi râdea, şi chicotea ! M-am întors încet la calul meu. Din nări i se prelingea o şuviţă de sânge negru care se închega, dar mai trăia ; răsufla greu, întorcându-şi spre mine ochii în care se stingea viaţa. M-am aşezat lângă el, mi-am sprijinit capul de şoldul lui şi am avut impresia că mor şi eu.

Şi în acest timp, vântul şuiera deasupra mea, râdea şi striga: „El e acolo cu ea !” Uneori mi se părea că aud huruitul drăcesc al trăsuricii care se depărta în întuneric odată cu fericirea mea. Iar vântul şuiera: „El e acolo cu ea!” M-a cuprins o amorţeală ciudată. Cât a durat, nu ştiu nici eu. Când mi-am revenit, furtuna trecuse. Pe cer se alergau nouraşi alburii printre care se zărea adâncul albastru şi lumina luna. De pe câmpuri se înălţau aburi jilavi. Calul meu mort, care se răcise, mi-a adus aminte cele întâmplate. Am privit împrejur, ca să-mi dau seama unde mă aflu. Spre dreapta am văzut licărind departe nişte ferestre luminate şi am pornit într-acolo. S-a arătat că eram aproape de Ustrzyca.

Ara hotărât să merg la curte şi să mă văd cu domnul Ustrzycki. Mi-era şi mai uşor să-mi îndeplinesc gândul, deoarece domnul Ustrzycki nu locuia la conac, ci într-o căsuţă numai a lui, unde sta mai tot timpul şi unde şi dormea. Ferestrele erau încă luminate. Am ciocănit la uşă.

A deschis el însuşi şi s-a retras înfricoşat.

— E o farsă ! a exclamat Henryk, în ce hal arăţi?

— Trăsnetul mi-a ucis calul nu departe de Ustrzyca, aşa că n-am avut încotro şi am venit aici.

— În numele Tatălui şi al fiului ! Eşti ud leoarcă, ai răcit. Dar ce să mai vorbim? E o farsă! Spun îndată să-ţi aducă ceva să mănânci şi să te îmbraci.

— Nu, nu ! Vreau să mă întorc numaidecât.

— Ei, asta-i! Hania de ce n-a venit? Soţia mea pleacă mâine la două. Credeam că o veţi trimite să doarmă aici.

M-am hotărât brusc să-i spun totul, fiindcă aveam nevoie de ajutorul lui.

— Domnule Ustrzycki! am răbufnit la noi s-a întâmplat o nenorocire. Contez pe faptul că dumneata nu vei spune nimănui nimic, nici soţiei, nici fiicei şi nici guvernantelor. E vorba de onoarea familiei noastre.

Eram sigur că nu va vorbi, dar ştiam prea bine că în curând avea să iasă totul la iveală. Preferam, de aceea, să-l previn eu, ca să lămurească lucrurile la momentul potrivit. I-am povestit deci totul, sărind doar peste iubirea mea pentru Hania.

— A, păi tu va trebui să te baţi cu Selim? E o farsă ! Nu? a întrebat după ce m-a ascultat până la capăt.

— Întocmai. Vreau să ne batem chiar mâine. Astăzi însă vreau să-i urmăresc mai departe, aşa că te rog să-mi împrumuţi repede cei mai buni cai.

— N-are rost să-i mai urmăreşti. N-au unde să se ducă prea departe. Au bătut diferite drumuri, dar se vor întoarce la Chorzele. Unde ar putea să fugă? E o farsă ! S-au întors la Chorzele şi au căzut în genunchi la picioarele bătrânului Mirza! Altceva nu puteau face. Bătrânul Mirza l-a încuiat pe Selim în hambar, iar pe domnişoară… pe domnişoara o va duce acasă la voi. E o farsă, nu? Ia uite la Hania! Hm! Măi să fie !

— Domnule Ustrzycki !

— Ei, nu te supăra, copile dragă ! Eu nu i-o iau în nume de rău. Când e vorba de femeile din casa mea, e altceva! Dar de ce să pierdem vremea?

— Chiar aşa, să nu mai pierdem vremea!

Ustrzycki s-a gândit o clipă.

— Acum ştiu cum trebuie să procedăm. Eu am să plec numaidecât la Chorzele, iar tu du-te acasă, sau mai bine aşteaptă-mă aici. Dacă Hania mai e la Chorzele, o iau şi o duc la voi. Crezi că s-ar putea să nu mi-o dea? Aş ! E o farsă! Vreau să-l însoţesc însă pe bătrânul Mirza, fiindcă tatăl tău e un om aprig la mânie. E în stare să-l provoace la duel pe bătrânul care n-are nicio vină. Nu?

— Tata nu e acasă.

— E cum nu se poate mai bine!

Domnul Ustrzycki a bătut din palme.

— Janek, vino-ncoace!

A intrat cameristul.

— Caii şi brişcă să fie gata în zece minute. Ai priceput?

— Şi caii pentru mine? am întrebat.

— Tot aşa pentru dumnealui ! E o farsă, binefăcătorule !

Am tăcut un timp, apoi am spus :

— Îmi îngădui să-i scriu lui Selim? Prefer să-l provoc la duel în scris.

— De ce?

— Mă tem că bătrânul Mirza nu-i va da voie să se bată.

Îl va ţine sub cheie o vreme şi va socoti că-i de ajuns. Pentru mine însă asta-i puţin, mult prea puţin! Dacă Selim e închis, dumneata n-ai să-l poţi vedea, iar cu bătrânul nu se poate vorbi, scrisoarea însă poate fi lăsată cuiva. Nici eu nu-i voi spune tatii că vrem să ne batem. Te pomeneşti că-l provoacă pe bătrân, iar bătrânul n-are nicio vină. Dacă va afla după ce ne vom bate, nu va mai face nimic. De altfel şi dumneata spuneai că trebuie să mă bat cu Selim.

— Eu aşa socotesc ! Să te baţi, să te baţi ! Pentru un şleahtic, e cel mai bun mijloc, iar de-i bătrânul sau cel tânăr, e totuna ! Pentru altul poate fi un lucru de nimic, dar nu pentru un şleahtic. Aşa că scrie! ai dreptate !

M-am aşezat şi am scris cele ce urmează!

„Eşti un nemernic. Te pălmuiesc cu această scrisoare. Dacă mâine nu vii la coliba lui Wach cu pistoalele sau cu sabia, eşti ultimul dintre laşi, probabil că asta şi eşti”.

Am lipit scrisoarea şi i-am dat-o domnului Ustrzycki. După care am ieşit amândoi în curte, pentru că ne aşteptau trăsuricile. Înainte de a urca mi-a trecut prin minte un gând înfricoşător.

— Domnule Ustrzycki, dar dacă Selim n-a dus-o pe Hania la Chorzele? am întrebat.

— Dacă nu s-a dus la Chorzele, atunci a câştigat timp; e noapte, sunt o sumedenie de drumuri în toate părţile şi caută acul în carul cu fân. Dar unde ar fi putut s-o ducă?

— În oraşul N.

— Şaisprezece mile cu o singură pereche de cai? Atunci fii liniştit. E o farsă, nu? Am să mă reped mâine la N., astăzi încă, dar mai întâi mă duc la Chorzele ; îţi repet, fii liniştit!

După o oră, am ajuns acasă. Era noaptea târziu, chiar foarte târziu, dar prin ferestre se vedeau luminiţe mişcându-se în toate părţile. Oamenii umblau cu lumânarea prin toate încăperile. Când brişcă mea a tras în faţa pridvorului, a scârţâit uşa şi a ieşit părintele Ludwik cu o lumânare în mână.

— Tăcere ! mi-a şoptit, ducându-şi un deget la buze.

— Hania? am întrebat înfrigurat.

— Vorbeşte mai încet. Hania e acasă. A adus-o bătrânul Mirza. Hai la mine să-ţi povestesc totul.

Am intrat în camera preotului.

— Ce s-a întâmplat cu tine?

— I-am urmărit. Mirza mi-a împuşcat calul. Tata a venit?

— S-a întors îndată după plecarea bătrânului Mirza. Ce nenorocire! Ce nenorocire! Acum e doctorul la el. Am crezut că va avea un atac de apoplexie. Voia să plece să-l provoace la duel pe bătrânul Mirza. Să nu te duci la el, fiindcă asta s-ar putea să-i facă rău. Ai să-l rogi mâine să nu-l provoace pe Mirza. Mare păcat, iar bătrânul nu-i vinovat. Pe Selim l-a bătut şi l-a închis, iar pe Hania a adus-o acasă, poruncindu-le slujitorilor să nu sufle o vorbă. Mare noroc că nu l-a găsit acasă pe tatăl tău.

După cum se vede, bătrânul Ustrzycki prevăzuse totul de minune.

— Hania cum se simte?

— A venit udă leoarcă. Are fierbinţeală mare. Tata a certat-o cu asprime. Biata copilă!

— Doctorul Staś a văzut-o?

— A văzut-o şi i-a spus să se culce numaidecât. Bătrâna Wegrosia stă cu ea. Aşteaptă-mă aici. Mă duc să-i spun tatălui tău că ai sosit. A repezit oameni călare în toate părţile după tine. Kazio a plecat şi el să te caute. Doamne ! Doamne atotputernic, ce-a fost aici !

Spunând acestea, preotul a plecat la tata, iar eu n-am mai putut sta în camera lui şi am alergat la Hania. Nu voiam s-o văd, o, nu ! Aş fi suferit prea mult. Mai degrabă voiam să mă asigur că se întorsese într-adevăr, că se afla din nou în siguranţă în casa noastră, aproape de mine, ferită de furtună şi de întâmplările zilei de azi. Mă încercau simţăminte ciudate în timp ce mă apropiam de camera ei. Nu mânia, nici ura, ci o jale grea, adâncă îmi sfâşia inima, o milă nespusă pentru această biată victimă a nebuniei lui Selim. Mă gândeam la ea ca la o porumbiţă prinsă de uliu. Câtă umilinţă trebuie să fi îndurat, biata de ea, ce ruşine trebuie să-i fi fost la Chorzele,

înaintea bătrânului Mirza. M-am jurat să nu-i reproşez nimic nici acum şi nici mai târziu, să mă port cu ea ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic.

Când am ajuns la camera ei, s-a deschis uşa şi a ieşit bătrâna Wegrowska. Am oprit-o şi am întrebat-o:

— Domnişoara doarme?

— Nu doarme, nu doarme, sărmana ! mi-a răspuns băbătia. O, domnişorule scump de-ai şti ce-a fost aici ! Când s-a răstit domnul la domnişoara (aici bătrâna Wegrowska şi-a ridicat poala şorţului şi a început să-şi şteargă lacrimile), am crezut că biata de ea o să-şi dea duhul. Era atât de înfricoşată şi de udă, o, Iisuse, Iisuse !

— Cum se simte acum?

— O să vezi, domnişorule, că va scăpa cu bine. Noroc că doctorul e la îndemână.

I-am spus Wegrowskăi să se întoarcă îndată la Hania şi să nu închidă uşa, deoarece voiam s-o văd, fie şi de departe. Uitându-mă din încăperea întunecată prin uşa întredeschisă, am văzut-o şezând pe pat îmbrăcată în cămaşa de noapte. Avea obrajii roşii ca focul şi ochii strălucitori; respira greu. Probabil că avea temperatură.

O vreme, am stat în cumpănă, să intru, să nu intru, dar tocmai atunci părintele Ludwik m-a luat de braţ.

— Te cheamă tatăl tău – mi-a spus.

— Părinte Ludwik, ea e bolnavă !

— Doctorul se va duce îndată iarăşi la ea. În acest timp ai să stai de vorbă cu tatăl tău. Hai, du-te, că-i târziu.

— Cât e ceasul?

— Unu după miezul nopţii.

M-am lovit cu palma peste frunte. La cinci dimineaţa aveam să mă bat cu Selim.

XI

După discuţia cu tata, care a durat vreo jumătate de oră, m-am întors în camera mea şi nu m-am mai culcat. Ca să ajung la cinci la coliba lui Wach, socotisem că trebuie să plec de acasă cel mai târziu la ora patru, aşa că nu mai aveam nici trei ore întregi. De altfel, în curând a venit şi părintele Ludwik să vadă dacă nu cumva sunt bolnav după goana prin ploaie şi dacă îmi schimbasem hainele ude. Ud sau uscat, mie-mi era totuna. Preotul a insistat să mă întind numaidecât în pat, dar s-a luat cu vorba şi aşa a mai trecut o oră.

Mi-a povestit amănunţit ce spusese bătrânul Mirza. Din istorisirea lui, am aflat că Selim făcuse pur şi simplu o nebunie, dar, cum îi spusese tatălui său, nu mai văzuse altă scăpare. Credea că tatăl său, pus în faţa faptului împlinit, nu va mai putea face altceva decât să-i binecuvânteze, iar noi, să i-o dăm pe Hania. Am mai aflat că, după discuţia cu mine, nu numai că i-a scris Haniei, dar s-au şi văzut şi atunci a convins-o să fugă cu el. Cu toate că nu-şi dădea seama de urmări, fata s-a împotrivit din răsputeri, dar Selim a îmbrobodit-o cu rugăminţile şi dragostea lui. I-a înfăţişat fuga ca pe o simplă plimbare până la Chorzele, după care aveau să fie uniţi pentru totdeauna şi fericiţi. A asigurat-o că, după aceea, o va aduce el însuşi înapoi, ca pe logodnica lui, că tata va fi de acord, iar eu nu voi avea de ales şi, mai mult, mă voi mângâia la Ustrzyca cu Lola Ustrzycka. A rugat-o, i-a vorbit, a implorat-o. I-a spus că el ar sacrifica totul pentru ea, chiar şi viaţa, că nu va putea suporta despărţirea, că se va îneca, îşi va trage un glonţ în cap sau se va otrăvi. Apoi i s-a aruncat la picioare şi a izbutit s-o convingă să-i accepte propunerile. Totuşi, când a venit vremea faptelor şi au fugit, Hania s-a înspăimântat şi l-a rugat cu lacrimi în ochi să se întoarcă, dar el n-a vrut, fiindcă uitase atunci de lumea întreagă.

Aşa-i povestise bătrânul Mirza părintelui Ludwik şi-i povestise poate şi pentru a dovedi că, deşi Selim făcuse o nebunie, o făcuse de bună credinţă. Având în vedere toate

acestea, părintele Ludwik nu împărtăşea mânia tatălui meu, pe care-l revoltase nerecunoştinţa Haniei. După el, Hania nu era nerecunoscătoare, ci doar rătăcită de dragostea-i lumească. Din această cauză, mi-a împărtăşit şi mie câteva învăţături despre simţirile profane, cu toate că eu nu-i purtam pică Haniei pentru dragostea ei lumească, aş fi plătit însă cu preţul vieţii ca ea să fie îndreptată spre altcineva. Faţă de Hania simţeam o mare milă, îmi pătrunsese atât de mult în inimă, încât despărţirea de ea ar fi produs o adevărată nenorocire. L-am mai rugat pe părintele Ludwik s-o apere în faţa tatii şi să-i explice fapta ei aşa cum mi-a explicat-o şi mie, după care a plecat, fiindcă voiam să rămân singur.

După plecarea preotului, am luat de pe perete sabia veche, dăruită de tata, şi pistoalele, ca să pregătesc totul pentru întâlnirea de a doua zi. Până atunci nu avusesem nici timp şi nici chef să mă gândesc la asta. Voiam să mă bat pe viaţă şi pe moarte, asta era totul. Eram convins că Selim nu-mi va înşela aşteptările. Am şters cu grijă sabia cu vată moale ; pe lama-i lată, albăstruie, veche de peste două sute de ani, nu se vedea nici cea mai mică zgârietură, cu toate că nu puţine coifuri şi umerare despicase la vremea ei, slobozind sânge suedez, tătar şi turcesc. Inscripţia aurie, „Iisus, Maria!" lucea limpede; i-am încercat tăişul, era subţire ca marginea unei panglici de mătase turcoazele albastre de pe mâner făceau ape-ape, rugându-se parcă să fie strânse în pumn şi încălzite.

Sfârşind cu sabia, am trecut la pistoale, deoarece nu ştiam ce armă va alege Selim ; am uns cu ulei cocoaşele şi peticelele de pânză pentru gloanţe, apoi le-am încărcat cu prudenţă. Se crăpa de ziuă. Era ora trei dimineaţa. Terminându-mi treaba, m-am aruncat într-un fotoliu şi am căzut pe gânduri. Din desfăşurarea evenimentelor şi din cele povestite de părintele Ludwik, reieşea tot mai limpede un lucru; anume că, pentru cele întâmplate, purtam şi eu o mare parte din vină. M-am întrebat dacă mi-am îndeplinit cum se cuvine îndatoririle de tutore, lăsate în seama mea de bătrânul Mikolaj, şi mi-am răspuns: nu. Dacă m-am gândit numai la Hania şi nu la mine? Mi-am răspuns: nu. Pe cine aveam în vedere în toată povestea

asta? Numai pe mine. Iar Hania, această făptură blândă şi fără apărare, sta între noi, cum stă porumbiţa în cuibul răpitoarelor. Nu puteam scăpa de gândul neplăcut că eu şi Selim ne-o smulgeam unul altuia ca pe o pradă ispititoare; în această luptă, în care răpitorii se gândeau numai la folosul lor, ea suferea cel mai mult, deşi era cea mai puţin vinovată. Peste câteva ceasuri aveam să dăm lupta de pe urmă pentru ea. Erau gânduri negre, apăsătoare. Se vădea că lumea noastră de şleahtici era prea aspră pentru Hania. Din nefericire, mama era plecată de mult de acasă, iar noi, bărbaţii, aveam mâinile prea aspre şi boţeam această floare delicată, aruncată de soartă printre noi. Eram cu toţii vinovaţi şi vina noastră trebuia spălată cu sângele meu sau al lui Selim.

Eram pregătit pentru amândouă.

Zorii zilei pătrundeau în încăpere. Afară au început să ciripească rândunelele, întâmpinând aurora dimineţii. Am stins lumânările care ardeau pe masă se luminase aproape de-a binelea. În casă a bătut ora trei. „E timpul !” am gândit şi, aruncându-mi pe umeri o mantie, ca să nu mi se vadă armele în caz că aveam să mă întâlnesc cu cineva, am părăsit camera.

Când am trecut pe lângă casă, am observat că uşa principală de la tindă, care de obicei se închidea cu lacăt în formă de bot de leu, era deschisă. Se vede că cineva ieşise din casă, trebuia deci să fiu foarte prudent, ca să nu mă întâlnesc cu el. Furişându-mă în tăcere printr-un colţ al curţii spre aleea teilor, am privit cu grijă în toate părţile, dar mi s-a părut că împrejur totul doarme încă liniştit. Abia când am ajuns în alee, am înălţat capul, sigur că nu mai poate să mă vadă nimeni din casă. După furtuna de ieri, dimineaţa era transparentă şi frumoasă. În alee, teii uzi m-au întâmpinat cu aroma lor de miere, puternică. Am apucat-o la stânga spre fierărie, moară şi dig, pentru că pe acolo ducea drumul spre coliba lui Wach. Prospeţimea dimineţii şi a vremii mi-a alungat departe somnul şi oboseala. Eram plin de curaj şi parcă o voce lăuntrică îmi spunea că, în lupta care avea să aibă loc, eu am să înving. Într-adevăr, Selim trăgea cu pistolul ca un adevărat maestru, dar nici eu nu trăgeam mai rău; în

mânuirea sabiei mă întrecea de bună seamă în îndemânare, în schimb, eu eram mult mai puternic, atât de puternic, încât abia putea face faţă loviturilor mele. „De altfel, fie ce-o fi – am gândit – bine că se sfârşesc toate, iar dacă nu se va dezlega, cel puţin va fi tăiat nodul acesta gordian care mă cetluia şi mă înăbuşea de atâta vreme”. În plus, cu bună sau rea credinţă, Selim o nedreptăţise mult pe Hania, deci trebuia să plătească.

Gândind astfel, am ajuns la marginea bălţii. Din văzduh, ceaţa şi aburii coborau spre apă. Zorii împrumutau luciului albăstrui al eleşteelor culorile aurorei. Dimineaţa abia începea cu adevărat, aerul devenea tot mai transparent şi pretutindeni era reavăn, senin, trandafiriu şi tăcut; doar din stufărişuri ajungea până la urechile mele măcăitul raţelor sălbatice. Eram aproape de ecluză şi de pod, când m-am oprit încremenit.

Pe pod se afla tata cu mâinile împreunate la spate şi luleaua stinsă într-o mână; sta rezemat de balustrada podului şi privea îngândurat în apă şi la aurora dimineţii. Probabil că nu putuse dormi nici el, ca şi mine, şi ieşise să respire aerul dimineţii sau poate să mai supravegheze ici şi colo treburile gospodăriei.

Nu l-am observat de la început, fiindcă mergeam pe marginea drumului, iar sălciile îmi acopereau balustrada podului ; mai aveam numai vreo zece paşi până la el. M-am ascuns după o salcie, neştiind nici eu deocamdată ce trebuie să fac.

Tata continua să stea în acelaşi loc. M-am uitat la el; pe faţă i se citeau grija şi nesomnul. Privirile-i rătăceau pe boltă în timp ce îngâna rugăciunea de dimineaţă. Am auzit limpede :

„Ave Maria, cea de graţie plină, Domnul cu tine!” Continuarea a rostit-o în şoaptă, apoi iarăşi mai tare :

„Şi binecuvântat să fie rodul pântecului tău. Amin”

N-am mai avut răbdare să stau în dreptul sălciei şi am hotărât să mă strecor peste pod în tăcere. O puteam face, deoarece tata sta întors cu faţa spre apă şi, cum am mai spus-o, nici nu auzea prea bine, fiindcă încă de pe vremea când era oştean, surzise din cauza bubuiturilor de tun. Păşind deci cu grijă, m-am furişat pe pod prin spatele sălciilor, dar din nenorocire, grinzile prost îmbinate au început să scârţâie şi

tata a întors capul.

— Ce faci tu aici? m-a întrebat.

Am roşit ca sfecla.

— Mă duc să mă plimb, tată, doar să mă plimb.

Tata s-a apropiat de mine şi, dând la o parte pulpana mantiei pe care o strângeam cu grijă, a arătat spre sabie şi pistoale şi mi-a zis :

— Dar cu astea ce-i?

N-am mai avut încotro, a trebuit să-i mărturisesc totul.

— Tată, am să-ţi spun tot – am răspuns – mă duc să mă bat cu Mirza.

Credeam că tata va izbucni furios, dar împotriva aşteptărilor mele, s-a mulţumit să întrebe:

— Cine pe cine l-a provocat?

— Eu pe el.

— Fără să te sfătuieşti cu mine, fără să-mi spui o vorbă?

— L-am provocat ieri, după ce l-am urmărit, la Ustrzyca. N-am mai putut deci să te întreb nimic şi, pe urmă, mi-a fost teamă că nu-mi vei da voie.

— Ai ghicit. Întoarce-te acasă. Lasă totul în seama mea.

Inima mi s-a strâns de durere şi disperare ca niciodată.

— Tată – i-am spus – te implor pe tot ce ai mai sfânt, pe memoria bunicului, lasă-mă să mă bat cu tătarul. Ţin minte că odată mi-ai spus că sunt democrat şi te-ai supărat pe mine. Iată că acum mi-am amintit că în mine curge sângele bunicului şi al tău. Tată, el a nedreptăţit-o pe Hania şi nu poate fi iertat. Să nu spună oamenii că neamul nostru a îngăduit să fie nedreptăţită o orfană, fără a o răzbuna. Eu mă simt foarte vinovat; am iubit-o şi dumitale nu ţi-am spus nimic, dar jur, chiar dacă n-aş fi iubit-o, pentru soarta ei tristă, pentru familia şi numele nostru, aş fi făcut la fel. Conştiinţa îmi spune că aşa se cuvine, iar dumneata, tată, n-ai să mă împiedici; dacă-i aşa cum gândesc eu, nu cred că-mi vei interzice să mă port ca un adevărat şleahtic, nu cred, nu cred, tată ! Tată, ţine minte că Hania a fost nedreptăţită şi eu l-am provocat, eu mi-am dat cuvântul. Ştiu că sunt încă minor, dar un minor n-are şi el aceeaşi cinste, aceeaşi onoare ca şi un

adult? Eu l-am provocat, eu m-am legat prin cuvânt şi nu o dată m-ai învăţat că onoarea e legea supremă pentru un şleahtic. Eu mi-am dat cuvântul, tată ! Hania a fost nedreptăţită, onoarea casei noastre e pătată şi eu mi-am dat cuvântul. Tată! tată !

Ducându-i mâna la buze, am izbucnit în plâns ca un copil ; m-am rugat de tata şi, pe măsură ce vorbeam, chipul aspru i se înmuia şi se îmblânzea tot mai mult; şi-a înălţat ochii şi o lacrimă grea, de părinte, mi-a căzut pe frunte. O luptă aprigă se ducea în sufletul lui; ţinea la mine ca la ochii din cap şi mă iubea mai mult decât orice pe lume, aşa că se temea pentru mine. În cele din urmă, şi-a înclinat capul cărunt şi mi-a şoptit abia auzit:

— Dumnezeul părinţilor tăi să fie cu tine. Du-te, copile, du-te să te baţi cu tătarul !

Am căzut unul în braţele celuilalt. Tata m-a strâns multă vreme la pieptul lui. Apoi şi-a stăpânit emoţia şi m-a îndemnat mai vesel :

— Apoi să te baţi, copile, să se audă până la cer !

I-am sărutat mâna, iar el m-a întrebat :

— Cu sabia sau cu pistolul?

— El va alege.

— Şi martorii?

— Fără martori. Eu am încredere **în** el şi el în mine. Ce nevoie avem de martori, tată?

Şi iarăşi m-am aruncat la pieptul lui, pentru că era timpul să plec. După ce m-am depărtat câteva zeci de paşi, am privit înapoi; tata era tot pe pod şi mă binecuvânta, făcând semnul crucii asupra mea. Primele raze ale soarelui, care răsărea, cădeau pe silueta-i înaltă, parcă înconjurând-o cu o aureolă luminoasă. Cum sta aşa în lumină, cu braţele ridicate, veteranul încărunţit semăna cu un vultur bătrân care-şi binecuvânta puiul de departe, slobozindu-l într-o viaţă înaripată, plină de primejdii, aşa cum îi plăcuse şi lui odinioară.

M-am simţit atât de îmbărbătat atunci, aveam atâta curaj, credinţă şi înflăcărare, încât dacă la coliba lui Wach m-ar fi

aşteptat nu unul, ci zece ca Selim, n-aş fi pregetat o clipă să-i provoc pe toţi la luptă.

Am ajuns la colibă. Selim mă aştepta la marginea pădurii. Când l-am văzut, recunosc că m-am uitat la el cum se uită lupul la prada pândită. Ne-am privit în ochi ameninţător şi curios în acelaşi timp. Selim se schimbase mult în cele câteva zile; slăbise şi se urâţise ori poate mi se părea mie că se urâţise. Ochii-i luceau aprins, iar colţurile gurii îi tremurau.

Ne-am îndreptat amândoi numaidecât spre adâncul pădurii; tot drumul n-am schimbat nicio vorbă. Când am ajuns într-un luminiş, străjuit de pini, m-am oprit şi am spus:

— Aici. De acord?

A încuviinţat din cap şi a început să-şi descheie surtucul, ca să se dezbrace.

— Alege ! l-am îndemnat, arătându-i sabia şi pistoalele.

A optat pentru cea dintâi îşi adusese o sabie turcească de Damasc încovoiată mult la vârf.

Mi-am dezbrăcat şi eu surtucul ; el mi-a urmat exemplul, dar mai înainte a scos o scrisoare din buzunar.

— Dacă voi muri, te rog să i-o dai domnişoarei Hania.

— Nu primesc.

— Nu conţine declaraţii de dragoste, ci lămuriri.

— De acord.

În timp ce vorbeam, ne-am suflecat mânecile de la cămaşă. Abia acum am simţit că inima începe să-mi bată mai tare. În sfârşit, Selim a pus mâna pe sabie şi s-a îndreptat într-o poziţie de scrimă, sfidătoare, mândră; ţinea sabia vertical, mai sus de linia capului ; m-a vestit scurt :

— Sunt gata.

Am luat aceeaşi poziţie, sprijinindu-mi sabia pe sabia lui.

— Gata?

— Gata.

— Începem!

L-am atacat dintr-o dală atât de insistent, încât a fost nevoit să se retragă câţiva paşi, parându-mi loviturile cu greutate; mi-a răspuns totuşi la fiecare lovitură şi cu atâta iuţeală, că atacul şi contraatacul se auzea aproape în acelaşi timp.

Rumeneala i-a îmbujorat obrajii; nările i s-au lărgit, ochii i s-au alungit pieziş, tătăreşte, şi au început să arunce fulgere. Un timp s-a auzit doar zăngănitul lamelor, scrâşnetul uscat al oţelului şi răsuflarea noastră gâfâitoare. Selim a înţeles curând că, dacă lupta se prelungeşte, el va trebui să cedeze, pentru că îl lăsau puterile şi plămânii. Broboane mari de sudoare îi apăruseră pe frunte, răsuflarea îi devenea tot mai şuierătoare. Era cuprins şi el de turbare, de nebunia luptei. Părul, răzleţit din cauza mişcărilor, îi cădea pe frunte, printre buzele întredeschise îi luceau dinţii albi, încleştaţi. De parcă se trezea în el firea-i tătărască şi se sălbăticea simţind sabia în mână şi adulmecând mirosul sângelui. Aveam totuşi asupra lui ascendentul furiei egale şi al forţei mai mari. O dată nu mi-a putut para lovitura şi sângele i-a ţâşnit din umărul stâng; după câteva secunde, vârful sabiei mele i-a atins iarăşi fruntea. Era înfricoşător cu şuviţa aceea sângerie care, amestecată cu sudoare, i se scurgea pe faţă, peste gură şi peste bărbie. Părea că asta îl înverşuna şi mai mult. Sărea spre mine şi se depărta ca un tigru rănit. Vârful sabiei lui se răsucea cu iuţeala înspăimântătoare a unui fulger de foc în jurul capului meu, al umerilor şi pieptului. Param cu greu aceste lovituri ameţitoare, cu atât mai mult, cu cât gândeam cum să lovesc la rându-mi. Uneori ne apropiam atât de mult, încât pieptul meu se izbea de al lui. Deodată Selim a sărit înapoi, sabia i-a şuierat pe lângă tâmpla mea, dar i-am respins-o cu atâta putere, încât capul i-a rămas o clipă descoperit; am vrut să-i dau o lovitură în stare să i-l despice în două şi… parcă m-a izbit trăsnetul drept în moalele capului; am strigat. „Iisuse, Marial” Sabia mi-a căzut din mână şi m-am prăbuşit cu faţa la pământ.

XII

Nu ştiu şi nici nu-mi aduc aminte ce s-a întâmplat cu mine multă vreme. Când m-am trezit, zăceam pe spate în patul din camera tatălui meu care şedea alături într-un fotoliu, cu capul dat pe spate, palid şi cu ochii închişi. Obloanele erau trase, pe

masă ardeau lumânări, iar în tăcerea adâncă ce domnea în încăpere auzeam numai ticăitul ceasului. Un timp am privit în tavan fără gânduri şi mi-am adunat gândurile leneşe, apoi am încercat să mă mişc, dar n-am putut din cauza unei dureri insuportabile la cap. Durerea mi-a adus aminte de tot ce se întâmplase şi am rostit cu glasul vlăguit:

— Tată !

Tata a tresărit şi s-a aplecat peste mine. Bucuria amestecată cu duioşie i se citeau pe faţă, când a spus :

— Îţi mulţumesc, Doamne, că şi-a recăpătat cunoştinţa. Ce-i, fiule?

— Tată, eu m-am bătut cu Selim?

— Da, dragul meu ! Nu te mai gândi la asta!

O clipă a domnit tăcerea, apoi am întrebat iar :

— Tată, cine m-a adus aici din pădure?

— Eu te-am adus în braţe, dar nu mai spune nimic, nu te mai chinui.

N-au trecut totuşi nici cinci minute şi i-am pus alte întrebări. Vorbeam însă foarte rar :

— Tată !

— Ce-i, copilul meu?

— Ce s-a întâmplat cu Selim?

— A leşinat şi el din cauza pierderii de sânge. Am dat poruncă să-l ducă la Chorzele.

Am vrut să-l mai întreb de Hania şi de mama, dar am simţit că iarăşi mi se învălmăşesc gândurile. Mi se părea că nişte câini negri şi galbeni se joacă în două labe în jurul patului meu, vedeam o faţă care apărea şi dispărea în perete. Nu mi-am pierdut cunoştinţa cu totul, dar aveam temperatură şi mi se încurcau gândurile ; a durat totuşi destul de mult. În răstimpuri, mă simţeam puţin mai bine şi atunci aproape că recunoşteam chipurile care-mi înconjurau patul, erau când tata şi părintele Ludwik, când Kazio şi doctorul Staś. Mi-aduc aminte că dintre chipurile acelea lipsea unul, dar nu-mi dădeam seama care, ştiu însă că resimţeam această absenţă şi căutam instinctiv. Într-o noapte, am adormit adânc şi m-am trezit abia spre dimineaţă. Lumânările ardeau încă pe masă.

Eram foarte, foarte slăbit. Deodată am văzut pe cineva aplecându-se deasupra patului. La început, nu mi-am dat seama cine este, dar la vederea acelui chip, m-am simţit atât de bine, de parcă aş fi murit şi aş fi ajuns în ceruri. Era o faţă îngerească, atât de bună şi de sfântă cu lacrimile şiroindu-i pe obraji, încât am simţit că-mi vine şi mie să plâng. Atunci mi s-au mai limpezit gândurile şi am rostit încet :

— Mamă!

Chipul de înger s-a aplecat peste mâna-mi slăbită care se odihnea pe plapomă şi şi-a lipit buzele de ea. Am încercat să mă ridic, dar am simţit iarăşi durerea de la tâmple, aşa că am spus doar :

— Mă doare, mamă!

Mama, căci ea era, a început să-mi schimbe bandajele cu gheaţă, care-mi acopereau capul. De obicei, când mi se schimbau compresele, sufeream foarte mult, dar atunci mâinile acelea dragi au început să umble cu atâta grijă şi gingăşie în jurul bietului meu cap hărtănit, încât n-am mai simţit nici cea mai mică durere şi am şoptit:

— E bine, o, ce bine e !

După aceea, mintea mi s-a limpezit, doar spre seară aveam temperatură. O vedeam atunci pe Hania, deşi când n-aveam fierbinţeală, n-o vedeam niciodată. Totdeauna mi se părea că o ameninţă nu ştiu ce primejdie. O dată se repezea la ea un lup cu ochii roşii, altă dată o răpea cineva, parcă Selim, dar parcă nu era el, căci avea faţa plină de păr şi coarne pe cap. Atunci ba strigam, ba-l rugam respectuos şi umil pe cel cu coarne să n-o răpească. În astfel de momente, mama îmi punea mâna pe frunte şi vedeniile piereau numaidecât.

În cele din urmă, am scăpat cu totul de fierbinţeală; mintea mi s-a limpezit, dar asta nu însemna că eram sănătos. S-a mai pripăşit parcă pe lângă mine şi altă boală, o slăbiciune fără margini, din cauza căreia mă stingeam văzând cu ochii. Priveam ziua şi noaptea într-un punct din tavan. Ştiam ce se întâmplă cu mine, dar eram indiferent la toate. Nu mă interesa nici viaţa, nici moartea şi nici persoanele care vegheau la patul meu. Înregistram impresiile, vedeam tot ce se

petrecea în jurul meu ţineam minte totul, dar n-aveam destulă putere să-mi adun gândurile şi să simt. Într-o seară am început probabil să agonizez. Ai casei au adus lângă pat o lumânare mare, apoi l-am văzut pe părintele Ludwik îmbrăcat în odăjdii. M-a împărtăşit şi m-a uns cu uleiul sfânt, hohotind de plâns şi aproape să-şi piardă cunoştinţa. Pe mama au scos-o leşinată din încăpere ; Kazio suspina într-un colţ şi îşi smulgea părul din cap; tata şedea cu mâinile atârnându-i fără vlagă, ca o stană de piatră. Vedeam bine toate acestea, dar eram cu totul indiferent şi priveam ca de obicei cu ochii sticloşi, fără viaţă, în tavan, la tăblia palului sau la fereastra prin care pătrundea lumina lunii în snopi de raze argintii, lăptoase.

După aceea, s-au îmbulzit înăuntru slujitorii, strigătele, suspinele şi vaietele au umplut întreaga încăpere, doar tata şedea împietrit ca mai înainte; în sfârşit, când au îngenuncheat cu toţii, iar preotul a început litania şi s-a întrerupt înecat de lacrimi, tata s-a ridicat deodată şi, mugind „O, Iisuse, Iisuse!” s-a întins cât era de lung pe podea. Atunci am simţit că vârfurile degetelor de la mâini şi de la picioare încep să mi se răcească şi m-a cuprins o somnolenţă ciudată. „Aha, acum mor!” mi-am spus în gând şi am adormit.

Într-adevăr, în loc să mor, am adormit numaidecât, am adormit atât de adânc, că nu m-am trezit decât după douăzeci şi patru de ore, şi atât de în putere, încât nici eu nu înţelegeam, ce se petrecuse cu mine. Nepăsarea m-a părăsit, organismul tânăr, puternic învinsese moartea şi se trezea cu noi puteri la o nouă viaţă. La patul meu au avut loc iarăşi asemenea scene de bucurie, că nici măcar nu mai încerc să le descriu. Kazio parcă se ţicnise de fericire. Mi s-a povestit mai târziu că îndată după duel, când tata m-a adus rănit acasă şi doctorul n-a putut garanta de la început că voi trăi, bietul Kazio a trebuit să fie închis, deoarece îl pândea pe Selim ca pe un animal sălbatic şi se jurase că, dacă voi muri, îl va împuşca oriunde îl va întâlni. Din fericire, Selim, rănit uşor, a fost nevoit să stea şi el un timp în pat.

În acest timp, cu fiecare zi care trecea, eu mă înzdrăveneam tot mai mult. Îmi revenea pofta de viaţă. Tata, mama, preotul

şi Kazio vegheau ziua şi noaptea lângă patul meu. Cât îmi erau de dragi atunci şi cum îi mai doream, când părăsea vreunul încăperea. Odată cu viaţa, mi s-a trezit iarăşi în inimă vechiul sentiment pentru Hania. Când mi-am revenit din somnul acela lung, pe care toţi îl socotiseră începutul veşniciei de dincolo, am întrebat imediat de Hania. Tata mi-a răspuns că e sănătoasă, dar a plecat cu doamna d'Yves şi cu surioarele mele la unchiul nostru din cauza vărsatului de vânt care se răspândea tot mai mult prin sat. Mi-a mai spus, tot atunci, că a iertat-o, că a uitat, şi m-a rugat să stau liniştit. Mai pe urmă am discutat nu o dată despre ea cu mama care, văzând că asta mă interesează mai mult decât orice, ea însăşi începea discuţia şi o sfârşea cu făgăduieli dumnezeieşti, deşi nu prea clare, că după ce mă voi însănătoşi, va vorbi cu tata despre multe lucruri, care vor fi foarte plăcute pentru mine, dar acum trebuie să fiu liniştit şi să mă străduiesc să-mi revin cât mai curând.

Spunând acestea, zâmbea cu tristeţe, iar mie îmi venea să plâng de bucurie. Câteodată însă se petreceau lucruri care-mi tulburau liniştea, stârnindu-mi spaima. Într-o seară, în timp ce mama şedea lângă mine, a intrat slujitorul Franek şi a chemat-o la domnişoara Hania.

M-am ridicat îndată în capul oaselor.

— A venit Hania? am întrebat.

— Nu ! a răspuns mama. N-a venit. Mă cheamă în camera Haniei, pentru că acolo se văruie şi se pune un tapet nou.

Alteori aveam impresia că un nor greu de tristeţe, cu neputinţă de ascuns, apăsa fruntea persoanelor din jurul meu. Nu pricepeam ce se petrece, iar la întrebările mele nu căpătăm răspunsuri lămuritoare. L-am cercetat pe Kazio, dar mi-a răspuns ca şi ceilalţi, că acasă toate sunt bune, că surioarele, doamna d'Yves şi Hania se vor întoarce curând, aşa că să fiu liniştit.

— Dar de unde tristeţea asta? am întrebat.

— Uite, am să-ţi povestesc tot. Selim şi bătrânul Mirza vin în fiecare zi la noi. Selim se chinuieşte mereu, plânge, vrea să te vadă neapărat, dar părinţii se tem că vizita lui îţi va face

rău.

Am zâmbit.

— Nu e prost Selim! am spus. Cât pe ce să-mi crape ţeasta, iar acum plânge pentru mine. Dar la Hania se mai gândeşte?

— E… nu-i arde lui de Hania acum. La drept vorbind, nu ştiu, că nu l-am întrebat, dar cred că a renunţat definitiv la ea.

— Asta-i bună!

— În orice caz, altul se va bucura de ea, fii liniştit!

Kazio s-a strâmbat ca un elev şi a adăugat ca un ştrengar :

— Ştiu şi cine. Numai să dea Dumnezeu să…

— Să ce?

— Să se întoarcă mai repede – a adăugat în grabă.

Aceste cuvinte m-au liniştit pe deplin. După câteva zile, într-o seară, tata şi mama se aflau lângă mine. Am început să joc şah cu tata. Mama a ieşit curând, lăsând deschisă uşa prin care se vedeau mai multe camere, la capătul cărora era încăperea Haniei. Am privit într-acolo, dar n-am putut să văd nimic, fiindcă celelalte camere, afară de a mea, nu erau luminate, iar uşa de la camera Haniei, după câte mi-am dat seama, era închisă.

A intrat însă acolo cineva, parcă doctorul Stanislaw, şi n-a închis bine uşa.

Inima a început să-mi bată neliniştită, în camera Haniei era lumină.

În încăperea alăturată pătrundea o dâră de lumină, pe fondul căreia mi s-a părut că văd rotocoale transparente de fum care se învălătuceau asemenea prafului în lumina soarelui.

Treptat, am simţit o aromă slabă care devenea tot mai puternică. Brusc mi s-a ridicat părul măciucă în vârful capului, am recunoscut mirosul de ienupăr.

— Tată, ce-i asta? am strigat cu putere, aruncând cât colo tabla de şah şi piesele.

Tata s-a ridicat descumpănit, a simţit şi el mirosul blestemat şi a închis uşa cât a putut de repede.

— Nimic, nu-i nimic! a răspuns îngrijorat.

Dar eu am sărit în picioare şi, deşi mă clătinam, am înaintat

repede spre uşă.

— De ce afumă acolo cu ienupăr? am strigat. Vreau să mă duc acolo. Tata m-a cuprins de mijloc.

— N-ai să te duci acolo! Nu-ţi dau voie!

M-a cuprins disperarea, am început să-mi sfâşii bandajele de la cap, ţipând cu furie:

— Bine, de-i aşa ! Îţi jur că voi rupe bandajele şi voi scormoni rana cu propriile mâini. Hania a murit! Vreau s-o văd!

— Hania n-a murit, îţi dau cuvântul meu ! a răspuns tata, apucându-mă de mâini şi luptându-se cu mine. S-a îmbolnăvit, dar acum e mai bine ! Linişteşte-te, linişteşte-te ! Nu s-au întâmplat destule nenorociri? Am să-ţi povestesc totul, dar întinde-te în pat. La ea nu poţi să te duci. Ar fi pierdută. Linişteşte-te şi culcă-te. Îţi jur că e mai bine.

Puterile m-au părăsit şi am căzut pe pat, repetând :

— Doamne, o Doamne :

— Henryk, vino-ţi în fire. Parc-ai fi o femeie ! Poartă-te ca un bărbat Acum nu mai e nicio primejdie. Ţi-am făgăduit că-ţi povestesc totul şi o voi face, numai să-ţi revină puterile ! Saltă-ţi capul pe pernă ! Aşa! Acoperă-te şi stai liniştit.

L-am ascultat.

— Acum sunt liniştit, dar spune mai repede, tată, mai repede. Să aflu o dată tot ce s-a întâmplat. E într-adevăr mai bine? Ce-a avut?

— Bine, ascultă ! În noaptea în care a răpit-o Selim, a fost furtună. Hania era îmbrăcată doar într-o jochie subţire şi s-a udat până la piele. Pe de altă parte, fapta nebunească a costat-o destul de mult. La Chorzele, unde a dus-o Mirza, n-a avut în ce să se schimbe, aşa că s-a întors acasă în aceeaşi rochie udă. În aceeaşi zi a început să tremure şi a făcut temperatură mare. Bătrâna Wegrowska n-a ştiut să-şi ţină gura şi i-a spus a doua zi ce s-a întâmplat cu tine. I-a spus chiar că ai fost ucis. Fireşte, asta i-a făcut şi mai rău. Spre seară şi-a pierdut cunoştinţa. Multă vreme doctorul n-a ştiut ce are, până când, în sfârşit… Ştii şi tu că în sat bântuie şi acum vărsatul de vânt. Ei, bine, Hania s-a îmbolnăvit de vărsat de vânt.

Am închise ochii, fiindcă mi se părea, că-mi pierd şi eu cunoştinţa, apoi l-am îndemnat:

— Spune mai departe, tată, vezi doar că sunt liniştit.

— Au fost momente – a continuat tata – de mare primejdie. În ziua când am crezut cu toţii că te pierdem, a fost şi ea aproape de moarte. Criza a trecut însă cu bine pentru amândoi. Acum e şi ea în convalescenţă, ca şi tine. Peste vreo săptămână va fi pe deplin sănătoasă. Dar ce: a fost în casa asta ! Ce-a fost !

Tata şi-a sfârşit istorisirea şi m-a privit cu luare aminte. Se temea ca mintea-mi încă slăbită să nu fi fost zdruncinată de cele auzite; eu însă zăceam nemişcat Multă vreme a domnit tăcerea. Îmi adunam gândurile şi examinam noua nenorocire. Tata s-a ridicat şi a început să se preumble cu paşi mari prin încăpere, uitându-se din când în când spre mine.

— Tată! l-am chemat după o tăcere îndelungată.

— Ce-i, copile?

— Boala a… a… sluţit-o rău?

Glasul îmi era liniştit şi slab, dar inima îmi bătea cu putere în aşteptarea răspunsului.

— Da! a răspuns tata. Cum se întâmplă după vărsat. S-ar putea totuşi să nu rămână niciun semn. Acum se văd, dar vor pieri, vor pieri cu siguranţă mai târziu.

M-am întors cu faţa la perete; mă simţeam mai rău ca înainte.

Cu toate acestea, după vreo săptămână am început să merg pe picioarele mele, iar după încă una am văzut-o pe Hania. Ah, nici nu mai încerc să descriu ce devenise feţişoara aceea frumoasă, ideală. Când a ieşit sărmana din camera ei şi am văzut-o prima dată, deşi îmi jurasem să nu-i arăt în niciun fel zbuciumul meu, mi s-a făcut rău şi am leşinat. O, cât era de desfigurată !

Când mi-am revenit din leşin, Hania plângea în hohote pentru ea, fireşte, dar şi pentru mine, fiindcă şi eu semănăm mai degrabă cu o umbră decât cu un om adevărat.

— Numai eu sunt vinovată! repeta, suspinând. Numai eu.

— Haniulko, frumoasa mea, nu mai plânge, eu te voi iubi

totdeauna! am strigat şi i-am apucat mâinile vrând să i le duc la buze, ca mai demult.

Dar m-am cutremurat deodată şi le-am lăsat în jos. Mâinile ei, atât de albe, delicate şi frumoase odinioară, erau înfricoşătoare. Acoperite în întregime cu pete negre, deveniseră aspre, aproape respingătoare.

— Te voi iubi întotdeauna ! am repetat cu efort.

Minţeam. Inima îmi era plină de o milă uriaşă, o milă de frate, dar vechiul sentiment pierise fără urmă.

M-am dus în grădină şi, în acelaşi chioşc acoperit de hamei, în care avusese loc declaraţia lui Selim şi a Haniei, am plâns ca după moartea unei fiinţe scumpe.

Într-adevăr, Hania de odinioară murise pentru mine, sau mai degrabă murise dragostea mea, lăsându-mi în inimă doar pustiul şi durerea unei răni neogoite. La amintirea căreia mi se umpleau ochii de lacrimi.

Am stat aşa multă, multă vreme. Aurora amurgului a început să tivească vârfurile copacilor cu lumini roşietice în seara calmă de toamnă. M-au căutat în casă, într-un târziu tata a intrat în chioşc.

S-a uitat la mine şi mi-a respectat durerea.

— Biet copil ! a rostit. Dumnezeu te-a încercat greu, dar ai încredere în el, fiindcă ştie totdeauna ce face.

Mi-am rezemat capul pe pieptul tatii şi un timp am tăcut amândoi.

Într-un răstimp, tata m-a întrebat:

— Ai ţinut foarte mult la ea. Dacă ţi-aş spune acum : „Eu ţi-o dau, să fie a ta pentru toată viaţa”, ce mi-ai răspunde?

— Tată! I-am strigat – dragostea mea s-a spulberat, dar cinstea mi-a rămas, sunt gata să-mi leg viaţa de a ei.

Tata m-a sărutat din toată inima.

— Dumnezeu să te binecuvânteze. Acum te recunosc, dar asta nu-i datoria ta, ci a lui Selim.

— El va mai veni pe la noi?

— Va veni însoţit de tatăl său, care a aflat totul.

Într-adevăr, pe înserat a sosit Selim. Când a văzut-o pe Hania, a roşit, apoi s-a făcut alb ca varul. O vreme i se putea

citi pe faţă lupta grea dintre inimă şi conştiinţă. Se vedea că şi din sufletul lui zburase pasărea înaripată care se numeşte dragoste. Dar firea-i nobilă a învins ; s-a ridicat, i-a întins mâinile, apoi a căzut în genunchi în faţa Haniei şi a spus:

— Hania mea! Eu am rămas acelaşi; nu te voi părăsi niciodată, niciodată!

Boabele lacrimilor au şiroit pe obrajii Haniei, dar l-a îndepărtat uşor pe Selim.

— Nu cred, nu cred că mă mai poate iubi cineva acum! a răspuns, apoi şi-a acoperit faţa cu mâinile.

— O, cât sunteţi de buni şi de nobili cu toţii ! Eu nu sunt vrednică, eu am păcătuit cel mai mult, dar acum totul s-a sfârşit, acum sunt alta !

Şi, cu toate insistenţele bătrânului Mirza, cu toate rugăminţile lui Selim, n-a vrut să se căsătorească. Cea dintâi furtună a vieţii a frânt această frumoasă floare abia îmbobocită. Biata fată, acum, după furtună, avea nevoie de un adăpost sfânt şi liniştit, în care să-şi vindece conştiinţa şi să-şi mângâte inima.

Şi-a găsit într-adevăr acest adăpost sfânt şi liniştit, devenind soră de caritate. Mai târziu, alte întâmplări şi o furtună înfricoşătoare au îndepărtat-o din mintea mea pentru multă vreme.

Totuşi, după câţiva ani, am revăzut-o pe neaşteptate; liniştea şi pacea se întipăriseră pe trăsăturile-i îngereşti ; urmele bolii dispăruseră cu totul ; în rochia neagră şi cu pălăria albă de călugăriţă era mai frumoasă ca oricând; o frumuseţe nepământească, mai mult angelică decât omenească.

SELIM MIRZA

I

Toate acestea se petreceau într-o primăvară, în timpul războiului franco-prusac. Belfort era înconjurat de nemţi, dar detaşamentul de puşcaşi voluntari, în care slujeam eu şi Selim, tovarăşul meu din anii copilăriei, acţiona în spatele lor, luptând aproape în fiecare zi, prinzând curierii cu depeşele şi atacând convoaiele cu alimente.

Detaşamentul acesta era o adunătură de tot felul de aventurieri, în cea mai mare parte străini, oameni înclinaţi spre jaf, prădăciuni şi alte abuzuri, care nu preţuiau viaţa şi nu aveau nimic de pierdut ; pe jumătate sălbăticiţi în hărţuieli permanente, făceau războiul din instinct, cu plăcerea animalelor de pradă. Noi înşine ne spuneam vânători de oameni, deşi era greu de precizat cine era vânătorul şi cine vânatul, pentru că şi noi eram urmăriţi fără cruţare, cu toată îndărătnicia şi perseverenţa nemţească. Nu-i lăsam în pace, dar nici noi n-aveam linişte zile şi nopţi de-a rândul. Ziua stam ascunşi, cea mai mare parte a timpului, prin tufişuri, păduri şi vii, iar noaptea, mai ales dacă se întâmpla să fie o noapte întunecoasă şi ploioasă, ieşeam la pradă, ne furişam până aproape de bivuacurile prusace, prindeam străjile, lichidam patrulele şi pândeam trenurile, pitiţi prin şanţurile căilor ferate sau scoteam şinele, tăiam firele de telegraf etc.

Nu ştia nimeni niciodată, nici chiar guvernul lui Gambetta{9}, unde suntem, ce facem şi încotro ne îndreptăm. Eram un detaşament care acţiona de capul lui. Nu primeam solda niciodată, de cele mai multe ori mâncam ce luam de la prusieni, beam votca ulanilor prusaci şi, înconjuraţi din toate părţile – închişi, s-ar putea spune, jur-împrejur de un zid de tunuri şi baionete – nu aprindeam focul aproape niciodată; udaţi de ploaie, ne uscam la soare, amorţiţi de frig, ne încălzeam în toiul luptelor.

— Stăm în ceafa nemţilor – vorbeau soldaţii noştri.

Într-adevăr, departe, în spatele nostru era Franţa luptătoare, care se retrăgea, erau oraşele franceze, guvernul francez, armata, dictatorul cu un singur ochi, manifestele, generalii în uniforme aurite, gazetele, spitalele militare şi rezervele de alimente, dar toate astea existau departe de noi. Mai aproape erau detaşamentele prusace, bavareze, saşe şi noi în mijlocul lor.

Uneori, mâna de fier a vreunui general neamţ se lăsa asupra noastră tăcută şi prudentă, ca mâna unui om care vrea să prindă o insectă supărătoare. Aşteptând clipa potrivită, mâna se abătea, în sfârşit, ca trăsnetul şi prindea numai aerul, căci noi eram în altă parte.

Câteodată aşezam şi noi baioneta cu vârful în sus şi atunci palma se retrăgea cu strigăte de turbare.

Luptele neîntrerupte, trădările şi ambuscadele educaseră în aceşti oameni un adevărat instinct de lup. Aproape că nu mai aveam nevoie de comandant; acţionam în linişte, cu îndemânare şi prudenţă. Atunci când eram vânaţi, nu încetau nicio clipă să vâneze ei înşişi ; erau în stare să pândească şi să-şi ţină răsuflarea nopţi întregi, încordându-şi privirea în direcţia din care avea să vină prada.

Riscând mereu totul, ştiau să păstreze prudenţa pisicii. Nu o dată, în timp ce ne ascundeam prin desişuri, detaşamentele prusiene treceau atât de aproape de noi, încât mi se întâmpla să aud comenzile ofiţerilor, dar, dacă detaşamentul era prea numeros, nu trăgea nimeni.

Orice regiment care mărşăluieşte în lumina soarelui, e urmat de umbra lui.

— Am fost întotdeauna siguri că vă ascundeţi în umbra noastră – ne-a spus odată un prizonier.

Eram într-adevăr umbra nemţilor.

Oamenii noştri pierduseră treptat orice sentimente omeneşti ; n-aş putea spune că luptau pentru Franţa, luptau de dragul de a lupta. Nu le păsa de Franţa. Pe ceilalţi soldaţi francezi, din alte detaşamente sau din armata regulată, nu-i puteau suporta, ca şi pe prusieni ; de dispreţuit însă, îi

dispreţuiau mai mult decât pe aceştia. Când îi întâlneau, altminteri foarte rar, se ajungea întotdeauna la certuri şi încăierări.

— Prusacii ar da bir cu fugiţii dacă v-ar vedea feţele – îi batjocoreau pe ceilalţi soldaţii noştri – dar nu văd niciodată altceva decât… turul nădragilor voştri.

Într-un cuvânt, era un detaşament ieşit din comun din toate punctele de vedere, dar nu prea numeros, dimpotrivă, se împuţina tot mai mult atât din pricina luptelor neîntrerupte, cât şi a greutăţilor aproape neomeneşti. Soarta răniţilor sau a bolnavilor din detaşamentul nostru era înfricoşătoare. Erau părăsiţi pur şi simplu în pădure. Odată, când un om a căzut din cauza epuizării nervoase şi s-a rugat să fie ucis, am auzit că i s-a răspuns!

— Nu te teme, berbecelule, aici te vor găsi lupii.

Alţi amatori nu prea se îmbulzeau, fiindcă asemenea slujbă nu atrăgea pe nimeni, deşi speranţa unei prăzi îmbelşugate putea tenta. Oamenii noştri aveau atâtea ceasuri, bani şi inele luate de la morţi, încât nu mai ştiau ce să facă cu ele. Nici nu le păsa de ele. Cărţi n-aveau voie să joace, de cumpărat n-aveau ce să cumpere şi nici de unde, iar de ascuns n-avea niciun rost să le ascundă, deoarece fiecare ştia că, mai devreme sau mai târziu, va pieri.

Detaşamentul se topea deci văzând cu ochii ; candidaţii lipseau şi pentru că nu întrevedeau nicio răsplată. Soldatul purta în buzunar moartea, nu bastonul de mareşal. Guvernul Apărării Naţionale amintea foarte rar de noi în buletinele sale.

— Ei habar nu au de noi! spunea comandantul nostru care nu prea avea la inimă acest guvern.

Cu toate acestea, dictatorul cu un singur ochi a vrut să ne vadă şi i-a trimis ordin lui La Rochenoire, comandantul nostru, să se înfăţişeze într-un loc anume, dar la Rochenoire n-a ascultat ordinul, şi, în loc să se prezinte la locul indicat, a plecat să organizeze o capcană.

— Dacă vrea să ne vadă – a spus – n-are decât să vie cu balonul la noi, că la asta se pricepe.

De altfel, detaşamentul nostru n-ar fi făcut faţă bună la o

paradă. Oamenii erau slăbiţi, înnegriţi de fum, cu uniformele ferfeniţă şi cu ochii năpădiţi de sânge; unii aveau capetele bandajate cu batiste pătate de sânge închegat, erau nepieptănaţi şi nespălaţi, semănând mai degrabă cu nişte animale decât cu oamenii.

Eu mă aflam în acest detaşament cu totul întâmplător, mă convinsese Selim. Când s-a dezlănţuit războiul şi trebuia să plecăm amândoi din Paris, eu voiam să intru în armata regulată, dar Selim m-a îndemnat:

— Hai să mergem la La Rochenoire.

— Cine mai e şi ăsta?

— Formează un detaşament de puşcaşi.

— Îi cunoşti?

— Da.

De unde-l ştia, n-a vrut să-mi spună niciodată, iar bănuielile mele în această privinţă nu se întemeiază pe nicio certitudine. Ştiu doar că, încă înainte de izbucnirea războiului, Selim care avea o groază de bani, mai mulţi chiar decât putea să cheltuiască, îşi cam făcuse de cap prin Paris; ştiam că avusese un duel cu cineva din aristocraţia franceză şi-i smulsese de trei ori sabia din mână, dar amănunte şi nume precise n-am ştiut niciodată. Era pe vremea când nu trăiam prea aproape unul de altul. Mai întâi pentru că el era foarte bogat, apoi, acum, ne despărţea amintirea Haniei. Ce-i drept, Selim se purtase cu Hania ca un om de onoare, totuşi nu puteam scăpa de gândul că, dacă nu era el, draga mea Hania n-ar fi trecut printr-o boală îngrozitoare, n-ar fi îmbrăcat veşmintele de călugăriţă şi, în sfârşit, eu aş fi fost fericit ; n-aş mai fi avut în suflet pustiul pe care-l purtam de opt ani de zile şi, se prea poate, în loc să rătăcesc prin străinătate, aş fi arat liniştit ogorul părintesc.

În sfârşit, mai sufeream şi pentru că eu, care eram mai puţin vinovat faţă de Hania, îmi purtam mâhnirea şi regretele în suflet, în timp ce Selim o uitase cu totul. Venind la Paris, se lăsase prins de viaţa zgomotoasă şi trepidantă a marelui oraş cu toată patima naturii lui de oriental. Selim n-a ştiut niciodată ce-i opreliştea în nicio privinţă. Averea lui, numele

neamului Mirza Dawidowicz, neam de şleahtici mândri, educaţia lui, agerimea spiritului, înclinaţia spre glumă şi frumuseţea moştenită de la mama lui îi deschideau toate uşile plăcerilor din capitala lumii. Era primit pretutindeni şi toţi şi-l disputau. Ah, pentru că frumos mai era acest flăcău, ca întruparea unei idei artistice, cu ochii lui angelici care te cucereau, cu trăsăturile feţei ieşite parcă sub dalta sculptorului, cu statura-i înaltă şi mlădie, tinereţea înaripată şi viaţa atât de tumultuoasă, încât, cu cât o risipea mai mult în toate părţile, cu atât se arăta mai bogată.

Nu era însă un bărbat frumos în sensul bulevardier, cum obişnuia să înţeleagă frumuseţea Parisul, în accepţia comună, banală. Totul, începând cu mintea şi bogăţia vieţii cu care nu mai ştia ce să facă, şi terminând cu trăsăturile feţei, era original.

Pentru parizieni, acest tânăr tătar cu chip de înger, forţă de atlet, curaj de leu şi blazon de cavaler era o floare ca parfum şi culoare necunoscute. Nu e prea greu de închipuit cum arătau pe lângă el marchizii de pe malul Secvanei; pe ei, viaţa nebunească îi vlăguise, pe el părea să-l întărească, ei aveau sufletele stinse, ca nişte lămpi arse, pe când el ardea ca vâlvătaia, ei îşi trăiseră viaţa, el nu ştia ce să mai facă cu ea, ei erau nişte dezamăgiţi, iar el era întruparea farmecului care-l înconjura ca o aureolă.

Pentru ei orgiile însemnau aţâţarea nervilor tociţi, pentru el nu erau decât astâmpărarea sângelui prea focos. În plus, tulbureala de la fundul paharului nu se prindea de buzele lui, răul era respins de firea-i nobilă, ca nisipul uscat de stâncă.

Caracterul acesta se formase sub ochii mei, îl urmărisem cum se dezvoltă aproape de pe o zi pe alta, de aceea îl cunoşteam pe de-a-ntregul. Era acelaşi Selim din anii copilăriei, ridicat însă la o mare putere.

Conştiinţa propriei forţe îi dăduse siguranţă, iar nimicnicia şi aparenţele înşelătoare ale celor mai mulţi dintre oameni îl învăţaseră să dispreţuiască bărbaţii. Rezervele de energie nestrunite şi spiritul de iniţiativă, pe care le manifestase încă din anii copilăriei, crescuseră acum în cel mai înalt grad, se

consolidaseră, făcând din el, într-un fel, un om primejdios.

Îşi păstrase vioiciunea de altă dată şi puţină imprudenţă care, cu firea-i pătimaşă, îl împingeau lesne spre pierderea cumpătului şi nebunie, dar de acestea îl apăra conştiinţa de sine, pe care le-o dă oamenilor educaţia şi modul de receptare subtilă, până la un punct filosofică, a fiecărei fapte, cuvânt, situaţii sau idei.

Nu fusese niciodată sentimental, iar dacă ceva asemănător cu sentimentalismul se manifestase în anii copilăriei, fie şi într-un singur atom, în firea lui, acum se spulberase fără urmă. Iată de ce amintirea Haniei nu lăsase în el nici umbră de tristeţe sau de regrete. Putea să iubească cu veselie şi bucurie, printre hohote de râs şi sărutări, dar să ofteze nu era în stare.

Acest fel de a fi se potrivea cu caracterul şi dispoziţia femeilor din capitala lumii, care erau înnebunite după el, deşi ştiau că le va trăda tot atât de uşor, pe cât de fără scrupule. Când am vorbit odată cu el despre asta, mi-a spus :

— Nu e neapărat necesar, mă distrez doar. Dacă aş afla adevărata dragoste, aş fi în stare de orice, dar dacă ea există, dintre noi doi, tu o vei căuta cel mai mult şi probabil că o vei găsi.

— Aşadar minţi, când spui că iubeşti?

A zâmbit.

— Nu! Ştiu, e drept, că voi înşela mai târziu, dar atunci când o spun, nu mint.

Bărbaţii cu care se întâlnea se împărţeau în două tabere, unii nu mai puteau după el, alţii îl urau. Cât despre Selim, el avea o părere foarte originală despre ei.

— Îi prefer pe aceia care ţin la mine, dar îi respect mai mult pe cei care mă urăsc, căci sunt mai independenţi - îmi spunea adesea.

Apoi, de obicei, adăuga:

— De altfel, nu-mi pasă de nimeni.

Era totuşi un companion foarte bun. Avea un suflet cinstit şi generos, la îndemâna tuturor, aşa că ajuta pe oricine de câte ori avea prilejul, dar prieteni nu-şi făcea prea uşor. Dacă se

întâmpla să împartă totul cu cineva, cum împarţi cu un frate, atunci simţămintele lui erau sincere, aproape naive, izvorând din adâncul sufletului, dar pe urmă reintrau în normal, căci Selim lua totul cam prea uşor.

Cu toate acestea, când, din pricini pe care le-am amintit, m-am depărtat puţin de el şi am început să trăiesc mai închis în mine, Selim a suferit foarte mult. La început m-a întrebat nu o dată:

— Ce vrei de la mine, nebunule?

Mai târziu a încetat să mă mai întrebe, dar n-a încetat să sufere. Adesea fugea din îmbulzeala, plăcerile şi strălucirea societăţii înalte în cămăruţa mea din Montmartre şi, aşezându-se lângă fereastră, mă urmărea grijuliu cu privirile-i angelice, de parcă voia să pătrundă în inima mea. În ce mă priveşte, nu încetasem să ţin la el, din contră, poate tocmai pentru că firile noastre erau de-a dreptul contrare, nutream pentru el cel puţin tot atâta slăbiciune, câtă prietenie. Dar umbra Haniei, care pentru el încetase să mai existe, pentru mine se afla încă între noi. Şi mai erau şi alte cauze.

Pe lângă că eu eram trist, iar el vesel, nici nu-mi puteam îngădui să duc o viaţă la fel cu a lui. Aveam deci destule motive să mă ţin departe de Selim, dar nu i le puteam dezvălui, pentru că mă temeam de compătimirea lui. Era în firea mea să nu-mi împărtăşesc amărăciunea nimănui. Când simţeam un ghimpe în inimă, mă zăvoram cum se zăvorăşte scoica în care pătrunde un grăunte de nisip. De altfel, nu mă încredinţam nimănui nici când eram fericit. Cine o face, o face dintr-o nevoie lăuntrică, eu nu simţeam această nevoie.

În asemenea condiţii trăiam, aşadar, de câţiva ani la Paris. Eu vegetam, iar el înflorea. În acest timp a izbucnit războiul. Amândoi am primit vestea cu indiferenţă. Întregul Paris considera la început că va fi mai mult o paradă militară. Se credea că numai la vederea zuavilor bărboşi şi a negrilor din Africa, nemţii se vor împrăştia în cele patru zări ale lumii. Zuavii şi tuciuriii plecau din Paris spre răsărit cum pleacă stolul de răpitoare după pradă. Ardeau de dorinţa de a lupta şi de a vărsa sânge, tremurau de nerăbdare să ajungă cât mai

repede în fumul, bubuiturile şi tăvălugul războiului. Parisul se amăgea, iar în privinţa viitorului era liniştit.

— O izbândă mai mult – se credea – şi totul se va sfârşi.

Dar când s-a împrăştiat fumul tunurilor de la Wissenburg, Gravelotte şi Sedan, ochii francezilor înspăimântaţi au văzut cea mai cumplită înfrângere care se abătuse vreodată asupra lor. Regimentele acelea pestriţe, roşii şi negre, au dat bir cu fugiţii dinaintea legiunilor de fier ale nemţilor, asemenea păsărilor pădurii dinaintea unui stol de ulii. Capitala lumii era înconjurată din ce în ce mai strâns de zidul negru şi ameninţător al soldaţilor prusaci. La porţile Parisului, noaptea, a început să se audă nechezatul calului lui Atila. Din când în când, în oraşul tăcut se auzeau paşii curierilor şi răsuna strigătul; „Ai noştri au fost bătuţi ! O nouă înfrângere!” Parisul a îngenuncheat o clipă, asemenea buhaiului izbit cu baltagul între coarne, dar s-a ridicat îndată şi a mugit.

Tot poporul lua parte la apărare. Cumplitul dictator cu un singur ochi a zburat din oraş cu balonul. Balanţa războiului a început să se încline iarăşi. În toată Franţa, la miazănoapte şi la miazăzi, la răsărit şi la apus, se formau detaşamente, armatele creşteau ca ciupercile din pământ. Toată ţara s-a umplut de baionete.

În asemenea împrejurări, într-o scară, Selim a intrat valvârtej la mine cu obrajii în flăcări şi ochii scânteielori. A intrat şi m-a luat în braţe…

— Mergem la luptă ! a strigat.

Voiam şi eu s-o fac mai de mult, aşa că i-am primit cuvintele cu răceală. A crezut că e vorba de aceeaşi răceală care ne ţinea departe unul de celălalt de câţiva ani şi a adăugat repede:

— E adevărat, a fost ceva între noi, dar, pe prorocul meu ! hai să dăm totul uitării. Henryk, din nou scară lângă scară!

Mi-am adus aminte ce mi-a spus tata înaintea duelului cu Selim:

— Apoi să te baţi, fiule, să se audă până la iad.

Aşa că i-am răspuns şi eu la fel lui Mirza!

— Da, Selime, o să ne batem să se audă şi-n iad.

După care ne-am îmbrăţişat şi am început să ne ciorovăim. Eu voiam să rămân la Paris şi să lupt sub zidurile lui, iar Selim dorea să plece din oraş şi să se înroleze ca puşcaş voluntar.

— Aici gloata burgheză o s-o ia la sănătoasa.

Apoi a început să-mi povestească despre La Rochenoire şi mi-a garantat că sub comanda lui vom găsi ce căutăm.

— Pe mine nu mă poate suferi – mi-a spus – dar e un om deosebit. N-am întâlnit niciodată un caracter asemănător. Mi-aş da viaţa pentru el.

Cititorii ştiu că l-am întrebat în zadar pe Selim despre amănuntele duelului cu La Rochenoire. Bănuiam că el era marchizul căruia îi smulsese de trei ori sabia din mână, dar Selim avusese o mulţime de dueluri, aşa că era destul de greu să spui ceva hotărât.

— Ascultă ce-ţi spun eu, mai mult de trei oameni ca el nu întâlneşti pe lume – a insistat.

În cele din urmă, am cedat, fiindcă îi cedam întotdeauna lui Selim, dar am făcut-o fără plăcere. La Paris era destul să iei puşca în mâini şi să ieşi în afara zidurilor, ca să lupţi cât pofteşti, dar ca să ajungi în altă parte trebuia să pleci din oraş cu balonul. Călătoria asta prin văzduh nu-mi surâdea deloc. De altfel, voiam să mă înrolez la călărime, iar detaşamentul lui La Rochenoire era de pedestraşi, dar Selim s-a încăpăţânat şi am cedat.

Am plecat deci după două zile cu balonul, ducând cu noi o mulţime de înştiinţări pentru dictator. Era o zi înnourată, ploioasă. Nava noastră, care în oraş s-a înălţat dintr-odată la câteva mii de picioare, a coborât în afara zidurilor la două bătăi de puşcă de pământ, târându-se greoaie pe deasupra bivuacurilor prusace. Vedeam ca-n palmă întreaga tabără, marea albă de corturi, şanţurile, tunurile, străjile cu coifuri ascuţite, care stăteau nemişcate ca nişte statui în jurul taberei. Grupuri mai mici sau mai mari de soldaţi ne arătau cu degetul, generalii se uitau la noi cu luneta; fierbea întreaga tabără, al cărei freamăt ajungea până la noi. Au tras în balon cu un tun mic de câmp, dar n-am auzit nici măcar şuieratul ghiulelelor. Domnul Vaucourt, căpitanul balonului, un

aeronaut destoinic, dar un mare laş, mai să moară de frică pe fundul nacelei. Selim râdea ca un copil, bătea din palme, le făcea plecăciuni nemţilor şi striga la ei în toate limbile, ba mai legăna şi nacela, sporind şi mai mult spaima domnului Vaucourt, în timp ce eu mă întrebam cu puşca în mână dacă n-aş putea să trag, dar depărtarea prea mare şi legănarea nacelei nu mi-o îngăduiau.

Cu toate acestea, când am ajuns la ultimele străji ale taberei, balonul a coborât şi mai mult. Acum şi Selim a pus mâna pe puşcă, iar ochii i-au devenit scăpărători ca ai lupului. S-a uitat cu luare aminte într-o parte şi, după o clipă, mi-a spus:

— Priveşte!

Am privit în direcţia arătată şi, prin ceaţa străvezie prin care pluteam atunci, am văzut cum din uriaşa masă neagră de oameni s-au desprins câteva zeci şi au pornit în urma noastră.

În curând puteam desluşi cu ochiul liber căciulile pătrate ale ulanilor, uniformele, lănciile şi culoarea steguleţelor. De jos ajungeau până-la noi strigătele lori se aflau aproape sub noi. În acest timp, balonul a coborât şi mai mult, înaintând din ce în ce mai încet.

— Sunt ulanii ! i-a recunoscut Selim.

— *Nous sommes perdus !* a gemut domnul Vaucourt.

Ulanii goneau ca vijelia într-o mare dezordine. În frunte călărea ofiţerul, un bărbat spătos cu barba cânepie. Calu-i roib, mai iute decât ai celorlalţi, galopa nebuneşte chiar sub balon, zvârlind pământul cu copitele. Fără să ia seama la drum, cu capul ridicat, ofiţerul se uita ca la soare la balon, strigând nemţeşte:

— Sunteţi ai noştri! Sunteţi ai noştri !

— Prinde-ne! i-a răspuns Selim râzând.

Zburam acum pe deasupra unei lunci presărate cu desişuri de stuf şi pesemne cam mlăştinoasă, de vreme ce caii ulanilor au început să se poticnească şi să cadă *;* aproape jumătate au rămas în urmă şi s-au oprit, dar ofiţerul şi încă vreo douăzeci de călăreţi nu se desprindeau deloc de noi.

— Ce cai grozavi ! i-am spus lui Selim.

— Acum putem trage! mi-a răspuns.

Într-adevăr, n-aveam mai mult de două sute de paşi înălţime, dar nu puteam trage decât cu mare greutate din cauza legănării nacelei care se înclina uneori până aproape de orizontală.

— Nu poţi să faci în aşa fel ca nacela asta diabolică să nu mai danseze ca o balerină? a strigat aţâţat Selim, de parcă domnul Vaucourt era surd.

— *Nous sommes perdus!* a gemut domnul Vaucourt.

Atunci Selim, ţinându-se cu o mână de frânghii, s-a ridicat în nacelă, iar cu cealaltă l-a ochit cu puşca pe ofiţer, ca şi când ar fi tras cu pistolul.

— Ai să dai greş ! i-am spus.

— Încerc totuşi.

Împuşcătura a răsunat surd şi de jos au răspuns îndată strigăte de furie. Mi-am aruncat privirea ; ofiţerul nu se mai uita în sus; căzuse cu faţa pe grumazul calului şi se prăbuşi la pământ.

Între timp, coborâserăm atât de mult, încât frânghia de siguranţă, care atârnă sub orice balon, aproape că atingea pământul. Din fericire, ulanii s-au oprit lângă ofiţerul ucis, aşa că am izbutit să ne depărtăm câteva sute de paşi.

Venindu-şi în fire, domnul Vaucourt a aruncat din nacelă tot ce putea fi aruncat, dar se vede că gazul se împrăştia prin pânza udă sau poate că în partea de sus apăruseră crăpături, destul că frânghia de siguranţă se târa cu aproape o treime din lungime pe pământ, făcând nacela să se clatine cumplit.

Văzând aceasta, ulanii au pornit iar în urmărirea noastră, dar caii obosiţi n-au mai putut alerga multă vreme, astfel că în curând au mai rămas doar cinci, apoi, după aproape un sfert de oră, a mai căzut unul şi nu s-a mai ridicat.

— Mai sunt numai patru ! s-a bucurat Selim.

— Trage şi vor rămâne trei.

— E prea departe, iar nacela parcă a turbat.

— N-are rost să mai fugim.

— Dacă-i aşa, prea bine! Domnule Vaucourt, deschide supapa să iasă gazul, vrem să coborâm.

— Domnilor ! s-a împotrivit francezul disperat. V-aţi pierdut minţile? Cum aşa, patru diavoli gonesc în urma noastră şi noi vrem să ne predăm de bunăvoie? Niciodată!

— Domnule Vaucourt, deschide supapa şi aruncă ancora! a repetat Selim ameninţător.

— Niciodată.

Atunci Mirza s-a întors spre mine şi mi-a spus liniştit :

— Fii aşa de bun şi lipeşte ţeava puştii la tâmpla domnului Vaucourt; n-are decât să aleagă.

M-am întors şi, ţinându-mă cu o mână de frânghii, cu cealaltă am îndreptat puşca spre tâmpla domnului Vaucourt.

— Îţi dau un minut de gândire.

Domnul Vaucourt a început să blesteme naţionalitatea noastră, ziua în care a venit pe lume, să se blesteme pe sine însuşi, Parisul şi pe prusieni, dar a aruncat ancora şi cu mâini tremurătoare a deschis supapa cu asemenea grabă, de parcă era în joc salvarea Franţei. Balonul a început să cadă ca o ghiulea.

— Ţine-te ! a strigat Selim.

Nu pusesem însă la socoteală un lucru, anume că din nacela unui balon nu se coboară ca dintr-o trăsură. Ancora s-a agăţat, ce-i drept, de un tufiş, dar nacela s-a izbit cu atâta putere de pământ, că toţi trei am zburat afară ca din praştie. Colac peste pupăză, puşca mi-a scăpat din mână şi am căzut cu faţa în tufăriş.

M-am ridicat numaidecât, dar n-am mai avut când să-mi arunc ochii la puşcă, pentru că lângă ureche am auzit sforăitul unui cal şi fâlfâitul steguleţului de la lancea ulanului.

— La dreapta, la dreapta ! a strigat Selim.

N-am apucat să sar într-o parte, când a bubuit împuşcătura şi călăreţul care era gata să mă ucidă cu lancea, şi-a holbat ochii parcă lovit de trăsnet şi s-a prăbuşit greoi din şa.

Aha. Se vede că Mirza nu scăpase puşca în cădere.

Am pus şi eu mâna pe a mea şi am privit în jur. Acum Selim se afla în pericol. Doi călăreţi se îndreptau spre el în goana cailor, urlând şi ţipând ca nebunii. El însă, cu părul vâlvoi, fără pălărie, cu nările fremătând şi cu bujori în obraji, îi

aştepta calm, strângând puşca în amândouă mâinile. Unul dintre călăreţi l-a ochit cu pistolul şi… am apăsat pe trăgaci.

Din cei trei atacatori mai rămăsese unul, aşa că eram liniştit în privinţa rezultatului luptei. Mirza era prea priceput în mânuirea oricărei arme albe, ca rezultatul să fie cel puţin îndoielnic.

Mai era al patrulea ulan, dar acesta, văzând de la două sute de paşi rezultatul luptei, şi-a strunit calul cu zăbala, de i s-au înfundat în iarbă picioarele dinapoi, şi a spălat puţina pe cât îi îngăduiau puterile fugarului obosit.

Selim a tras în el, dar a greşit ţinta, fiindcă depărtarea era prea mare.

Mâna prusacului pe care-l împuşcase Selim lângă mine nu scăpase dârlogii, de aceea calul sta cu capul aplecat peste corpul fără viaţă al stăpânului său.

Eu şi Selim am scos cu greutate frâul din mâna, cu degete înţepenite, după care Selim a sărit în şa şi a pornit în galop după ceilalţi doi cai, din care unul, nu prea inteligent se vede, păştea iarba, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, iar al doilea alerga în galop pe luncă, nechezând scurt de durere.

Prinderea cailor i-a luat lui Selim vreun sfert de oră, timp în care eu am plecat să-l caut pe domnul Vaucourt, pentru că nu ştiam ce se întâmplase cu el.

L-am găsit zăcând cu faţa în jos după stufăriş şi am început să-l scutur de umăr.

— Rirlică-te, domnule Vaucourt !

— *Pardonnez, moi !* a gemut domnul Vaucourt, crezând că un ulan îl îndemna să se ridice.

Bietul de el, nu-i trecea prin minte că prusacul n-ar fi vorbit franţuzeşte cu el.

— Domnule Vaucourt, suntem noi, tovarăşii dumitale. Am scăpat de ulani !

Domnul Vaucourt a înălţat capul şi sprijinindu-se în amândouă mâinile, fără să se ridice, mă privea prostit, nevenindu-i să-şi creadă ochilor. Selim care aştepta alături cu caii, râdea ca un nebun.

— Aşa-i, aşa-i am scăpat de prusieni ! a repetat.

Domnul Vaucourt s-a uitat la noi, la caii ulanilor şi la trupurile întinse pe luncă, apoi a fost cuprins dintr-odată de o bucurie atât de mare, încât am crezut că şi-a pierdut minţile.

— *Eh bien! vous êtes donc des diables!* a exclamat, neputându-şi veni în fire.

— El a făcut totul – am spus arătând spre Selim.

— Cum aşa, acest tânăr cu faţa de… domnişoară?

— Nu, nu ! Noi amândoi! a răspuns Selim.

Domnul Vaucourt râdea, juca, ne punea întrebări, apoi iar juca, într-un cuvânt îşi pierduse cumpătul. Apoi a alergat să vadă morţii, dar când s-a oprit lângă trupul celui mai apropiat neamţ care, cu faţa schimonosită de convulsii, gura plină de sânge şi dinţii încleştaţi, se uita la el cu ochii sticloşi, i s-a făcut rău şi a pălit atât de tare, încât credeam că va leşina.

Selim l-a îndemnat să cotrobăiască prin buzunarele morţilor, dar francezul n-a îndrăznit s-o facă. Noi însă am luat numai coifurile şi, încălecând pe cai, am pornit mai departe.

— Mai bine aşa, decât cu maşinăria aia drăcească – a spus Selim, când am trecut pe lângă balonul căzut pe iarbă, care, dezumflat, oferea o privelişte destul de tristă.

Între timp se înserase şi în curând s-a făcut noapte de-a binelea. Am apucat-o pe un drumeag care nu ştiam dacă nu ne va duce în vreun sat plin de prusaci. Trebuia să fim foarte prudenţi, pentru că primejdia nu trecuse cu totul. Ne aflam într-o regiune ocupată de vrăjmaş şi în orice clipă ne puteam întâlni cu vreo patrulă. Era foarte posibil, de asemenea, să fi fost trimişi şi alţi urmăritori după noi. În acest timp, domnul Vaucourt, odată pornit pe vorbă, nu se mai putea opri şi ne arăta „nesfârşita" lui recunoştinţă cu atâta înflăcărare, încât Mirza i-a spus să tacă din gură.

— De ce? a întrebat.

— S-ar putea ca nemţii să nu fie prea departe.

— *Avec vous, je m'en fiche!* a răspuns cu toată încrederea.

Curajul lui era la fel de „neţărmurit" ca şi recunoştinţa.

Drumeagul din pădure se îngusta tot mai mult. Deseori, speriaţi de cine ştie ce fâşâit, coteam într-o latură, oprind caii şi ţinându-ne răsuflarea. O dată, o căprioară cu un pui ne-au

tăiat drumul şi, uitându-se la noi, au alergat în sărituri scurte până în luminişul apropiat şi au început să pască liniştiţi iarba. Parcă ştiau şi animalele că oamenii sunt prea ocupaţi să se omoare între ei, pentru a mai avea timp şi de ele. Uneori ramurile copacilor ne loveau faţa sau se agăţau de hainele noastre, alteori vreunul din cai sforăia neliniştit, sau trunchiul câte unui copac de pe margine împrumuta în întunericul nopţii formele fantastice ale unui om cu braţele desfăcute sau ridicate spre cer. Atunci opream caii, domnul Vaucourt rămânea în urmă, iar eu şi Selim, armam cocoaşele şi ne apropiam încet de obiectul suspect. Pădurea fremăta, ploaia mai încetase, dar s-a iscat vijelia. Pe cerul întunecat pluteau zdrenţe de nori, aci acoperind lumina lunii, aci descoperind tăriile presărate cu stele palide.

Nervii tovarăşului nostru au început iarăşi, să se manifeste mai gălăgios. Cât despre mine, mă simţeam pe deplin fericit. Liniştea, singurătatea, ungherul acesta sălbatic de pădure, noaptea, vuietul vântului, nesiguranţa şi primejdia fiecărei clipe aveau pentru mine farmecul de neînţeles parcă al revenirii la viaţă. Zidurile oraşului mă înăbuşeau şi mă apăsau, dar aici respiram liber, cu tot pieptul, ca Farys{10} în Arabistan. În oraş mă împotmoleam în fiecare zi în cercul propriilor gânduri şi amintiri, aici scara mea se lovea de scara tătarului-frate, înaintea mea se întindea zarea largă – alt frate – puşca în mână, libertatea, uitarea vieţii, beatitudinea… moartea…

Dacă siguranţa tovarăşilor mei nu mi-ar fi stat împotrivă, mi-aş fi înălţat faţa spre cer şi aş fi strigat din toate puterile: „Hei, hei, codrule fremătător!” Apoi aş fi ascultat cu luare aminte ce-mi răspunde pădurea prin care vântul cânta ca la orgă. Mi-au revenit în minte codrii lituanieni, pe jumătate sălbatici, şi am avut impresia că mă aflam în Ponarska sau în Bialowieza, printre desişuri şi mlaştini în care apele se îngână la miezul nopţii, ţipetele ascuţite ale ielelor străpung văzduhul, putregaiul luceşte albăstrui, iar animalele vorbesc ca oamenii prin bungete.

Nu mă mai gândeam la primejdii şi nu-mi mai păsa de ele

în clipa aceea, dar Mirza veghea. Sprâncenele-i împreunate vădeau atenţia încordată, cerceta din ochi fiecare tufiş, fiecare trunchi de copac. Drumul devenea din ce în ce mai prost era mai degrabă una din acele poteci de pădure care pe la noi se numesc „drumurile mătuşii”.

În sfârşit, după o jumătate de oră de mers Selim a spus :

— Trebuie să lăsăm caii să se odihnească.

Am cotit într-o parte şi, înaintând vreo sută de paşi în pădure, am descălecat, am scos zăbala din gura cailor şi ne-am lungit sub copaci cu frâiele în mână ; tăceam toţi trei, deoarece eram foarte trudiţi; tăcerea era întreruptă doar de iarba ruptă de dinţii cailor.

Şedeam aşa de vreun sfert de oră, deodată eu şi Selim am zvâcnit în picioare.

— Ce-i asta? am şoptit în acelaşi timp.

Din beznele tăcute ale pădurii se auzea până la noi un glas ciudat era ceva între plânsul unui copil şi behăitul unui miel.

— Behăie vreun ţap! a fost de părere Mirza.

— Nu, e un liliac! am răspuns.

Caii au încetat şi ei să mai mestece iarba, ciulindu-şi urechile şi sforăind.

Ciudat, dar glasul acela se auzea uneori dinspre dreapta, alteori dinspre stânga; când răsuna mai aproape, când mai departe, de fiecare dată tot atât de slab şi de jalnic.

Nu! Nu putea fi nici ţap şi nici liliac. Era ceva misterios în toate acestea şi glăsciorul părea înfricoşător şi supranatural. Cu siguranţă că ne-am fi temut mai puţin de urletul lupilor sau de împuşcături.

Selim care, cu tot curajul lui de leu, era puţin superstiţios, şi-a aţintit privirile în întunericul nopţii şi a murmurat :

— Nu-mi place deloc, nu-mi plac primejdiile care nu ştiu de unde vin.

— *Mon Dieu* ! a gemut domnul Vaucourt, căruia i s-a ridicat părul măciucă în creştetul capului.

— Uite că se vede ceva alb – a şoptit iarăşi Selim, arătând spre colţul întunecat al pădurii.

Am privit în direcţia indicată, dar Mirza se înşelase, nu era

nimic, nici alb şi nici negru.

— Îmi iau puşca şi mă duc – am spus. Doar n-o să pună dracul mâna pe mine.

Am plecat, cu toate că şi eu eram de părere că cea mai rea dintre primejdii e aceea pe care n-o cunoşti. Ce-i drept, judecând după glasul acela care se auzea în jurul şi deasupra mea, eram gata să presupun că sufletele morţilor, cocoţate prin copaci ca graurii, se chemau între ele sau se jeluiau.

Şi nervii mei au început s-o ia razna. Tresăream la fiecare surcică frântă sub tălpile mele. O dată mi s-a părut că aud un glas şoptindu-mi la ureche : „Hei, *Polonais*!" Era însă o iluzie.

Am înconjurat o bucată bună de pădure în jurul copacului sub care ne opriserăm. Glasul răsuna mereu împrejur, aşa că în curând a încetat să mă mai înspăimânte şi a început să mă plictisească.

— Să te ia dracul! m-am înfuriat în gând şi m-am întors sub copac.

Aici l-am găsit numai pe domnul Vaucourt care, în clipa când m-am apropiat, era convins că însuşi Lucifer a coborât în persoană să-i ia sufletul.

— Unde-i Mirza? l-am întrebat.

— A plecat în cer… cer… cetare – a răspuns francezul clănţănind din dinţi.

S-a scurs un sfert de oră, apoi o jumătate. Selim nu se întorcea.

Am început să mă tem şi eu cu adevărat. Poate că se întâmplase cea mai mare nenorocire şi primejdie ; îndepărtându-se prea mult, Mirza se rătăcise în această pădure drăcească şi nu mai putea nimeri drumul de întoarcere.

Au trecut trei sferturi de oră. Selim nu se întorcea.

Puteam într-adevăr să trag cu puşca sau să strig şi să-i arăt drumul, dar puteam să-l arăt în acelaşi timp şi patrulelor prusace. N-aveam însă altă ieşire. N-aş fi plecat de sub copac fără Selim, de m-ar fi înconjurat întreaga armie prusacă. I-am destăinuit intenţia mea domnului Vaucourt.

Acesta a căzut în genunchi în faţa mea, implorându-mă să nu fac una ca asta.

— Asta înseamnă să ne pierzi pe toţi trei ! mi-a spus.

Am încercat să sâsâi, dar mi-a răspuns tăcerea, a tăcut până şi behăitul acela de berbec sau de diavol. Am strigat deci de două ori:

— Mirza, hei, hei !

Tăcere

Mi s-a înfiorat părul în cap de teamă pentru Selim. În clipa aceea, flăcăul acesta mi se părea mai scump decât orice pe lume. Fără să mai stau pe gânduri, am ridicat puşca şi am tras un foc.

A irumpt o lumină roşietică, apoi a răsunat bubuitura. Întreaga pădure a tăcut înspăimântată, numai domnul Vaucourt a strigat :

— Doamne, primeşte sufletul meu!

— Nici dracul n-are nevoie de el! am răspuns enervat

Liniştea n-a durat totuşi mai mult de cinci minute, după care am desluşit trosnete uşoare de vreascuri călcate parcă de picior omenesc.

Putea să fie Selim, dar putea să fie şi altcineva, aşa că eu şi Vaucourt ne-am pitit sub copac.

Curând o siluetă neagră s-a atât printre tufişuri. Din nenorocire, chiar atunci norii au acoperit luna şi s-a făcut atât de întuneric, încât abia mai distingeam arătarea.

Silueta, cu capul aplecat înainte, se apropia încet şi cu prudenţă, oprindu-se la fiecare pas. Am observat că ţine în mână o puşcă de vânătoare.

La cinci paşi, silueta neagră s-a oprit. Mi-am încordat privirile, nu era Selim.

Din cauza întunericului, nu-mi dădeam seama dacă era prusac sau nu şi nici dacă aveam de-a face cu un soldat. Vedeam într-adevăr că noul sosit nu avea coiful ascuţit pe cap, dar nici bavarezii şi nici saşii nu mai purtau coifuri ascuţite ; de altfel şi prusacii aveau căciuli.

Oricine ar fi fost însă acest bărbat uriaş, care se afla la cinci paşi înaintea mea, aveam nevoie de el viu, aşa că m-am hotărât să-l prind.

— Pst! a chemat noul sosit.

— Pst ! am răspuns de după copac.

Era un adevărat joc de-a baba-oarba, de astă dată periculos întrucâtva, dar nu mai puţin interesant.

Noul venit a mai înaintat doi paşi. Cât ai clipi din ochi, m-am aruncat asupra lui ca un tigru, iar o secundă mai târziu mă aflam călare pe pieptul lui şi, strângându-l de gât cu amândouă mâinile, i-am strigat.

— Taci şi nu mişca, dacă ţi-e dragă viaţa.

Se vede însă că noul venit era înzestrat cu o forţă neobişnuită, pentru că se zvârcolea ca un nebun. Şi eu eram destul de puternic şi-l strângeam ca-n cleşte, dar abia puteam să-i fac faţă. Gâfâia şi izbea cu picioarele, cât pe ce să mă răstoarne.

Cu toate acestea, s-a potolit deodată, ca şi când o nouă forţă de fier l-ar fi ţintuit la pământ. Am privit înapoi şi l-am văzut pe prietenul meu Selim care i se aşezase în genunchi peste picioare şi, aplecându-se peste umerii mei, i-a lipit baioneta de faţă.

— Încă o mişcare şi eşti mort ! l-a ameninţat.

Dar necunoscutul nici nu se gândea să se mişte. Selim s-a ridicat de pe picioarele lui, a luat puşca şi, ţintindu-l, mi-a spus:

— Dă-i drumul.

I-am dat ascultare; necunoscutul zăcea nemişcat.

— Acum o să mă ucideti? a întrebat.

— Ridică-te.

Bietul om s-a ridicat în picioare şi a început să vorbească, sorbind aerul cu nesaţ.

— Cine sunteţi voi? Ce vreţi de la mine? N-am făcut nimănui niciun rău. Mi-aţi zdrobit mâinile şi picioarele. Dacă sunteţi paznicii pădurii, luaţi-mi puşca. O să plătesc amendă… dar nu-mi mai rupeţi oasele. Acum e război. Vânatul e al celui care vrea să mănânce. Neamţul îl vânează pe francez… lupul oile… pisica şorecii… iar eu căprioare şi iepuri. Aşa e timpul… vânează cu toţii…

— Tu cine eşti?

— Pe mine mă cheamă Mathieu Benoit! sau bătrânul

Mathieu, dacă vă place mai mult.

— Atunci, bătrâne Mathieu, linişteşte-te! Nu suntem paznici, aşa că n-ai să faci puşcărie, n-o să-ţi luăm puşca şi n-ai să plăteşti amendă, ai să ne arăţi doar drumul.

— Da, dar mi-aţi rupt bătrânele ciolane – a mormăit hoţul de pădure.

Câţiva gologani de aur au zornăit în palma lui Selim.

— Cumpără-ţi altele noi, iar acum răspunde la întrebările mele.

— Ascult.

— Nemţii sunt aici?

— Sunt.

— Francezii?

— Sunt şi francezii. Se omoară unii pe alţii, aprinzând satele, iar Dumnezeu priveşte la toate şi nu-i trăsneşte.

— Atunci, ascultă. Să ne conduci la francezi pe un drum pe care să nu ne întâlnim cu prusacii.

— Ştiu mai multe.

— Dacă întâlnim mai mult de trei prusaci, îţi trag un glonte în cap. Şi ca să nu-ţi vie pofta s-o ştergi, ai să mergi legat cu o frânghie lângă calul meu.

— Acum şi câinele-i mai bun decât omul – a mormăit drept răspuns Mathieu.

Am încălecat pe cai şi am pornit. Bătrânul Mathieu, care era ceea ce pe franţuzeşte se numeşte *„un braconnier”,* iar în polonă „puitor de capcane” sau, cum se spune în Bealowieia „trăpaş”, ne-a călăuzit pe poteci numai de el ştiute.

— Pe aici – a spus, arătând drumeagul pe care venisem — aţi fi ajuns la Pont Vert, unde ţine han doamna Frolie. Se vorbeşte că are bani mulţi. Şi acolo sunt prusacii care nu de mult l-au împuşcat pe tânărul Vauhart, dar eu cunosc pădurea ca pe propriul buzunar şi am să vă conduc bine. Dumnezeu a trimis asupra noastră asemenea timpuri că moartea bântuie pe drum, linişte e doar în pădure, neamţul stă în biserică şi împăratul după gratii. Eu însă sunt un prost care nu ştie nimic ! a adăugat repede.

— Cui vinzi vânatul? l-a întrebat Selim.

— Uneori francezilor, alteori nemţilor, iar dacă mi-l iau cu forţa, îl dau şi pe degeaba. Războiul cumpără, dragă domnule, şi pentru marfă îţi plăteşte cu gârbaciul pe… spinare.

Bătrânului i s-a dezlegat limba. În cele ce spunea era un amestec de prostie şi filosofie din care se putea deduce că atunci când cei mari se bat între ei, cei mici suferă şi cred că Dumnezeu a adormit.

Am mai întrebat-o pe călăuza noastră de chemarea aceea ciudată pe care o auziserăm. Am aflat că braconierii se înştiinţau astfel unii pe alţii şi, pentru că Mathieu venise în pădure cu cei trei fii, semnalul se auzea din toate părţile.

— Dar se prea poate – a adăugat bătrânul – ca şi diavolul să behăie tot aşa.

Apoi a mai spus :

— Dacă nimereaţi peste fiul meu Jakub – zis şi „Mână strâmbă" – nu v-ar fi mers tot atât de uşor, deşi sunteţi puternici ca nişte turci.

Era poate ora două după miezul nopţii când pădurea a început, în sfârşit, să se rărească şi am ajuns într-o trecătoare, ale cărei laturi erau acoperite cu tufişuri. Mathieu ne-a povestit că pădurea din care ieşisem nu era prea mare, dar drumul nostru o înconjura aproape în întregime nu departe de margine, aşa că ocoliserăm destul de mult.

Abia se crăpa de ziuă, când am auzit cântatul îndepărtat al cocoşilor şi în curând, prin ceaţa străpunsă de razele palide ale zorilor, am zărit acoperişurile caselor şi turla bisericii din orăşelul ocupat de francezi. Strigătul străjii „Qui vive"? ne-a oprit înaintarea. Am fost nevoiţi să mai aşteptăm până când a sosit patrula care asigura gărzile şi ne-a luat cu ea; aşa am ajuns la destinaţie.

Am fost puţin miraţi, când am văzut că nu-l trezesc namaidecât pe generalul a cărui locuinţă se afla la primărie, deşi am spus că aducem din Paris depeşe pentru dictator… Ni s-a dat totuşi o încăpere aşternută cu fân şi am fost lăsaţi sub pază. Ne-am întins pe fân şi am adormit adânc.

Abia a doua zi, la ora zece, am fost chemaţi la generalul al cărui nume nu mi-l aduc aminte, întrucât am pierdut o parte

din notele referitoare la acea vreme. Domnul general, cu ochii verzi şi faţa aducând cu un cap de peşte, şi rotofei pe deasupra, reprezenta perfect, nu tipul războinicului, ci al unui gurmand şi papă-lapte.

Peste zece ofiţeri superiori îl înconjurau într-o tăcere plină de respect. Domnul Vaucourt a luat cuvântul şi a început să povestească foarte expresiv peripeţiile călătoriei noastre, peripeţii aproape incredibile, a căror realitate o demonstrau caschetele ulanilor prusaci şi caii cu care veniserăm până aici.

Domnul Vaucourt spunea adevărul. Bietul om n-a mai amintit că i-am lipit ţeava puştii de tâmplă ca să-l conving să deschidă supapa balonului. Spunea mereu „noi am ucis", „noi am coborât" în loc de „ei".

Eu şi Selim am stat tot timpul cât a durat istorisirea umăr lângă umăr, rezemaţi amândoi în puşti; ofiţerii ne priveau în tăcere. În sfârşit, când domnul Vaucourt a terminat de povestit, generalul s-a ridicat şi a început să vorbească:

— Domnilor, vă prezint pe acest viteaz fiu al Franţei! a spus, arătând cu degetul spre domnul Vaucourt Dacă toţi francezii s-ar purta ca el… aşa… ţara noastră n-ar mai fi ocupată de vrăjmaş. Acest viteaz n-a ţinut seama de pri… aşa… ci printre gloanţe şi… asta… a venit la noi… şi iată-l, domnilor, iată-l domnilor!…

Aici generalul a început să-şi şteargă buzele cu şervetul, ofiţerii au zâmbit, viteazul fiu al Franţei a roşit ca sfecla şi, încurcat, a început să ne arunce priviri care implorau mila. Selim şi-a muşcat buzele, iar eu m-am străduit să-l asigur din ochi pe viteazul fiu al Franţei că n-avem nici cea mai mică intenţie să protestăm împotriva laudelor pe care le primea.

În acest timp, generalul a desprins una din crucile care alcătuiau o constelaţie prea numeroasa pe pieptul său şi a continuat :

— Apropie-te, viteaz fiu al Franţel… Cred că… aşa dictatorul va fi de acord cu purtarea mea, ca şi cu crucea cu care te împodobesc.

Unul dintre ofiţeri, un bărbat înalt cu faţa aspră şi neprietenoasă, nu s-a mai putut stăpâni şi a intervenit:

— Iertare, generale!...mi se pare că aceşti doi domni…

Dar generalul i-a făcut semn cu mâna să tacă şi s-a întors spre noi!

— Iar voi, străinilor – a spus – care abia v-aţi înrolat sub stindardele franceze, luaţi pildă de la acest erou şi poate că şi pe piepturile voastre vor străluci asemenea distincţii.

M-am temut că Selim nu se va mai putea stăpâni şi va izbucni în râs, dar nu, a rămas liniştit, deşi se vedea că această scenă îl înfurie şi-l amuză în acelaşi timp.

De altfel, sărmanul domn Vaucourt a început să explice că nu lui i se cuvenea crucea, ci nouă, drept care inteligenţa generalului s-a găsit în situaţia de a dezlega o şaradă: în domnul Vaucourt precumpăneşte oare vitejia sau modestia? După care ne-am despărţit.

În aceeaşi zi, seara, Mirza i-a invitat pe ofiţeri la cină, cheltuind ca un prinţ. Iar a doua zi am plecat spre La Rochenoire.

Aşa a avut loc plecarea noastră de la Paris.

II

Până la departamentul Haute-Sâone am mers printr-un ţinut ocupat mai mult sau mai puţin de francezi, deşi oştile bavareze care acţionau în sud ţineau legătura cu armata care asedia capitala. Primejdia ne ameninţa numai din partea fugarilor francezi care înţesau drumurile, îngăduindu-şi ici şi colo să prade şi să jefuiască. Nu ne temeam de ei, cu atât mai mult cu cât călătoream din nou în trei, fiindcă, deşi „viteazul fiu al Franţei”, domnul Vaucourt, plecase pe alt drum spre Bordeaux, în a doua zi de călătorie ni s-a alăturat un oarecare Jean Marx, alsacian de origine, un flăcău de optsprezece ani, care nu se temea de nimic pe lume şi, după numai o zi de mers împreună, ar fi fost în stare să ne urmeze şi în iad.

Ţara purta pretutindeni urmele războiului. Din loc în loc, vedeam sate distruse, ai căror locuitori se ascundeau la apropierea noastră, câmpurile rămăseseră nelucrate şi pe alocuri întâlneam grupuri de oameni slăbiţi şi înfometaţi,

rătăcind pe tarlalele de cartofi din anul de dinainte şi scormonind pământul în căutarea cartofilor putreziţi. Războiul se abătuse peste întreaga țară, peste tot ne însoţea mirosul de ars. Noaptea, marginile zării se înroşeau adesea de aura pojarului, iar din pustietăţile îndepărtate se auzeau până la noi urletele câinilor. De câteva ori am trecut prin câmpuri de bătălie, pe care, e drept, nu mai erau cadavre de cai şi de oameni, dar pe care le-am cunoscut după mulţimea peticelor de hârtie albă folosite la încărcătură. Ici şi colo aceste petice acopereau pământul ca omătul, în alte locuri erau mai rare. O dată am ajuns într-un sat cu totul pustiu, în care, afară de nişte găini prăpădite ce s-au împrăştiat cotcodăcind la apropierea noastră, am mai găsit doar o bătrâna cu mintea rătăcită. Şedea pe prispa colibei pe jumătate dărâmate şi vorbea singură. Abia am putut înţelege din răspunsurile ei dezlânate că locuitorii satului trăseseră cu câteva zile înainte în ulani, iar acum fugiseră cu toţii, crezând că satul va fi ars. Într-o noapte, am bătut în uşa unei colibe, în fereastra căreia se vedea lumină. Multă vreme n-au vrut să ne deschidă, dar, în cele din urmă, ne-a deschis un om a cărui faţă semăna atât de mult cu un cap de lup, încât am crezut că lupul însuşi ne primea în ospeţie. Marx a fost de părere că e un jefuitor de cadavre şi ne-a sfătuit să nu înnoptăm acolo, fiindcă, spunea, noaptea te poţi trezi cu un cuţit sub coaste, dar pentru că eram foarte obosiţi, am hotărât să rămânem. În curând însă, au mai venit încă patru asemenea măcelari şi au început să se uite pieziş la noi, cătând cu lăcomie la lucrurile noastre de drum. Marx a rămas lângă cai afară, iar Mirza, fără să se gândească prea mult, şi-a înfipt mâna în gâtul lupului nostru, l-a proptit în perete şi, îndreptând pistolul spre faţa lui, l-a ameninţat:

— Lovi-te-ar boala, diavole ! Dă-i afară pe necioplţii ăştia, că altfel vă împuşc pe toţi, iar dacă mâine ne va lipsi ceva, am să te spânzur.

Cuţitarii au murmurat ameninţător, unul dintre ei a declarat chiar că este de la primărie şi ne-a cerut documentele, dar Selim drept răspuns a pus mâna pe cravaşă

şi a început să-i altoiască fără milă, nescutind îndeosebi spinarea celui de la primărie. Noaptea s-a scurs liniştită şi a doua zi am pornit mai departe la drum.

Înaintam însă din ce în ce mai greu. Acum ţinutul era ocupat aproape numai de nemţi, printre care se furişau rare detaşamente de puşcaşi voluntari, hărţuiţi şi urmăriţi pretutindeni ca fiarele sălbatice. În schimb, satele şi oraşele erau mai puţin distruse pe aici, decât pe drumurile pe care se întâlniseră şi luptaseră cele două oştiri. Populaţia nu se punea în poară cu nemţii şi le suporta asuprirea ; era aproape cu neputinţă să capeţi vreun ajutor sau lămuriri. Am hotărât să ajungem la La Rochenoire, cu toate că era aproape peste puterile omeneşti, deoarece pe de o parte, nu ştia nimeni pe unde hălăduieşte La Rochenoire, care-şi schimba locul în fiecare zi, iar pe de altă parte, ca să ajungi până la el, trebuia să te strecori până în colţii prusacilor care-l pândeau şi-l urmăreau cu mai multă înverşunare decât pe celelalte detaşamente.

Pot spune că, atunci, eu, Marx şi Mirza am început cu adevărat să luptăm pe cont propriu. Mergeam numai noaptea, conducându-ne după veştile despre convoaiele preluate, cetele nimicite, patrulele prinse şi altele asemenea. Toţi trei ne potriveam de minune, parcă eram făcuţi unul pentru altul.

Ah, ce flăcău grozav era Marx cu flegma lui alsaciană, franţuzeasca-i stricată, comică şi indiferenţa faţă de tot ce se întâmpla în jurul lui. Uneori aveam impresia că îndrăzneala lui izvorăşte din absenţa oricărei sensibilităţi şi din neînţelegerea primejdiei, dar nu era adevărat. Marx îi ura pe nemţi cu toată puterea sufletului său, iar în cazul temperamentelor flegmatice asemenea simţăminte sunt cum nu se poate mai înverşunate. Avea însă, prudenţa ogarului şi mai mult sânge rece decât noi amândoi.

III

Doar o mică parte din drum am mers cu trenul, deoarece, în ţinuturile ocupate de francezi, căile ferate erau într-o stare

de plâns, şi în deruta şi învălmăşeala generală, nu se mai îngrijea nimeni să le repare. Mişcările trupelor erau încetinite astfel, dar pe atunci totul se întorcea împotriva Franţei.

Departamentul Haute-Sâone, în care se afla La Rochenoire, era în stăpânirea nemţilor, aşa că, după trecerea hotarului, am înaintat iarăşi prin păduri şi aproape numai în timpul nopţii. Ziua ne ascundeam prin câmpurile de hamei sau prin vii, dormind, cercetând locul şi gândindu-ne la drumul cel mai scurt până la La Rochenoire.

Cu câteva zile înainte de a ajunge la el, am ocolit prin satul La Mare; nu era în drumul nostru, dar Selim a susţinut că trebuie să se vadă cu domnul La Grange care trăia acolo de la un timp şi pe care-l cunoştea de la Paris.

Ne-am apropiat cu foarte mare grijă, întrucât era posibil ca în sat să se afle patrule bavareze sau prusace. Se lăsa întunericul, soarele scăpătase şi prin văzduh se stingeau ultimele luciri ale amurgului. Ferestrele caselor începeau ici-colo să se lumineze. Totul părea liniştit. Ne târam prin câmpul de hamei ca nişte şerpi, dar câinii ne-au adulmecat şi au început să latre la noi. Am zărit îndată câteva siluete întunecate care stăteau lângă gard şi sporovăiau cu jumătate de glas.

Ne-am pitit în tarlaua de hamei. Glasurile au tăcut, dar una dintre siluetele întunecate s-a aplecat peste gard şi a privit cu luare aminte prin hăţiş. Apoi în întuneric s-au auzit iarăşi cuvinte franţuzeşti.

— De ce te uiţi, cumetre Grousbert?

— Latră câinii şi parcă se mişcă ceva acolo.

— Aş, răsare luna şi câinii sunt neliniştiţi ca de obicei.

Alt glas a adăugat:

— Poate că sunt sufletele morţilor? Câinii le simt când vin, aşa se spune.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh!

După care au început să ofteze.

Mirza mi-a şoptit:

— Trebuie să fie vreo patrulă.

Pe drum a început iarăşi discuţia, dar parcă mai încet şi

mai tainică.

— Mai rătăcesc şi lupii care s-au înmulţit în timpul războiului odată cu toate relele.

— Ehei, astăzi amurgul a fost sângeriu; s-au bătut iar pe undeva.

— Primarul a zis că iar vin prusacii la noi.

— Sfântul Hubert să ne păzească de ei !

Selim s-a ridicat atunci din ascunzătoare şi a strigat;

— Hei, hei, oameni buni ! Pe unde ajungem la domnul La Grange?

— O, o! au exclamat glasuri înfricoşate. Dar voi cine mai sunteţi?

— Azi încă soldaţi, mâine ce-o da Dumnezeu! Arătaţi-ne drumul şi nu mai puneţi întrebări.

Unul dintre săteni a răspuns:

— Vă duc eu.

Am pornit pe uliţa, largă a satului. Era un întuneric de nu se vedea om cu om. După câteva sute de paşi, am apucat-o la dreapta. În faţa ochilor noştri a apărut în depărtare o biserică nu prea mare, împrejmuită cu un zid alb şi scund, iar mai aproape o mulţime de copaci, printre care străluceau ferestrele luminate. Săteanul ne-a spus :

— Acolo e biserica Sf. Hubert, iar aici locuieşte La Grange.

Am intrat într-un parc năpădit de verdeaţă, crengile acopereau aleile şi potecile. Părea lăsat în părăginä. La mijloc se înălţa o casă arătoasă, ca un adăpost elveţian, acoperită complet de viţă sălbatică sau de altă plantă agăţătoare, astfel că ferestrele-i luminate păreau ca ochii unei măşti.

Uşa de la verandă era deschisă, am intrat deci fără să vedem şi să întrebăm pe nimeni, în verandă nu era aprinsă lampa, dar luna se vedea prin fereastră şi lumina atât de puternic, încât puteam deosebi toate lucrurile : masa de la mijloc şi dulapurile de lângă perete cu buchete de spice uscate deasupra.

Mirza a ciocănit cu patul puştii în podea. Atunci am auzit paşi, uşa de la încăperea vecină s-a deschis şi a apărut o femeie, slujitoarea probabil, care a dispărut numaidecât,

înfricoşată parcă. Mirza a ciocănit mai tare.

După o clipă femeia a revenit ca o lampă în mână, urmată de un bătrânel cu părul alb ca laptele. Apropiindu-se, şi-a pus mâna streaşină la ochi şi a întrebat ca glasul rar şi blând, dar foarte ridicat :

— De ce faceţi atâta gălăgie, prieteni?

După care şi-a făcut mâna pâlnie la ureche şi a întrebat :

— A?

Chiar dacă făcuserăm gălăgie, mai mult ca sigur că bietul bătrânel nu auzise nimic, căci era surd.

— Nu mă mai cunoşti, domnule? a strigat Mirza, aplecându-se la urechea lui.

Bătrânul s-a uitat la el, şi-a cercetat memoria, s-a gândit şi, în cele din urmă, a spus!

— A, dumneata eşti, conte?

Apoi a rostit pentru sine, dar cu voce tare:

— Ce caută el prin părţile astea?

— Mă înrolez voluntar – a răspuns Mirza.

— Fii binevenit, fii binevenit ! Ai?

Selim ne-a prezentat pe mine şi pe Marx, după care bătrânul ne-a invitat în altă încăpere ; trebuia să ne schimbăm însă, deoarece arătam ca nişte cerşetori. Slujitoarea ne-a arătat camera.

În timp ce ne îmbrăcam, Mirza a spus:

— A îmbătrânit grozav şi a dat în mintea copiilor.

— Ce treabă poţi să ai tu cu el? Nu mai e în stare de nimic.

— O să-ţi spun tot la noapte.

După care am coborât.

Bătrânul ne aştepta cu masa pusă în curând a venit şi o domnişoară frumoasă, înaltă, cu talia subţire şi cu părul negru. La Grange a prezentat-o drept nepoata lui.

M-am înclinat destul de indiferent, în tăcere; deodată am observat ceva care m-a uluit.

Când l-a văzut pe Mirza, domnişoara La Grange a pălit ca ceara, iar el era la fel de emoţionat

„Văd că avea motive să vie aici” – am gândit.

Ne-am aşezat la masă şi am mâncat în tăcere. În aceste

vremuri de cumpănă, oamenii nu iroseau cuvintele în zadar ; fiecare vorbea încet, cu teamă parcă şi în aşteptare.

Între Selim şi domnişoara La Grange se petrecea ceva. Ea îi evita privirea, dar se uita ciudat la el când el privea în altă parte. Prietenul meu se străduia zadarnic să lege discuţia. Tăcerea devenise de-a dreptul penibilă când, abia la sfârşitul mesei, bătrânul a privit în tavan şi niciuna, nici două a spus:

— Luni, marţi, miercuri, joi, da, azi e joi.

După cină, Mirza l-a luat de braţ şi au plecat să discute în altă cameră. Mi se pare că i-a cerut o călăuză, dar nu sunt sigur; deşi vorbeau foarte tare, n-am auzit nimic limpede, fiindcă mă aflam aşezat lângă domnişoara La Grange şi mă străduiam s-o amuz.

În orice alta situaţie, aş fi izbutit cu uşurinţă. Fata era foarte frumoasă, simpatică, avea ochii verzi, inteligenţi şi mâini delicate cu degetele subţiate la vârf, cu care-şi aranja părul din când în când. De astă dată însă, discuţia nu se închega. Eu eram obosit, iar domnişoara La Grange îngândurată.

Am întrebat-o de când îl cunoştea pe Mirza.

Atunci s-a înviorat brusc şi, în loc să-mi răspundă, a început să mă întrebe ea pe mine de ce am venit prin aceste locuri. I-am explicat că mie mi-e totuna unde voi lupta, dar Mirza s-a încăpăţânat să se înroleze în acest detaşament. Curiozitatea şi neliniştea-i înfrigurată au sporit. Poate că mi-aş fi dat silinţa să aflu şi eu ceva de la ea, dar cădeam din picioare de epuizare. Marx adormise în fotoliu şi sforăia, iar eu mă gândeam mai mult la somn decât la toate domnişoarele din lume.

În acest timp, Mirza şi bătrânul au revenit din camera alăturată. Bătrânelul s-a aşezat lângă mine şi, punându-mi mâna pe genunchi, a început să îndruge verzi şi uscate, făcând dinainte toate gesturile care trebuiau să ilustreze ce-mi spunea. În acest răstimp, Mirza s-a apropiat de domnişoara La Gradge… I-am auzit schimbând cuvinte repezi, iar Mirza părea că o roagă ceva cu insistenţă. Am auzit bine doar o propoziţie: „Voi lămuri totul !”, dar tocmai atunci bătrânul a

făcut câteva gesturi prealabile şi a spus :

— O să dormiţi în casa cealaltă… N-aveţi decât să deschideţi uşa din spate şi aţi şi ajuns în câmpul de hamei, iar de acolo… în pădure.

Şi-a înconjurat apoi urechea cu palma şi a întrebat :

— A?

În cele din urmă, am plecat la culcare. A doua casă era ridicată în fundul parcului, la câteva zeci de paşi de cea din faţă. Se vede că nu locuia nimeni în ea, deoarece când am intrat înăuntru, m-a întâmpinat un miros de lâncezeală şi de hamei ; sus era un fel de magazie, unde se usca hameiul. Una dintre odăi era însă pregătită pentru noi ; pe podea se aflau trei saltele cu perne şi cearşafuri. Un aşternut atât de moale nu mai văzusem de mult, aşa că m-am întins numaidecât, fără să mă mai dezbrac. Selim şi Marx s-au culcat şi ei îmbrăcaţi ; toţi trei ţineam puştile la îndemână.

Mirza mi-a zis :

— Ascultă, a venit vremea să-ţi destăinui şi să-ţi explic totul…

Doar atât am auzit din lămuririle lui, pentru că am adormit imediat şi pot să spun că am dormit tun, deşi somnul n-a durat decât câteva ore.

În jurul orei două după miezul nopţii m-am trezit deodată.

La început nu puteam să-mi aduc aminte, unde mă aflam, dar mi-am scuturat amorţeala şi am privit pe fereastră, în faţa căreia erau aşternute culcuşurile noastre.

Slabe luciri trandafirii, ca ale zorilor, albeau geamurile.

Nu era însă lumina zorilor, ci răsfrângerile unui incendiu îndepărtat.

„Arde – am gândit, fără să mă ridic din aşternutul cald. Acolo se bat”.

Aşa şi era.

În curând mi-a ajuns la urechi ecoul îndepărtat al unor împuşcături regulate.

Bubuiturile, îndepărtate, înăbuşite, dar repezi şi regulate ca o gamă muzicală încetau în răstimpuri, apoi reîncepeau cu putere sporită.

În pauze auzeam sforăitul lui Marx.

După o vreme, mi s-a părut că împuşcăturile se apropie, apoi au răsunat una după alta două bubuituri de tun, care au făcut geamurile să zăngăne jalnic. Nu-mi venea să mă scol. Dar pentru orice eventualitate am hotărât să-l trezesc pe Mirza.

— Selim! am strigat.

Selim nu mi-a răspuns.

— Selim! am repetat mai tare.

Drept răspuns, am auzit sforăitul lui Marx.

Zarea se lumina tot mai mult. În lucirile-i roşietice am privit la aşternutul lui Selim ; era gol.

Am crezut că a ieşit să vadă cum se desfăşoară bătălia, mi-am luat deci puşca şi am ieşit în grădină.

Luna lumina puternic. Razele ei, amestecate cu lucirile incendiului, inundau grădina cu o lumină tainică, pe jumătate lăptoasă, pe jumătate sângerie. Frunzele copacilor foşneau uşor, bătând în argintiu şi arămiu ; pe pământ se întindeau umbre lungi, negre. În grădină era linişte. Ferestrele casei din faţă rămâneau întunecate. Se vede că oamenii de aici se obişnuiseră cu zgomotele luptelor şi aura pojarului.

Totul părea tainic şi solemn. Pe de o parte, melancolia şi liniştea grădinii adormite, iar acolo, în depărtare, lucirile sângerii ale bătăliei, focul şi larma semănând cu zgomotul mării.

Eram atât de obişnuit să mă tot ascund într-una după plecarea din Paris, că şi acum, fără să vreau, mergeam ca şi când m-aş fi apropiat de posturile prusace.

Deodată l-am văzut pe Mirza şi m-am oprit încremenit.

Pe o bancă, în umbra tufişului, şedea domnişoara La Grange, iar în faţa ei îngenunchease Mirza şi-i acoperea mâinile cu sărutări.

Îi lumina luna şi pojarul.

— Numai tu exişti pentru mine! şoptea Mirza cu patimă. Mă ierţi? a adăugat după o clipă.

Şoaptele şi sărutările erau acoperite de împuşcăturile regulate care se apropiau din ce în ce mai mult

Am mai auzit totuşi o frază întreruptă;

— Înadins am venit aici…

În grădină, văzduhul devenea tot mai trandafiriu. Lumina lunii pălea şi se subţia, dar cei doi îndrăgostiţi parcă nu auzeau şi nu vedeau nimic.

M-am gândit totuşi că lupta poate să ajungă până la La Mare, iar siguranţa noastră ne impunea să fim cu băgare de seamă. M-am retras deci în spatele unui tufiş şi am început să fluier încet după semnalul pe care-l convenisem.

Era un semnal pe care-l ştiam amândoi de mult. Melodia lui vestea chemarea: „Haideţi, copii, adunarea!" etc.

Într-adevăr, frunzele au fâşâit, iar după o clipă a apărut Mirza cu ochii scânteietori şi obrajii îmbujoraţi, tremurând de emoţie.

— Ce-i acolo? a întrebat.

— Se bat.

— E departe. Să nu mai abuzezi de semnal, că nu mai ştiu ce să cred. Semnalul înseamnă primejdie apropiată.

— V-am deranjat cumva?

Mirza s-a oprit deodată.

— Ai văzut tot?

— Da.

A tăcut o clipă, apoi m-a luat în braţe.

— Atunci e bine ! s-a bucurat să mergem înăuntru, trebuie să vorbesc cu tine despre multe lucruri. Acum cred că n-ai să mai adormi.

— N-o să adorm.

Ne-am întors. Eu m-am întins iar pe salteaua mea, Mirza s-a culcat pe a lui şi a început să vorbească :

— O să crezi poate că m-am purtat ca un egoist, dar am socotit că ţie îţi e indiferent unde vei lupta. Pe de altă parte, eu am izbândit totdeauna, tu însă nu, de aceea m-am gândit că, legându-ţi soarta de a mea, vei avea şi tu norocul meu. Fireşte, totul se poate schimba. Eu m-am angajat să îndeplinesc o treabă foarte primejdioasă. Îţi spun îndată despre ce e vorba. Dacă nu-ţi convine, poţi să te retragi. Mai e timp. Spune-mi totuşi mai întâi dacă ai fi plecat la luptă

indiferent de condiţii?

— Da.

— Bine, deci nu eu te-am tras după mine?

— Nu.

— Acum ascultă-mă. La Paris, înainte de război, am cunoscut-o pe Lidia La Grange şi m-am îndrăgostit de ea. Dragostea mi-a fost împărtăşită, dar pe urmă totul s-a întrerupt şi ştii din cauza cui?

— Nu ştiu.

— Din cauza lui La Rochenoire.

— La Rochenoire?

— Întocmai. N-am timp să-ţi povestesc amănuntele. La Rochenoire o iubea şi el, dar nu era agreat de nimeni, pe deasupra mai era şi sărac lipit, cu tot titlul lui de nobleţe, şi avea şi o reputaţie proastă, aşa că l-am învins cu uşurinţă. Atunci m-a provocat la duel cu pistolul. De trei ori i-am ochit tidva şi de trei ori i-am dăruit viaţa. El nu ştie să tragă. Puteam să-l ucid şi am făcut o mare prostie că nu l-am ucis, pentru că pe urmă a căutat mereu să se răzbune. Eu, ştii şi tu, am iubit totdeauna pe unde am fost; nu o dată mi s-a întâmplat să încep o legătură nouă fără să fi renunţat cu totul la cele dinainte. Aşa era pe atunci. Cu un an înainte de a o cunoaşte pe Lidia am întâlnit la Jockey-club un tânăr locotenent de marină, pe nume Marillac, care a nutrit de la început o simpatie ciudată pentru mine. Era un flăcău de ispravă, curajos, de onoare, într-un cuvânt – un adevărat cavaler, cum prea puţini mai există. După câteva săptămâni, m-a invitat la el acasă şi mi-a oferit prietenia lui, iar eu – Dumnezeu să mă ierte ! – am început să-i fac curte tinerei şi frumoasei lui soţii. La noi, asta se socoteşte o crimă, dar la Paris e un lucru obişnuit. Nu eram nici eu mai bun decât anturajul meu. Ce-i drept, situaţia nu-mi convenea deloc. Soţul lipsea deseori de acasă, dar când se întorcea, trebuia să mă prefac că sunt prietenul lui, lucru peste puterile mele, fiindcă mi-era silă de mine. Când am cunoscut-o pe Lidia, am vrut să rup cu trecutul, nu pentru că dragostea mea pentru Lidia ar fi fost ceva serios, asta s-a întâmplat abia mai târziu,

ci fiindcă nu mă pot preface. Am crezut că totul va merge foarte uşor, dar am greşit. Doamna Marillac a aflat de noua mea dragoste pentru Lidia şi, împinsă de gelozie şi răzbunare, s-a înţeles cu La Rochenoire. El nu e în stare să ierte nimic şi nu s-a dat niciodată în lături de la nimic, s-a folosit de primul prilej pentru a mă depărta de Lidia şi a se răzbuna. I-a povestit că o iubesc pe cealaltă, dar n-a vrut să creadă şi a fost nevoit să-i aducă dovezi. Am primit atunci o scrisoare de la doamna Marillac care mă chema, chipurile, la ultima întâlnire. I-am răspuns că n-am să mă duc şi am primit o a doua scrisoare care conţinea doar câteva cuvinte : „Ştii că a venit soţul meu şi te temi de el?" Asta m-a convins. M-am dus. Era o capcană. La Rochenoire avea s-o aducă pe Lidia ca să-i demonstreze înşelăciunea mea. Dar nu i-a fost de ajuns. Nemernicul, ca să se răzbune pe mine, n-a pregetat să-şi sacrifice propria complice; i-a dat de ştire despre întâlnire nu numai Lidiei, ci şi lui Marillac. Se aştepta ca Marillac să mă provoace la duel şi să mă ucidă, deoarece acesta era cel mai vestit scrimeur din Franţa, cu care nu voia să se bată nimeni. Catastrofa a urmat. Cred că ai auzit şi tu de ea, pentru că tot Parisul nu vorbea decât despre asta. Eram hotărât să mă las ucis de Marillac, dar când am văzut sângele, s-a trezit în mine firea mea nenorocită şi i-am împlântat sabia în piept până la mâner. Şi-acum aud scrâşnetul oţelului zdrobindu-i şira spinării.

Mirza s-a cutremurat. Faţa-i era palidă, ochii aprinşi, pe chip i se citea durerea, dar şi o înverşunare surdă, ameninţătoare.

Şi-a acoperit faţa cu mâinile şi a tăcut. Curând am auzit împuşcăturile luptei care se apropia.

— Spune mai departe, că n-o să ne ajungă timpul – l-am îndemnat.

— Ce-a urmat după aceea – a continuat – e lesne de înţeles. Lidia mi-a arătat uşa şi atunci am început s-o iubesc cu adevărat. M-aş fi răzbunat cumplit pe La Rochenoire, dar nu ştiam ce rol jucase. De altfel, îndată după nenorocire, a primit ordin să plece la Marsilia, pentru că el era pe atunci

locotenent de marină. Înainte de plecare, i-a cerut mâna Lidiei care, într-o clipă de îndoială şi deznădejde, i-a oferit-o. Eu am început să duc o viaţă nebunească, aruncând banii în ţoale părţile. Eram conducătorul Jockey-clubului. Ei mă socoteau un erou, iar eu, un nemernic. Am suferit îngrozitor. Pe Lidia o iubeam din ce în ce mai mult şi asta mă făcea şi mai nefericit.

— Cum ai aflat de La Rochenoire?

— Făcându-mi de cap, am întâlnit-o pe cealaltă femeie. Căzuse foarte jos, dar eu m-am străduit s-o ridic din mocirlă. Era însă prea târziu, se îmbolnăvise de tuberculoză. A şi murit curând, dar înainte de moarte mi-a mărturisit totul. Am jurat atunci să mă răzbun pe La Rochenoire. Aş fi făcut-o numaidecât, aşa să-mi ajute Dumnezeu, dacă nu izbucnea războiul. Am crezut – şi-a urmat istorisirea – că l-am pierdut în vălmăşagul luptelor şi m-am rugat de Dumnezeul creştinilor şi de prostul meu de Mahomed să-l salveze şi să-l păstreze pentru mine. Nu peste multă vreme, numele lui a ieşit la suprafaţă din viitoarea războiului, înconjurat de acea faimă tristă care a făcut din el unul dintre cei mai cunoscuţi partizani. Atunci mi-am zis şi eu: a venit timpul.

— Ce-ai de gând să faci?

Mârza a rupt cu mâinile tremurătoare căptuşeala chipiului său şi, scotind o hârtie, mi-a dat-o, îndemnându-mă :

— Citeşte.

Am început să citesc la lumina incendiului care se lăţea şi mi s-a părut că visez, că tot ce văd e numai un vis ciudat care va pieri spre dimineaţă.

Bucata de vhârtie pe care o ţineam în mână nu era nici mai mult, nici mai puţin decât numirea lui Selim Mirza drept comandant al detaşamentului lui La Rochenoire, în acelaşi timp, trimiterea în judecata unui tribunal de război a aceluiaşi La Rochenoire şi îndeplinirea sentinţei.

I-am înapoiat hârtia în tăcere.

În acest timp, Mirza s-a apropiat de mine. Pe faţa lui apăruse iarăşi acea asprime care împrumuta trăsăturilor expresia unei cruzimi orientale.

— Jur pe noaptea asta, pe incendiul ăsta, pe cei care mor

acum acolo că voi da ordin să-l împuşte fără milă.

Apoi a deschis fereastra. Pesemne că simţea nevoia să respire aer curat.

Eu însă tot nu înţelegeam ce rost avea numirea lui, aşa că l-am îndemnat:

— Explică-mi ce înseamnă toate astea.

Un timp a continuat să umble tăcut prin încăpere.

— Te miră numirea mea şi ordinul de trimitere în judecată a unui comandant care luptă fără preget împotriva nemţilor – a răspuns în cele din urmă. Există pricini întemeiate. Acest om are impresia că acum, când se află în fruntea unui detaşament, nu mai are pe nimeni deasupra lui. Este un aristocrat. Soldaţii lui strigă în timpul luptei „Vive le roi!" ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea. El nu slujeşte Republica, ci pe Henric al V-lea. În plus, margraful se poartă cu oamenii fără prea multă ceremonie. În satul Branche Verte, a dat ordin să fie împuşcat primarul, la Agneaux a spânzurat doi săteni, iar la Maric a poruncit să dea foc satului, pentru că n-au vrut să-i dea alimente. Când Chauzy i-a trimis un curier cu un ordin, a pus să-l biciuiască pe curier, iar lui Chauzy i-a răspuns cu grosolănie. Numai pentru asta şi trebuie să moară. Vrea să fie un stăpân absolut în fruntea detaşamentului său. Luptă pe cont propriu, iar asta nu se iartă. Oho, dictatorul a avut destule motive. I-a luat comanda în absenţă, dar când postul s-a eliberat, n-a vrut nimeni să-i ia locul, până când n-am aflat eu. Aflând că mi-am prezentat documentele, pe care dictatorul de acum le cunoştea ca şi mine încă de la Jockey-club, am fost numit fără dificultate. M-au avertizat doar că La Rochenoire, neavând nimic de pierdut, iar soldaţii fiind de partea lui, va da ordin să-l împuşte pe cel ce va veni cu numirea.

— Cum aşa? Guvernul n-are putere să-l schimbe?

— Guvernul are putere; ar putea să-l înconjoare şi să-l nimicească, dar dictatorul e interesat de ce va zice ţara. Numele lui La Rochenoire a devenit foarte popular, detaşamentul lui a luptat de patruzeci de ori, ieşind aproape întotdeauna învingător. Mi s-a recomandat deci să acţionez fără grabă, lucru care nu-mi place deloc. Îl voi cruţa pe La

Rochenoire atâta timp cât va avea soldaţii de partea lui, dar şi pentru ei a început să devină o povară. Se poartă şi cu ei cu aceeaşi cruzime. Nu trebuie să arăt numirea numaidecât, ci abia după ce voi câştiga soldaţii de partea mea. Numai dacă La Rochenoire va ordona să mă împuşte imediat, îi voi trage un glonte în cap şi voi arăta numirea, dar mă îndoiesc că se va ajunge până acolo. La Rochenoire ştie că eram în relaţii bune cu dictatorul. Împuşcarea mea ar însemna distrugerea oricărei posibilităţi de împăcare, lucru pe care nu şi-l poate dori. De altfel vom vedea. Probabil că nu se va ajunge la violenţă. Guvernul n-o doreşte. La Rochenoire nu ştie nimic. Iată cum stau lucrurile. Acum spune-ţi şi tu părerea.

— Părerea mea e că ai fi făcut bine să-mi mărturiseşti totul de la început.

— Am făcut rău, e adevărat, dar mă temeam că mă vei împiedica să acţionez.

— Şi de aceea m-ai luat cu tine?

— Ai tot timpul să te retragi. Mi-ai spus că ţi-e indiferent, unde vei lupta. Nu prea departe de aici se află detaşamentul lui Corbeau. Poţi să te duci la el. Ţi-am făcut şi actele pentru orice eventualitate.

— Ascultă ! m-am burzuluit. Dacă vrei să te răzbuni, n-ai decât, dar mie nu-mi place cum procedezi. Aş înţelege dacă te-ai duce de-a dreptul la La Rochenoire şi l-ai împuşca, dar tu vrei întâi să-i câştigi încrederea şi pe urmă să-l trădezi.

— Nu eu am ales această cale. Aşa sună instrucţiunile pe care sunt nevoit să le îndeplinesc întocmai. Am acceptat, deoarece pentru mine e prea puţin să-l ucid. Mai întâi trebuie să-l umilesc îngrozitor. Dacă se cade sau nu se cade, asta-i mai puţin important. Eu sunt tătar. Eu vreau răzbunare.

Într-adevăr, în clipa aceea semăna cu un tătar.

— Când mă gândesc ce mi-a făcut! când mă gândesc că Lidia e logodnica lui !…

A început să-şi frământe mâinile, de-i trosneau degetele.

Apoi a spus:

— Aşadar, mergi cu mine sau nu?

— Merg. Dacă totul se rezolvă repede, sunt gata să te ajut,

dar dacă va dura, nu vreau să intru în joc.

— Nici nu-i nevoie. Ne-am înţeles deci. Îţi mulţumesc.

Mi-a strâns mâna.

— În orice caz – a adăugat – nu vreau să ajungem amândoi odată, ca să nu atragem nicio bănuială asupra noastră. Întâi, mă duc eu, apoi veniţi tu şi Marx. Ne vom preface că nu ne cunoaştem. Astfel veţi fi feriţi de răzbunarea lui.

N-am fost de acord, dar Mirza m-a convins, spunându-mi că n-are rost să-l implicăm în această primejdie şi pe nevinovatul Marx. Am cedat.

— Când pleci? l-am întrebat.

— Când se va lumina de ziuă. Voi mai rămâneţi aici câteva zile.

Mi-a luat mâna.

— Să fii bun cu Lidia. Eu o iubesc foarte mult. Fii alături de mine măcar în această privinţă. Ea merita prietenia ta… mai mult decât mine. A suferit mult, fiindcă n-a încetat niciodată să mă iubească. Acum s-au lămurit toate.

Mi-a încolăcit gâtul cu braţele şi şi-a aşezat capul pe pieptul meu. Apoi s-a ridicat deodată şi mi-a spus:

— Mă duc.

— Unde?

— Să-mi iau rămas bun de la ea. Mă aşteaptă, sărmana.

Şi-a luat puşca şi a ieşit. Am rămas singur cu Marx care dormea. Ecourile luptei se auzeau şi acum din ce în ce mai limpede. Doar aura focului pălea învinsă de lucirile zorilor. Ferestrele se albeau. Contururile crengilor de afară deveneau tot mai clare. M-am rezemat într-un cot şi am început să mă gândesc. Nu mă gândeam la cele întâmplate. În firea mea era o indiferenţă care mă făcea să privesc faptele trecute ca pe o necesitate, ca pe turcescul „kişmet”{11}, cu o nepăsare marmoreană. Un fel de pasivitate care-mi slujea adesea în acea vreme drept principiu alinător. Mi se părea că viaţa nu merită niciun *sous*{12}. Eram în epoca scepticismului, trăisem prea mult numai în lăuntrul meu şi-mi secaseră rezervele. De aceea căutam pe atunci impresii care să miroasă a praf de puşcă, puternice, cu mare primejdie, care să mă smulgă din

neant şi de la gândurile apăsătoare despre nimicnicie. Mă gândeam deci numai la Mirza, la această bogăţie de încredere în viaţă şi în sine. Ia viaţa care fremăta în el şi se revărsa în afară. Lupta, iubea, se răzbuna şi în adâncul sufletului era convins că totul merită osteneala. În sufletul lui nu era nici umbră de îndoială. N-avea nicio picătură din sângele lui Hamlet. Asemenea oameni sunt socotiţi oameni de acţiune. Răspândea în jur căldura vieţii la care îmi încălzeam şi eu sufletul amorţit.

Acum îşi lua rămas bun de la frumoasa domnişoară şi sărutând-o, uita de lumea întreagă. Din nefericire, în locul lui, eu aş fi simţit că sărut buze care mai devreme sau mai târziu vor trebui să moară.

Se lumina de ziuă. Întunericul se subţia. În satul La Mare au început să cânte cocoşii, îndemnându-se unul pe altul… M-am apropiat de fereastra deschisă, ca să privesc în zare, şi am văzut deodată apropiindu-se din tulbureală lumina lăptoasă a unei lanterne; în acelaşi timp, am auzit lipăitul grăbit al unor papuci de lemn, cum poartă ţăranii din Franţa.

În curând, un băiat cu părul lăţos, fără căciulă, a ajuns în fugă la intrare, a ridicat lanterna şi, văzându-mă la fereastră, a strigat gâfâind :

— Nu dormiţi?

— Ce-i acolo?

— Prusacii intră în sat.

— Stinge lanterna şi şterge-o – i-am spus încet.

L-am trezit po Marx, apoi am ieşit afară şi am fluierat din nou: „Haideţi copii, adunarea” etc.

Mirza a apărut numaidecât.

— Hei, hei! a strigat.

— Nemţii sunt în sat!

Am intrat în câmpul de hamei care se întindea până la pădure. Nu eram nevoiţi să ne depărtăm prea mult, fiindcă nemţii nu ştiau nimic despre noi, aşa că ne-am aşezat liniştiţi într-un desiş şi am început să ascultăm zgomotele din La Mare. Lupta încetase, iar pojarul se stinsese. La început nu se auzea nimic în sat, era linişte, dar după aceea au ajuns până la

noi zgomote îndepărtate care se apropiau tot mai mult. Curând puteam desluşi tropotele şi nechezatul cailor, sunetele trompetelor de alarmă, răpăitul tobelor. Au răsunat, în sfârşit, şi cântecele de luptă. Călărimea cânta *„Wacht am Rhein”*{13} iar glasurile se auzeau până departe în tăcerea dimineţii. Exprimau o forţă şi o bravură copleşitoare; se simţea că erau glasurile izbânzii, că regimentele trudite, acoperite încă de praful luptei şi de sânge, îmbătate de bucurie, sărbătoresc în acest fel o nouă victorie.

În acest timp, primele raze trandafirii ale răsăritului înconjurau probabil ca o aureolă steagurile lor înalte. Ascultam în tăcere. Flegmaticul Marx pălise de mânie şi murmura printre dinţii încleştaţi, în limba lui stâlcită : „*C'est pien!. Nous terrons*!”{14} Mirza trăia şi el din plin impresiile momentului. Neîndoielnic, acest norocos uitase atunci de toate, simţind cât pentru doi o emoţie oricum mai de preţ decât reflecţiile hamletiene.

Se vede însă că era numai un marş al trupelor, deoarece larma, tropotul şi cântecul s-au îndepărtat treptat, au slăbit cu încetul în intensitate, s-au confundat cu fâşâitul frunzelor de hamei, au trecut ca o părere, apoi numai adierile mai puternice ale vântului mai aduceau până la noi ecourile cântecului.

În cele din urmă, au amuţit cu totul.

— Au trecut – a şoptit Selim.

— Au trecut.

— E timpul să plec şi eu. Voi întoarceţi-vă la La Mare.

Ne-am luat rămas bun îndelung şi cu emoţie. După care Mirza şi-a şters o lacrimă, şi-a luat puşca la spinare, şi-a răsucit chipiul într-o parte şi a plecat îngânând încet :

— „Tu cusut-ai steguleţe!”

S-a mai întors o dată şi ne-a făcut semne de rămas bun. Eu şi Marx am revenit tăcuţi la La Mare.

IV

Trei zile mai târziu, seara, ne apropiam de tabără. Inima

îmi bătea ca un ciocan, nu ştiam dacă-l voi mai găsi în viaţă pe Mirza. Pe drum l-am învăţat pe Marx cum trebuie să se poarte şi i-am spus ce se putea spune. Acest flăcău vrednic, care ţinea la Selim ca la un frate, mi-a declarat că dacă Selim nu mai trăieşte, cu mâna lui îl va împuşca în cap pe La Rochenoire ca pe un câine.

Ne conducea spre tabără un ţăran care era spionul lui La Rochenoire şi în acelaşi timp se prefăcea omul prusacilor de la care primea bani. Se numea Hugon.

Ca să scap de neliniştea care mă apăsa, am început să vorbesc cu el.

— Cred că ai venituri frumoase? l-am întrebat.

Hugon şi-a întors spre mine faţa-i de animal şi a zâmbit, semănând cu un câine care-şi arată colţii.

— Plata-i proastă – a răspuns – dar Dumnezeu dă uneori şi mai mult. Se întâmplă să dau peste vreun mort şi, când îl cotrobăiesc, găsesc la el taleri, ceas şi inel în deget. Altfel aş muri de foame.

— Aha, deci jefuieşti cadavrele?

— Şi ce-i cu asta? Pentru fiecare spun câte o „veşnică să-i fie odihna” iar dacă merită, şi două. Alţii nu fac nici atâta. Dumnezeu e milostiv. Pe francezi îi slujesc pe gratis. Corbeau, înghiţi-l-ar pământul, a poruncit să mă spânzure, e drept că lucram atunci numai pentru nemţi, dar la Rochenoire m-a scăpat de la moarte. De acum înainte, mi-a spus, vei lua bani de la nemţi, dar mă vei sluji pe mine. Îl şi slujesc, credincios, ca un câine. Cunosc fiecare tufiş pe aici. Îi conduc pe nemţi acolo unde-mi porunceşte el şi nu se supără că mă mai învârt şi eu pe lângă morţi. El îmi zice totdeauna „animalule !”, da el are voie, că e boier.

Am mers mai departe în tăcere. După o vreme, Hugon m-a vestit:

— Ajungem îndată!

Tabăra se afla într-un hăţiş de pădure, printre copacii răsturnaţi de furtună. Călăuza noastră a ţipat ca o cucuvea şi i-a răspuns straja, reţinându-ne până la venirea patrulei care ne-a dus mai departe.

Când am intrat în tabără, scăpăta soarele. Pe lângă rădăcinile răsucite şi prin tufişuri nu era niciun cort, peste tot se vedeau grămezi de paie aduse de săteni. Într-o latură, stăteau vreo zece căruţe la care erau înhămate nişte gloabe amărâte. Printre căruţe şedeau cărăuşii din sat şi mâncau pâine cu brânză. Cea mai mare parte dintre soldaţi se întinseseră pe paie, unii acoperindu-se cu totul, de li se vedeau numai capetele. Arătau cu toţii cum nu se poate mai rău, feţele supte şi murdare, ochii năpădiţi de sânge, uniformele jerpelite, toate acestea îi făceau să semene mai degrabă cu nişte jefuitori, decât cu nişte soldaţi. Am avut parte de o primire nu prea călduroasă. Când patrula ne-a condus prin luminiş, ici şi colo, de prin gropi şi printre rădăcini, s-au iţit capete hoţeşti şi glasuri răguşite au întrebat:

— Hei, pe cine-au adus?

— Ia, nişte coţcari de pe bulevard.

— Fă-te-neoa, pui de ciocârlie ! a strigat un găligan la Marx. Ţara are nevoie de tine pe cărbuni.

— Prost mai eşti – i-a răspuns altul, uitându-se la faţa fără mustăţi a tovarăşului meu. Asta nu-i pui de ciocârlie, ci fată îmbrăcată în nădragi. Nu vezi cum îşi ridică degetele când calcă?

— Suci-ţi-ar dracu degetele! Dar-ar ciuma-n tine! Dacă-i fată, cu atât mai bine. Nimeri-te-ar glonţul!

— Aşa, gâsculiţă dragă ! Vulpea-ţi trimite închinăciune.

Marx le-a arătat pumnul, iar eu l-am căutat în jur pe Mirza cu ochii, dar nu l-am găsit. Am gândit că va trebui să ne răfuim cu La Rochenoire. Deocamdată însă am fost conduşi printre nişte copaci uriaşi, sub care răsunau ţipete de durere. Când m-am apropiat şi am privit într-acolo, mi s-a luat o piatră grea de pe inimă, fiindcă primul om pe care mi-au căzut privirile, a fost Mirza. Îmbrăcat într-o uniformă de ofiţer adjutant, discuta familiar cu un omuleţ cu părul blond cârlionţat, înfăţişare de preot şi faţa gălbejită, în care l-am ghicit pe La Rochenoire. Puţin mai încolo, stătea un bărbat de statură atletică; faţa-i era ciupită de vărsat, ciudat de sluţită. Pe cap, în locul chipiului de soldat, avea o batistă murdară,

pătată de sânge. Era, cum am aflat mai târziu, locotenentul Simon, în toate mâna dreaptă a lui La Rochenoire.

Patrula s-a oprit la oarecare depărtare şi a aşteptat în tăcere. Mirza s-a uitat spre noi cu o privire indiferentă, apoi s-a întors cu spatele, ca şi când nu ne-ar fi cunoscut vreodată, şi a început să scuture scrumul de la ţigară. Nici La Rochenoire şi Simon nu ne-au acordat vreo atenţie la început, ocupaţi fiind unul de discuţia cu Mirza, al doilea cu supravegherea biciuirii ţăranilor acuzaţi, cum ne-a spus ofiţerul patrulei, că, torturaţi de nemţi cu o săptămână înainte, le arătaseră locul de tabără. Aceşti sărmani tremurau din tot trupul. Simon le-a poruncit să se uite unul la altul. Doi dintre aceşti nefericiţi se aşezau pe al treilea şi-l biciuiau până la sânge, după care cel bătut se ridica, bea o înghiţitură de vin şi trecea la următorul, spunându-i :

— E rândul tău, cumetre!

Simon supraveghea operaţia, dând ritmic din mână şi repetând:

— Mai tare!

Din când în când, La Rochenoire şi Mirza îşi spuneau ceva în şoaptă. Păreau în cele mai bune relaţii.

În cele din urmă, operaţia de pedepsire a luat sfârşit. Ofiţerul patrulei i-a raportat lui La Rochenoire despre venirea noastră. Atunci privirea lui s-a abătut din nou spre noi. De când sunt, n-am văzut asemenea ochi. Culoarea cenuşie aproape că nu se vedea din cauza luminii. Semănau cu ochii unui mort.

— Simon, i-ai în primire! a rostit cu glasul sec, de ofiţer adevărat.

Simon a scos o cărţulie soioasă, respingătoare, ne-a scris numele, apoi ne-a încredinţat unui ofiţer tânăr, care se numea Touvenir, indicând:

— Secţia patra, în locul lui Blain şi Renard.

Touvenir ne-a arătat o grămadă de paie, îndemnându-ne:

— Odihniţi-vă!

Astfel a decurs instalarea noastră în tabără.

După câteva zile, într-o noapte, m-am trezit puţin bolnav.

Aşternutul de paie era umed; imediat după apusul soarelui, cerul se acoperise de nori şi începuse să bureze; o ceaţă deasă, pătrunzătoare, se lipea de frunzele copacilor, căzând sub formă de picături pe aşternuturile noastre. Zgomotul acestor picături îmi călca pe nervi. Eram descurajat şi abătut. Mi se părea că totul merge cum nu se poate mai prost. De când venisem în tabără, îl vedeam zilnic pe Mirza, dar nu schimbam o vorbă cu el. Nu-mi puteam explica atitudinea lui faţă de La Rochenoire. De unde atâta prietenie? Selim era adjutantul lui, de unde numirea asta neaşteptată? Bănuiam o cursă; bănuiam că francezul, mai viclean, se distrează cu Mirza ca pisica cu şoarecele. Eram neliniştii. În acest timp, picăturile de ploaie cădeau fără încetare, prelingându-se de pe o frunză pe alta, din ce în ce mai dese. M-a cuprins fierbinţeala şi închipuirea mi-a luat-o razna. La gândul că vom rămâne aici, în această tabără bântuită de trădări şi capcane, mă apuca disperarea. Cu câtă nostalgie mă gândeam atunci la armata regulată, la acele regimente de călărime gonind, ca vijelia, la atac ziua în amiaza mare. Pe când noi, noi eram siliţi să orbecăim ca lupii pe întuneric, să ne pitim prin desişuri şi să muşcăm pe neaşteptate.

Mi se urâse cu viaţa asta înainte de a o cunoaşte.

Nu puteam să adorm, dar după un timp, m-am simţit ameţit. Câteva ore am ascultat fără gânduri fâşâitul picăturilor şi piuitul vreunei păsări sau al diavolului, care se auzea monoton într-un copac din apropiere. Ce pasăre n-avea astâmpăr noaptea şi pe ploaie? Uneori îmi trecea prin minte că e vreo fiinţă supranaturală care-mi vesteşte moartea.

Apoi am început să aiurez. Beznele pădurii s-au strâns din toate părţile, alcătuind pereţii unei încăperi. Parcă era o cameră din casa noastră. Pe masă ardea lampa, în jurul mesei şedeau tata, mama, fratele meu şi surorile mai mici. Apoi aceste persoane au pierit şi în locul lor am văzut două domnişoare necunoscute care se uitau într-o cronică veche cu gravuri. Înfăţişa în trăsături neîndemânatice bătălia de la Azincourt. Jos scria limpede, cu litere gotice: *Bătălia de la Azincourt.* M-am cutremurat deodată fără motiv, vedeniile au

dispărut ; împrejur am văzut iarăşi pădurea, adâncurile întunecate, negre, şi am auzit fâşâitul picăturilor şi răsuflările tovarăşilor de arme.

Atunci mi-am spus de mai multe ori, luptând împotriva halucinaţiilor: „Te afli în pădure, în armată, comandant este La Rochenoire, Mirza e adjutantul lui, iar lângă tine doarme Marx".

După aceea, nici eu nu ştiu de ce, am simţit că mi-e frică. Mi-era atât de frică, încât voiam să strig după ajutor.

Brusc, şuieratul ascuţit al fluierului ne-a trezit pe toţi. Am răsuflat adânc. Cel puţin asta era realitate. Soldaţii au sărit drept în picioare şi, după un sfert de oră, aşteptam aliniaţi şi cu arma în mână. Locotenenţii, cu săbiile scoase, fiecare la compania lui, îşi transmiteau ordinele cu glasuri răguşite. În curând a apărut La Rochenoire şi, la apropierea lui, murmurul acela care se aude chiar la instrucţie în toate unităţile, mai ales în cele franceze, a încetat pretutindeni, de parcă soldaţii au văzut apropiindu-se însăşi moartea. La Rochenoire era însoţit de Mirza. Amândoi înaintau fără grabă, inspectând rândurile. Soldaţii se încordau ca nişte strune, prezentând armele. Ici şi colo La Rochenoire rostea câte o vorbă, pe care locotenenţii o prindeau din zbor. După o clipă a răsunat o comandă puternică şi rândurile s-au frânt în două… jumătate din detaşament sub conducerea lui La Rochenoire şi a lui Mirza a luat-o spre dreapta, iar cealaltă jumătate, în care eram şi eu cu Marx, a pornit sub comanda lui Simon drept înainte. Era încă noapte neagră. Siluetele întunecate ale copacilor, trunchiurile răsturnate cu rădăcinile în sus se iţeau în forme fantastice, de apocalips. Pădurea era de-a dreptul înfricoşătoare. Mergeam într-o tăcere deplină, fără cel mai mic zgomot. Pentru un om care gândeşte, serviciul militar mai are încă o parte proastă, aceea că niciodată nu ştii ce faci. Parcă o mână te mişcă asemenea unui pion şi asta-i totul. Aşa era şi cu mine. Ştiam că La Rochenoire luase parte la bătălia ale cărei ecouri le auzisem în La Mare. Şi fusese învins, credeam deci că mergem să răzbunăm înfrângerea. Dar încotro ne îndreptam şi cu ce torţe aveam să ne măsurăm, n-aveam nici cea mai mică

idee. Pădurea s-a sfârşit curând. În zarea nopţii s-a conturat o colină cu o moară de vânt, iar mai departe vreo treizeci de căsuţe spre care am început să ne furişăm. Fereastra morii era luminată, iar sub aripi se zărea silueta nemişcată, neagră, a unei străji prusace cu coiful ascuţit, rezemată în puşcă. Cu toate că eram acoperiţi de tufişuri şi înaintam cu multă prudenţă, straja a auzit. Un *„Werda*?”{15} puternic a spart tăcerea nopţii şi numaidecât a bubuit o împuşcătură, împrăştiind în văzduh o lumină roşietică. Atunci am scos un strigăt şi am pornit în goană spre colibele din care au izbucnit împuşcături. S-a încins lupta. Eu, Marx şi încă vreo zece soldaţi, sub comanda lui Simon, am ajuns la uşa unei căsuţe şi am început să izbim în ea cu patul armelor, în timp ce din pod şi de la ferestre se trăgea în noi de la câţiva paşi. Uşa a cedat, s-a spart şi am năvălit înăuntru. Nemţii ne-au întâmpinat cu foc la gura ţevii, dar fără pagube prea mari. Atunci a început lupta cu patul armelor, cu baionetele, în sfârşit, cu ghearele, dinţii şi pumnii. Soldaţii noştri au intrat în celelalte colibe aproape în acelaşi timp, astfel că împuşcăturile au încetat peste tot, lăsând loc încăierării cu armele albe. În coliba noastră, înverşunarea obişnuită a luptei a crescut repede, ajungând la turbare. Se mai auzea doar trosnetul puştilor frânte, scrâşnetul baionetelor, horcăitul şi răsuflarea gâfâitoare a luptătorilor care se tăvăleau pe jos, se trăgeau de păr şi se muşcau cu dinţii. Un găligan înalt l-a înşfăcat de gât pe Marx şi s-au prăbuşit amândoi pe podea, dar Marx, puternic ca un buhai, într-o secundă a fost deasupra, i-a pus un genunchi pe piept şi a început să-l dea cu capul de podeaua de cărămidă. Alt prusac i-a sărit îndată în spate. Am vrut să sar în ajutorul lui Marx, dar am primit o lovitură cu patul puştii în piept şi m-am întins cât eram de lung alături de căminul în care ardea focul.

Cât am zăcut acolo, nu ştiu. La început, când mi-am venit în fire, nu puteam să mă mişc. În colibă era linişte. Focul sta să se stingă. Cu mare trudă m-am întors cu faţa în jos şi m-am ridicat puţin într-o mână. Primul lucru pe care l-am văzut în lumina jăraticului, a fost cadavrul lui Simon cu gura deschisă

şi dinţii rânjiţi.

Am leşinat iarăşi.

Când m-am trezit a doua oară, era mult mai bine. Acum mă aflam întins într-un pat, nu mai eram pe jos. Privirea mi-a căzut mai întâi pe faţa simpatică a lui Mirza care se aplecase îngrijorat deasupra mea.

— Tu eşti? am întrebat.

— Eu sunt – mi-a răspuns vesel. M-ai băgat în sperieti, dar n-ai nimic.

Într-adevăr, mă simţeam mult mai bine.

Lovitura pe care o primisem în piept, îmi tăiase răsuflarea, fără să-mi facă şi alt rău. Acum respiram liber şi fără dureri.

Nu-mi venea să mă scol din pat; îmi plimbam privirile împrejur. Era aceeaşi încăpere în care luptasem cu o zi sau două înainte. Urmele încăierării se vedeau peste tot ; geamuri sparte, căminul pe jumătate dărâmat, pete de sânge pe pereţi, resturi de tencuială pe podea, dar niciun mort. Prin găvanele ferestrelor lumina soarele şi pătrundeau pale de vânt, învălătucind fumul din căminul în care focul ardea din nou. Mirosul de ars umplea aerul.

— Cât timp am dormit? l-am întrebat pe Mirza.

— O zi şi o noapte, buştean.

— Tu n-ai fost rănit?

— A, nişte zgârieturi.

Spunând acestea, şi-a suflecat mâneca de la cămaşă şi şi-a întins mâna-i albă ca marmura, pe care se vedea o dungă lungă, roşie, şi urmele vineţii ale unei muşcături.

— Nemţii ăştia – a meditat – nu se lasă tăiaţi ca oile.

— I-am bătut?

— Aşa puţin. N-au scăpat prea mulţi.

— Voi aţi sărit în ajutorul nostru?

— Da.

— Marx unde-i? am întrebat după o clipă de tărere.

— În patrulă. Marx a ajuns caporal.

— Mi se pare că Simon a murit.

— L-am şi înmormântat.

— Cine-i în locul lui?

— Eu.

M-am ridicat în capul oaselor pe pat.

— Explică-mi şi mie ce-nseamnă toate astea?

Mirza a început să râdă.

— Ofiţerii cam strâmbă din nas – a spus – dar prietenul meu La Rochenoire, nici n-a vrut să audă de altcineva în locul lui Simon.

— Nu înţeleg nimic.

— Totuşi e foarte simplu. Se vorbeşte de încetarea focului. Fireşte, nu-i adevărat, dar se vorbeşte. Oricum, dacă se va ajunge la armistiţiu, La Rochenoire, certat cu guvernul, va fi într-o situaţie dificilă.

— Şi de ce te protejează pe tine?

— Pentru ca la momentul potrivit să-l protejez şi eu pe el. Fiind un străin bogat, la Paris mi s-au deschis toate uşile şi am cunoscut o mulţime de oameni care acum se află sus de tot. Mai mult, ţineau cu toţii la mine. Eram *„persona grata”*{16}şi cuvântul meu poate să însemne astăzi ceva. Prezenţa mea şi gradul superior în tabăra lui îl vor împăca până la un punct pe La Rochenoire cu oamenii aceştia, ameliorându-i situaţia. Ah, dacă n-ar fi fost aşa, probabil că unul din noi n-ar mai fi acum în viaţă. Când am venit în tabără, s-a uitat la mine cu ochii lui cenuşii, cum se uita lupul la capra care a venit să-i ceară să înnopteze în bârlogul lui. Eu i-am spus că viu pur şi simplu să lupt, iar pentru că el o face cel mai bine, am venit la el, a adulmecat ceva şi a râs de mine ca de un prostănac. Se şi întorsese spre Simon să-i dea ordine în privinţa mea, dar s-a gândit pesemne că împuşcarea mea însemna ruptura cu dictatorul şi alte personalităţi din guvern. Fără îndoială, i-a trecut prin minte că va scăpa mai uşor de mine în prima bătălie. Văzându-i zâmbetul, i-am spus: „Ţi se pare probabil caraghios că viu tocmai în momentul când se vorbeşte despre încetarea focului?” Era prima carte pe care o aruncam pe masă. S-a posomorât şi a început să întrebe ce ştiu despre asta. I-am răspuns că, dacă l-aş fi văzut pe dictator, i-aş fi putut să-i spun ceva mai sigur, încât dictatorul m-a onorat întotdeauna cu încrederea şi prietenia lui. Era al doilea atu. Cu toate că La

Rochenoire nu se teme de nimeni, ştie că nu-i de glumit cu Chiorul. Ce ar fi putut să mai facă în timpul armistiţiului? Mai mult ca sigur că dictatorul ar fi încheiat socotelile cu el. Pe de altă parte, La Rochenoire îşi are şi el planurile lui; un om ambiţios ca el crede în reîntoarcerea lui Henric al V-lea, alături de care visează o carieră strălucită. Speră să se răfuiască atunci cu toţii, ajungând dintr-un biet margraf, care la Paris n-avea bani destui nici pentru trabucuri, o personalitate influentă. O, da, în timpul restauraţiei acest om ar avea un mare viitor, dacă n-aş mai fi şi eu pe lume.

— Ai intrat într-un joc primejdios.

— Îmi dau seama, dar sunt liniştit. Ascultă mai departe. La Rochenoire ştie totuşi că, înainte de Henric, trebuie să suporte stăpânirea Chiorului, altfel ar putea muri înainte de a-şi vedea visul împlinit, mai ales că îl cunoştea pe Gambetta mai de mult, de la club, şi nu se aveau bine deloc. Trebuie deci să se asigure pentru această perioadă şi crede că o poate face numai cu ajutorul meu.

Mirza a început să râdă.

— E un joc primejdios, dar voi învinge, fiindcă eu îi cunosc toate cărţile, iar el habar n-are de ale mele.

— Ştii însă cum se numeşte jocul tău?

În loc să-mi răspundă, Mirza s-a înfuriat.

— Intrigă ! – a strigat – trădare! Asta-i jocul lui. Moartea lui Marillac, decăderea şi moartea soţiei lui, lacrimile Lidiei – iată roadele acestui joc. Iar eu să preget acum şi să-mi aleg mijloacele pentru a mă răzbuna? Ce să fac? Unde să mă duc? Cum să procedez mai departe? Dacă ştii, spune-mi tu, învaţă-mă! Să-i trag oare un glonte în cap, ca să nu ştie nici măcar de ce şi de a cărui mână moare? Asta poate s-o facă oricare soldat prusac în locul meu. Şi pe urmă? Slava i-ar încununa numele şi ar deveni un erou. Mulţumesc pentru asemenea răzbunare. De altfel, tu nu te amesteci, aşa că nu mai face pe moralistul. Poate că tu i-ai da-o pe Lidia şi l-ai mai şi binecuvânta pe deasupra, apoi te-ai uita în oglindă să vezi dacă-ţi stă bine cu sacrificiul tău. Eu însă sunt din alt aluat. Pentru mine sunt bune orice mijloace care duc la îndeplinirea

scopului. Pe de altă parte, am şi instrucţiuni în acest sens şi trebuie să le urmez. Eu sunt soldat.

— Fă cum îţi place, dar păzeşte-te. Prezenţa ta atât de aproape de La Mare îi va stârni bănuielile, orb să fie şi…

Selim a mai gâfâit o vreme, dar în cele din urmă şi-a luat seama şi a răspuns:

— Nu, totul se potriveşte de minune ca să-i leg ochii acestui câine. După ruptura cu Lidia, am mai avut şi alte legături, mi-am făcut de cap. Îmi cunoaşte firea blestemată. Am iubit, mai degrabă m-am prefăcut că iubesc, de peste zece ori. Aveam nevoie de dragoste. De aceea, La Rochenoire, care ştie tot, nici nu visează că-mi mai aduc aminte de Lidia.

După care a adăugat repede şi parcă fără să vrea:

— Mă mir şi eu de mine…

Am izbucnit în râs.

— Dar să n-o nedreptăţeşti pe Lidia, şi nici pe mine, cu bănuielile tale – a strigat cu violenţă. O iubesc sincer, ca un om cinstit.

— Te gândeşti să te însori cu ea?

— Ce? Da, sigur!

— Şi pe urmă o să te întorci în ţară, nu? Bătrânul tău tată, stând cu lupoaica lângă foc, aşteaptă să te revadă.

Mirza nu mi-a răspuns nimic, dar pe chipul lui s-a aşternut o umbră de duioşie şi parcă de dor de casă, de viaţa tihnită în cuibul familiei. Cunoşteam neamul lui Mirza ca şi pe al meu. Ardeau cu toţii ca vâlvătaia în tinereţe, dar, potolindu-şi focul, se întorceau la cuib. Aşa fuseseră bunicul şi tatăl lui, aşa era şi el. M-am gândit că îşi va respecta făgăduiala faţă de Lidia, că se vor căsători şi se vor întoarce în ţară.

Ne-a întrerupt discuţia intrarea ofiţerului Touvenir pe care-l cunoşteam.

— Ordin de la comandant ! a spus.

Mirza şi-a aruncat ochii pe hârtia adusă şi a răspuns :

— Bine.

O oră mai târziu mărşăluiam spre La Rochenoire.

V

Întâlnirea cu restul detaşamentului a avut loc noaptea ; a doua zi însă, la amiază, ne-am bătut iarăşi, măi exact, am atacat un convoi de răniţi şi l-am nimicit. Atunci a început o viaţă de trudă şi sforţări aproape supraomeneşti, de marşuri incredibile, foame, nopţi nedormite şi urmăriri neîncetate, de capcane şi exterminare reciprocă, neîntreruptă. Prusacii îşi pierduseră cu totul răbdarea. Învingând armate mari, nu puteau îngădui ca un detaşament alcătuit din cinci sute de oameni să lăţească măcelul pe lângă bivuacurile lor. Comandanţii coloanelor prusace mobile au socotit, prin urmare, că onoarea îi obligă să-i stârpească pe franctirorii aceştia blestemaţi, pe care nici măcar nu-i considerau soldaţi adevăraţi. Nicicând nu fusese mai adevărat ce spuneau ostaşii noştri: „Stăm în ceafa prusacilor". Cercul de fier se închidea în fiecare zi în jurul nostru şi de fiecare dată degeaba. Oamenii noştri se sălbăticiseră treptat în timpul acestor încăierări permanente şi, cu toată disciplina înfricoşătoare, se dedau nu o dată la excese cumplite nu numai faţă de prizonieri, ci chiar faţă de ţăranii francezi.

Deseori comandanţii coloanelor prusace mobile aveau impresia că ei ne urmăresc pe noi, în acest timp însă, chipurile retrăgându-ne şi furişându-ne, nu încetam nicio clipă să-i pândim. Orice imprudenţă din partea lor o plăteau cu o nouă înfrângere. Niciodată însuşirile militare deosebite ale lui Rochenoire n-au strălucit mai puternic ca în acele vremuri de cumpănă. Cutezanţa lui întrecea orice limite, iar norocul îi surâdea mereu. Uneori credeai că s-a lăsat înconjurat de bunăvoie, dar izbea năprasnic pe neaşteptate. Odată s-a întâmplat ca un detaşament de aproape opt sute de oameni să înainteze cât putea de repede, convins că merge pe urmele noastre, în realitate însă noi îl urmăream şi, atacându-l noaptea într-un loc mlăştinos, am nimicit o treime din el. Altă dată, La Rochenoire a făcut în aşa fel încât două detaşamente prusace să tragă pe întuneric unul în celălalt timp de câteva ore, crezând că trag în noi. Sângele-i rece era pe măsura talentului. Nu o dată, în timpul bătăliei, la lumina

împuşcăturilor, l-am văzut pe acest omuleţ cu trabucul în gură, fără nicio armă, stând în calea gloanţelor şi privind parcă flegmatic cu ochii lui cenuşii la desfăşurarea luptei.

Nu cruţa oamenii, n-avea milă de soldaţi, deseori se purta cum nu se poate mai crud cu ei, şi cu sătenii, dar nu se cruţa nici pe sine. Urmărindu-l mereu, mi-am format părerea despre caracterul lui. Omul acesta cu patimi înnăscute, dintre cele mai violente, fusese crescut de iezuiţi, primise probabil chiar prima iniţiere. Această educaţie împrumutase făpturii şi pornirilor lui un fel de a fi liniştit, politicos şi domolit, prin care temperamentu-i viforos răzbătea cu atât mai cumplit. Trăind la Paris, îşi pierduse mai întâi credinţa, apoi învăţase să dispreţuiască oamenii. Era sărac, aşa că la acest dispreţ s-a alăturat curând şi ura. Devenise astfel un aristocrat nu atât în principiu, cât în obiceiuri şi în purtarea faţă de ceilalţi. Înaltul titlu de margraf, care în sărăcia lui era mai degrabă o batjocură, îl împinsese şi mai departe pe drumul aristocraţiei. Îl dorea cu toată ardoarea pe Henric al V-lea, pentru că ştia că sub domnia lui oamenii ca el vor fi totul şi vor putea să-i calce în picioare pe ceilalţi, ceea ce pentru el însemna cea mai mare plăcere. Totuşi, cu toate înclinaţiile lui legitimiste, era un sceptic nu numai în privinţa ideilor religioase, ci şi în viaţă. Nu numai că nu iubea Franţa, dar o şi dispreţuia din tot sufletul. Purta război de dragul războiului. În atmosfera lâncedă de la Paris pierduse simţul binelui şi al răului. Pentru el era acelaşi lucru. Cu asemenea convingeri şi temperament vijelios, devenise unul dintre cei mai primejdioşi oameni, mai ales că din fire era un tip de acţiune, deloc meditativ.

Cu un asemenea om se încleştase pe viaţă şi pe moarte Mirza. La început, eram convins că va cădea răpus în această luptă, dar mă convingeam pe zi ce trecea că şi Mirza era o pasăre tot atât de primejdioasă. În aparenţă, până acum între ei domnise pacea. Cu prusacii luptaseră cu succes şi trebuie să recunosc că la acest succes contribuise considerabil şi Mirza, care-l întrecea pe Simon din toate punctele de vedere.

În cele din urmă, totuşi, la vreo lună după jocul acela de-a baba-oarba prin pădure cu nemţii, situaţia noastră a devenit

disperată. Coloanele mobile ne-au înconjurat din toate părţile. Cum nici vorbă nu putea fi să ne furişăm afară din încercuire cu un detaşament de cinci sute de oameni şi cum, pe de altă parte, nu mai găseam destulă hrană, sfatul de război a hotărât să ne împărţim în două. O jumătate avea s-o conducă Mirza, cealaltă La Rochenoire. Amândoi credeau că în acest fel vor izbuti să se strecoare din departamentul Haute-Sâone şi să găsească mai uşor alimente. Au stabilit, cu toate acestea, să rămână mereu la o distanţă nu mai mare de o zi unul de celălalt, pentru a se putea ajuta la nevoie.

De atunci Mirza a început să acţioneze aproape numai pe cont propriu. Recunosc că eram curios cum o să se descurce, fiindcă situaţia era deosebit de dificilă. Aveam într-adevăr încredere în el, dar mi-a întrecut toate aşteptările. În prima zi după împărţirea detaşamentului, a avut o ciocnire de toată frumuseţea cu ulanii, în care era cât pe ce să-şi piardă viaţa, apoi a scăpat cu atâta îndemânare, încât mi se părea uneori că-l întrece şi pe La Rochenoire. Uneori mă gândeam că se naşte un nou talent militar şi ştiu că şi el era convins că-i aşa. Soldaţii l-au îndrăgit repede şi-l urmau orbeşte în luptă. Mirza se purta totuşi cu ei aproape tot atât de aspru ca şi La Rochenoire, dar era mult mai grijuliu cu viaţa lor. Când vreun soldat săvârşea vreo abatere, iar Selim se uita la el şi pălea, acesta ştia că-i vai de pielea lui. Între ei îi ziceau „domnişoara" din cauza frumuseţii neobişnuite. Odată, în timpul unui popas, am auzit doi ostaşi vorbind.

— Când „domnişoara" păleşte, a pus moartea ochii pe tine.

— Ei şi ce! i-a răspuns al doilea. Domnişoara ştie să fie şi diavol, dar şi mamă, pe când La Rochenoire e numai diavol.

În această viaţă ostăşească, grea, chinuitoare, fără siguranţa zilei de mâine, nu lipseau totuşi şi părţile comice. Mi-aduc aminte că, o dată, pe când mărşăluiam prin pădure, dintr-un copac a coborât brusc un om, ca şi când ar fi picat din cer… „Stai ! Cine eşti?" Răspunde: „Wolak". Provenea din Galiţia, slujise în oastea turcească, italiană şi în legiunea străină franceză, fusese în Mexic şi în Algeria. Ce voia? Să intre în armată. L-am înrolat. N-a trecut nicio jumătate de zi şi Wolak

îi păcălise pe toţi soldaţii. Le-a venit de hac până şi celor mai buni de gură, i-a învineţit un ochi celui mai puternic, unora le-a găsit porecle, de la câţiva a împrumutat bani, care nu-i foloseau la nimic, pe alţii i-a lăsat lefteri la cărţi – şi cu toţi se purta ca un învăţător cu copiii. În fiecare seară cânta un cântec cum nu se poate mai idiot despre un chelar, care-i făcea, pe toţi să râdă în hohote. Ultimele cuvinte ale cântecului erau: „Iar tu, domne chelar, dă-mi cheia de la…” Când spunea „domne chelar”, Wolak arăta cu degetul spre unul dintre soldaţi. Să fii numit chelar în acest fel, nu era cea mai mare onoare. Din această cauză se ajungea la certuri şi la bătaie.

— Pe mine n-o să mă facă niciodată chelar! a exclamat un soldat, dând cu chipiul de pământ.

— Tu chelar, cucuveao, tu care-ai venit pe lume cu trei ani mai devreme? a răspuns Wolak. Păi tu ştii unde cresc peştii, ce înseamnă o moară de apă sau de vânt? Domnul trăieşte cu viorele. Da tu ceas ai? Şi e bărbat sau femeie? Ia uite la el!

Şi înainte ca soldatul ameţit să-şi vie în fire, ceilalţi izbucneau în hohote de râs, pe care câteodată le întrerupeau împuşcăturile prusacilor.

În acest fel s-au scurs vreo două săptămâni. În acest răstimp s-a întâmplat să dăm o luptă, faţă de care toată faima de până atunci a lui La Rochenoire a pălit cu totul. Într-o seară au venit la noi vreo trei sute de oameni din detaşamentul lui Emile Corbeau şi odată cu ei aproape cincizeci de cai.

Ofiţerul care-i conducea, a declarat că detaşamentul fusese distrus cu o zi înainte de o coloană mobilă care-i urmăreşte probabil şi acum pe cei scăpaţi cu viaţă din cei opt sute de oameni. Ostaşii erau cu adevărat într-o stare de plâns. Cu toate acestea, Mirza, întărit acum şi cu ei, a hotărât să primească lupta cu coloana mobila, mai degrabă să meargă în întâmpinarea ei şi s-o surprindă pe drum într-o ambuscadă. Coloana număra nouă sute de oameni, din care aproape două sute de călăreţi erau conduşi de un ofiţer tânăr, dar foarte priceput, Otto von Hohenstein, o adevărată sperietoare a franctirorilor. Mirza s-a lăsat ademenit de speranţa că va

învinge un potrivnic atât de cunoscut, prin urmare, îngăduindu-le oamenilor lui Corbeau numai să mănânce, a pornit în direcţia drumului. Era noapte, peste pădure se lăsase o ceaţă atât de deasă, încât nu se vedea nimic la doi paşi. Am stat ascunşi în tufişuri, pe amândouă părţile drumului, vreo două ore într-o tăcere adâncă, auzindu-ne bătaia propriilor inimi. Sub ameninţarea pedepsei cu moartea, nu aveam voie să rostim nicio vorbă, aşa că am fost nevoit, ca ofiţer ce ajunsesem, să veghez şi asupra oamenilor, îndeosebi a lui Wolak care numai cu mare greutate putea sta liniştit. Aveam instrucţiuni precise. Mirza avea să dea semnalul atacului trăgând cu pistolul. Lângă mine auzeam inimile celorlalţi bătând neliniştite. Nu exista nimia mai enervant, chiar şi pentru soldaţii mai vechi, decât aşteptarea la pândă. S-a mai scurs încă o jumătate de oră şi, în sfârşit, am auzit din depărtare scârţâitul roţilor şi paşii măsuraţi ai pedestraşilor. S-a aşternut o asemenea tăcere că auzeam foşnetul fiecărei frunze din copaci. Paşii se apropiau. În cele din urmă, a apărut o patrulă călare alcătuită din şase ulani. Fumau pe furiş. Când au trecut pe lângă noi, unul s-a aplecat spre cel de lângă el şi l-am auzit spunând :

— *Bruder*{17}*,* dă-mi un foc !

— O să-ţi dea francezii.

Au trecut de noi şi iarăşi s-a aşternut liniştea. S-a apropiat în fine grosul trupei. În frunte mergea călărimea, urmată de pedestraşii care nu respectau ordinea. Se vedea că oamenii nu se aşteptau la nimic rău şi înaintau fără grijă. Repetau, după obiceiul nemţilor, în tactul paşilor de marş, accentuând fiecare silabă : *„Fünf-Paar-lederne Strümpfe!…”*{18}

Iar moartea îi pândea din amândouă părţile drumului.

Când au ajuns în mijlocul capcanei, în liniştea surdă a răsunat o împuşcătură de pistol.

I-a răspuns numaidecât salva tunătoare a puştilor din stânga drumului. S-a iscat o larmă de nedescris, în care se auzeau pocnetele puştilor, strigătul: „Formaţi rândurile!” şi glasul liniştit, răsunător, domânând în răstimpuri toate zgomotele, al comandantului neamţ. Au făcut front spre

stânga şi atunci au căzut peste noi crengi şi frunze din tufişurile secerate de gloanţe. Vrednicii ostaşi nemţi au format rândurile într-o clipită, în aceeaşi clipă însă, a doua salvă a cutremurat văzduhul dinspre dreapta. Nemţii au format două fronturi, timp în care Mirza a închis amândouă capetele drumului. Împuşcăturile bubuiau din toate părţile.

Fumul a îngroşat şi mai mult întunericul de nepătruns. Soldaţii noştri urlau acum în jurul nemţilor ca o haită de lupi înfometaţi. Nefericiţii se credeau încercuiţi de cine ştie ce forţe uriaşe. Trăgeau orbeşte. Caii ulanilor, înfricoşaţi şi speriaţi, au început să sforăie de spaimă şi să strice rândurile. Întreg detaşamentul s-a mişcat înainte şi a fost întâmpinat de gloanţe, a pornit înapoi şi a păţit la fel. Deodată a explodat o ladă cu pulbere. Caii au înnebunit de-a binelea, învălmăşeala a crescut. Au răsunat glasuri *:* „Lumină! Lumină !” Atunci comandantului neamţ i-a venit ideea nefericită de a lumina drumul. Am văzut ostaşii prusaci ridicând în vârful baionetelor mănunchiuri de paie. Flăcările sângerii au luminat drumul şi copacii din apropiere, dar a fost numai în folosul nostru, fiindcă acum vedeam în cine tragem. „În ofiţer! în ofiţer!” au început să strige ostaşii noştri. La lumina paielor aprinse, am zărit o siluetă înaltă, mândră, cu coiful ascuţit şi monoclu aurit la ochi, care sta sfidătoare într-o căruţă şi împărţea ordine. Flăcările îl luminau din cap până-n picioare… Trageţi în ofiţer au repetat glasurile. Gloanţele au şuierat, din legăturile de paie s-au împrăştiat scântei şi fire aprinse, dar ofiţerul a rămas neatins. Atunci a alergat spre noi Mirza.

— Trageţi în ofiţer ! a ordonat şi, smulgându-i puşca lui Wolak, a dus-o la ochi.

Împuşcătura a pornit, tânărul ofiţer s-a clătinat şi a căzut pe spate cu capul în paiele care ardeau.

Paiele aprinse de prusieni s-au stins curând, salvele deveneau din ce în ce mai slabe şi mai rare. Se mai apărau, ce-i drept, dar fără nicio speranţă, în vreme ce focul nostru se înteţea tot mai mult, iar răcnetele soldaţilor cutremurau văzduhul.

După încă cinci minute, comanda „La baionetă !” a răsunat în toate rândurile noastre. L-am văzut o clipă pe Mirza înaintând cu sabia scoasă, odată cu valul strălucitor de baionete, dar în mijlocul prusacilor s-a aprins deodată un mănunchi de paie şi alături a fost înălţată în vârful a doua baionete o batistă albă.

— Stai, se predau ! s-a strigat din toate părţile.

Aşa şi era. Lupta se încheiase.

După o jumătate de oră, liniştea s-a lăsat iarăşi peste drumul însângerat; am dat ordin să se ridice răniţii. Eu însumi am găsit capul lui Otto von Hohenstein cu faţa pârjolită de flăcări şi i-am luat documentele, printre care era şi un portret al soţiei sau al logodnicii, pe care-l păstrez şi acum. Apoi am plecat să-l caut pe Mirza. L-am găsit stând mai la o parte, pe rădăcinile copacilor şi respirând greu. Avea părul ud de sudoare, faţa înnegrită de pulbere, mâinile îi tremurau, dar în ochi îi strălucea o mândrie neţărmurită, pe care nici nu încerca s-o ascundă. În zilele următoare, mândria lui a crescut şi mai mult Nu mai asculta părerea nimănui, mai exact, n-o mai cerea de la nimeni. Cu ofiţerii se purta ca un tiran *;* chiar şi cu mine se arăta schimbat, drept care relaţiile noastre s-au răcit considerabil.

Despre La Rochenoire n-am mai vorbit nimic, dar vedeam că Mirza se ridică deasupra lui şi începe să-şi dispreţuiască potrivnicul. Mai mult, acum se afla în fruntea unei forţe de două ori mai mari, care ar fi sărit şi în foc pentru el, aşa că nu mai avea de ce să se teamă.

Două zile mai târziu a atacat cătunul Deux-Ponts, unde se afla o garnizoană prusacă. N-a mai atacat noaptea, ci ziua în amiaza mare. A primit lupta deschisă, încununându-şi tâmpla cu o nouă frunză de laur.

A procedat astfel împotriva ordinelor lui La Rochenoire. Ştia că aceasta va provoca ruptura dintre ei, dar s-a gândit pesemne că a venit timpul s-o facă.

Atunci am primit veste că La Rochenoire, atacat între timp, suferise pierderi însemnate. Când a aflat, Mirza le-a spus ofiţerilor:

— La Rochenoire o să-mi piardă oamenii de care am atâta nevoie.

Ofiţerii s-au privit în tăcere.

În loc să atace Deux-Ponts, Mirza putea să sară în ajutorul lui La Rochenoire, fiindcă pe atunci eram mai liberi în mişcări. Coloanele mobile erau mai rare, deoarece nemţii mobilizaseră unităţile mai mari împotriva armatelor regulate.

În seara aceleiaşi zile a sosit un ofiţer cu ordin de la La Rochenoire ca Mirza să se îndrepte fără întârziere spre cartierul general.

Îmi amintesc momentul acela şi acum. Eram în primăria din Deux-Ponts. Ofiţerul se oprise în uşă, cu mâna la chipiu, iar Mirza şedea la masă, citind ordinul fără grabă.

Îl priveam cu luare aminte. Greutăţile războiului se citeau şi pe faţa lui. Slăbise. Era palid şi parcă îmbătrânise, o umbră de asprime se aşternuse peste trăsăturile-i altă dată atât de plăcute, tinereşti. Se vedea în el omul care se obişnuise să poruncească, nu să asculte de alţii.

S-a ridicat brusc, s-a apropiat de ofiţer şi, rupând ordinul în faţa lui, a împrăştiat bucăţelele de hârtie pe jos.

— Spune-i lui La Rochenoire că mă duc la La Mare ! a rostit cu răceală.

Ofiţerul s-a înclinat şi a ieşit. Atunci Mirza s-a întors spre mine;

— Te rog să convoci pe toţi ofiţerii detaşamentului.

I-am adus în câteva minute pe toţi. Mirza le-a arătat liniştit numirea, spunându-le:

— Domnilor, binevoiţi şi citiţi tare acest document.

Unul dintre ofiţeri a dat citire poruncii dictatorului. În tot acest timp, Mirza a aşteptat mândru şi rece.

S-a lăsat o tăcere adâncă.

— Domnilor ! a spus Selim. Dintr-un detaşament de jefuitori, scos în afara legii, deveniţi din nou ostaşi ai Republicii. Vitejia voastră, arătată în atâtea bătălii, a determinat guvernul legal să vă ierte. Am dreptul să pedepsesc, dar prefer să iert. Acelora dintre voi, cărora nu le-a plăcut purtarea mea de când am venit în tabără, le declar că

am urmat instrucţiunile ; dealtfel nu trebuie să mă dezvinovăţiesc în faţa voastră. Cu acest prilej, vă anunţ că voi da ordin să fie împuşcat imediat oricine va arăta cea mai mică nesupunere.

Niciun protest n-a întrerupt această cuvântare energică. După o vreme, cel mai vârstnic dintre ofiţeri, un italian încărunţit, pe nume Michaelis, a luat poziţie de drepţi, a dus mâna la tâmplă şi a spus:

— Aşteptăm ordine.

— Înştiinţaţi soldaţii de schimbarea comandantului.

Ofiţerii au ieşit şi curând strigătele „Vive *la Republique!”* „Vive *Mademoiselle !”* şi *„A bas la Rochenoire !”* ne-au convins că schimbarea fusese primită.

Dacă la Rochenoire ar fi putut auzi aceste strigăte, ar fi fost îndreptăţit să repete odată cu regii Solomon şi Gelimar: „Totu-i deşertăciune!”

După o oră, am plecat spre La Mare.

VI

Am ajuns acolo noaptea târziu. Nu i-am găsit acasă nici pe domnul La Grange, nici pe Lidia. Obloanele ferestrelor erau închise, în casă şi grădină domnea liniştea. Am văzut că absenţa neaşteptată a Lidiei i-a produs o mare dezamăgire lui Selim. Venise aici să se odihnească, dând frâu liber simţămintelor delicate pe care inima lui nu le mai încercase de mult, dar speranţele i se spulberaseră. Poate că se aştepta la vreun semn de viaţă, la vreo scrisoare, pentru că a descusut-o pe slujitoare care n-a ştiut să-i spună decât că stăpânii au plecat şi se vor întoarce peste trei zile. Pentru mine plecarea lor era cu totul naturală, dar Mirza suferea din această pricină mai mult decât mă aşteptam şi nu se pricepea deloc să-şi ascundă tulburarea. Pentru el era una din acele întâmplări care nu înseamnă nimic în sine, dar care par trimise înadins de soarta potrivnică. Dar prezenţa în casa Lidiei părea să aibă efecte binefăcătoare asupra lui. De pe faţă i-a dispărut umbra aceea de asprime, luându-i locul o expresie mai blajină. Ne-am apropiat iarăşi. Acest cumplit comandant de puşcaşi voluntari

mi-a adus aminte din nou de Selim, studentul îndrăgostit Mă luă de braţ şi rătăceam prin toată casa. Casa în care locuieşte fiinţa iubită are pentru orice îndrăgostit un farmec deosebit. Duioşia amintirilor se amestecă în aceasta vrajă cu tristeţea şi ecourile cu care răspund pereţii părăsiţi. Fiecare din aceste ecouri pare să spună: „Ea nu este". La început ne-am dus în camera Lidiei. În vaze de porţelan, pe amândouă părţile garderobei, se aflau flori veştejite, iar pe garderobă rămăsese un pieptene în formă de coroană, din acelea pe care femeile le poartă înfipte în păr. Mirza s-a întors chipurile spre fereastră, dar l-am văzut ducând pieptenul la buze. O iubea cu adevărat pe Lidia. De altfel, în încăpere nimic nu trăda prezenţa ei. Perdelele de la pat erau scoase, aşternutul lipsea, se vede că cineva făcuse ordine, ştergând urmele celei care locuise aici. Mobilele în huse albe erau aşezate unele peste altele, oglinzile şi fotografiile de pe pereţi, acoperite cu muselină. Mirza a tras pânza de pe fotografii. Una din ele o înfăţişa pe Lidia, copilă încă, în rochiţă scurtă. Era un vechi dagherotip îngălbenit. Faţa se vedea bine, dar ciorăpeii albi de copil nu mai erau decât două pete, iar rochiţa de culoare închisă se confunda cu fondul. Mi-a venit să râd de fotografia asta, deoarece Lidia nu fusese prea frumoasă de mică, avea o înfăţişare speriată, gura deschisă şi o expresie cam prostuţă. Selim s-a întors cu spatele la mine, ca şi când n-ar fi vrut să mă uit cu priviri indiferente, poate chiar răutăcioase, la acest dagherolip. M-am gândit că lui trebuie să i se pară ciudat de fermecător, dar judecam în funcţie de mine. Mirza era prea lucid şi prea puţin sentimental. Într-adevăr, a dat la o parte portretul şi a spus:

— Asta-i o caricatură !

Am izbucnit amândoi în hohote de râs. Apoi l-am lăsat cu amintirile lui şi am plecat la ofiţerii care se tolăniseră în sufragerie, bând vin şi pufăind din lulele.

Înainte de culcare, am luat o patrulă şi m-am dus să schimb străjile. Noaptea era rece, întunecoasă. La marginea pădurii, dincolo de câmpul de hamei urla un lup, iar urletul lui ameninţător părea ciudat de trist. Când tăcea, dinspre sat se auzea glasul unui ţăran care-şi chema soţia sau fiica :

— Rozyna! Rozyna!

M-am întors prin grădină. Ferestrele de la camera Lidiei erau luminate. Pesemne că Selim mai era acolo.

Am crezut că-l voi surprinde adâncit în visare, dar l-am găsit aplecat deasupra hărţii.

— Nemţii sunt la o zi de drum – mi-a spus. Sunt destul de mulţi, dar poimâine îi voi ataca.

— Cine ştie dacă mâine nu te vei răfui cu La Rochenoire — am răspuns.

A dat din mână cu nepăsare.

— Asta n-are nicio importanţă. E timpul să sfârşesc cu el, deşi pentru mine e un potrivnic care nu merită osteneala.

— Te preţuieşti prea mult.

— Viitorul o vă demonstra.

Rostind cuvântul „viitor”, a privit pe hartă şi a lovit-o cu palma.

A doua zi şi-a petrecut toată dimineaţa împărţind ordine. Se aştepta la o bătălie. Dar mai întâi „kişmet” a vrut s-o dea pe aceea pe care i-o prevestisem.

Era ora trei, şedeam la masă, când uşa s-a deschis brusc şi a intrat La Rochenoire.

În treizeci şi şase de ore făcuse un drum pentru care, în mod obişnuit, era nevoie de trei zile. Era acoperit de praf şi parcă obosit. Faţa-i era liniştită, ochii ficşi nu trădau niciun fel de emoţie, semăna mai mult ca oricând cu un preot.

Când a intrat, foştii lui ofiţeri au zvâcnit fără voie în picioare.

Mirza s-a uitat la el cu o privire nedefinită, ochii îi scăpărau, dar a rămas liniştit. Se vede că era pregătit, pentru că i-a făcut semn adjutantului care a ieşit numaidecât din încăpere.

La Rochenoire a înaintat câţiva paşi, oprindu-şi privirile ameninţătoare asupra lui Mirza.

— Ieri ţi-am trimis un ordin – a vorbit încet.

— Iar eu am crezut că-i mai bine să nu-l execut.

Jumătate din faţa lui La Rochenoire a început să tremure nervos cum tremura de obicei în timpul luptelor.

— Domnule, eşti arestat ! i-a spus liniştit lui Mirza.

Mirza a înălţat din umeri şi, întorcându-se, a poruncit!

— Machaelis, luaţi-l pe nebunul ăsta !

Atunci, în uşa întredeschisă, a apărut adjutantul însoţit de patru soldaţi. Aceştia s-au apropiat cu mişcări automate de La Rochenoire şi s-au oprit în tăcere la stânga şi la dreapta lui.

— Domnule, în numele Republicii eşti arestat ! a spus adjutantul.

Într-o clipită, omuleţul s-a strâns în el şi faţa i s-a întunecat. A înţeles totul dintr-odată, şi răzbunarea şi drumurile lui Mirza. Şi-a dat seama că a căzut într-o capcană cumplită, din care nu mai putea scăpa decât în mormânt.

Nu era însă omul care să irosească vorbele zadarnic. Învingător în atâtea bătălii, acest partizan înfricoşător n-a mai încercat nimic. Pe faţa lui nu se citea nici mândria prefăcută, nici dispreţul artificial; nu l-a fulgerat pe Mirza din priviri, a rămas pasiv parcă, simţind că tot ce-ar fi putut întreprinde, n-ar fi fost decât zbucium zadarnic, nepotrivit pentru demnitatea lui.

Dimpotrivă, fata lui Mirza exprima autoritatea puterii. Nici măcar nu se mai uita la La Rochenoire. În ochii lui nu mai era un rival, un adversar egal, ci un sărman obişnuit în faţa judecăţii, *„pauvre diable*" de care nu merita să se ocupe mai mult decât o cereau paragrafele codului penal militar.

În toate acestea, în această neaşteptată schimbare de roluri şi relaţii, în această umilire profundă a unui om atât de mândru ca La Rochenoire era ceva atât de tragic, încât ceea ce avea să urmeze pălea în faţa clipei prezente.

— Duceţi-l! a ordonat Mirza.

Paşii măsuraţi ai soldaţilor au răsunat prevestitor de rău. La Rochenoire a fost dus în casa în care înnoptasem prima dată în La Mare.

După plecarea arestatului, în încăpere s-a înstăpânit o tăcere surdă. Se simţeau cu toţii apăsaţi de un simţământ ciudat.

De obicei, oamenii războiului nu sunt nişte buni creştini, nu-şi iartă potrivnicii când îi prind, dar acum simţeam în mine

o pornire neînţeleasă împotriva lui Mirza.

La Rochenoire venise fără arme, iar el acţionase cu aceeaşi neîndurare, dar cu o putere mai mare, încrezător în izbândă, în propria siguranţă, în autoritatea puterii, maiestatea judecătorului şi în legile militare, în forţă.

Într-un cuvânt, de o parte totul, de cealaltă nimic.

În plus, ştiam că Mirza nu-l va ierta. S-a constituit completul de judecată. Judecătorii erau Michaelis, Marx şi eu. Mirza avea obligaţia să prezideze. Touvenir era secretar.

A fost adus La Rochenoire. Când m-am uitat la el, mi s-a părut că într-o oră îmbătrânise cu cel puţin un an, dar era calm, mai degrabă indiferent.

După citirea acuzaţiilor, era de ajuns şi una singură ca să-l condamne la moarte, Mirza l-a întrebat dacă are ceva de spus în apărarea lui, dar arestatul s-a mulţumit să ridice din umeri. Înainte de pronunţarea sentinţei, l-au dus iarăşi la arest. După care am început să deliberăm. Mirza s-a abţinut de la vot.

Le-am amintit judecătorilor că acuzatul condusese peste patruzeci de lupte victorioase. Mi s-a părut că vorbele mele au făcut oarecare impresie.

În cele din urmă, am votat.

La Rochenoire a fost condamnat la moarte.

Am fost ales eu ca să-i comunic sentinţa. Am făcut-o fără nicio plăcere.

În ciuda aşteptărilor, m-a primit nu numai liniştit, ci chiar politicos. Mi-am îndeplinit trista însărcinare şi mă pregăteam să plec, dar m-a oprit şi mi-a spus :

— Am ştiut că dumneata vei vota împotriva morţii. Dacă ar fi precumpănit părerea dumitale, mi-ai fi făcut o mare nedreptate.

După care am plecat, nu înainte de a aşeza străjile. Doi ostaşi la uşă şi unul la fereastra dinspre câmpul de hamei.

În niciun caz La Rochenoire nu se putea salva prin fugă.

M-am întors după aceea la cartierul general, dar nu-mi era sortit să mă odihnesc în noaptea aceea. Întrucât sentinţa avea să fie îndeplinită în faţa tuturor oştenilor lui La Rochenoire, am primit ordinul să aduc şi acea parte a detaşamentului care

se afla acolo unde o lăsase La Rochenoire.

Aveam nevoie de două zile pline.

N-aveam niciun chef să plec, dar nu voiam să-l rog pe Mirza să trimită pe altcineva.

Am luat deci vreo zece călăreţi din fostul detaşament al lui Corbeau şi am pornit la drum.

Dincolo de La Mare, soldaţii au văzut lângă biserică un om care voia să dispară în spărtura zidului ce împrejmuia cimitirul. L-au prins şi l-au adus la mine.

L-am recunoscut pe Hugon, vechea noastră călăuză.

— Ce faci aici? l-am întrebat ameninţător.

Hugon era beat sau se prefăcea.

— Cu… cunosc fiecare tufiş – a mormăit. Cu îngăduinţa domniilor voastre, mă duc la casa din parc. Acolo sunt mulţi soldaţi. M-am târât pe brânci prin hamei, crezând că sunt nemţi şi când colo, unul cu baioneta a vrut să mă… lângă uscătorie… era de-al nostru, un neamţ…

Hugon a început să plângă.

— Du-te şi te culcă, eşti beat.

— De supărare, domnia ta, de supărare. Azi eşti jos şi mâine sus… sau altfel. Ieri se temeau soldaţii de el, iar mâine o să-l împuşte.

Mi-a trecut prin minte o bănuială.

— L-ai văzut pe La Rochenoire? am întrebat.

— Acolo sunt mulţi soldaţi, domnia ta. Nu lasă pe nimeni. Şi m-am gândit să dorm în cimitir. Astăzi omul trăieşte şi mâine-l duc acolo.

O clipă am crezut că La Rochenoire a găsit mijlocul de a se înţelege cu Hugon şi l-a trimis la soldaţii săi. Am râs însă şi eu de gândul meu. Selim avea de două ori mai mulţi oameni, iar Hugon nu putea ajunge acolo înaintea mea. L-am lăsat în drum şi am plecat mai departe.

Nu ştiu prin ce minune vestea despre soarta lui La Rochenoire a ajuns la detaşament înaintea mea. Ofiţerii şi soldaţii m-au primit într-o tăcere surdă.

Niciunul nu s-a arătat împotrivă. Acum erau ca o turmă de oi, cu care puteam să fac ce voiam.

Am dat ordinul de plecare şi am pornit numaidecât.

Pe la amiază, am lăsat ostaşii să se odihnească două ore, apoi i-am îndemnat din nou să se grăbească. Prin sate ţăranii se ascundeau de noi. Vrând să ajung cât se poate de repede la La Mare, rechiziţionam în drum toate căruţele cu cai. De fiecare dată însă, la prima întrebare, primarul îmi răspundea :

— N-avem.

Atunci îi băgăm pistolul sub nas şi atingerea ţevii reci avea însuşirea de a stimula patriotismul primarului căruţele se găseau, scoase parcă din pământ.

Ne apropiam de La Mare noaptea târziu într-o ordine desăvârşită. Eu mergeam înainte cu călăreţii mei, la o jumătate milă franceză de detaşament. Voiam să ajung primul, fiindcă trebuia să spun parola străjilor puse de Mirza.

Dinspre sat nu se auzea nici cel mai mic zgomot, pretutindeni domnea întunericul. Mirza era şi mai prudent ca La Rochenoire şi nu aprindea focul niciodată în timpul nopţii.

Ne aflam nu departe de biserică. Subofiţerul meu s-a apropiat de mine:

— Domnule locotenent – mi-a spus – străjile au adormit.

— Nu e cu putinţă – am răspuns – asta se plăteşte cu moartea.

Luna lumina ca ziua. Cât cuprindeai cu ochii, nu se vedea nicio strajă.

„Ce-i asta? „ m-am întrebat cu înfiorare.

La poarta cimitirului credeamca voi auzi dintr-o clipă în alta:

„Oui vive?”

Împrejur domnea liniştea.

Subofiţerul s-a apropiat iarăşi de mine şi mi-a şoptit :

— Aici s-a întâmplat ceva. Geamurile de la biserică sunt sparte.

Am privit în lumina lunii. Razele-i palide se răsfrângeau în ferestrele bisericii, dar în câteva locuri se vedeau găuri mari, negre şi tăcute, într-adevăr, geamurile erau sparte.

— Cred că aici a avut loc o luptă – a continuat subofiţerul.

Poarta cimitirului era deschisă şi am intrat.

Deodată copita calului meu s-a lovit de un obiect tare, care a produs un ecou surd.

Am crezut că e vreo tidvă omenească, ascunsă prin iarbă, şi i-am spus unui soldat s-o ridice.

Soldatul a descălecat, s-a aplecat şi mi-a arătat un coif prusac.

Era deci limpede că Mirza luptase în absenţa mea şi, după bătălie, plecase în altă parte.

Am mers mai departe prin cimitir, cercetând fiecare ridicătură de pământ.

La cincizeci de paşi de locul unde găsisem coiful, zăcea cadavrul unui pedestraş neamţ. Se afla acolo de peste zece ore. Aşa că lupta avusese loc cu o zi înainte.

Prin iarbă şi prin buruieni apăreau tot mai multe semne ale încăierării. Pe alocuri, petece de pământ de peste zece coţi erau acoperite ca de omăt de bucăţele de hârtie folosite la încărcătură *;* mai încolo se aflau numai trupuri prusace apoi numai franceze, şi mai departe şi de unele şi de altele, răsturnate pe spate sau cu faţa în jos, adesea cu capetele sau piepturile proptite unul de celălalt. Aici se luptaseră cu arme albe. Razele lunii luminau mereu alte şi alte trupuri adormite parcă.

— La casa din parc ! am strigat cu putere.

Am pornit ca vijelia şi am ieşit la drum.

De departe se vedeau venind mase negre de oameni; detaşamentul meu ajunsese la zidul cimitirului. Am oprit înaintarea cu un semn din mână, iar eu şi oamenii mei am galopat mai departe, ferind trupurile tot mai dese care acopereau drumul. Un minut mai târziu, casa a apărut în faţa noastră, ferestrele de la o cameră erau luminate şi deschise la perete, ca şi uşile de la tindă.

Am intrat în fugă.

Prima încăpere era goală şi întunecată; un firicel de lumină pătrundea din odaia vecină prin uşa crăpată.

Am deschis-o şi am rămas încremenit.

La mijloc se afla o sofa joasă, fără rezemătoare, pe care era întins mortul acoperit cu un cearşaf ; profilu-i nemişcat ieşea

în relief sub năsălie.

La căpătâiul răposatului ardeau două lumânări groase. La picioare sta în genunchi o femeie îmbrăcată în negru, cu fruntea rezemată de marginea sofalei şi cu mâinile strânse deasupra capului.

Când am intrat, s-a ridicat. Am recunoscut-o pe Lidia. Faţa-i era palidă, aspră, subţiată de nesomn, obosită, de piatră şi îmbătrânită, dar fără lacrimi.

— Domnişoară Lidia!… am strigat cu glasul înăbuşit.

S-a apropiat în vârful degetelor, temându-se parcă să nu tulbure liniştea celui răposat, şi a rostit în şoaptă, cum se vorbeşte în faţa morţilor :

— A murit.

S-a sprijinit de umărul meu. Suspine uscate i-au zguduit pieptul.

Abia atunci mi-a trecut prin minte că mortul ar putea fi bătrânul la Grange.

M-am apropiat repede şi am ridicat giulgiul. De sub cearşaf se împrăştia o răceală de mort. Lumina gălbuie a lumânărilor cădea pe faţa învineţită cu buzele umflate, schimonosite, respingătoare.

Era faţa lui… Selim Mirza.

VII

A doua zi de dimineaţă am făcut cercetări din care au reieşit cele ce urmează. La Rochenoire se înţelesese într-adevăr cu Hugon, căruia îi poruncise să-i vestească pe prusaci că Mirza se afla la La Mare. Hugon îi condusese prin hamei cu atâta iscusinţă, încât străjile dăduseră semnalul de primejdie abia după ce întregul detaşament fusese încercuit. Începuse lupta. Mirza căzuse de la început. În schimb, La Rochenoire care, vrând numai să se răzbune, nu credea că va scăpa, izbutise în vânzoleala generală să fugă în câmpul de hamei cu ajutorul lui Hugon şi de acolo să se strecoare în pădure.

După război, la vreun an de zile, am aflat că stă la Veneţia. Moştenise o mare avere în Bretania, se căsătorise şi trăia

liniştit.

N-am putut verifica dacă soţia lui era Lidia La Grange.

DOUĂ CĂI

I

Miś Rossowski şedea într-un fotoliu adânc în faţa lui Jaś Zlotopolski care se aşezase în celălalt. Miś fuma trabuc şi slobozea fumul spre Jaś, iar Jaś fuma şi el trabuc şi slobozea fumul spre Miś.

Tăceau. În cele din urmă, Miś privi întunecat la nasturii jambierelor sale şi întrebă :

— Ei şi acum ce-ai să faci?

— Ştiu şi eu?!

Urmă iarăşi o clipă de tăcere. Jaś îi turnă lui Miś un pahar de porter, iar el sorbi cu resemnare din al său. Pe faţa amândurora se putea citi îngrijorarea. Ai ghicit, cititorule, se aflau la mare ananghie.

— Dac-ai să vinzi Zlotopole, o să-ţi mai rămâie şi ţie ceva? întrebă din nou Rossowski.

— Nimic.

— Chiar nimic?

— Ei, doar câteva vechituri acolo.

Se vede că nevoia despre care vorbeau se chema sărăcie. Deşi aparenţele nu lăsau să se întrevadă nimic. Îmbrăcămintea lor era croită după ultima modă, fotoliile în care şedeau erau tapiţate ca catifea, locuinţa mobilată ca gust şi îndestulător, iar în faţa lor se afla un serviciu elegant pentru micul dejun. Nu lipsea nimic, poate numai bună dispoziţia conlocutorilor.

— Şi-atunci ce intenţionezi să faci?

— Ţi-am spus doar că nici eu nu ştiu.

— Of, ce vremuri grele, în care până şi nişte oameni ca noi sunt siliţi să-şi poarte singuri de grijă.

— Într-adevăr ! confirmă Zlotopolski.

— N-am putea încheia ce-am început cu familia Bujnicki?

— Ba da, chiar şi azi. Mama este de partea mea iar domnişoara n-are desigur, nimic împotrivă.

— Dacă-i aşa, pune-i punct.

— Dragul meu, te asigur că viitorul meu papa are datorii şi mai mari ca ale mele.

— Atunci de ce-i mai faci curte fiicei?

— Pentru că o iubesc.

Jaś Zlotopolski rosti aceste cuvinte pe asemenea ton încât, deşi nu prea-i ardea de râs, începu şi el să râdă, înveselindu-l şi pe Rossowski.

— Jaś, eşti delicios, dar hai, lasă gluma şi vorbeşte.

— Despre ce?

— Despre Fanny Bujnicka.

— Prea bine. Uite, mă însor cu Fanny pentru aceleaşi motive pentru care nu mă însor cu Berlinska.

— Berlinska are o singură calitate.

— Care?

— O sută de mii de ruble.

— Iartă-mă, pentru mine are opt sute de mii.

— Cum aşa?

— Se vede că nu ştii ce-a făgăduit papa Berlinski*;* dacă fata nu se va căsători cu un nobil, va căpăta numai o sută de mii de ruble, dar dacă va lua un nobil, mai ales unul ca mine sau ca tine, atunci el îi va da opt sute de mii. Berlinski mai are însă o calitate despre care poate că n-ai auzit.

— Aşa-i, n-am auzit nimic.

— Păi are un bunic într-o sectă, care dănţuieşte pios şi acum cu cele zece porunci pe cap.

— Ei, aici e buba !

— Fanny are cel puţin un nume.

— La care se adaugă datoriile tatălui !

— Şi asta-i o dificultate.

— Ascultă, Jaś, eu nu te mai înţeleg. Eu nu m-aş însura niciodată cu o fată fără nume, dar n-aş lua de asemenea pentru nimic în lume niciun nume fără parale. Berlinska are una, Fanny pe cealaltă, dar cu amândouă nu poţi să te căsătoreşti.

— A fi… sau a nu fi?

— Ia te uită, ai început să citezi din Shakespeare.

— Ehei, Miś Rossowski! Miś Rossowski!

— Ce vrei?

— Eşti un naiv.

— Aşa crezi?

— Întocmai. Ascultă-mă cu atenţie. Dacă Fanny ar avea bani acum, nu m-ar lua pe mine, pentru că eu nu-i am. Pentru Berlinska, am cel puţin numele, de care Fanny n-are nevoie, ei îi trebuie bani.

— Şi ţie îţi trebuie bani.

Jaś Zlotopolski fredona:

Ne trebui' nouă parale.
Dar Venus nu vrea să ne dea…

— Aşa că, stimate Miś Rossowski, întrucât Venus nu vrea să ne dea bani, iar noi amândoi de asta avem nevoie.

Fanny va accepta să mă ia de soţ, iar eu m-am şi hotărât.

— Zi mai departe, dragul meu… eşti atât de spiritual uneori ! Aşadar vă veţi căsători şi după aceea?

— Eu o să fiu soţul ei, iar ea soţia mea.

— Şi apoi?

— Ghiceşte, Miś. Eu nu sunt dintre oamenii care fac ceva fără un motiv anume. Fanny se căsătoreşte cu mine acum, fiindcă n-are nimic, iar eu mă însor cu ea, nădăjduind că odată şi odată va avea şi ea ceva. Acum pricepi, dragă domnule? Voi avea o soţie cum tu n-ai să afli niciodată, cu toate că ai moşia de la Rossowce. Înţelegi?

— Te gândeşti la mătuşa ei?

— Aşa-i, mă gândesc că trăieşte din renta de la fostul ei bărbat, care-i şi unchiul Fannyei, deci nu se poate să nu capete nimic.

— Şi dacă nu va căpăta?

Zlotopolski puse mâna pe umărul lui Rossowski.

— Prietene, moartea nu uită pe nimeni. Când îi vor cânta mătuşii *Dies irae,* tu, dragă Miś, îmi vei cânta mie ceva mai vesel, de pildă…

— Pan Tadeusz, chiar mai înainte de *Dies irae* pentru mătuşă. Adu-ţi aminte melodia, fiindcă ai să ai nevoie de ea.

Zlotopolski se întrista.

— *Yes!* Dacă-mi vor vinde Zlotopole, Fanny nu se va mai căsători cu mine, nici înainte şi nici după moartea mătuşii.

— Yes *!*

— Of, decât să te-apuci acum să-ţi gospodăreşti moşia, mai bine-ţi legi un pietroi de gât! îl întrerupse Zlotopolski.

— Oho, mai bine nu te năşteai, într-adevăr !

— Câtă bătaie de cap!

— De când n-ai mai fost pe la Zlotopole?

— De un an. Dar tu la Rossowce?

— Tot de un an, dragă Jaś.

— Noi înţelegem cel mai bine ce înseamnă administrarea unei moşii.

— A da, tocmai pentru că stăm la Varşovia.

— În felul acesta putem aprecia cât de mici ne sunt veniturile.

— De altfel, din rapoartele administratorilor noştri…

— Ştii, Miś, noi suntem nişte mucenici!

— Îndurăm cu resemnare, *noblesse oblige !*

— *Diable,* ţie îţi convine să faci pe englezul, dar mie îmi vor vinde moşia.

— Sună cineva.

— N-are decât să sune. Dacă-i vreun creditor, n-am să-i dau nicio para; dar hai să ne mai înveselim şi noi. Franciszek, lasă-l să intre !

După o clipă, Franciszek, lacheul, deschise uşa domnului avocat Maszko. Acesta era un om încă tânăr care ajunsese prin muncă la o bucăţică de pâine şi datora totul numai sieşi. În afară de avocatură, se ocupa de tot felul de afaceri şi o ducea bine. Provenea însă dintr-o familie de burghezi din Przytyk, astfel că era natural să întreţină legături cu tinerii nobili care-l tolerau, iar adesea se distrau pe socoteala lui. Dar domnul Maszko avea o judecată sănătoasă şi prefera ca asemenea oameni să-şi bată joc de el, decât să nu aibă cunoştinţe printre ei. Domnul Maszko era chiar înţelept, întrucât aceşti oameni îi încredinţau interesele lor imobiliare, de pe urma cărora câştiga şi el ; mai mult, domnul Maszko avea şi caracter, îi

slujea în fel şi chip pe aceşti oameni, îi căuta, se simţea onorat că-i cunoaşte, dar bani nu le împrumuta.

— *Bonjour, bonjour, mes amis* / îi salută domnul Maszko, întinzându-le mâna la amândoi.

Tinerii îi dădură mâinile fără să se ridice.

— Ah, Maszko, niciodată n-ai să deprinzi adevăratele maniere – îi spuse rece Rossowski. Parcă nu ţi-ar curge prin vine sângele nostru.

— Mai întâi – răspunse noul sosit – află că cei din neamul Maszko sunt tot atât de nobili ca şi toţi ceilalţi, iar în al doilea rând, spune-mi şi mie ce li se poate reproşa manierelor mele?

— Cum dai tu mâna?

— Cum s-o dau? întind palma şi strâng mâna celui cu care mă salut.

— Asta-i de *mauvais genre* în cel mai înalt grad.

— În cel mai înalt grad! confirmă Zlotopolski.

— Pe bunul Dumnezeu, ce trebuie să fac?

— Cum aşa, tu nu ştii? Doar pe noi nu trebuie să ne înveţe nimeni, noi avem asta în sânge.

— Bine dar şi eu o am în sânge, vă garantez; numai că nu ştiu, ce mai, nu ştiu ! O am în sânge, dar… în embrion… Orice lucru trebuie să se dezvolte.

— Află atunci că, după principiile *bon ton*-ului, braţul nu se întinde.

— Dar ce se face cu el?

— Se îndoaie numai.

— Ai milă, dacă eu voi îndoi braţul, iar cel cu care mă salut va face la fel, atunci n-o să ne mai salutăm.

— Nu vă salutaţi, dar nu veţi ştirbi cu nimic regulile înstăpânite printre oamenii bine crescuţi. Când întinzi braţul, ţii palma dreaptă lângă piept sau aproape de subţioară. Fii atent, braţul trebuie să fie îndoit, palma întinsă şi înălţată până la subţioară. Cine vrea, n-are decât să se întindă după ea. Aşa procedează un om bine educat.

— Păi vezi, totdeauna parcă-mi spunea mie ceva că aşa se dă mâna. Da, da, aşa-i cel mai bine. Jaś, dragul meu, vin la tine cu un interes. Dar ce ai, parcă eşti cam trist?

— Am mai multe datorii decât fire de păr în cap…

— A, într-adevăr, asta-i foarte neplăcut.

— Ce sfat îmi dai?

— Să plăteşti.

— De unde să iau banii?

— Vinde Zlotopole.

— De mult vreau s-o fac, dar de unde cumpărător?

Maszko zâmbi.

— Tocmai de-asta am venit la tine.

— Salvatorule!

— Oamenii ca noi trebuie să se ajute unii pe alţii. Se va găsi un cumpărător.

— Cine?

— Nemţii.

— Care?

— Coloniştii.

— Aha !

— Dar trebuie sii mergi şi tu la Zlotopole.

— De ce?

— Să punem la cale afacerea. Vin şi eu cu tine.

— Şi dacă vând Zlotopole, îmi mai rămâne ceva?

— Iubitule, Zlotopole alături de Kalinowszczyzna alcătuiesc o mare avere; dacă ai vinde altui nobil, nu numai că tu n-ai căpăta nimic, dar nici de creditori n-ai scăpa cu totul. Altceva e colonizarea.

— Cât ar putea să-mi rămână?

— Vreo trei sute de mii – răspunse Maszko parcă într-o doară. De altfel, fii atent, deoarece Zlotopolski se leagă bine de Zlotopole, am să găsesc un mijloc ca să vinzi Zlotopole şi totuşi să-l păstrezi.

— Spună oricine ce vrea, dar acest Maszko rămâne un gentleman. Cum ai de gând să procedezi?

— Îţi foarte mulţumesc. Sunt un gentleman şi tocmai de aceea înţeleg situaţia unui alt gentleman care are mai multe datorii decât fire de păr în cap. Vinzi nemţilor Zlotopole, dar îţi opreşti conacul, grădina şi câteva pogoane de pădure pentru parc. Toate acestea se vor numi, fireşte, Zlotopole.

— Maszko!

— Iubite Jaś, aşa-i şi în străinătate ; adevăratul nobil se ocupă cu vânătoarea, nu cu agricultura. Zlotopole îţi va sluji drept *pied-à-terre*.

— Vezi, Miś – strigă Zlotopolski – Maszko este egal cu noi din toate punctele de vedere. Cu toate acestea, Miś, dragul meu, între noi şi Maszko este o mare deosebire.

— Care?

— Aceea, că Maszko are cap, iar noi nu-l avem.

Rossowski răspunse cu indiferenţă:

— Cine ştie dacă Dumnezeu nu i-a dat capul lui Maszko tocmai pentru a nu ne împovăra pe noi cu o greutate prea mare.

— Tu trebuie să te simţi foarte uşor, dragă Miś!

— Şi tu la fel, iubite Jaś.

— Dar, prieteni! strigă Maszko. N-aveţi nimic să vă reproşaţi. Jaś mă voi ocupa de afacerile tale cu o condiţie.

— Care-i acea condiţie?

— Să ne oferi la tine, la Zlotopole, un prânz prietenesc; mă inviţi pe mine, pe Miś, pe Antoś şi pe cine mai vrei tu din grupul nostru.

— Proiectul e minunat.

— Atunci cel mai târziu poimâine plecăm la Zlotopole. *Adieu Mich! Fare well John !*

Aici Maszko îşi luă pălăria şi, plasându-şi mâna aproape de subţioară, întinse degetele în direcţia lui Miś şi a lui Jaś care, ridicându-şi şi ei mâinile aproape de subţioară, întinseră degetele spre Maszko. Palmele li se întâlniră.

După plecarea lui Maszko, Miś stinse brusc în scrumieră trabucul fumat pe jumătate şi rosti cu mânie:

— Mă *ambetează* acest Maszko!

— Recunoaşte totuşi că el are cap.

— Tocmai, capul ăsta, spiritul afacerilor, acest dar de a se descurca în viaţă, scuză-mă, dar noi nu suntem aşa.

— Parcă printre noi nu sunt şi oameni cu cap? Ba da, dar nu pentru afaceri. Ştiu că Wladzio are cap, tatăl meu de asemenea…

— Şi tu ai talent de orator.

Ei, când ţin şi eu vreun *speech* câteodată.

— O să ţii unul la prânzul de la Zlotopole. Ce să mai vorbim! Maszko şi nemţii să trăiască.

— Ştii ce-am să-ţi spun, Jaś?

— Miś, nu sunt Mafalda, aşa că n-am cum să ghicesc.

— Cred că nemţii au şi mai puţină minte decât noi.

— Bine zis, *mais pourquoi ça*?

— Pentru că ne dau bani lichizi şi primesc pământ.

— Bine zis.

— Parcă Dumnezeu i-a creat ca să salveze nobilimea polonă ; iau pământ şi dau taleri. Înţelegi, Jaś, taleri !

— Înţeleg şi simt că vor fi ai mei. Să nu spui nimic familiei Bujnicki; vreau să-i fac Fannyei o surpriză.

— Bine. *Adieu !*

— *Adieu!*

II

Domnişoara Fania Bujnicka, perla împrejurimilor, *fleur de Cuyavie,* se afla în salon cu mama ei şi cu un musafir, un oarecare domn Maciej Iwaszkiewicz, inginer. Discuţia se purta în legătură cu vestea neobişnuită şi neaşteptată că Zlotopolski se muta probabil la ţară.

Iwaszkiewicz se uita la domnişoara Fania, care, uneori, îi întorcea privirea dacă cineva ar dori să ia lucrurile mai exact, poate că şi mai des decât îi îngăduie *bon ton*-ul unei domnişoare să se uite la un om care se află mai jos decât ea pe scara socială.

Fiindcă domnul Iwaszkiewicz se afla într-adevăr mai jos. El era fiul unui profesor, iar ea fiica unui proprietar de moşie. Nici vorbă de comparaţie. Se cunoşteau însă de mult. Familia Bujnicki, cu toate că avea moşie, sau poate că tocmai de aceea, locuia la Varşovia, iar tatăl lui Iwaszkiewicz, ca profesor, de asemenea la Varşovia, în aceeaşi casă cu Bujnicki, aşa că domnişoara şi flăcăul se ştiau de mici, de când se jucau adesea în aceeaşi grădiniţă, deoarece doamna Bujnicka îi

îngăduise fiicei să se joace cu el, deşi tânărul Iwaszkiewicz se numea Maciuś şi era fiu de profesor.

— Fanny dragă – îi spunea de obicei – chiar şi oamenii care n-au moşie sunt semenii noştri. Să nu uiţi asta, Fanny iubită !

Cumnata doamnei Bujnicka, altă domnişoară Bujnicka, o dojenea pe mama Faniei pentru asemenea familiarităţi.

— Eu nu i-aş îngădui fiicei mele – spunea – să se joace cu un băiat care are un prenume atât de trivial. M-aş teme ca fetiţa să nu deprindă cine ştie ce obiceiuri de prost gust.

— E adevărat, draga mea, dar micul Iwaszkiewicz are un accent foarte bun, îi răspundea mama Faniei. Nu pricep de unde pot să aibă asemenea oameni un accent atât de bun.

Este îndeobşte cunoscut că la noi un accent bun poate face minuni. Miś Rossowski pretindea chiar că nu poate înţelege cum un om onest ajunge să aibă un accent prost.

Aşadar, numai datorită limbii franceze Maciuś putuse să se joace cu domnişoara Bujnicka. Şi se jucaseră şi ei ca orice copii, vorbind, ciripind, zburdând. Ea alerga înainte, iar el se ţinea după cârlionţii ei aurii, fluturaţi de vânt în timp ce fugea, şi-i culegea floricele, pietricele lucioase şi ce mai da Dumnezeu, numai ca Fania să-şi înveselească ochişorii albaştri şi să zică *„merçi!”*

Trec anii ca norii pe bolta cerului şi, pe măsură ce copiii creşteau, le plăcea tot mai mult să se joace împreună. Poate că idila s-ar fi transformat în altă poemă, dacă n-ar fi intervenit proza care, întrupată în proprietarul clădirii, nu i-a mai îngăduit lui Maciuś să se joace cu Fania.

Pur şi simplu profesorul, fatal lui Maciuś, n-a mai avut cu ce-să-şi plătească locuinţa şi a fost nevoit să se mute, în timp ce domnul Bujnicki, care avea cu ce plăti, a rămas.

Şi anii trec iarăşi ca valurile Vislulei. S-au scurs unul după. Altul şi nici Maciuś n-a mai văzut-o pe Fania, nici Fania nu l-a mai văzut pe Maciuś. Au uitat unul de celălalt, după cum le poruncea timpul, adică anii-valuri.

Destinul e însă milostiv şi totdeauna face în aşa fel încât cei care s-au văzut în anii fragezi ai copilăriei, să se întâlnească iarăşi mai târziu. De aceea, ei se pot iubi mai departe, iar

romancierul poate să-şi continue povestirea.

Deci Fania n-a mai ştiut absolut nimic despre Maciuś. Ea a crescut, devenind domnişoara Fanny Bujnicka „perla împrejurimilor”, iar el…

Într-o seară, la familia contelui W., Fania a zărit deodată prin roiul de fracuri negre, busturi albe, mustăţi, bărbi, brelocuri şi binocluri un tânăr cu faţa bronzată şi barba neagră, care a intrigat-o întrucâtva. A intrigat-o, fiindcă i se părea că-l cunoaşte.

— Cine-i domnul acela înalt? o întrebă în şoaptă pe prietena ei, Mania Rossowska.

Mania Rossowska privi cu atenţie spre tânărul arătat de Fania şi răspunse:

— E nou pe aici.

— Ştii, eu parcă l-aş cunoaşte.

— Eu nu l-am văzut niciodată.

Vă rog să vă imaginaţi uimirea Faniei când, după o clipă, necunoscutul se prezentă mamei ei, apoi se apropie de ea însoţit de fiul amfitrionului.

— *Mademoiselle!* i se adresă fiul gazdei – *j'ai l'honneur de vous présenter monsieur Iwaszkiewicz, ingénieur.*

Fania roşi, împotriva oricăror reguli ale bunei cuviinţe, care recomandau indiferenţa, şi nu se putu stăpâni să nu-şi manifeste destul de zgomotos mirarea.

După care se uită curioasă la tovarăşul din anii copilăriei. Cât de mult se schimbase ! Odinioară era bunul şi timidul Maciuś, iar acum se afla lângă ea un bărbat matur, care părea mai degrabă s-o cerceteze, decât să se străduiască s-o distreze. Şi mai vorbea şi foarte serios, fără a se referi la amintirile din grădiniţă. Maciuś nu-i mai plăcea Faniei.

În schimb Fania îi plăcea lui Maciuś. Avea aceleaşi bucliţe aurii, aceiaşi ochi veseli, albaştri, şi îşi ţinea atât de frumos braţele goale în coroniţele de dantelă, tiul şi voal, încât păreau că vor să zboare ca doi porumbei gemeni din aceste coroniţe şi să zburde prin văzduh, ca mai de mult prin grădiniţă.

După ce se şterse prima impresie, Maciuś îi plăcu Faniei

mai mult. Terminase facultatea la Paris, era inginer, se afla în fruntea unei fabrici, vorbea degajat şi, ceea ce i se părea curios Faniei, cuvintele lui, deşi la fel de afabile ca şi ale celorlalţi domni, aveau totuşi un sens anume, ceva deosebit.

De atunci se văzură mereu.

Şi pentru că în cartea amintirilor, pe care o scrie fiecare mai bine sau mai rău, cel mai mult durează amintirile din anii copilăriei, Iwaszkiewicz venea tot mai des în vizită la familia Bujnicki, iar Fania îi devenea din ce în ce mai dragă.

Venea deci de multe ori şi cine ştie ce s-ar fi întâmplat, dacă Zlotopolski nu începea să-i facă Faniei curte.

Oricine ar fi fost acest Iwaszkiewicz, rămânea un Iwaszkiewicz, nu era un Zlotopolski. De aceea, atuurile lui scăzuseră mult mai ales în ochii doamnei Bujnicka. El mergea pe jos, iar Zlotopolski cu trăsura el era fabricant sau ceva acolo, iar Zlotopolski moşier ; Zlotopolski avea cal de călărie, iar el nu, Zlotopolski avea un *groom* cu inexprimabili strâmţi pe picior şi nasturi sidefii pe şolduri, iar el nu avea *groom* cu inexprimabili strâmţi pe picior şi nasturi sidefii pe şolduri.

— Cu toate acestea, lucru de mirare – spunea doamna Bujnicka – se pare că acest Iwaszkiewicz are venituri considerabile, ar putea avea tot ce are Zlotopolski, şi totuşi nu! Lui îi lipsesc aceste instincte care la Zlotopolski sunt înnăscute.

Mai poţi oare să suspectezi lumea mare de vreun interes! Ne face plăcere să luăm apărarea tânărului. Doamna Bujnicka ştia că Iwaszkiewicz are venituri chiar mai mari decât Zlotopolski, dar nu ezita să acorde prioritate celui din urmă, aşa că şi spuse odată fiicei sale :

— Fania, pentru numele lui Dumnezeu! nu-i îngădui lui Iwaszkiewicz să fie atât de familiar cu tine.

Fania îşi ridică ochii albaştri spre mama sa.

— *Soyez tranquille, chere mère!*

— Eu ştiu că tu nu poţi să te gândeşti la el, dar chiar şi relaţiile familiare cu un asemenea om sunt compromiţătoare întrucâtva.

Atuurile lui Iwaszkiewicz atinseră cota minimă.

Îl primeau atât de rece, încât ar fi făcut bine să lase totul baltă şi să nu mai vie. Cu toate acestea, el venea, căci fiecare om are un călcâi al lui Ahile, iar pentru Iwaszkiewitz acest punct slab era atracţia nespusă a ochilor albaştri ai Faniei.

Zlotopolski nu-l socotea nici măcar vrednic de a-i fi rival.

— E un *parvenu* care s-a insinuat în *gramund* – spunea despre el.

În limba polonă civilizată „gramund” înseamnă lumea mare, subţire.

Iwaszkiewicz, în schimb, îl socotea pe Zlotopolski drept rival şi desigur, numai de aceea îndrăznea să spună că-i lipseşte o doagă…

Zlotopolski însă îl învinse pe Iwaszkiewicz.

Îl învinse cel puţin până când în *gramund* se răspândi vestea că pe ipoteca moşiei Zlotopole sunt cel puţin atâtea datorii câţi snopi pe tarlalele ei. Nu puţine mame din lumea mare strâmbară atunci din nas.

— Bunul şi iubitul Jaś – se spunea – se pare că stă foarte prost, dar e un băiat atât de bun şi de manierat.

Tot atunci se auzi că Iwaszkiewicz, din administrator, devenise coproprietar al fabricii de maşini.

Când vestea ajunse şi la familia Bujnicki, mama intră foarte serioasă în camera fiicei şi-i spuse:

— Zlotopole e plin de datorii.

— De unde ştii, mamă?

— O ştie toată lumea.

Domnişoara tăcea întunecată.

— Acum dumneata ce zici să fac?

— Se pare că Zlotopolski a renunţat la groom-ul cu inexprimabili strâmţi pe picior şi perle sidefii pe şolduri.

— Asta mai lipsea.

— Poate că nu-i adevărat, dar ştii ce-am auzit?

— Ce altceva mai rău puteai să auzi?

— E vorba de altceva, într-adevăr. Iwaszkiewicz se trage din nobilimea… scoţiană.

— Şi numele-i sună puţin scoţian.

— Ei, da de unde! Familia însă putea să-şi schimbe numele.

Fania, recunoaşte că acest Iwaszkiewicz e „febleţea”ta.

— Cum socoteşti şi dumneata, mamă.

— Buna mea copilă !

Atuurile lui Iwaszkiewicz crescură dintr-odată.

Fiindcă şi treburile familiei Bujnicki începuseră să meargă tot mai prost. Domnul Bujnicki, care locuia la ţară şi care pe parcursul vieţii sale trudite fusese furnizorul general al doamnei Bujnicka, se cam îngreunase la bătrâneţe şi îşi neglija tot mai mult îndatoririle. El zicea că nu mai poate să facă faţă, că face datorii. Într-un fel, era şi greu să nu-l crezi, – ba era chiar mai uşor să te convingi că împrumuta bani de la alţii. Familia Bujnicki se mângâia însă cu gândul că nici în privinţa datoriilor nu rămânea în urma celorlalţi.

De aceea, atuurile lui Iwaszkiewicz urcau tot mai mult.

Iar când se mai auzi prin lume că Zlotopolski pleacă la ţară, fapt care nu însemna, se credea, nimic bun, atuurile lui Iwaszkiewicz ajunseră la valoarea maximă.

Tocmai în acest moment îl vedem stând la familia Bujnicki şi discutând cu mama şi cu domnişoara. El se uită deseori la „perla împrejurimilor” care pare gânditoare şi serioasă.

— Deci şi dumneata ai auzit că Zlotopolski pleacă la ţară? întrebă doamna Bujnicka.

— Aşa-i ! răspunse inginerul.

— Curios, de ce o face?

— De nevoie, mai mult ca sigur.

— Şi se va întoarce curând?

— Se pare că nu prea curând. Mi-a spus Maszko că a invitat la un prânz la Zlotopole şi câţiva tineri din sfera lui. Maszko zicea că e vorba de o masă de adio.

Doamna Bujnicka îşi priveşte neliniştită fiica.

— S-ar putea să vie să-şi ia la revedere de la dumneavoastră! zice inginerul.

— Se prea poate – răspunde Fania nepăsătoare.

— Cine ştie – adăugă doamna Bujnicka cu un zâmbet semnificativ. Poate tocmai pentru că pleacă, nu va mai veni. *Vous savez*… Sunt situaţii în care, deşi cineva pleacă, nu mai vine…

În ochii inginerului sticli deodată o rază de bucurie, mai ales când i se păru că, la vorbele mamei, Fania zâmbi forţat, iar obrajii i se acoperiră de o rumeneală uşoară.

„L-a refuzat. Acum înţeleg totul!” gândi.

— Iertaţi-mă, dragii mei, că vă las o clipă singuri, vreau să le spun ceva slujitorilor. *Pardon, monsieur* ! Fanny, stai tu cu domnul.

Pe fata lui Iwaszkiejvicz nu se vedea deloc că se simte jignit pentru că doamna Bujnicka îl lasă singur cu Fania; iar doamna Bujnicka ieşi într-adevăr pentru o clipă şi, întâlnind un slujitor, îl spuse:

— Dacă vine domnul Zlotopolski, anunţă-l că-l vom primi peste o oră.

Doamna Bujnicka nu dorea, de bună seamă, ca Zlotopolski să-l întâlnească aici pe Iwaszkiewicz.

În acest timp, Iwaszkiewicz se afla în salon numai cu Fania. Tăcură amândoi o vreme, apoi Iwaszkiewicz se mişcă neliniştit şi zise :

— Lumea bună va pierde mult prin plecarea domnului Zlotopolski.

Din mina acră a inginerului se putea crede că voise cu siguranţă să spună altceva, dar aşa îi ieşise.

— Dumneata aşa crezi? întreba Fanny.

— Eu? A, nu domnişoară! Eu credeam că dumneata gândeşti aşa.

— Crede-mă, domnule, că în clipa asta mă gândeam cu totul la altceva. Eu mă gândeam la grădiniţa noastră din copilărie. Dumneata îţi mai aduci aminte de grădiniţa noastră?

— Dacă vreunul din noi doi a uitat-o, acela nu sunt eu.

Fania îşi coborî privirile.

— Nici eu…

— Domnişoară – zise Iwaszkiewicz – îţi mulţumesc din toată inima pentru aceste cuvinte. Eu nu risipesc niciodată vorbele în zadar şi presupun că nici dumneata nu le-ai rostit, dacă n-ai simţi cu adevărat aşa.

— Domnule, ţi-am făcut eu vreun rău cândva, de mă judeci

atât de aspru?

— Eu?

— Ştiu eu - vorbi mai departe Fania cu tristeţe în glas. Dumneata, atât de inteligent, mă socoteşti o fată de lume, superficială şi răsfăţată, dumneata nu crezi că eu pot spune ceva cu toată sinceritatea, şi totuşi…

În ochii albaştri ai Faniei luci ceva care semăna cu lacrimile.

— Şi totuşi mai am şi acum câteva flori presate din grădiniţa noastră… dar eu sunt o fată superficială şi răsfăţată, eu nu sunt în stare să-mi aduc aminte, nu-i aşa?

— Nu, domnişoară, eu n-am îndrăznit să cred că dumneata mai ţii minte.

— De aceea nu m-ai întrebat niciodată nimic?

— Întocmai. M-am temut să te întreb, fiindcă ţineam prea mult la aceste amintiri. Aşa-i, mi-a fost frică să nu le spulberi cu un zâmbet indiferent.

— O, Doamne! Atâta se vorbeşte despre energia dumitale, iar dumneata eşti atât de sfios. Oare numai cu mine?

— Numai cu dumneata.

— Bine, dar noi ne cunoaştem de pe vremea când dumneata îmi ziceai… cum să spun?… când dumneata îmi ziceai, Fania.

— O, domnişoară, dată asta-i o glumă, e o glumă răutăcioasă…

— Potrivită cu o fată superficială şi răsfăţată? Dacă-i aşa, s-o lăsăm baltă. Poate că dumneata preferi să vorbim despre altceva. Uite că vine şi mama. Ai mult de lucru la fabrica dumitale?

În acest timp, doamna Bujnicka intră în salon şi, aruncând o privire pătrunzătoare spre Fania, întrebă binevoitoare:

— Despre ce discutaţi, despre fabrică?

— Da, stimată doamnă, tocmai discutam despre fabrică.

— Trebuie să-ţi fie urât să stai de dimineaţa până seara printre muncitori?

— Nu, doamnă.

— Totuşi, sunt oameni fără educaţie; îmi închipui ce

maniere înfricoşătoare au.

Iwaszkiewicz zâmbi.

— Foarte potrivite cu ciocanele şi focurile ce împrăştie scântei.

— E totuşi dificil să-ţi placă asemenea treburi.

— Eu le-am îndrăgit cu tot sufletul, iar acum (aici ochii lui Iwaszkiewicz se înviorară) fac o mare experienţă care, dacă va reuşi…

— Îţi va aduce profituri mari?

— Asta poate nu. Treaba e alta. Vreau să scot toţi oamenii străini din fabrică şi să angajaz în locul lor muncitori de aici, din împrejurimi. În felul acesta nădăjduiesc să dezvolt treptat printre noi dragostea de industrie. La noi e nevoie să încurajăm industria.

— Am auzit oameni foarte distinşi spunând că industria nu se potriveşte cu caracterul nostru.

— Deseori şi oamenii distinşi spun absurdităţi.

— Dumneata aşa crezi?

— Aşa gândesc, într-adevăr. Nu neg că în condiţiile ţării noastre agricultura va constitui principala ocupaţie a majorităţii, dar nici economia agrară nu trebuie să se mulţumească numai cu producerea materiei prime; ea trebuie să devină industrială ori să… iasă din mâinile noastre.

— Mi s-a spus că industria necesită capitaluri mari.

— Fără îndoială.

— Şi de unde să le luăm?

— Din munca raţională care nouă ne lipseşte mai mult chiar decât capitalul.

III

La Zlotopole – larmă, înghesuială şi veselie. Venise stăpânul însoţit de câţiva prieteni. Din Prusia sosiseră de asemenea şi domnii Szulc, Miller, Mitke, Jausch şi Wiseman, împuterniciţii coloniştilor. Negocierile merg strună şi înaintează destul de repede. Viitorii proprietari ai moşiei Zlotopole fac întruna drumul de la administrator, unde trăseseră, la curte, unde sta

boierul cu prietenii săi. Coloniştii se bucură privind cum vântul leagănă grânele din lanurile mazoviene, în timp ce tânărul moşier cercetează cu mulţumire buzunarele pline ale domnilor Szluc, Miller, Jausch *et comp.* Doar satul se teme de viitorii vecini, dar cui ce-i pasă? Gospodarii se adună în grupuri şi se sfătuiesc. Atâta lucru le e îngăduit şi lor, să se gândească fiecare la ale lui. Întregul Zlotopole se trezise la viaţă şi părea mai frumos decât de obicei. Era cum nu se poate mai bine*;* cu cât arăta mai înfloritor, cu atât nemţii aveau să dea mai mulţi bani pentru el.

Exceptându-i pe ţărani, toţi sunt mulţumiţi. Domnul Maszko mai să-şi iasă din piele de bucurie, fiindcă iată, prinţul Antoś, care are şi el o moşie de colonizat, merge alături de el, ţinându-l de braţ, sau îl bate pe umăr şi-i zice *cher ami,* iar domnul Maszko, la rândul lui, – îi spune bunul Antoś. Jaś Zlotopoli porunceşte să se pună masa, iar Miś îşi pregăteşte *speech-ul* pe care-l va rosti când vor închina primul pahar.

— Jaś, Jaś! întrebă în cele din urmă prinţul Antoś – ai văzut-o pe Fanny înainte de plecare?

— Nu, n-am văzut-o; vreau să-i fac o surpriză.

— Se va bucura mititica! intervine Maszko.

— Cred şi eu – răspunde Zlotopolski. Are destulă minte pentru asta.

— N-are importantă! îl întrerupse prinţul Antoś. Dar e atât de frumoasă canalia. Când e vorba de femei, eu nu mă uit la inteligență!

Domnul Maszko izbucneşte în râs din toată inima*;* el e de aceeaşi părere, dar n-ar fi ştiut să se exprime atât de sugestiv.

— Ei nu, domnilor – strigă domnul Maszko – Antoś e grozav! Ha ! ha! ha! aţi auzit cum a spus : „Când e vorba de femei, eu nu mă uit la inteligență!”

— Dar, iubite Maszko! oricui i se poate întâmpla să spună ceva spiritual – se apără modest prinţul Antoś.

— Nu, nu, nu chiar oricui!

În acest timp, se apropie Miś Rossowski şi, auzind despre ce e vorba, zice:

— În ce o priveşte, ştiu că Fanny se poate număra printre

cele mai cultivate femei. Asta v-o garantez eu.

— Păi cum ţi-ai dat seama? întrebă Zlotopolski.

— Cum mi-am dat seama? La Vicia Zdzierzycka, căreia ştiţi şi voi că-i place să treacă drept învăţată, am văzut-o cu ochii mei pe Fanny ţinând în mână o carte cu filosofia lui Hegel.

— Ei şi ce-i cu asta?

— Ce-i cu asta! Păi când a văzut că e Hegel, a spus „a!" E simplu deci, dacă n-ar fi auzit de Hegel, n-ar fi spus „a!".

— Trebuia să fi spus „b!" îl ironizează prinţul Antoś. Aşa ai fi trecut şi tu drept un savant.

Domnul Maszko explodează într-un râs, încât i se rupe butonul de la guler, iar Miś Rossowski răspunde:

— Nu te avânta, dragă Antoś, asupra alfabetului, fiindcă mă îndoiesc că vei ajunge până la sfârşit.

— *Ma toi!* şi eu mă îndoiesc. Jaś, să mergem la masă. Miś, pregăteşte *speech-ul !*

Intrară cu toţii în sufrageria de pe pereţii căreia privesc la ei chipurile mustăcioase, ameninţătoare, ale strămoşilor lui Zlotopolski. Maszko se uita la ei ca vulpea la struguri. Se aşează cu toţii în jurul mesei.

— Ce-i cu nemţii tai? întrebă Miś.

— Nădăjduiesc că nu vor sta cu noi – răspunde Jaś. Le-am trimis băutură şi petrec şi ei acum la administrator.

— Dar ştii că sunt doldora de parale.

— Cum altfel? Numai asupra noastră s-au abătut asemenea vremuri că în curând nu vom mai avea nici ce să băgăm în gură. Antoś, porter sau bereenglezească?… Splendid !… Miś, ce vin bei după supă?

— Bine, dar *speech*-ul meu?

— O să-l rosteşti când se va aduce licoarea. Da, domnii mei, trăim vremuri grele şi trebuie să ne strângem al dracului.

— Singura noastră scăpare este colonizarea.

— Trăiască colonizarea!

— Să colonizăm, să parcelam! Trăiască colonizarea!

— Domnilor, numai să nu ne înflăcărăm – spune Miś. Adevăraţii gentlemani nu-şi ies din fire înainte de biftec. Aşa se cuvine.

— *Yes, yes!*

Între timp se serveşte biftecul, după care până şi oamenilor cu educaţie superioară le este îngăduit să fie veseli, şi se aduce vinul care are însuşirea de a înveseli oamenii de toate categoriile. Prinţul Antoś se uită în lumină la bulele care susură spărgându-se la suprafaţa băuturii aurii, apoi se ridică şi închină;

— În sănătatea gazdei!

— În sănătatea gazdei! repetă domnul Maszko.

— S-ajungem să trăim timpuri mâi bune !

— S-ajungem să trăim timpuri mai bune ! repetă iar Maszko.

— Tăcere ! strigă Miś.

Se aşează cu toţii. Miś rămâne în picioare cu paharul în mână şi glăsuieşte:

— Domnilor, vorbesc serios, fiindcă *speech*-ul trebuie rostit cu seriozitate. Ne-am adunat aici, ca să ne odihnim după efortul şi truda pe care le investim în capitală pentru binele tuturor. E drept, şi acolo, prin viu grai ori în scris, prin reviste, ni se reproşează că nu facem absolut nimic. Eu protestez! („Şi eu!" se alătură Maszko). Maszko, nu mă întrerupe ! Eu protestez ! Până şi în vremurile grele de acum, noi suntem cei care menţinem demnitatea lumii noastre. Întreb: De ce? Păi, cine înviorează societatea aleasă? Cine statorniceşte legile *bon ton*-ului, cine menţine strălucirea lumii bune, cine dictează legile eleganţei? Noi! Dacă n-am fi noi, n-ar mai fi nici ceea ce numim societatea înaltă. Anglia îşi are lorzii ei, Franţa nobilimea ei. Germania baronii ei. La noi, acest echilibru îl păstrăm noi. Aşa-i rânduiala firii. Cine nu crede, să se uite la cai şi la oi. Printre cei dintâi există gloabele ţărăneşti şi caii pur sânge, iar oile se împart în obişnuite şi merinos. Natura însăşi a hotărât aşa şi tot ea ne-a aşezat pe noi în fruntea celorlalţi. Pentru că noi suntem caii pur sânge, noi suntem oile din rasa merinos ! (Bravo! bravo!). Nu mă întrerupeţi ! Iar acum, domnilor, dacă vorbele mele vă sunt pe plac, cine a făcut în aşa fel ca să le auziţi? Zlotopolski. Cine dintre noi ne arată prin colonizare cum să întoarcem vremurile bune de

odinioară, când oamenii ca noi nu aveau datorii? Zlotopolski. Şi tot el mai e şi un pur sânge atât de bun, un exemplar merinos tot atât de curat ca oricare dintre noi. Domnilor, socotesc, de aceea, că acest gentleman merită să-i strigăm: hip! hip! Aşa că: hip ! hip ! Şi încă o dată: hip ! hip ! (Maszko, ţipi ca un mazovian, nu ca un englez) ura ! ura!

Jaś Zlotopolski le mulţumeşte companionilor, ciocnind pe rând cu fiecare. El ştie că oricare dintre ei poate proceda ca şi el, aşa că nu vede în fapta lui nimic vrednic de admiraţie. Colonişti sunt destui doar.

— Domnilor, să nu ne firitisim unii pe alţii!

În fine, se mai ciocnesc paharele de câteva ori şi prânzul se sfârşeşte.

— Acum cafeaua, trabucul şi plimbarea – anunţă amfitrionul.

Cât e de plăcut la ţară, când porneşti toamna la plimbare, după o masă bună şi o cafea, când afară stăruie vremea bună, frunza nu foşneşte, iar în potopul de raze solare unduiesc pânzele albe de funigei. Firişoarele din ţesătura Maicii Domnului plutesc atât de lin, asemenea vieţii unui nobil polonez fără pată pe conştiinţă şi fără bunuri ipotecate. Toamna poloneză, când zâmbeşte, deşi înduioşătoare parcă, e atât de bună şi deschisă, încât îţi câştigă sufletul şi inima cu zâmbetul ei. Se veseleşte şi se bucură atunci omul de la ţară. E timpul să se odihnească după muncă ; timpul pâinii, timpul grâului. Prin mirişti ţârâie avan cosaşii, iar pe ogor păstorul, deşi s-a lăsat de caval, cântă şi fără el cu toată râvna un cântec rustic :

„Se zbenguie lebedele cenuşii prin apă!”

Tinerii domni de la Zlotopole erau foarte bine dispuşi ; abia se ridicaseră de la un prânz îmbelşugat şi băuseră şi cafeaua. Vremea era frumoasă, plină de soare, funigei, de larma cosaşilor şi de cântecele satului.

Cu trabucurile în gură, tocmai ieşiseră în grădină; două perechi, Miś cu Zlotopolski şi prinţul Antoś cu Maszko. Prinţul Antoś avea faţa cam congestionată, ochii râzători şi nu se

ţinea prea bine pe picioare; era puţin ameţit.

— Jaś, iubitule ! Zlotopole ăsta al tău e minunat, pe onoarea mea! spuse întorcându-se spre gazdă.

Într-adevăr, Zlotopole arăta splendid şi de aproape şi de departe. Palatul era impunător, cu adevărat încăpător ; în spatele palatului se întindea grădina foşnitoare cu copacii seculari, parceluită de alei, iar dincolo de copaci lucea uriaşă oglinda apei şi se vedea moara, joagărul, digul sădit cu scoruşe pe amândouă părţile, cât cuprindeai cu ochii – lanurile mazoviene şi la marginea orizontului liziera pădurii de brad, neagră şi fremătătoare.

— Zlotopole ăsta al tău e minunat ! repetă prinţul Antoś. În care parte mergem?

— Haidem la valul suedez; de acolo se vede o privelişte încântătoare.

— Unde-i asta?

— Dincolo de grădină, nu departe de iaz.

După ce parcurseră cam o jumătate de verstă, domnii ieşiră din grădină şi zăriră numaidecât un val înalt de pământ acoperit cu iarbă-neagră şi buruieni, de pe care se deschidea într-adevăr o privelişte largă asupra împrejurimilor.

— Aici e? întrebă Miś. Priveliştea-i frumoasă, ce-i drept.

— Asta-i valul suedez.

— Cum a apărut?

— E de pe vremea luptelor cu suedezii. Pesemne că aici s-a apărat stră-străbunicul meu împotriva lui Carol al XII-lea.

— Ehe, aici a fost o bătălie?

— Desigur. Dacă râcâi pământul, dai îndată de oase.

— Ha ! ha !

— Priveşte ! strigă deodată prinţul Antoś. Uite o tidvă !

Într-adevăr, într-o mică adâncitură făcută de ploi, pe un aşternut de buruieni, se afla o tidvă îngălbenită de vreme *;* soarele îşi revărsa razele peste acest craniu al cine ştie cărui oştean catolic care îşi pierduse cândva viaţa aici, proslăvind numele Mariei şi chinurile însângeratului Christos. Tivda privea cu găvanele goale ale ochilor şi la Jaś Zlotopolski şi la Miś Rossowski, şi la prinţul Antoś. Izbit pesemne cu paloşul

sau cu baltagul, creştetul capului îşi arăta lăuntrul negru plin cu pământ şi buruieni.

— *Après diner c'est un peu dégoûtant* – observă Maszko.

Jaś Zlotopolski zâmbi.

— Sunt curios ce-o să facă nemţii cu oasele pe care le vor găsi aici. Oare (aici Zlotopolski se adresă lui Maszko) valul e cuprins în măsurători sau e al meu?

— *Nein, nein!* Al nost' fa fi se auzi deodată un glas gros în spatele lui Jaś.

Era vocea domnului Jausch care sta ungă domnul Wiseman şi îşi ştergea de sudoare obrazul uriaş şi roşu. Ţinându-şi lulelele de porţelan în mână, domnul Jausch şi domnul Wiseman se uitau cu luare aminte la val şi la tinerii care stăteau pe el. Domnul Jausch era gras, domnul Wiseman, slab, dar amândoi aveau legături roşii la gât şi veste lungi cu nasturi lucioşi. Domnul Jausch îşi mângâie bărbia cu mâna şi repetă :

— Noi fenit aici spaţiren, da fal al nost' fa fi.

După care se caţără pe înălţime cu domnul Wiseman.

— Ce veţi face cu el? întrebă prinţul Antoś.

— Noi nu prost, să lase aşa pun loc stricăm, aici fa 'flori castrafeţi.

— E un vechi cimitir, peste tot sunt numai oase.

— Nu face nimic, luăm oase şi aici fa 'flori castrafeţi.

— Se vede că vă plac castraveţii?

— Place ! place! O!… strigă domnul Jausch văzând tivda. Adevărat că oase aici, *aber* fa fi aşa cu ele!

Aici domnul Jausch lovi cu piciorul tidva oşteanului catolic care, gemând ca un ecou, se rostogoli în jos printre smocurile de iarbă-neagră.

— Ha ! ha ! ha ! cap la polon tare. Aici va 'flori castrafeţi.

Domnul Jausch râse din toată inima, iar domnul Wiseman îi ţinu isonul.

Lui Zlotopolski i se urcă sângele la cap şi ochii îi scăpărară ca tăciunii aprinşi, încă o clipă şi domnul Jausch s-ar fi rostogolit în şanţ pe urma tidvei soldatului, dar gazda se stăpâni… Coloniştii veniseră numai pentru a salva un nobil

moşier, doar bunul Dumnezeu pentru asta îi crease. Dacă-i salvează pe cei vii, n-au decât să dea cu piciorul morţilor. *Honny soit qui mal* y *pense!*

Tinerii se întoarseră la conac, unde îi aştepta o nouă surpriză. Bătrânii din obştea aşezării Zlotopole veniseră cu treburi la boier, aşa că acesta fu nevoit să-i primească.

Jaś şi prietenii săi ieşiră pe terasă şi ţăranii se apropiară.

— Voi ce vreţi? îi întrebă.

— Lăudat fie numele Domnului !

— În vecii vecilor. Ce doriţi?

Un sătean bătrân făcu o plecăciune şi începu să vorbească în numele celorlalţi:

— Noi am venit, c-am auzit că domnia ta vinzi Zlotopole coloniştilor.

— Da şi ce vă priveşte pe voi? Voi aveţi pământul vostru, eu îl am pe al meu.

— Altfel nu poate fi, da noi am venit să te rugăm să nu vinzi Zlotopole. Aici au trudit părinţii noştri şi tatăl domniei tale aici a trăit şi a murit ; totdeauna am fost de-ai noştri, iar cu coloniştii n-o să ne-mpăcăm. Cu ei nu să-mpacă nimeni nouă ne e frică de ei, o s-ajungem în sapă de lemn din cauza lor. Să nu vinzi Zlotopole, boierule. Asta e pământul ălor din Mazowia, nu al coloniştilor. Dacă boierul de la Brzeźnica i-a lăsat, acum e vai de el şi de săteni. Noi am vrea să stăpâneşti domnia ta moşia, nu s-o dai coloniştilor.

— Atât de mult ţineţi voi la mine?

— Ei, la drept vorbind, noi nici nu te cunoaştem pe domnia ta; da ne temem de colonişti. Noi înţălegem că timpurile sunt grele şi toţi boierii au nevoie de bani, aşa că noi am vrea să facem cumva ca domnia ta să capeţi banii şi să nu vinzi Zlotopole. Aici nu s-a pomenit niciodată picior de colonist. Părintele domniei tale a stat cu noi la ţară şi eram toţi de-ai noştri.

— Şi ce vreţi să faceţi? întrebă Maszko.

— Păi noi am cumpăra o postaţă de pădure pentru care am şi pus mână de la mână, numai să nu vie păgânii ăştia aici.

— Dragii mei – îl întrerupse Zlotopolski – pentru mine

postaţa voastră de pădure nu înseamnă nimic, aşa că dacă am hotărât să colonizez Zlotopole, am s-o şi fac. Nu trebuia să-mi faceţi atâta pagubă şi să-mi paşteţi grâul; dacă nu m-aţi fi furat din toate părţile, n-aş fi vândut Zlotopole.

— Noi n-am furat niciodată, boierule, şi nici n-o să furăm – se împotrivi unul dintre săteni.

— Ei, de pagubă mi-a spus chiar administratorul.

— Paguba e pagubă, dar n-am furat.

— Nu-i acelaşi lucru?

— Păi nu e, boierule ; noi bani n-am furat, iar dacă vreun păcătos a păscut trifoiul sau a luat grâu de pe câmp, a luat, n-a furat.

Prinţul Antoś nu mai putea de râs.

— Omule, teme-te de Dumnezeu ! Ce mi-e una, ce mi-e alta?

— Nu, domnia ta, hoţ e ăla care fură bani.

— Ciudată filosofie! observă Maszko.

— Jaś ! propuse prinţul Antoś – o să discutaţi mâine despre Zlotopole. Acum porunceşte să-i dea o votcă bătrânului *;* el să rămână cu noi, iar ceilalţi să se ducă dracului. Aşteaptă, omule, o să capeţi votcă, fiindcă eşti îndrăzneţ, dar mai spune-mi dacă preotul nu v-a explicat că cine „a luat” înseamnă că a şi furat?

Se vede că ţăranul n-avea chef de vorbă ; pe faţă i se citea încurcătura, dar votca ori poate nădejdea că va mai vorbi o dată în interesul obştei îl făcu să răspundă:

— Părintele nu ne-a spus nimic de asta.

— Dar despre ce v-a vorbit?

— Ehe, e greu să ţiu minte.

— Jaś, porunceşte să-i mai dea o votcă. Bine dar nu se poate să nu-ţi aduci aminte ce-a spus părintele.

— Păi duminica trecută părintele s-a plâns de măsoni, parcă.

— Jaś, mai dă-i un pahar! De cine, de cine?

— De măsoni. La noi nu e decât unul, băiatul socotitorului Podysiok, da el s-a jurat că n-a auzit nimica.

— Şi ce trebuia să audă?

— Păi că măsonii au vrut să-l arunce în aer pe sfântul părinte, cică la palat, unde stă el, da noaptea a venit înscris de la Iisus către sfântul părinte ca să mă păzască.

— Aha ! aşa mai vii de-acasă ! exclamă Maszko. Nu cumva părintele v-a vorbit despre masoni?

— Ba chiar aşa!

— *Ma foi!* se bucură prinţul Antoś – m-am distrat de minune. Ei, acum du-te, omule, du-te !

Dar săteanul se întoarse spre Zlotopolski.

— Boierule, da' cu Zlotopole cum rămâne?

— Nu mă mai plictisiţi şi duceţi-vă dracului cu toţii, am spus o dată.

— Dacă-i pe-aşa, trebuie să plec. Dumnezeu să nu te uite, boierule. Suntem noi oameni proşti, da-nţălegem că ce să-ntâmplă cu boierii nu e de-a bună.

Tinerii rămaseră iarăşi singuri.

— Chiar atât de mari sunt pagubele pe care ţi le fac? îl întrebă Miś Rossowski pe Zlotopolski.

— *Mais parole d'honneur!* şi nu numai mie, ci pretutindeni.

— Atunci de ce nu le explică preoţii cum stă treaba? interveni prinţul Antoś.

— Pentru că au altceva mai important de explicat – răspunse Miś. Mă mir, dragă Antoś, că nu poţi înţelege, în vremea noastră sunt probleme mai însemnate care-i interesează mai mult pe oamenii de bună credinţă. Ruşinează-te, Antoś, că nu pricepi atâta lucru.

Prinţul Antoś se simţi jignit.

— Lumea ştie şi aşa cine sunt eu.

— Lăsaţi-o baltă – se amestecă Zlotopolski. Am obosit cu atâtea probleme. Ştiţi ce, hai să facem o partidă de cărţi, ca să mai omorâm timpul. Timpul înseamnă bani.

— Se potriveşte de minune! strigă Maszko. La jocul de cărţi se verifică cel mai bine că timpul înseamnă bani.

IV

A doua zi era duminică, aşa că tinerii se duseră la biserică.

Prin împrejurimi se răspândise vestea că la Zlotopole se află nu numai proprietarul, ci şi câţiva tineri din societatea înaltă. De aceea, la biserică îmbulzeala avea să fie mai mare decât de obicei. Toţi erau curioşi să-l vadă îndeosebi pe prinţul Antoś. Întreg ţinutul era pur şi simplu mândru de prezenţa lui. Vecinii moşiei Zlotopole, care aveau fete de măritat, se chinuiseră multă vreme şi discutaseră dacă se cuvine sau nu să-l întâmpine cu un discurs. Domnul Sidorowicz, proprietarul Držqcei, se certase chiar cu domnul Feliksowicz, proprietarul Mszczynowei, pentru începutul cuvântării. Cel dintâi socotea că cel mai bine ar fi să înceapă astfel; „Sunt clipe în viaţă", al doilea însă considera acest început prea „trivial" şi propunea; „Când luna străluceşte la orizont". Fusese multă bătaie de cap din această pricină, fiindcă, pe de altă parte, nici unul din aceşti domni nu voia să cedeze celuilalt onoarea de a începe el discursul. Şi mai emoţionate erau femeile. Pentru toată regiunea, prezenţa unui prinţ ca Antoś era un fapt neobişnuit, deoarece prin împrejurimi, în afară de Zlotopolski, trăiau numai nobili cu câte un sat. Şi nici măcar Zlotopolski nu era conte, ceea ce în unele cercuri se considera o mare lipsă. Aşa că peste tot domnea agitaţia. Doamna Zwiernicka, proprietăreasa Okopcinului, îşi imagina dinainte cum trebuie să fie acest drag *prince Antoine*; încă de acum (lucru de care nu se miră nici ea), cu toate că nu-l văzuse niciodată, nutreşte pentru el o simpatie deosebită şi garantează că presimţirea ei se va adeveri. De asemenea, domnişoarele Slomiński, care-şi disputau de obicei supleţea trupului, poartă o discuţie şi mai aprinsă. Cea mai mică îşi avertizează dinainte surorile să nu i-o ia în nume de rău dacă prinţul Antoś îi va acorda atenţie mai întâi ei, fiindcă ea nu este vinovată dacă faţa ei are ceva deosebit care atrage privirile tuturor. Sunt însă şi familii care declară că lor le este indiferent cine va veni duminică la slujbă. Iar dacă vor apărea mai gătite decât de obicei, apoi aceasta nu va fi din pricina nu ştiu căror musafiri de la Varşovia, ci pentru onoarea lor, pentru a arăta că „he! he! cu noi nu e chiar atât de simplu!" De aceea, slujitorii primesc poruncă să se îmbrace în livrele, iar caii şi trăsurile să arate

cât mai bine.

— Numai să uite vreunul ceva – adaugă energic stăpânul casei – şi am să-i arăt eu lui !

Pe de altă parte, la Zlotopole, Miś Rossowski, „singurul om cu tact” şi „sufletul adevăratei eleganţe”, cum i se spune la Varşovia, îşi conjură prietenii să-şi ia paltoanele englezeşti vătuite, cu toată căldura, fiindcă un gentleman autentic se cuvine să fie întotdeauna mai gros îmbrăcat; în plus, şi la ţară tot el trebuie să dea tonul.

— Este datoria noastră! zice Miś. Fiecare să-şi împlinească menirea. Dacă Providenţa ne-a aşezat pe noi drept modele, atunci să fim modele adevărate.

Maszko face observaţia că, pentru nobilimea măruntă, oamenii ca ei – adică Maszko şi prietenii lui – n-au nicio obligaţie, dar Miś îi pune la punct, spunându-i că oamenii ca ei au anume obligaţii faţă de ei înşişi, pe care nu le pot neglija.

Astfel că domnii de la Zlotopole vin la biserică în paltoane englezeşti, fapt care aduce roşeaţa ruşinii pe chipurile tinerilor localnici care poartă îmbrăcăminte de vară. Unii dintre ei condamnă paltoanele eleganţilor varşovieni, văzând în aceasta dorinţa de a-i umili pe nobilii de aici, de a se ridica deasupra lor.

Cu toate acestea, privirile sunt îndreptate spre oaspeţii de la Varşovia, iar atenţia tuturor este atât de subjugată de ei, încât nimeni nu mai aude glasul predicatorului. Vocea lui răsună atât de puternic, încât pe bună dreptate te-ai putea teme pentru ţiglele de pe acoperişul bisericii. De astă dată, spre mai adânca învăţătură a ascultătorilor ţărani, se aude din amvon numele lui Darwin. Vorbitorul îl vede aievea în clipa morţii, cum îşi reneagă scrierile, „se zvârcoleşte de durere şi urlă ca turbat”. Acel presupus urlet al lui Darwin îi umple pe ascultători de asemenea groază, că una dintre babe, abia trezită din moţăială, strigă în gura mare: „Vai de sărmanele oscioare!” E greu de înţeles dacă biata femeie se milostivea de oasele lui Darwin sau de ale ei.

Predicile de acest fel, cu cât se întâlnesc mai des prin sate,

cu atât sunt mai folositoare. Ţăranii sunt astfel avertizaţi împotriva lui Voltaire, a masonilor, a lui Renan şi a lui Darwin, iar celor care nu sunt ţărani li se explică de ce aceiaşi săteni spun că una înseamnă „a luat” şi alta „a furat”. De asemenea treburi mărunte, cum bine observa Miś, nu merită să te ocupi e mult mai important să le deschizi ochii, celor care nu ştiu să citească, împotriva cărţilor „rele”, decât să te îngrijeşti de noţiunile lor morale.

Dar, în cele din urmă, predica se termină, apoi şi liturghia, după care ies cu toţii în faţa bisericii. Aici, cu toate avertismentele lui Miś cum că a nu te duce acasă imediat după slujbă înseamnă curată înapoiere, situaţia nu poate fi evitată, întrucât pe Zlotopolski îl opresc şi-l salută cunoscuţii. Urmează prezentarea de amândouă părţile, prilej cu care domnii de la Varşovia îşi plasează palmele aproape de subţioară şi întind degetele după care, vorba lui Miś, cine doreşte, n-are decât să întindă mâna. Localnicii se conformează într-adevăr, iar domnul Sidorowicz şi domnul Feliksowicz se apropie în acelaşi timp de prinţul Antoś.

— Sunt clipe în viaţă… — începe domnul Sidorowicz.

— Când luna străluceşte la orizont… — îl întrerupe domnul Feliksowicz.

— Iartă-mă, nu despre asta este vorba.

— Te rog să mă scuzi!

Aici ambii vorbitori îşi umflă nările şi se privesc cu turbare, în vreme ce prinţul Antoś se uită la ei mirat; din fericire, se apropie preotul şi-i invită la el, încotro doamnele au şi plecat.

Într-adevăr, domnii găsesc doamnele la casa parohială. Se fac prezentările, apoi doamna Zwiernicka din Okspcin roşeşti uşor şi, adresându-se prinţului Antoś, spune:

— Prinţe, n-am avut niciodată fericirea să te cunosc şi cu toate acestea te-am recunoscut imediat.

— Cum aşa, stimată doamnă?

— Am cunoscut la Varşovia pe câţiva dintre membrii familiei dumitale. Ai în totul trăsăturile părinţilor M… schi, mai ales nasul !

Prinţul Antoś atinge cu mâna respectiva parte a corpului,

care i-a atras atenţia doamnei Zwiernicka şi răspunde :

— O, aşa e, doamnă ! În genere, noi avem nasuri…

— Care au ceva deosebit, întrerupe cea mai tânără dintre domnişoarele Slomiński. Există unele trăsături care au ceva deosebit – adaugă, plecându-şi sfioasă ochii.

— Depinde ale cui – îi răspunde doamna Zwiernicka. Cum îţi place, prinţe, la noi?

— Splendid, *ma foi !* mai ales cerul frumos, nu-şi află egal în toată Europa! Ba chiar, ce spun eu, în Europa? în toată Varşovia.

Bucurie generală. Domnişoara Slomińska priveşte la prinţul Antoś şi zâmbeşte ruşinoasă.

— *Charmant! delicieux !* şopteşte ambetată doamna Zwiernicka.

— Prinţe, nu încape îndoială că onorezi mereu Varşovia cu prezenţa dumitale? întreabă doamna Sidorowicz.

— Desigur, dar vara, mai ales, onorez şi satul – lămureşte naiv cel întrebat.

— Pentru treburile gospodăriei sau mai degrabă pentru administrarea moşiei?

— A, nu ! Asta-i datoria administratorului meu; eu mă duc numai uneori la tară, pentru vânătoare şi crochet. Aici se cunoaşte crochetul *?*

— Din nefericire, foarte puţin.

Miś Rossowski, care până acum nu se amestecase în discuţie, privind în sus, cum îi stă bine unui gentleman autentic, se întoarse deodată spre domni şi remarcă:

— Sunt foarte mirat că la noi se face atât de puţin pentru răspândirea acestui joc care constituie totuşi principala distracţie a aristocraţiei din Anglia.

— Şi nu numai din Anglia, ci a aristocraţiei din toată lumea – intervine Maszko. Miś, adu-ţi aminte că şi noi jucăm crochet zile întregi la contele W.

— Cu atât mai mult, cu cât ţara noastră pare să fi fost destinată anume crochetului de providenţa însăşi. Întinderile sunt netede şi iarba creşte de minune.

Doamna Zwiernicka şi domnişoarele Stomihski mărturisesc

că lor le vine greu să înţeleagă cum au putut să trăiască până atunci fără acest joc, iar doamna Sidorowicz demonstrează că a vorbit mai de mult cu soţul ei în acest sens.

— Dragul meu, trebuie să faci rost de un crochet.

— De ce, sufleţelule? întreabă domnul Sidorowicz.

— Ştrengarul, se preface că nu ştie despre ce este vorba - exclamă doamna Sidorowicz, vrând să-şi ascundă rumeneala pe care i-o ridicase în obraji ignoranţa soţului.

— M-aş fi ocupat chiar eu de asta, dar întâi, eu sunt mereu bolnavă, iar în al doilea rând, am atâtea pe cap!

Ochii tuturor se îndreaptă fără voie spre capul doamnei Sidorowicz, al cărei coc ar fi izbutit să-i convingă şi pe cei mai îndărătnici că această doamnă are într-adevăr destule pe cap.

Între timp, alt grup de nobili localnici, alcătuit din bărbaţi strânşi în jurul lui Jaś Zlotopolski, discută cu tot atâta înflăcărare despre colonizare ca despre singurul mijloc aflat astăzi la îndemâna nobilimii.

— Ai noroc, vecine, ai noroc! îl fericeşte domnul Feliksowicz. Ar trebui să-ţi urmăm cu toţii exemplul.

— Domnii mei – răspunde Jaś – fiecare are calea deschisă în faţa lui. Situaţia noastră de acum este de aşa natură, încât nu ne mai rămâne decât sau să ne colonizăm moşiile. Sau să le părăsim.

— Numai că, dacă le colonizăm, tot trebuie să le părăsim – observă unul dintre ascultători.

— Nici eu nu sunt de părere că nu ne rămâne nimic. Mă rog, pentru că moşierii sunt fruntea societăţii, fiecare dintre noi trebuie să păstreze conacul şi o parte din pământ ca să nu-şi piardă caracterul de proprietar rural.

— Fireşte, domnia ta, asta, ho ! ho! Binefăcătorule ! strigă corpolentul domn Waszkowski. Fiindcă şi fără asta, binefăcătorule!… Ce voiam să zic?

— Adu-ţi aminte, domnule! răspunde domnul Feliksowicz.

— Dar cum de ţi-a venit, vecine, ideea asta fericită? îl întrebă pe Zlotopolski.

— Ideea nu e nouă şi probabil că a fost aplicată de mult printre noi. În ce mă priveşte, recunosc că i-o datorez

prietenului meu, domnul Maszko.

Cei de faţă îi strâng cordial mâna lui Maszko care spune cu înduioşare.

— Domnilor, oamenii ca noi trebuie să se ajute unul pe altul.

— Ce voiam eu să zic?! strigă cu glas tunător domnul Waszkowski.

Mişcarea celor care se ridicau nu-i îngăduie însă domnului Waszkowski să-şi amintească ce intenţiona să spună. Emoţionaţi, îşi iau cu toţii rămas bun de la Miś, de la Jaś şi de la Maszko, dar mai ales de la prinţul Antoś, a cărui prezenţă va rămâne multă vreme în amintirea judeţului N. Zwiernicka nu-i spune altfel decât „la revedere! Ea ştie cu siguranţă că cine posedă trăsăturile prinţilor M… ski, acela va avea şi politeţea lor înnăscută, aşa că nu altfel decât „la revedere!”

V

În acest răstimp, la Varşovia lucrurile începeau să ia o întorsătură foarte primejdioasă pentru Zlotopolski. Domnul Maciej Iwaszkiewicz era tot mai bine văzut de doamna Bujnicka şi de Fanny. Doamna Bujnicka încercase, de bună seamă, să afle din surse diferite care este situaţia reală a lui Zlotopolski, dar încercările ei, de cele mai multe ori, nu izbutiseră. Prinţul Antoś şi Miś Rossowski, care se întorseseră nu de mult de la Zlotopole, ar fi putut s-o lămurească într-adevăr, dar aceştia, legaţi prin cuvântul dat, cum ştim, lui Jaś, tăceau sau vorbeau de el atât de misterios, încât îngrijorarea doamnei Bujnicka creştea şi mai mult.

— Eu sunt mamă – spunea această doamnă – şi nu pot să-mi dau copilul pe mâna unui om fără avere. Iwaszkiewicz, deşi nu-l poate egala pe Zlotopolski, se va înnobila prin legătura cu noi. De altminteri, în vremurile grele de astăzi, banii înseamnă mult, cine ştie dacă nu chiar totul.

Doamna Bujnicka se arăta însă prea pesimistă în privinţa vremurilor de acum. Fireşte, banii înseamnă mult azi, dar nu totul. Alături de capitalul sunător, în practica vieţii de societate există şi alt capital care, deşi mort, dă totuşi cupoane

cu un curs destul de bun în practică. Acest capital sunt coşciugele strămoşilor. Câţi oameni nu trăiesc numai din acest capital şi o duc relativ bine! Mănâncă mâncăruri alese, beau vinuri bune şi fumează trabucuri de doi zloţi. În lume totul e comerţ şi schimb. Cei cărora le lipseşte capitalul de coşciuge, cumpără alimente vin şi trabucuri pentru cei care-l posedă, dobândind în schimb onoarea relaţiilor, posibilitatea de a se plimba la braţ cu ei şi dreptul de a le spune pe nume! Jaś, Miś, Antoś etc.

Să-i părăsim şi noi pe prinţul Tadeusz şi pe doamna Bujnicka şi să ascultăm discuţia tinerei perechi.

— Dumneata cum găseşti reuniunea de astă seară? începu Fania.

Inginerul privi prin salonul luminat şi întrebă:

— Domnişoară, îţi plac seratele şi distracţiile?

— Recunosc că prefer camera mea, în care pot să gândesc la ce-mi place, dar mama vrea să mă distrez, aşa că trebuie să le frecventez, deşi o dată m-am plictisit de moarte la soţia senatorului L. Dumneata de ce n-ai venit?

— N-am avut vreme, de altfel nici n-am ştiut că vă veţi duce acolo.

— Ce urât din partea dumitale. Eu am crezut că vii şi am fost atât de tristă, trebuind să ascult tiradele domnului Zubicki despre atitudinea nobilimii din Leczyca faţă de civilizaţie în general.

Inginerul o privi cu o duioşie liniştită, profundă.

— Nici aseară n-ai trecut pe la noi – continuă Fania pe un ton de reproş.

— Domnişoară, crede-mă – îi răspunse – că cele mai fericite clipe din viaţa mea sunt cele petrecute în familia dumitale, dar eu sunt nevoit să muncesc pentru pâinea cea de toate zilele.

Fania zâmbi imperceptibil.

— Şi apoi — urmă Iwaszkiewicz – toată valoarea mea stă în muncă şi n-aş vrea s-o pierd în ochii dumitale.

— De atâţia ani am învăţat să te apreciez, încât nimic nu-mi mai poate schimba părerea. Muncind însă, nu trebuie să-ţi

uiţi prietenii.

— Totdeauna mă gândesc la ei.

— O da, să te gândeşti, şi să fii liniştit în privinţa părerilor lor. Din păcate, eu sunt aceea care trebuie să mă tem. Ştiu că nu pot să-ţi stau alături şi nici să mă ridic la înălţimea dumitale! în glasul Faniei se simţea mâhnirea. Ştiu că pe dumneata, care eşti obişnuit să iei viaţa în serios, conversaţia mea te poate plictisi, dar crede-mă că aş dori din tot sufletul să merit respectul dumitale, să te ajung din urmă şi tocmai de aceea am nevoie de indicaţiile dumitale. M-ai învăţat atâtea lucruri şi mi-ai deschis ochii de atâtea ori asupra lumii, încât te rog să mă ajuţi şi de acum înainte. N-ai să mă refuzi?... nu-i aşa?

Fania îşi împreună mâinile în semn de rugăciune şi îşi înclină, capul în aşa fel că bucliţele-i bălaie se împrăştiară pe umerii lui.

Iwaszkiewicz îşi şterse fruntea cu mâna şi, cu ochii închişi, părea să viseze închipuiri pline de farmec. Cuvintele Faniei, moi, mângâietoare, îi pătrunseră în urechi ca o vrajă de neînţeles. Avu impresia că un cor întreg de privighetori zboară din arinişul umed, izbucnind într-un cântec înaripat, că tot văzduhul era plin de o muzică îngerească. Întregul salon cu şirul de lămpi, roiul musafirilor, femeile cu umerii goi şi feţele bărbaţilor începură să i se învârtă pe dinaintea ochilor.

Dar nu mai avu când să răspundă, fiindcă în clipa aceea răsună vioara unui strălucit virtuoz de doisprezece ani şi vraja se spulberă. În salon se iscă murmurul oaspeţilor, care se pregăteau să asculte, şi nemuritorul Beethoven începu să geamă în toată gama tonurilor înfricoşătoare, să mugească în sunetele başilor şi să ţiuie nebuneşte din violină… — fireşte, prea încântat de execuţia formidabilă a sonatei sale sub arcuşul strălucitului virtuoz.

Pe chipurile ascultătorilor se întipăreşte admiraţia şi uimirea. Bătrânul conte W. învârteşte morişca repede cu degetele mâinilor aşezate pe pântecul arătos, mijeşte ochii şi îşi clatină capul în ritmul melodiei, iar faţa lui exprimă asemenea extaz, încât pare că nu mai are mult şi-l vor podidi

lacrimile; din când în când, doamna Bujnicka întoarce capul spre doamna C. cu gesturi de negaţie hotărâtă, în semn că nu-şi poate crede urechilor, iar cunoscutul scriitor, stegar al luminii, Zubicki, întoarce filele copilului minune şi aruncă priviri insistente spre grupul domnişoarelor, fremătându-şi nările.

În fine, execuţia lui Beethoven ia sfârşit şi urmează aplauze ; fracurile negre îşi ocupă vechile locuri alături de rochiile multicolore, în tot salonul se aude iarăşi conversaţia înviorată, de cele mai multe ori în legătură cu ciudatul fenomen la care au asistat mai înainte.

— *Magnifique! Magnifique!* exclamă cu glas subţire un tânăr stâlp de salon. *Savez vous, mademoiselle, que c'est incomparable!* E suficient să spun că eu, care primesc reproşuri pentru răutatea exagerată în judecarea operelor de artă, recunosc *que je suis vaincu.*

Fania priveşte silueta firavă şi faţa fără mustaţă a tinerelului, căruia i se reproşează o răutate exagerată în judecarea operelor de artă, şi răspunde :

— N-am ştiut că dumneata eşti atât de aspru.

— Am vrut – lămureşte tânărul stâlp – ca după execuţia lui Beethoven să-l execute şi pe Chopin, dar mi s-a spus că ne aşteaptă cu totul altceva.

— Ce ne mai aşteaptă?

— Experienţa de magnetism a contelui Wladzio. Iată că se aduce masa. Trebuie să mă duc şi eu, fiindcă nu se descurcă fără mine.

Cu aceste cuvinte, tinerelul o priveşte pe Fania şi grăbeşte spre locul în care prezenta lui este absolut necesară.

— Ne-am întrerupt discuţia – spuse Fania – tocmai când ne simţeam mai bine, acum însă suntem iarăşi aproape singuri.

Iwaszkiewicz o privi expresiv…

— Aşadar pentru mine revin clipele fericite – rosti.

Fania căzu pe gânduri, apoi răspunse:

— Clipele fericite nu mai revin niciodată.

— Aşa că trebuie să ştii să te foloseşti de ele.

— O, domnişoară, în viaţă se întâmplă deseori ca o clipă să

semene cu o perdea care ascunde viitorul. Omul se apropie de ea şi nu ştie dacă trebuie s-o ridice sau să mai aştepte. Nesiguranţa înseamnă durere, dar şi speranţă.

— Domnule Iwaszkiewicz, trebuie să ai curaj.

— Câteodată şi un îndemn ar…

— Cine vorbeşte de curaj acela şi îndeamnă.

— Totuşi, este atât de greu! Domnişoară Fanny, în faţa ochilor mei se află acum o asemenea perdea. Nu ştiu dacă, după ridicarea ei, voi vedea lumina sau întunericul. Dar, domnişoară, în numele vechii noastre prietenii, opreşte-mă sau îndeamnă-mă limpede, spune-mi: „ridic-o” sau „lasă-mă în pace”.

Urmă o tăcere mai lungă, în timpul căreia inima lui Iwaszkiewicz se zbătea înspăimântată de moarte.

Fania îşi acoperi faţa cu evantaiul, dar odată cu foşnetul aripioarelor, la urechile lui Iwaszkiewicz ajunse un cuvânt şoptit, ca fâlfâitul aripii de lebădă:

— Ridic-o!

— Domnişoară, te iubesc! Fanny, te iubesc!

Fania nu răspunse nimic, dar îşi ascunse cu mai multă grijă faţa în spatele evantaiului, în vreme ce mâinile îi tremurau vizibil. Şi iarăşi îndoiala cutremură inima lui Iwaszkiewicz, îndoială care avea să dureze mai mult, pentru că tocmai atunci „incomparabilul” conte Wladzio, care hipnotiza căţeaua gazdei, strigă:

— *Voyez mes dames et mes demoiselles !* Căţeaua doarme de cinci minute şi, dacă am s-o strâng acum de coadă, nici măcar n-o să scâncească, atât de mare este puterea magnetismului.

Se aşternu o tăcere adâncă.

Deodată răsună chelălăitul înfricoşător al căţelei, demonstrând într-adevăr cât de mare era puterea magnetismului, după care urmară aplauze de uimire şi admiraţie pentru incomparabilul conte Wladzio care se pricepea să îmbine atât de fericit ştiinţa cu naşterea aleasă şi averea.

Toate acestea făcură ca Fania să nu-i poată răspunde lui Iwaszkiewicz. Tot atunci se apropiară de ea alţi câţiva stâlpi ai

salonului familiei C., urmaţi îndată de însăşi doamna Bujnicka. Chinuit tot mai mult de nelinişte, Iwaszkiewicz observă că tot restul serii Fania rămase tăcută şi parcă tristă; îi evita cu grijă privirea, în timp ce ochii ei rătăceau cu o expresie nedefinită prin tot salonul. Schimbarea care i se întipărise pe fată fu observata curând şi de mama ei.

— Ce ai, Fanieczka, eşti cumva bolnavă? o întrebă. Poate ar fi bine să ne întoarcem acasă!

— Bine – răspunse scurt.

— I-am promis doamnei Szemiot s-o conduc. Noi o să coborâm, iar ea va merge mai departe. Şi eu sunt obosită. *Et voilà* şi pe doamna Szemiot ! Mergem !

Fania era inexplicabil de tăcută. Chiar atunci când, în anticameră, Iwaszkiewicz îi puse pe umeri mantia călduroasă de toamnă, afară de un *„merçi”* laconic, acesta nu mai auzi niciun cuvânt de la ea.

Abia după ce urcară în trăsură, când tânărul se pregătea să închidă uşa, Fania întrerupse tăcerea.

— Mamă – spuse – să urce şi domnul Iwaszkiewicz cu noi. O va conduce pe urmă pe doamna Szemiot.

Iwaszkiewicz urcă deci în trăsură. Cu toată neliniştea, nu-şi putea stăpâni încântarea care punea stăpânire pe el atunci când, după ce se aşezase alături de Fania pe bancheta destul de îngustă, la fiecare hurducătură mai puternică, umărul lui se lipea de al ei. De altfel, aşa cum cel care se îneacă îşi vede salvarea în orice scândurică, şi el interpreta ultima intervenţie a Faniei drept un semn favorabil. Tăcerea ei putea fi doar rezultatul emoţiei. În al douăzeci şi doilea an de viaţă, cuvântul vrăjit „iubesc” nu se ascultă în linişte. E greu să-l rosteşti, dar e tot atât de greu să-l asculţi fără să-ţi bată inima năvalnic. Oricine l-a rostit ori l-a ascultat măcar o dată în viaţă îşi aduce bine aminte ce furtună, ce vifor neînţeles, ce încântare, dar şi ce spaimă stârneşte el când este spus nu numai din gură, ci şi din inimă. Ehei, lumea începe să se clatine, se învârte, se întunecă şi se luminează în acelaşi timp. Auzi curgerea propriului sânge prin vine, susurul propriului puls. Un cuvinţel mărunt, care include în el atâta valoare cât

valorează fericirea. Nici fulgerul tăcut nu aruncă mai multă lumină în bezna nopţii, decât acest cuvânt asupra părţilor întunecate şi fără noimă ale vieţii. Are însă şi el cealaltă parte a medaliei. Când răsună fără ecou, e caraghios, iar atunci când nu exprimă adevărul – e meschin. Şi totuşi deseori sună şi în acest fel. Aşa cum *Biblia* nu-i poate interzice satanei s-o citeze, nici el nu le poate interzice bărbaţilor să-l cumpere, femeilor să-l vândă, proştilor în genere să nu-l înţeleagă şi convenienţelor să-l respingă. Pentru convenienţe este prea puternic, iar dacă place comparaţia cu fulgerul, e şi prea strălucitor. De aceea, prostănacul civilizat şi manierat nu-l rosteşte, ci lasă să se înţeleagă totul cu ajutorul discuţiilor ocolite care înseamnă pleavă în vânt, doar adieri de adevăr şi simplitate. Iwaszkiewicz se abătuse de la convenienţe fără a fi caraghios şi nu era nici meschin, deoarece spunea adevărul. Încolţise în el speranţa că nici Fania nu-i luase în nume de rău acea abatere de la regulile vieţii de societate. Atunci, de ce tăcea?

Trăsura înainta repede pe străzile tăcute şi pustii. Persoanele din trăsură, înrâurite de impresii diferite nu-şi spuneau nimic.

Doamna Bujnicka dormea ; dacă nu tot atât de politicos, cum avea obiceiul că moţăie pe canapele în timpul lungilor serate dansante, cel puţin tot atât de adânc. Doamna Szemiot se cufundase şi ea în meditaţii ; cugeta pesemne că, atunci când te duci undeva departe, e mai comod să mergi cu trăsura decât pe jos. Iwaszkiewicz se gândea că frumoasa şi iubita lui Fania, a cărei răsuflare o putea auzi acum, va sta prea puţin alături de el.

Deodată liniştea fu întreruptă de oftatul Faniei.

Oftase însă atât de încet, de imperceptibil, încât n-o auziră nici doamna Szemiot nici doamna Bujnicka, iar Iwaszkiewicz mai degrabă o simţi.

Brusc începu să tremure.

I se părea că Fania se sprijină mai bine de umărul lui.

În acest timp, căpşorul ei bălai se înclina încet către el. Cârlionţii parfumaţi şi moi ca borangicul îi atinseră tâmpla o

dată, apoi încă o dată. Curând răsuflarea ei caldă îi învălui faţa. Un ciudat fior de plăcere îl scutură din creştet până-n tălpi. În acelaşi timp, din faldurile mantiei se apropie de el o mână albă ca o floare de crin. Atingerea cârlionţilor se repetă şi în curând simţi cum îi acopereau tot umărul. În tăcerea nopţii, auzea acum pulsul bătând în tâmplele Faniei. Apoi capul ei odihni pe umărul lui cu toată încrederea somnului sau a dragostei.

Atunci mâinile lor se găsiră şi rămaseră aşa în mare tăcere şi în şi mai mare fericire.

Dar, o cititorule, vreau să-ţi şoptesc ceva la ureche. Fania n-a încălcat totuşi convenienţele, întrucât acestea sfârşesc acolo unde începe iubirea.

VI

Jaś Zlotopolski se plictisea de moarte la Zlotopole şi nu pleca *comme tous les diables* la Varşovia numai pentru că Maszko îl ţinea strâns, cum se spune, de mânecă. Maszko era un om nepreţuit. Dacă moşierii cu pământuri de colonizat îşi închipuie că aceasta e floare la ureche, apoi se înşeală amarnic.

Jaś nu s-ar fi descurcat în ruptul capului, dacă nu era Maszko. Cu ajutorul acestuia treaba înainta repede şi, cu excepţia unor formalităţi judiciare, putea fi socotită ca încheiată. Curând după plecarea lui Miś şi a lui Antoś, Zlotopole se schimbă ajungând de nerecunoscut. Acum arăta ca o tabără. În curtea uriaşă, printre acareturi, se înălţau colibele şi corturile avangărzii civilizatoare care avea să vie la Zlotopole cu femeile şi copiii. Acum se tăia pădurea, iar la capătul aleii umbroase de tei, care ducea la conac, se vedeau grinzile galbene ale viitoarelor case ; alături de grămezile de cărămidă, se înălţau mormane de şindrilă şi talaş, printre care trebăluiau cu fierăstraie şi securi vrednicii colonişti îmbrăcaţi în caftane scurte şi veste lungi. Construcţiile se ridicau repede ; nimeni nu-i încurca pe *kulturtreger-i.* Doar câte un mazurian mohorât trecea din când în când pe lângă clădirile începute,

îşi strângea pumnii puternici şi se uita pieziş, ca un câine în lanţ, la viitorii săi vecini. Nu se ajungea însă la ciocniri.

Satul se afla destul de departe, iar slujitorii de la conac aveau poruncă straşnică să nu caute gâlceavă. De altfel şi coloniştii veniseră destul de mulţi, aşa că nu se mai temeau. Forfoteau peste tot, şi în barăcile argaţilor, şi prin clădirile conacului. Dacă cineva s-ar fi plimbat seara pe lângă locuinţele slujitorilor, s-ar fi crezut transportat prin cine ştie ce minune în ţara Szpreii. Din ferestre irumpea lumina şi se auzea larma discuţiilor aprinse ; în răstimpuri lătra vreun căţel, răsuna chitara sau se auzeau halbele ciocnite. În locul cântecelor simple de odinioară despre Jasiek şi Kasieńka, răsuna acum o melodie mai voioasă : „Wo *ist das deutsche Vaterland?!”* În locul tărăgănatului „Dana oi dana!” se auzea mai veselul *„ein, zwei, drei !*” Nicicând nu mai fusese atâta vânzoleală la Zlotopole, poate doar pe vremea când conacul şi curţile roiau de nobilii adunaţi asupra turcului sau a suedezului. Acum însă priveliştea era paşnică şi mai potrivită cu epoca noastră. În locul cuirasierilor înfricoşători se învârteau prin curte bălaiele *Mädchen,* iar pe garduri, în lacul şeilor şi steagurilor de luptă, erau agăţaţi ciorapii albaştri ai aceloraşi *Mädchen.* Ehei, acum sunt alte timpuri, iar acelea au trecut, ca multe alte lucruri care au trecut şi ele…

La început, pe Zlotopolski îl distra această mişcare, această viaţă renăscută. Simţea şi el ce simte fiecare om după ce face o faptă bună. Introdusese elementele civilizaţiei şi oferise un bun exemplu celorlalţi moşieri, scăpase de datorii şi vânduse Zlotopole, păstrându-şi titlul de proprietar, fiindcă, după spusele lui Maszko, îi rămăseseră palatul şi grădina. Într-un cuvânt, crescuse mult în propria consideraţie. Dar toate acestea aveau şi părţile lor rele. Era nevoit să stea la ţară, să meargă la judeţ şi să intre în relaţii cu funcţionarii, să le strângă mâinile şi să le întindă portţigaretul deschis, ca să-şi consolideze legăturile, trebuia să-i invite la micul dejun, să discute cu ei şi să vadă cum îşi mijeau câte un ochi în semn că treaba merge strună, să le mulţumească pentru asigurările că „se face tot ce se poate” şi aşa mai departe. Distinsului nostru

erou nu-i plăceau toate acestea. În cele din urmă, i se făcu dor de Varşovia şi de societatea înaltă, de modul său obişnuit de viaţă, de Miś Rossowski – şi prinţul Antoś, de groom-ul cu inexprimabili strânşi pe picior şi de toate cele cu care se învăţase să-şi umple timpul de la ora zece dimineaţa până la două după miezul nopţii. Doar Maszko îi mai ţinea tovărăşie, dar şi acesta pleca destul de des cu coloniştii în cele din urmă, se repezi şi el la Varşovia pentru două zile.

— Când mă întorc, cred că totul va fi gata – îi spuse la plecare.

— Ah, blestematul ăsta de Zlotopole ! mormăi Jaś. Trebuie neapărat să rămân aici?

— Altfel nu se poate, vor veni hotărnicii şi trebuie să-i primeşti. Dragă Jaś, numai două zile.

— În timpul cărora va fi o adevărată minune, dacă n-o să înnebunesc.

— O să-ţi aduc veşti de la Varşovia. Eşti şi tu curios să afli ce se mai aude acolo prin cercul nostru.

— Ei, hai, du-te.

— *Adieu!*

Cele două zile fură cele mai rele. Un gentleman adevărat să stea două zile la ţară, într-o singurătate deplină, nu e, într-adevăr, puţin lucru. S-ar fi dus cu plăcere să-şi viziteze vecinii, la doamna Zwiernicka, la familiile Feliksowicz sau Slomiński, dar nu ştia precis când vine hotarnicul. Şi, colac peste pupăză, îşi uitase la Varşovia pila de unghii, căci dacă n-ar fi uitat-o, ar fi avut cel puţin o ocupaţie, dar aşa, fără pilă, nu putea face nimic. Uneori se gândea fără să vrea că e foarte greu să fii modelul celorlalţi moşieri, să le oferi un bun exemplu, fie şi numai pentru câteva săptămâni. Află într-adevăr puţină mângâiere în această concluzie, dar nu se aştepta să-i ajungă pentru două zile întregi.

Aşa că niciun iubit nu-şi aşteaptă partenera la *rendezvous*-ul stabilit cum aştepta el întoarcerea lui Maszko.

A doua zi de dimineaţă veni hotarnicul pentru confirmarea măsurătorilor, dar Jaś nu se putu bucura prea mult din cauză că acesta era cam surd şi la tot ce i se spunea, îşi arăta dinţii,

holba ochii şi răspundea cu o expresie de uimire.

— Altfel?

Jaś era disperat.

Dar toate au un sfârşit, chiar şi cele două zile la ţară. A treia zi se auzi uruitul trăsurii la intrare. Venise Maszko.

Jaś alergă să-l întâmpine.

— Gata? întrebă.

— Gata.

Jaś răsuflă adânc, apoi îi întinse lui Maszko amândouă mâinile.

— *Je vous remercie de tout mon coeur !*

— Oamenii ca noi trebuie să se ajute.

— Banii i-ai luat?

— Am luat mai mult decât te aşteptai ; trei sute cincizeci de mii.

— Eşti foarte obosit?

— Nu, dar de ce?

— Pentru că peste o oră plecăm la Varşovia.

Maszko îşi puse mâna pe umărul lui Zlotopolski.

— Nu prea mai ai de ce să te întorci acolo.

— Cum?

— Ce ştiu eu n-o să-ţi facă plăcere.

— Mai ales când habar nu am despre ce e vorba.

— Bine, ai să ajungi cu oarecare întârziere. Fanny se căsătoreşte cu Iwaszkiewicz. S-au şi înţeles.

Maszko îi spuse aceasta cu oarecare îngrijorare, dar care nu-i fu mirarea când, în locul răbufnirii aşteptate, Zlotopolski aruncă liniştit restul trabucului şi exclamă :

— Oho !

— Jaś ! se bucură Maszko entuziasmat. Noi toţi, pe care *noblesse oblige,* ne străduim să fim gentlemani, dar tu eşti an model de neatins !

— Dacă era aici Miś – spuse Zlotopolski indiferent – ţi-ar fi amintit în primul rând că un gentleman nu se pierde cu firea.

— Şi pe el l-ai fi dat gata.

— De altfel, dragul meu – continuă Zlotopolski – dacă am primit această veste cu nepăsare, e numai pentru că nu pierd

nimic şi nici nu mă gândesc să renunţ la nimic.

— Cum aşa, nici la Fania?

— Nici la ea.

— Dar cine-l va împiedica pe Iwaszkiewicz s-o ia de soţie, de vreme ce a şi fost acceptat?

— Eu ! rosti Jaś cu tărie.

Maszko observă că în ochii lui Zlotopolski strălucea o mândrie ciudată şi, cu toată delicateţea trăsăturilor, semăna cu toţi înaintaşii, ale căror portrete atârnau în sufragerie.

— Tu crezi – îl întrebă – că Iwaszkiewicz va renunţa?

Zlotopolski se stăpâni repede şi răspunse cu răceală:

— Mi-e tot una. Ştiu numai că nu voi ceda eu. Dragul meu, crede-mă că aici nu e vorba de Fania, ci de onoarea mea. Dacă vreunul dintre noi ar fi cerut-o în căsătorie pe Fania în timpul absenţei mele, n-aş fi mişcat un deget. Dar pentru că mă numesc Zlotopolski, nu pot să-i îngădui primului intrus să-mi stea în cale. De aceea, nu voi da înapoi nici în faţa duelului, mă cunoşti prea bine ca să te mai îndoieşti de asta.

Într-adevăr, Zlotopolski nu era deloc laş. Nu se amesteca în nicio treabă primejdioasă cu multe complicaţii, dar era în stare să nu clipească în faţa armei adversarului. Nu de mult, îl provocase şi-l rănise pe unul dintre cunoscuţii săi, pentru că îndrăznise să susţină cum că el, Zlotopolski, oferise băutură falsificată la un prânz. Aşa că Maszko nu se îndoia că Jaś spunea adevărul.

— Bine. Bine – se miră – dar cum poţi tu să te duelezi cu Iwaszkiewicz?

— Cred că nu se va ajunge până acolo, deşi în ultima instanţă prefer să-l omor eu pe Iwaszkiewicz ăsta, decât să mă omoare el pe mine; şi încă din asemenea pricină.

— Jaś, tu eşti un model inegalabil !

— Bine, acum mă duc, am să spun să înhame caii.

Zlotopolski ieşi. Rămas singur, Maszko se apropie repede de oglindă.

— „Şi cine-l va împiedica pe Iwaszkiewicz să se însoare cu Fania?” se întrebă cu jumătate de glas. „Eu ! Eu!” îşi răspunse tot el. Strâmbându-se şi luându-şi diferite poze în faţa oglinzii,

se străduia să imite tonul şi expresia feţei lui Zlotopolski. „Eu ! Eu !”.

În aceeaşi zi, seara, erau amândoi la Varşovia. Zlotopolski alergă îndată la Miś.

— Ce mai faci?

— Bine.

Îşi strânseră mâna.

— Ei, te felicit spuse Miś – treaba-i încheiată?

— Una-i încheiată, alta abia începe. Miś, ştii ce zic eu?

— Ce?

— Că deşi ţi se spune „singurul om cu tact”, puţini oameni sunt atât de liniştiţi ca tine.

Miś îşi pieptănă favoriţii cu degetele.

— Influenţa provinciei se vede în mişcările agitate şi înclinaţia spre grosolănie – mormăi.

— Încetează, hai încetează odată ! Spune-mi mai bine de ce crezi că a fost acceptat Iwaszkiewicz?

Miś îşi pieptănă iarăşi favoriţii.

— Pentru că şi-a exprimat intenţiile.

— Pe dracu! Dac-ai fi spus în familia Bujnicki de ce am plecat la Zlotopole, dac-ai fi spus că fac o mare afacere, că nu sunt ruinat, că plecarea mea la ţară nu este o fugă, puteau să-şi declare intenţiile zece ca Iwaszkiewicz.

— Nici vorbă.

— Atunci de ce n-ai spus nimic?

— Mai întâi, pentru că nu mă interesează deloc.

— Iată dovada inteligenţei tale. Pe tine nu te interesează că un om ca Iwaszkiewicz a înlăturat un pretendent din sfera noastră.

Miś păru descumpănit, dar adăugă :

— În al doilea rând, pentru că tu însuţi ne-ai legat prin cuvânt, pe mine şi pe Antoś, să nu spunem nimic. Voiai să-i faci o surpriză Faniei.

— Uite că surpriza mi-a făcut-o ea.

— E adevărat, pe onoarea mea !

— Când ai văzut cum stau lucrurile, nu trebuia să te mai formalizezi. Puteai să ghiceşti că-ţi voi fi îndatorat că nu ţi-ai

respectat cuvântul. Dar ca să ghiceşti, e nevoie să gândeşti, iar asta nu e meseria ta.

— Sigur că nu-i meseria mea. Slavă domnului, nu trebuie să-mi bat capul cu nicio meserie, dar de vreme ce mi-am dat cuvântul că voi tăcea, înţelegi şi tu, dragă Jaś, chiar dacă era în joc viaţa ta, a Faniei, a tuturor membrilor familiei Bujnicki şi a Varşoviei întregi, tot n-aş fi suflat o vorbă. Pricepi, Jaś?

— Sunt curios dacă eşti tot atât de scrupulos şi cu plata datoriilor la termenul stabilit.

— Asta-i altceva. Eu nu iau bani de la oamenii din sfera noastră. Dacă tu, de exemplu, îmi împrumuţi acum banii de care am nevoie, fii sigur că ţi-i voi înapoia la termen.

— Mulţumesc ! După tine va veni Antoś, după Antoś magnetizatorul Wladzio şi aşa mai departe.

— Cu Wladzio nu întreţii relaţii prea strânse, iar Antoś n-are nevoie de bani.

— Cum? Antoś n-are nevoie de bani?

— N-are nevoie, fiindcă are şi el.

— Antoś are bani?

— Antoś se căsătoreşte cu Berlinska.

— Hm ! *Canaille!*

— S-a dus la Berlinski să-i ceară bani cu împrumut. Berlinski s-a jurat pe Dumnezeu, cinste, conştiinţă şi onoare că nu are bani lichizi. Şi pentru că lui Antoś îi trebuiau bani gheaţă, i-a spus lui Berlinski că trebuie să-i aibă, întrucât vrea să se însoare. Berlinski l-a întrebat cu cine? Antoś i-a răspuns : „Cu fiica dumitale !” Apoi şi-a dat cuvântul că nu glumeşte. *Stante pede* i-a spus şi fiicei acelaşi lucru. A doua zi a avut loc logodna, după care Berlinski i-a dat banii lui Antoś, iar Antoś i-a dat lui Berlinski o poliţă.

— Că se va căsători cu fiica lui?

— Probabil. Dacă se va ţine de cuvânt, asta-i altă chestie, destul că acum el are banii pe care eu nu-i am şi pe care vreau să-i împrumut de la tine. Îmi dai?

— Îţi dau, dar să vorbim de treburile mele. Ai fost de mult la familia Bujnicki?

— Ieri. Vrei să te duci şi tu?

— Am să profit că mâine au zi de primire. Crezi că voi îngădui unul om ca Iwaszkiewicz să mi-o sufle pe Fania?

— Bine dar micuţa Fania e îndrăgostită de el.

— Puţin îmi pasa.

— ***Eh bien!*** Mâine dimineaţa vin la tine după bani, iar seara mergem la familia Bujnicki.

VII

La recepţiile care aveau loc în fiecare marţi seara la doamna Bujnicka, venea destulă lume, cu toate că nu lel onora cu prezenţa lor plăcută nici „cunoscutul" Zubicki, nici „minunatul" magnetizator, contele Wladzio. Singura lor atracţie era Fania şi lumea elegantă care le frecventa. Nu e prea greu de imaginat cum se petreceau lucrurile la astfel de reuniuni. La ora zece fix, seara, doamna Bujnicka, îmbrăcată pentru recepţie, se aşează pe canapea în salonul luminat, dar încă pustiu. Se aşează, pentru ca primul frac care va intra s-o găsească aşezată şi să creadă că totdeauna stă aşa pe canapea, în această poziţie, mai fermecătoare decât oricare alta. În acest timp, în anticamera tot atât de luminată se aud şoaptele contrariate ale lacheului Feliks însărcinat să ajute musafirii să-şi scoată paltoanele. Bătrânul Feliks e supărat pe fiul său, micul Feliks, însărcinat cu scoaterea galoşilor; e supărat pentru că micul Feliks rătăceşte pe cine ştie unde, sau pierde în fiecare-marţi seara galoşii oaspeţilor. Drept care el, tatăl lui adevărat, îi spune că n-are frică de Dumnezeu şi-i prezice că va ajunge la spânzurătoare. În sfârşit, se aude sunetul clopoţelului, uşile salonului se deschid şi apare figura mai mult sau mai puţin prostească a primului musafir. Îşi înalţă capul, îşi înveseleşte chipul de parcă numai Dumnezeu ştie ce noroc a dat peste el şi, ţinându-şi pălăria cu amândouă mâinile înmănuşate la înălţimea pieptului, înaintează săltând pe fiecare picior în direcţia canapelei pe care stă doamna Bujnicka. Urmează salutul, asigurările reciproce de stimă şi discuţia vioaie în limba franceză: Apoi sunetele clopoţelului se repetă mereu şi salonul se umple curând de murmure, accent

parizian şi cravate albe, de adieri parfumate şi căldură, de turniurile şi trenele doamnelor, de exemplare pur sânge de diferite rase şi de toate cele care, laolaltă, constituie eleganţa, confortul etc.

Deoarece la seratele săptămânale vin numai aceia pe care stăpânul sau stăpâna casei îi aşteaptă, e lesne să ne imaginăm uimirea doamnei Bujnicka când deodată, în uşa deschisă, apăru Zlotopolski, alături de subţiraticul şi înaltul Miś. Doamnei Bujnicka nu-i venea să-şi creadă ochilor, dar nu mai încipea nicio îndoială. Era Zlotopolski în persoană, cu favoriţii lui bălai *a l'anglaisc,* cu faţa-i totdeauna la fel de frumoasă, ca sculptată, a cărei culoare lăptoasă, aproape copilărească contrasta ciudat cu ochii întunecaţi, cu priviri mândre şi mustaţa bărbătească: el! el! elegant, ca de obicei, în frac, cu cravată, mănuşi şi pieptănat, ca totdeauna, fără cusur. Se opri o clipă în uşă şi, înălţându-şi capul, aruncă o privire peste întregnt salon, apoi se apropie de amfitrioană.

Doamna Bujnicka zâmbi forţat; mai puţin versată în situaţiile dificile. Fania nu-şi putu ascunde încurcătura, cu atât mai mult, cu cât Iwaszkiewicz nu se afla lângă ea; pe feţele celorlalţi se întipărise aşteptarea.

Zlotopolski n-avea însă deloc înfăţişarea" unui iubit disperat, dimpotrivă, pe chipul lui, alături de linişte şi siguranţa de sine, se citea veselia. Degajat şi lejer o salută pe doamna Bujnicka, strânse mâna Faniei şi, înclinându-şi capul către cei de faţă, începu să discute cu gazda.

— Întoarcerea dumitale e o adevărată surpriză – începu amabilă doamna Bujnicka. Stai mai mult timp la Varşovia?

— *Vous savez, madame,* domiciliul meu permanent e la Varşovia.

— Cu atât mai bine pentru lumea noastră, întoarcerea dumitale e o surpriză nespus de plăcută pentru noi.

— Ah, trăim într-adevăr într-o vreme în care abundă surprizele, dar în ce mă priveşte, n-am avut şi n-am intenţia de a părăsi oraşul. Am plecat numai pentru un timp la Zlotopole, să-mi aranjez afacerile şi m-am întors îndată după ce le-am pus la cale.

— Cel puţin s-a încheiat totul cu bine? În timpurile grele pe care le trăim, nu există bătaie de cap mai mare decât gospodărirea unei moşii.

— Nimeni nu ştie asta mai bine ca mine, am fost nevoit să stau la ţară peste trei săptămâni. Trebuie să recunosc însă cu dreptate că mi-am rezolvat treburile mai bine chiar decât mă aşteptam.

— Adevărat?

— Întocmai.

— Fania, auzi ce spune domnul Zlotopolski? Cât de mult ne bucurăm ! Păcat că n-ai venit mai devreme să ne povesteşti totul în amănunt.

— Recunosc şi eu că am venit cam târziu – răspunse apăsat Zlotopolski – dar nădăjduiesc că nu şi prea târziu.

O clipă de tăcere.

— Oricum, dumneata eşti un oaspete binevenit – zise doamna Bujnicka.

— Care promite că se va strădui din toate puterile să-şi repare întârzierea – răspunse Jaś, înclinându-şi capul.

— Uneori nu mai e cu putinţă – interveni Fania cu răceală.

Zlotopolski zâmbi.

— Îmi aduc aminte – pară – că bunicului meu, castelanul, i se spunea prin saloanele din timpul Principatului Varşoviei *Monsieur le Malgrétout.* Îţi amintesc, domnişoară, că sunt nepotul lui.

— Şi dumitale ţi se spune la fel?

— Nădăjduiesc s-o merit

— Aşadar, abia în viitor?

— Întocmai, domnişoară, deviza mea priveşte în primul rând viitorul.

— Viitorul nu mai este al dumitale.

— Îndrăznesc să cred altfel.

— Nu te-aş sfătui, ţi-o spun deschis. De unde această convingere?

Zlotopolski coborî uşor glasul.

— Nu ştiu, poate că perseverenţa domnului Iwaszkiewicz m-a învăţat să cred că şi lucrurile care par mai puţin probabile

se pot întâmpla.

Fania se făcu stacojie.

— Acest domn Iwaszkiewicz ştie să se descurce – urmă Zlotopolski – dar în vremea noastră toţi trebuie să ne descurcăm. Eu, de pildă, nu numai că am păstrat ceea ce constituie într-adevăr Zlotopole, dar fără voia-mea am devenit şi capitalist

— Cum aşa? întrebă cu vădit interes doamna Bujnicka.

— Uite-aşa… A, iată-l şi pe domnul Iwaszkiewicz. *Bonjour, **monsieur*** Iwaszkiewicz !

Într-adevăr, Iwaszkiewicz se apropie de doamna Bujnicka, o salută şi se aşeză lângă Fania.

La vederea lui Zlotopolski, se încruntă o clipă, dar curând faţa i se însenină din nou, arătând o vioiciune neobişnuită şi atâta fericire, încât atrase atenţia Faniei.

— Cred că ai avut o mare bucurie, nu-i aşa? îl întrebă, privindu-l în ochi.

— Da, domnişoara. Am izbutit să-mi realizez astăzi unul dintre vechile, mele visuri şi tocmai voiam să-ţi împărtăşesc şi dumitale bucuria mea.

— Te ascult, spune!

— Astăzi am concediat pe ultimul muncitor străin din fabrica mea. Nu mai am niciun străin acum, toţi sunt de-ai noştri.

…….
……..

— Aşadar cum ai devenit capitalist? îl întrebă în acelaşi timp doamna Bujnicka pe Zlotopolski.

— Am vândut o parte din pământ coloniştilor străini şi, plătindu-mi toate datoriile, am rămas cu destui bani lichizi.

…….
……..

— Şi dumneata câştigi ceva din alungarea străinilor? îl întrebă Fania pe Iwaszkiewicz.

— Eu? Nu ! la început sunt chiar în pierdere.

— Deci cine are de câştigat din asta?

— Societatea.

…….

……

— Deci dumneata ai câştigat cu adevărat de pe urma colonizării? întrebă doamna Bujnicka.

— Eu am câştigat foarte mnit.

— Şi a pierdut cineva?

— Societatea - repeta Iwaszkiewicz, aplecându-se spre Fania înainte ca Zlotopolski să poată spune că, după părerea lui, au pierdut coloniştii.

Urmă o clipă de tăcere. Pe fruntea albă şi, calmă a Faniei se fugăreau gândurile ca nişte nouraşi care-i tulburau liniştea. Cântărea în minte pricinile care hotărau faptele celor doi tineri şi se străduia să le aprecieze. Într-adevăr, dacă societatea câştiga prin ceea ce făcea Iwaszkiewicz, pierdea, în schimb, prin felul în care procedase Zlotopolski. Rivalii stăteau în faţa ei în două roluri diferite. La început, nu înţelegea de ce unul din aceste roluri este pozitiv, iar celălalt negativ. Binele tuturor ! Nu putea cuprinde cu gândul această noţiune care-i părea un abis nedefinit. Simţea totuşi că trebuie s-o umple cu inima şi cu mintea pe toată întinderea ei. Asemenea sarcină nu era însă prea uşor de îndeplinit, fiindcă educaţia pe care o primise în anii copilăriei, nu-i putea fi de niciun ajutor acum. Cine se gândea la astfel de lucruri, când era vorba de educaţia fetelor? Puteai să fii o domnişoară bine crescută „bine făcută", şi fără să ştii ce înseamnă binele tuturor. Dar Fania voia să ştie acum şi, minată de această dorinţă, apelă la Iwaszkiewicz şi bine făcu Iwaszkiewicz era un om de inimă. Viforul progresului aruncase în această inimă, ca într-un ogor, diferite seminţe, dar rodiseră numai cele sănătoase… Când viforul bătea încărcat de cosmopolitism, inima rezista legată de ancora trecutului, care ancoră – simbol al speranţei – îi slujea totodată şi de credinţă în viitor. Fania alesese bine. Acum se simţea de două ori recunoscătoare faţă de Iwaszkiewicz care, explicându-i ce înseamnă binele tuturor, îi explica în acelaşi timp în ce constă superioritatea lui în comparaţie cu rivalul său. Chiar aşa! Ce era pe lângă el frumosul domnişor. În pas cu moda? Faptele lor erau de-a dreptul opuse. Fania privi la Zlotopolski şi un

zâmbet aproape dispreţuitor i se aşternu pe buze.

— Dumneata ai auzit discuţia noastră? îl întrebă.

— Care discuţie?

— În timp ce dumneata vorbeai cu mama despre Zlotopole, eu am vorbit cu domnul Iwaszkiewicz.

— N-am auzit nimic.

— Ce păcat ! Aţi mers amândoi pe drumuri complet diferite.

— Cu atât mai bine pentru noi, fiindcă dacă drumurile noastre s-ar fi întâlnit…

— Atunci?

— Atunci unul dintre noi ar fi trebuit să cedeze – răsună serios glasul inginerului.

— Pe onoarea mea ! Aşa ar fi trebuit să se întâmple, – răspunse cu mândrie Zlotopolski.

Cei doi tineri se priviră în ochi. În privirea lui Iwaszkiewicz se aprinse flacăra mohorâtă a voinţei nezdruncinate, dar şi ochii lui Zlotopolski străluceau ca oţelul poleit, cu adevărat reci şi îndărătnici ca oţelul.

VIII

Se făcuse târziu în salonul doamnei Bujnicka, lămpile ardeau cu o lumină slabă în aerul înţesat de emanaţiile omeneşti. Oaspeţii plecaseră cu toţii; larma încetase singurătatea şi golul luaseră în stăpânire toate colţurile. Pe chipurile doamnei Bujnicka şi al Faniei răzbăteau paloarea şi oboseala, amestecate parcă şi cu anume îngrijorare. Cele două femei înţeleseseră din seara care trecuse şi simţiseră în acelaşi timp că în atmosfera casei intervenise ceva care se anunţa ca şi furtuna prin tăcere. Nu-şi împărtăşiseră încă impresiile, şi în loc de cuvinte, se auzea doar foşnetul rochiilor de mătase. Privirile mamei şi ale fiicei se întâlneau la răstimpuri şi se despărţeau grăbite. În cele din urmă, Fania întrerupse cea dintâi tăcerea.

— Noapte bună, mămico! îi ură.

Doamna Bujnicka îşi îmbrăţişă fata cu o duioşie neobişnuită

şi îi sărută cu căldură fruntea albă, apoi se depărtă câţiva paşi, după care se opri iarăşi lângă uşă ; părea că vrea să-i spună ceva, ezită însă şi plecă.

Fania se duse şi ea în camera ei. De bună seamă, avea la ce să se gândească. Sprijinindu-şi capul într-o mână, nu-i răspundea nimic tinerei cameriste obişnuite să sporovăiască, aşezându-i cozile bălaie sub căciuliţa de noapte, aceasta se străduia să intre în vorbă cu ea. Gândurile Faniei nu erau prea vesele.

Ultima discuţie dintre Iwaszkiewicz şi Zlotopolski o umpluse de o spaimă de moarte ; îşi amintea privirile mândre şi cuvintele aproape ameninţătoare ale amândurora. O înfricoşa, revoltând-o în acelaşi timp, încăpăţânarea lui Zlotopolski. Aşadar, pentru el, în planurile lui, voinţa ei, alegerea ei nu însemna nimic? O socotea, se vede, un obiect, nu ca pe-o femeie liberă, fiindcă atunci când încercase prin cuvinte pline de răceală să-i arate că-l respinge, îi răspunsese cu o singură vorbă: *„malgrétout”*. Domnişorul infatuat conta pe numele şi pe averea lui, crezând că nu există femeie pe care, cu voia sau fără voia ei, să n-o poată cumpăra cu asemenea preţ. Purtarea lui însemna pur şi simplu obrăznicie, dar pesemne că mândrul domnişor nu se temea de urmările ei; nu se temea nici de Fanny, nici de logodnicul ei. Poate că această atitudine arăta curaj, dar arăta şi un egoism feroce. Obraznicul, cutezase să-i spună ei *„malgrétout”,* cu toate că acelaşi Iwaszkiewicz, care privise fără să clipească drept în ochii unui duelgiu renumit, se purtase aproape copilăreşte de timid, cu ea. Această lipsă de îndrăzneală izvora însă dintr-un suflet puternic, dovedind prospeţimea sentimentelor, respectul autentic şi adevărata simţire. Dacă ar fi trebuit să aleagă între Iwaszkiewicz şi Zlotopolski, Fania n-ar fi ezitat nicio clipă. Alesese de altfel şi nu despre asta era vorbă acum. Era neliniştită şi se temea pentru că nu ştia la ce se poate ajunge între doi oameni ca ei şi nici cum avea să se sfârşească.

Între timp, camerista o dezbrăcase şi plecase. Fania suflă în lumânare. În cămăruţa ei de fată se instăpâni întunericul, doar raza lunii se furişa ca o panglică albă, dincolo de perdeaua

patului, doar candela de argint, agăţată sub statueta Madonei, lumina în penumbră ca un licurici. Se aşternu, iniştea. Sora nopţii şi iubita somnului, cum glăsuiesc poeţii.

Deodată, în camera alăturată se auziră paşii cuiva, uşa se deschise şi doamna Bujnicka în *negligé* alb, apărând cu mâna flăcăruia lumânării, intră în dormitorul fiicei sale:

Inima Faniei începu să bată neliniştită; se ridică în capul oaselor.

— Dumneata nu dormi, mamă? o întrebă.

— Nu, copila mea.

Doamna Bujnicka se aşeză lângă patul fiicei sale.

— Iubita, draga mea copilă ! rosti un glas tremurător.

Ochii Faniei se umplură de lacrimi *;* se aplecă spre mâinile întinse ale mamei şi, sărutându-le cu dragoste, îşi ascunse faţa în ele.

— Nu te necăji, Fania ! Tu ai plâns? Nu s-a întâmplat nimic rău.

— O, mamă, s-au întâmplat destule rele şi numai eu sunt vinovată. M-am purtat ca un copil răsfăţat, multă vreme în faptele mele n-a fost nici adevăr, nici sinceritate.

— N-ai făcut nimic rău.

— Tremur toată, când mă gândesc ce va urma.

— Totul se va sfârşi cu bine. Nu te teme.

— Mamă ! mamă !

— Oamenii se despart şi înaintea altarului. Ai acceptat, dar nu te-ai logodit. Totul se poate reface. Cine se mai aştepta ca Zlotopolski să ajungă atât de bine.

— Mamă ! o întrerupse Fania, roşind ca un trandafir.

— Ce este, copila mea?

— Vorbim de lucruri diferite şi nu ne înţelegem deloc. Hai mai bine să punem întrebarea limpede: voi fi soţia lui Iwaszkiewicz sau nu?

Doamna Bujnicka nu era pregătită pentru o izbucnire atât de bruscă din partea Faniei. Ea conta pe diplomaţia ei, dar acum trebuia să răspundă fără ocolişuri da sau nu. Iar doamnei Bujnicka nu-i plăcea când cineva vorbea de-a dreptul. Modul de a spune avea pentru ea aproape tot atâta

importantă ca şi conţinutul; chiar atunci când era singură şi se gândea la ceva, gândurile ei îmbrăcau totdeauna o formă căutată, diplomatică. Iată de ce întrebarea Faniei o descumpăni şi o revoltă în acelaşi timp.

— Ai milă de mine, Fanieczka, cum poţi să spui astfel lucrurilor pe nume? Când pune asemenea întrebări, o domnişoară bine crescută lasă să se înţeleagă prin aluzii, dar aşa… să-ţi fie ruşine, Fania!

— Cu toate acestea, eu te întreb de-a dreptul, care este voia dumitale? După aceea o să-ţi spun şi eu ce cred.

— Nu te mai recunosc.

— Se prea poate. Nici eu nu mă mai recunosc de la o vreme, dar mă simt mai bine aşa. Iwaszkiewicz mi-a deschis ochii asupra multor lucruri, iată de ce lui îi arăt ce simt cu adevărat.

— Copila mea, nu mă supăra…

— Mamă, eu nu vreau să te supăr, dar…

— O domnişoară cu maniere alese…

— Se cuvine să iubească adevărul, apoi să fie o soţie şi o mamă bună…

— Şi mamă? Mais *c'est affreux!* Cine te-a învăţat asemenea lucruri?

— Iwaszkiewicz! Sunt lucruri atât de simple, iar eu n-am ştiut nimic. Şi când te gândeşti că am douăzeci şi doi de ani.

Doamna Bujnicka se înfurie de-a binelea.

— Deşteptul de Iwaszkiewicz nu te-a învăţat că o domnişoară cu educaţie, înainte de a deveni soţie şi ma… (nu vreau să pronunţ acest cuvânt…), trebuie să fie şi o fiică ascultătoare?

Fania lăsă capul în jos. Doamna Bujnicka avea şi ea dreptatea ei.

— Doar nu de mine-i vorba – urmă doamna Bujnicka. Mâine voi avea migrenă, dar facă-se voia Domnului! Sunt pregătită să sufăr ! Pe mine mă interesează fericirea ta! Voi avea migrenă, nu poate fi altfel. După cele ce-am auzit aici, nu-mi rămâne decât… să-mi pun cataplasme după urechi. Dar, Fania, Fania, gândeşte-te şi tu. Iwaszkiewicz înseamnă

burghezia! Vei face parte din burghezie. N-aş mai putea trăi, dacă tu ai fi socotită o burgheză. Nu există nimic mai de *mauvais genre* ca burghezia. Ah ! burghezia ! burghezia !

— Mamă dragă, cum pot să-mi iau cuvântul înapoi?

— N-ai fost logodită, iar acceptarea verbală nu te obligă la nimic.

— Ah ! mă obligă şi acceptarea verbală, şi… Nu pot, mămico! Eu… mamă !… sunt legată şi prin altceva de Iwaszkiewicz.

Doamna Bujnicka zvâcni drept în picioare.

— Ce spui tu, fiica mea? strigă înfricoşată.

Fania se ridică iarăşi în capul oaselor. Ochii i se umplură de lacrimi şi o rumeneală purpurie îi coloră încet obrajii. Roşie, cu mâinile împreunate şi cu lacrimi în ochi, acoperită de părul cozilor despletite, împrăştiat peste cămaşa de noapte, cu inima bătând ca la o pasăre înspăimântată, era aidoma cu statuia smereniei sau a pocăinţei.

— Mamă! rosti rugător.

— Vorbeşte, nefericito !

— Mamă, s-a întâmplat în trăsură…

— Ce s-a întâmplat în trăsură?

— Ne întorceam de la familia în seara în care contele Wladyslaw… când a lătrat căţeaua…

— Ei, şi mai departe?

— Dumneata şi doamna Szemiot şedeaţi pe bancheta din spate, iar eu cu el în faţă şi… atunci eu… da, atunci… eu… nici eu nu ştiu cum s-a întâmplat…

— Ai să mă omori, mă asupreşti, mă chinuieşti cu atâta cruzime…

— Şi eu… mi-am plecat capul pe umărul lui – sfârşi. Fania dintr-o răsuflare.

— Şi pe urmă? întrebă febril mama.

— N-a mai fost nimic.

— Nimic !

— N-a mai fost nimic, dar şi ce-a fost, a fost foarte rău. Eu însămi îmi fac vină, dar…

— A fost cum nu se putea mai de *mauvais genre.*

— Celui care iubeşte, nu-i pasă de *genre*.

— Încetează! Ai mai auzit tu ca o domnişoară bine crescută să se poarte în felul acesta?

— Nu, mamă, n-am mai auzit. Şi mie mi-e frică, dar înaintea propriei conştiinţe mă dezvinovăţeşte afecţiunea mea pentru Iwaszkiewicz. Dacă după cele întâmplate mi-aş mai călca şi cuvântul, ar fi înfiorător!

— Bine, dar nu te-a văzut nimeni!

— M-a văzut Dumnezeu. Pentru nimic în lume n-am să-mi calc cuvântul pe care i l-am dat lui Iwaszkiewicz.

— Ascultă, fată îndărătnică! Nu te voi obliga să iei pe Zlotopolski, dar îţi spun că, până nu va renunţa el, pentru nimic în lume nu-ţi voi îngădui să te căsătoreşti cu Iwaszkiewicz.

— Dacă mai are cât de puţină onoare şi cinste, va renunţa.

IX

La Zlotopolski era mare îmbulzeală de când colonizase Zlotopole. Toţi cunoscuţii îi arătau mai multă simpatie ea oricând. Nu o dată se întâmpla să vie la el vreun prieten şi să-i spună :

— Jaś, îmi îngădui să-ţi fac dovada prieteniei şi a încrederii mele.

— Ce doreşti?

— Împrumută-mi atât şi atât.

— *Tiens !* asta-i o dovadă de prietenie?

— Întocmai, de ce nu mă duc să cer la altcineva? Înţelegi şi tu că banii se împrumută numai de la oamenii cu care ai legături strânse… ei, poate cu dobândă, dar între noi nu putea fi vorba de aşa ceva.

Şi Zlotopolski îi da.

Avea fire de nobil polonez, firea aceea care se manifesta atât de limpede în prinţul poreclit „Iubite domnule”, când se ducea printre şleahtici şi-i dădea unuia căciula : „ia-o!” altuia cingătoarea : „ţine!”celui de-al treilea sabia : „uite!” şi tot aşa, până ajungea la nădragi.

Zlotopolski nu ştia nici el să refuze. De altfel, cum puteai să fie împotriveşti unor dovezi de prietenie?

Ba mai chema lumea şi la micul dejun, la câte se putea mânca şi bea *honeste,* aşa că musafirii nu lipseau.

La câteva zile după reuniunea de la doamna Bujnicka şi după discuţia cu fiica ei, Zlotopolski se afla la el acasă în tovărăşia prinţului Antoś şi a lui Maszko. Discutau despre logodnica prinţului.

— Ce-ai să te faci cu ea? Ha ! ha! De la Berlinska la prinţesa M… ska, sună bine ! râse Maszko.

— Ce-am să fac ca ea? Dacă ne vom căsători, ea va sta la ţară, iar eu la Paris.

— Păi tata, mama şi bunicul ei îţi vor da voie?

— Puţin îmi pasă mie de tata, mama şi bunicul ei.

— Viitorul tău socru trebuie să fie foarte bine dispus acum, nu-i aşa? întrebă Zlotopolski.

— Ehe ! şi încă cum ! Acum pregătesc zestrea, cumpără trăsuri şi pictează blazonul pe ele.

— Al lor sau al tău?

— Se înţelege că al meu, mare cât o farfurie, cât asta - răspunse prinţul Antoś; arătând o farfurie din serviciul pentru micul dejun.

— Şi logodnica ta?

— Mă iubeşte.

— Dar tu?

— Eu ridic paharul în sănătatea ta, Jaś ! zise prinţul Antoś, turnându-şi un pahar de vin. Pe onoarea mea, toate femeile sunt la fel.

— Ehe !

— Pe onoarea mea ! Berlinska e tot atât de bună ca şi Fania ta, ba poate chiar mai bună, fiindcă…

Zlotopolski îşi puse mâna pe umărul prinţului Antoś.

— Te sfătuiesc să nu faci asemenea comparaţii, e în folosul tău ! Tu n-ai decât să te căsătoreşti cu o evreică sau cu diavolul… nu-mi pasă, dar nu-ţi permit să o vorbeşti de rău de Bujnicka.

Prinţul Antoś se uită în ochii lui Jaś, dar văzu că acestuia

nu-i ardea de glumă. Zlotopolski nu se prefăcea, din contră, buzele-i tremurau nervos, iar mâna strângea atât de puternic umărul lui Antoś, încât acesta se aplecă fără să vrea.

— Ce-i cu tine? Prea iei totul în serios. N-am avut inenţia să…

În clipa aceea se auzi clopoţelul şi intră Miś Rossowski.

Rece şi ţeapăn ca totdeauna, Miś Rossowski îi salută pe cei de faţă şi, fără să spună o vorbă, se aşeză în fotoliu, apoi, întinzându-şi picioarele, începu să-şi pieptene favoriţii cu degetele şi să-şi aranjeze îmbrăcămintea care arăta parcă ciudat de boţită şi şifonată.

Îşi dădu seama curând că se întâmplase ceva neobişnuit.

Jaś se plimba furios prin încăpere, iar prinţul Antoś şi Maszko arătau destul de înspăimântaţi, – tăceau cu toţii.

— Ce s-a petrecut aici? întrebă Miś.

Prinţul Antoś îi povesti cele întâmplate.

— Antoś, dă-i mâna lui Zlotopolski şi cere-i scuze… Iartă-mă, Antoś, dar una e Fanny şi alta propria logodnică.

Antoś şi Jaś îşi strânseră mâinile.

După care Miś îşi puse monoclul la ochi şi se uita cu luare aminte la Zlotopolski.

— Jaś, ştii ce vreau să-ţi spun acum?

— Te ascult.

— Dacă nu eşti încă îndrăgostit de Bujnicka, vei fi în curând.

Zlotopolski nu zise nimic.

— Am ghicit s-au n-am ghicit? strecură Miś, legănându-se.

— Îţi spun deschis. Nici eu nu mai înţeleg ce se întâmplă cu mine. De când m-am întors de la ţară, n-o mai înţeleg deloc pe Bujnicka. Credeam că voi avea de luptă numai cu Iwaszkiewicz, dar şi ea e hotărât împotriva mea. Asta nu-mi convine, nu mă aşteptam la atâta împotrivire, îmi strică buna dispoziţie.

— Tu nu vei fi niciodată un englez adevărat. Eşti prea sangvinic.

— Să lăsăm asta. Revin la ce spuneam. Nu vă ascund acum că Bujnicka începe să-mi placă. Poate că tocmai rezistenţa ei

mă supără şi mă atrage totodată. Şi apoi, dacă vreţi, o femeie îndrăgostită are un farmec neînţeles. Iată de ce ne plac atâta logodnicele şi soţiile tinere. Iar Fanny este îndrăgostită de Iwaszkiewicz.

— Ai dovezi în acest sens?

— Cum nu se poate mai sigure, fiindcă provin chiar din gura ei.

— Chiar din gura ei?

— Da. Mi-a spus-o ea însăşi nu mai departe de ieri, la familia L… schi. În timp ce prostănacul de Zubicki citea nu mai ştiu ce baliverne, m-am apropiat de ea şi, după câteva cuvinte, am lăsat-o să înţeleagă că nici prin gând nu-mi trece să renunţ la drepturile pe care, cinstit vorbind, nu le-am avut niciodată. Într-un fel, mi-a spus şi ea că nu le-am avut niciodată şi mi-a mărturisit cu sinceritate că mama ei vrea să întrerupă relaţiile cu Iwaszkiewicz, că e de partea mea, dar că ea, Fania, nu-mi va acorda mâna niciodată, deoarece îl iubeşte pe Iwaszkiewicz. Când mi-a spus toate acestea, avea lacrimi în ochi şi-i tremura glasul. Eram şi eu revoltat. Nu credeam că e atât de cinstită şi n-am văzut-o niciodată atât de frumoasă. Nu mă tem de o sută ca Iwaszkiewicz, dar nu pot să suport lacrimile femeilor. M-am întors acasă furios, obsedat de situaţie, pentru că am uitat să vă mai spun că ieri mi-a repetat a doua oară nişte cuvinte pe care, să mor dacă le înţeleg.

— Ce anume?

— Că eu şi Iwaszkiewicz, să-l ia dracu! am mers pe două drumuri diferite şi…

— Ei şi?

— Chiar dacă nu l-ar iubi şi ar trebui să aleagă între noi doi, i-ar da lui mâna numai pentru că a mers pe un drum opus celui pe care am mers eu.

— Ce ghicitoare mai e şi asta?

— Pricep şi eu tot atât cât pricepeţi şi voi.

— Jaś, ştii re zic eu? îl întrerupse prinţul Antoś.

— Zi.

— Că nici eu nu înţeleg o iotă.

— Antoś, să nu vorbeşti niciodată înainte de a te gândi - îl

dojeni Rossowski.

— În zadar îmi bat capul să pricep ce-a vrut să spună - continuă Zlotopolski.

Miś îşi pieptănă favoriţii.

— Dragul meu – zise – nu numai tu îţi baţi capul zadarnic. Şi eu mă tot gândesc la un lucru pe care nu-i chip să-l desluşesc.

— Nu cumva e vorba de dragoste? întrebă Maszko.

— Nu ! Uitati-vă la hainele mele.

— Ei şi? Sunt boţite, şifonate, le lipsesc nasturii.

— Toate astea au o legătură cu problema mea. Mă tot întreb ce plăcere poate găsi nobilimea polonă într-o îmbrăţişare după care te dor oasele şi în nişte sărutări din cauza cărora ţi se umflă obrajii.

— Asta e vrednică de Miś ! exclamă Maszko. Ai încercat-o pe pielea ta?

— Priveşte la îmbrăcămintea mea. În timp ce veneam liniştit la voi, îmi apare deodată în faţă, pe stradă, un văr al meu, gospodar model care vine la Varşovia o dată la cinci ani. *Imaginez-vous,* îşi umflă nările, desface braţele, deschide botul şi mă aşteaptă. Mă prăbuşesc în această prăpastie; simt cum încep să-mi trosnească oasele, cum mi se mototoleşte gulerul şi mi se dezleagă cravata. Mă mănâncă, mă înconjoară, mă devoră şi mă înghite *;* pe obraji mi se lipesc nişte ventuze uscate, şi toate astea vor să însemne : „ce mai faci?”

Prinţul Anlos şi Maszko nu mai puteau de râs.

— Te-ai supărat?

— Sigur că m-am supărat, dar nu i-am arătat-o – răspunse Rossowski serios.

— Ce-o fi vrut să spună? se întreba Zlotopolski care, preocupat de gândurile lui, nu ascultase povestirea lui Miś. Ce-a vrut să spună? Ce dracu, doar n-am făcut niciodată rău nimănui.

— Ei, hai să nu ne mai gândim la ce a vrut să spună – propuse Maszko – ci la ce intenţionezi să faci tu.

— Uite că nici eu nu ştiu prea bine. Cu cât îmi place mai mult, cu atât mai puţin vreau să renunţ la ea. Iar pe de altă

parte, să acţionez împotriva voinţei şi sentimentelor unei astfel de femei?

— Mama ei o va sili – observă prinţul Antoś.

— Eu nu vreau s-o silească nimeni !

— Trebuie totuşi să te căsătoreşti cu ea – conchise Maszko. Oamenii ca noi nu se cuvine să cedeze în faţa unora ca Iwaszkiewicz.

— Să-i dau o lecţie şi să mă retrag – mormăi Jaś. Da, e singura soluţie !… Singura soluţie !

— Ce? Care?

— Asta ! răspunse, arătând spre pistoalele agăţate deasupra patului.

Miś îşi pieptănă iarăşi favoriţii.

— Îţi stau la dispoziţie ca martor – se oferi.

— Iwaszkiewicz va fi cuprins de spaimă ! strigă Maszko.

Zlotopolski se uită la el cu luare aminte. Maszko părea încurcat.

— Iartă-mă, Maszko, dar cred că mai degrabă ţie ţi-ar fi frică. Iwaszkiewicz nu e un laş.

— Îţi stau la dispoziţie ca martor – repetă Miś.

— Prea bine, dar mai întâi trebuie să stau de vorbă cu Iwaszkiewicz. În cele din urmă, va renunţa. Cu Fania, mai ales cu lacrimile ei, nu pot să mă lupt.

— Atunci duelul ce rost mai are?

— Altminteri s-ar spune că eu, Jan Zlotopolski, m-am temut de Iwaszkiewicz. Nu, duelul trebuie să aibă loc. Voi renunţa, dar îi voi da o lecţie. Nu am de gând să-l ucid, dar va primi o lecţie el de la mine sau eu de la el.

— Şi de ce vrei să te duci la el?

— Vreau să dezleg ghicitoarea şi să găsesc un pretext pentru duel.

— Puteai s-o întrebi pe Fania.

— Am întrebat-o, dar n-a vrut să-mi spună, ca să nu mă supere, cum mi-a explicat. Presimte şi ea că va avea loc duelul şi se teme pentru… Iwaszkiewicz.

— Când te duci la el?

— Astăzi. Unde locuieşte?

— Nu ştiu, dar îl găseşti până seara la fabrică.
— Atunci am să mă duc la fabrică.

*

Într-adevăr, pe la cinci, spre seară, Jaś se duse la fabrică, dar nu-l găsi acolo pe Iwaszkiewicz. În schimb, un ingineraş tânăr, cu părul roşcat, ochii verzi şi faţa ca de femeie îi arătă politicos biroul directorului. Jaś se hotărî să-l aştepte pe Iwaszkiewicz care avea să sosească peste vreo oră şi, de plictiseală, începu să se uite prin încăperea care dădea cu o fereastră în curtea fabricii. Şi una şi alta îi stârniră curiozitatea. Camera în care se afla trăda de la prima aruncătură de ochi atelierul inginerului. Cartoane uriaşe cu desene abia începute şi modele pe care Jaś nu era în stare nici să le numească, hărţi şi termometre, instrumente de fizică, tabele şi registre de contabilitate umpleau toate colţurile încăperii. Lângă perete şi nu prea departe de uşă era un dulap plin cu cărţi, pe care se aflau un glob uriaş şi o locomotivă în miniatură, foarte exactă. Pe ceilalţi pereţi erau agăţate portretele unor ingineri străini renumiţi *;* pe poliţele mari de lângă birou se vedeau probe din diferite minereuri de fier. Cu toate acestea, încăperea părea destul de mohorâtă *;* scaunele negre de lemn, masa neagră şi dulapurile alcătuiau întregul mobilier. Era limpede că aici nu putea sta un domnişor pomădat, ci un om aspru, truditor. Fiecare amănunt arăta munca încordată şi consecventă, decurgând din forţa ideilor. Încăperea îşi caracteriza locatarul. Zlotopolski privea în jurul lui cu un respect involuntar, amestecat cu uimire. El care, ca un gentleman adevărat, nu făcuse absolut nimic toată viaţa, el, sclivisitul spiritual, ale cărui preocupări zilnice depindeau de hainele în care se îmbrăca dimineaţa, se întâlnea aici, poate pentru prima oară în viaţă, faţă în faţă cu munca. Fără să vrea, se compara acum cu Iwaszkiewicz, convingându-se de propria inferioritate. Inima i se strânse de mâhnire, înţelese că Fania avea dreptate.

Simţămintele triste i se restrânseră pe faţă, dar gândurile

întunecate îi fură întrerupte de tânărul inginer roşcovan care se apropie de el şi-i spuse cu amabilitate :

— Directorul vine la şase, aşa că mai avem încă o jumătate de oră, poate că în acest timp doriţi să vizitaţi fabrica?

— Cu cea mai mare plăcere. Încotro mergem?

— O să vă arăt maşinile, atelierele, forja, lăcătuşeria, turnătoria şi ce mai vreţi dumneavoastră.

Ieşiră din biroul directorului. Tânărul însoţitor al lui Jaś, iute ca focul, nu se arăta deloc zgârcit cu explicaţiile. După ce intrară într-o clădire uriaşă, cu mult zgomot, în care se afla maşina cu aburi, ascultă puţin şi spuse :

— Da, domnule, la noi se munceşte, nu glumă!

— Bine, dar aici poţi să surzeşti ! observă Jaś.

— Fleacuri ! Chestie de obişnuinţă!

Era într-adevăr nevoie şi de multă obişnuinţă. La fabrică se lucra din plin. Roţi uriaşe, dinţate şi obişnuite, se învârteau cu avânt şi iuţeală drăcească, pistoanele mari se ridicau şi coborau cu mişcări monstruoase *;* uruitul roţilor, vuietul, scrâşnetele, şuierele ascuţite şi urletul dureros al fierului strunjit, bufnetul ciocanelor umpleau sufletul de temeri nedesluşite în faţa acelei forţe neînţelese care punea totul în mişcare. Toată clădirea trepida cuprinsă parcă de febră ; cuvintele nu se mai auzeau; până şi aerul părea că tremură de spaimă.

— Ei, cum e, domnule? ţipă inginerul în urechea lui Zlotopolski.

— Mare putere, uriaşă!

— Aşa-i mereu de când îl avem director pe Iwaszkiewicz.

— Adevărat?

— Domnule, aici mâna lui pune totul în mişcare.

— Trebuie să fie un om foarte capabil!?

— Ehe! şi pe deasupra şi muncitor! mai de mult era altfel aici. Fabrica era aproape să dea faliment. Poftiţi mai departe.

Spunând acestea, tânărul inginer sări de pe o grindă pe alta urmat de Zlotopolski.

— Atenţie, să nu vă prindă curelele ! Pe aici !

În acest timp, afară se însera, în clădire se aprinseseră

lămpile, în lumina cărora, îngemănată cu umbrele, hala împrumuta forme halucinante, semănând cu anticamera iadului.

— Roată dinţată cu acţiune dublă, invenţia directorului! strigă inginerul cu vocea unui cicerone.

Zlotopolski privi la monstrul rotund care se învârtea cu turbare într-un colţ întunecos.

— Supape de siguranţă sistem american, aplicate pentru prima dată la noi în ţară de director!

Jaś îşi muşca buzele. Ce era el în comparaţie cu acest Iwaszkiewicz?

— Aspersoare care-i feresc pe muncitori de pilitura de fier, proiectate tot de director.

— Înseamnă că aveţi muncitori puţini, de vreme ce-i îngrijiţi atât de bine?

— Avem destui, dar muncitorul e om ca şi noi. Semenul nostru. În alte fabrici, când moare un muncitor, îi rămân copiii fără pâine, la noi însă, e altfel.

— Cum altfel?

— Directorul a asigurat soarta văduvelor şi a orfanilor din cotizaţiile tuturor.

Lui Jaś i se strânse inima de tristeţe; ce era el faţă de acest Iwaszkiewicz?

Creştea în el un simţământ ciudat de respect pentru rivalul său, simţământ pe care Jaś îl formulă astfel:

„Aş vrea să mă bucur de prietenia unui asemenea om”.

— Să trecem şi pe la şlefuitori, dacă doriţi! propuse inginerul.

— Nu, domnule! Hai să ieşim afară, mă tem să nu răguşesc şi să surzesc în acelaşi timp.

— Şi la forje e frumos, ai ce vedea.

— Nu ! nu ! îmi ajunge.

Ieşiră în curtea fabricii ; se lăsa întunericul dar se vedea încă destul de bine.

— Tocmai trecem pe lângă forje – spuse inginerul; acum se aţâţă focurile, curând se vor auzi bufnetele ciocanelor.

— Directorul vostru trebuie să fie un om…

Zlotopolski se întrerupse brusc.

În văzduh răsună un cântec care făcu să zăngăne geamurile clădirii, toate celelalte zgomote încetară – un cântec cu adevărat de fier ; de parcă nu ieşea din plămâni omeneşti – un cântec în nota celor o sută de ciocane care băteau tactul.

— Ce-i asta? întrebă Zlotopolski.

Ochii tânărului inginer se luminară; roşeaţa entuziasmului îi urca în obraji.

— Cântă fierarii noştri. Ascultă, domnule.

Se opriră amândoi; cuvintele cântecului se auzeau limpede :

Când suflă foale, când arde jar,
În bufnet greu şi ploaie de scântei.
Nu pierdeţi timpul, dumnezeiescul dar!

Hei, la lucru, grele ciocane !
Roşii scântei, trudă, sudoare.
Scrâşnet de cleşti, geamăt de pistoane

Mai dragi-s decât vorba prefăcută.
Şi-amare lacrimi din alcov de aur;
Munca-i izvor de fericiri, virtute !

Sus fruntea, spre ceruri, iar braţu-n jos chiteşte!
Să-l lauzi pe cel sfânt, aici oţel căleşte!
S-ajungi acolo-nvaţă, aici bate, asudă.
De vrei ca munca-ţi să rodească
Și cheia de la rai să-ţi fie gata-n trudă.
Când moartea vai! veni-va, avan să te lovească.

Fiecare cuvânt răsuna în văzduh cu atâta forță, încât Zlotopolski şi tânărul inginer nu pierdeau nici un sunet.

— Ei, ce spuneţi, domnule?

Zlotopolski nu răspunse.

— În alte fabrici nu se aude asemenea cântec.

— De ce?

— Păi n-aţi auzit în ce limbă cântă? În alte fabrici lucrează muncitori străini.

Zlotopolski îşi încruntă sprâncenele şi se apropie repede de inginer.

— Ce vrei să spui?

— Directorul i-a dat afară pe străini şi s-a străduit să aducă oameni de-ai noştri ! îl lămuri inginerul.

Amândouă mâinile lui Zlotopolski odihniră pe umerii însoţitorului.

— De ce a procedat astfel? De ce? întrebă cu înfrigurare.

— Pentru binele tuturor. Dar ce aveţi?

— Nimic! nimic !

Zlotopolski tăcu deodată şi se posomorî ca noaptea. Ghicitoarea, pe care Fania nu voise să i-o explice, se dezlega acum de la sine. Era departe însă de a simţi vreo bucurie. Ce reprezenta el faţă de Iwaszkiewicz?

La poarta fabricii se auzi clopoţelul.

— Directorul ! strigă inginerul roşcovan. Acum eu vă las.

Curând, în întunericul de la intrare, se contură silueta înaltă, liniştită, a lui Iwaszkiewicz.

Zlotopolski se apropie repede de el.

— Domnule ! rosti cu mâhnire, serios. N-am ştiut cine eşti, acum însă te cunosc, o înţeleg pe Fania şi… renunţ!…

Înainte ca Iwaszkiewicz să-şi revină din uimire, Zlotopolski nu mai era.

*

Gata, cititorule! După câteva zile, Zlotopolski a plecat în străinătate şi s-a stabilit la Dresda. Iwaszkiewicz s-a căsătorit cu Fania şi cu toate insistenţele doamnei Bujnicka, n-a vrut să părăsească fabrica pe care a condus-o mai departe în acelaşi fel.

La Zlotopole, în schimb, pe valul suedez au înflorit castraveţii, iar oasele oştenilor nu şi-au aflat odihna până când ţăranii nu s-au milostivit de ele şi au îngropat în morminte sfinţite „acele scumpe oseminte ale luptătorilor”.

ÎN ŢARA AURULUI

I. Introducere

Cine trece astăzi prin oraşul Sacramento, nu spre San Francisco, ci către sud, spre râul Makosme, vede şi acum casa în care a locuit Sutter, primul om care a descoperit aur în California.

Casa se află în afara oraşului şi a ajuns o dărăpănătură ; nu mai are acoperiş, zidurile acoperite cu lut cenuşiu, colorate de foc şi însemnate de gloanţele mexicanilor, de tomahawkurile indienilor, s-au fărâmiţat, s-au prăbuşit, o parte preschimbându-se în mormane dezordonate de moloz *;* dar locuitorii oraşului le-au îngrădit cu gard de sârmă şi păzesc ca pe ochii din cap aceste relicve ale „leagănului californian".

Pentru că dacă n-ar fi existat această casă, n-ar fi existat nici Sacramento, n-ar fi existat San Francisco cu cei patru sute de mii de locuitori ai săi, calea ferată n-ar fi unit cele două oceane, iar California n-ar fi fost ceea ce este astăzi, o ţară fremătând de viaţă, bogată în lanuri de grâu, crânguri de portocali, vii, migdali şi vrejuri de piper, ci mai degrabă o pustietate sălbatică şi nelocuită.

Sutter, căutătorul de aur, a creat California, aşa cum mai târziu Strzelecki a creat Australia.

Intenţiile oamenilor au uneori predestinări din cele mai ciudate. Sutter avea o energie uriaşă, dar era mai curând un idealist decât un om practic.

A venit cu câţiva însoţitori în California şi a pus bazele unui joagăr. De ce şi în ce scop, e greu de înţeles.

Joagărul poate aduce venituri însemnate în ţinuturile locuite, unde se construiesc case, corăbii şi altele asemenea. Dar într-o pustietate, cum era pe atunci California, ce să faci cu scândurile? Cu toate acestea, joagărul a fost pus pe picioare. Indienii i-au dat foc de două ori şi de fiecare dată a fost refăcut din temelii. În timpul celui de-al doilea atac,

Sutter, înconjurat în casa pomenită, cât pe ce să piară laolaltă cu toţi tovarăşii săi.

Atacul a fost însă respins, iar după două săptămâni joagărul pulsa de viaţă şi robotea ca şi mai înainte.

Poate că zgomotul roţilor lui amintea lui Sutter de zgomotul cascadelor din Elveţia natală. Până când, într-o bună zi, când roţile tăceau, unul dintre însoţitorii lui Sutter a zărit sub ei, în apa străvezie, un bulgăraş galben strălucitor. Era aur.

În ce fel a străbătut într-o clipită pustietatea de patru mii de leghe engleze şi a ajuns la New York vestea despre această descoperire, e dificil de spus, destul că din acest moment soarta Californiei a fost hotărâtă.

Negustorii din New York, Boston, Filadelfia şi Baltimore şi-au părăsit tarabele, funcţionarii slujbele, plantatorii din sud plantaţiile, tâlharii de pe Mississippi cotloanele, văcarii cirezile, vânătorii pădurile – şi tot ce trăia s-a îndreptat spre California să sape şi să caute aur în râuri, râuleţe, pâraie coline şi trecători.

Astăzi doar ecluzele, câteodată lungi de câteva mile şi înhorbotate cu ghirlande şi viţe de iederă, volbură şi liana, mai amintesc că pe aceste meleaguri se găsea aur. Astăzi însă, minele s-au transformat în întreprinderi pe acţiuni, iar munca mâinilor a fost înlocuită de maşini *;* odinioară vedeai sute de oameni trudind fiecare de unul singur cu hârleţul în mână şi roaba. Coline întregi erau scurmate de săpători, se schimbau apele pâraielor, se muncea ziua şi noaptea, sub arşiţa soarelui, fără un acoperiş deasupra capului, în pocnetele pistoalelor.

II. Sacramento

Când Sutter şi-a construit prima casă şi joagărul, Sacramento nu exista ca denumire a unei localităţi. Se numeau astfel nu numai râul, ci şi aşezarea de pe malul stâng, un târguşor mexican sărăcăcios în adevăratul înţeles al cuvântului. Era alcătuit dintr-un şir de cocioabe dărăpănate de-a lungul apei, construite din lemn roşu ; scânduri subţiri şi

prost bătute în cuie se desfăceau la palele vântului. Câteva locuinţe erau durate din nuiele acoperite cu lut galben, scos din râu, altele semănau mai degrabă cu vigvamurile indiene în formă de con, din vârful cărora se înălţau capetele prăjinilor.

Două clădiri, cele mai mari, erau un fel de cârciumi, în care se vindea whisky şi *mescal.* Seara se auzeau în ele înjurăturile *caballeros*-ilor care jucau cărţi, şi scrâşnetele uscate ale cuţitelor încrucişate în încăierare. Morţii erau aruncaţi în apă de pe verandele largi, deoarece totul se petrecea la adăpostul sălciilor plângătoare care creşteau peste tot. Rămurelele lor de un verde deschis alcătuiau o masă compactă şi încâlcită, în parte cufundată în apă, în parte acoperind malul. Lujerele fragede, care răsăreau din pământ, se amestecau cu cele mature, împiedicând accesul apei spre râu. Nu era cu putinţă să faci un pas prin aceste desişuri care însă, pe de altă parte, erau foarte folositoare, fiindcă apa nu mai putea să rupă malul care, pe măsură ce lutul se depunea printre rădăcini, se înălţau treptat, apărând aşezarea de inundaţii. Evident, această apărare nu era suficientă, după ploile din timpul iernii, valurile roşii acopereau malul, sălciile şi aşezarea. Mâlul rămas era năpădit apoi de nalbă, liane şi volbură, într-un cuvânt, altă pădure de vegetaţie nestăpânită.

Celălalt mal era o luncă joasă.

Este şi acum. Această luncă se întinde cât vezi cu ochii, şi cu excepţia lunilor de vară, cea mai mare parte este acoperită de apă; suprafaţa acestei „prerii" atrage privirile, cu verdeaţa vie, veşnic proaspătă, a ierburilor, şi jocul miilor de culori ale florilor de luncă. Lalele, irişi şi crini albi, garoafe mari, roşii-pal şi vanilii galbene îşi iţesc capul prin iarbă şi, legănat de vânt, fac ape-ape, ca un curcubeu. Prin crânguri se înalţă stejarii negri *(black oaks)* care nu-şi leapădă frunzele niciodată.

Lunca se întinde de-a lungul malului drept până la ocean, oferind un adevărat pământ al făgăduinţei păsăretului de apă. Gâşte sălbatice şi cormorani, pelicani, raţe cenuşii, negre şi trandafirii, cocori şi bâtlani îşi fac cuiburile, trăiesc şi mor aici într-o linişte netulburată.

În locurile mai uscate trăiesc iepurii, prin mlaştini şi crânguri – elanii, cerbii şi pumele, pretutindeni pasc cârduri de cornute. Aduse în Mexic încă de pe vremea iezuiţilor, vitele s-au înmulţit aici foarte mult. Lunca hrănea aşezarea, întrucât mexicanii erau crescători de vite. Pe timpul joagărului lui Sutter, agricultura aproape că nu exista. La sud de Los Angeles, la misiune, preoţii cultivau primii butuci de viţă de vie, dar la nord se cultiva doar porumbul, ale cărui boabe erau măcinate primitiv între nişte pietre. Altminteri, adevărata avere o alcătuiau boii şi vacile, pentru care nu se găseau cumpărători. Nicio corabie nu străbătea încă fantasticul golf de la San Francisco. Nu puţini *caballeros* jucau pe o carte câte zece boi şi douăzeci de vaci. Bogăţie mai însemnau şi hergheliile de cai, aşa-zişii mustangi, cu ochii sângeroşi şi coame uriaşe, iuţi, dar răi. Femeile lipseau cu desăvârşire. Localnicii îşi luau neveste dintre indiencele din seminţiile soussonilor şi ale şerpilor, care trăiau pe versantele din Sierra Nevada.

Se ducea o viaţă aspră, pe jumătate sălbatică. Luna care se înălţa seara deasupra „luncii" lumina un ţinut adormit, cu totul primitiv. Fumurile care se înălţau printre sălcii erau singurul indiciu că pe malul râului Sacramento trăiesc oameni. Liniştea era întreruptă doar de urletul animalelor sălbatice şi de hârşcâitul istoricului joagăr.

III. Sacramento

După descoperirea aurului, totul s-a schimbat în numai câţiva ani.

Casele mexicanilor s-au aplecat şi mai mult peste apă, dar perpendicular pe cursul râului a crescut ca ciupercile după ploaie *city*-ul anglosaxon. Ce-i drept, acest *city* era alcătuit dintr-o singură stradă, care acum se numeşte K-street, dar pe atunci i se spunea strada Căutătorilor de aur*;* n-avea caldarâm şi casele nu se înălţau una lângă alta, într-un şir neîntrerupt.

Între ele se întindeau „pieţe" uriaşe, înconjurate de zaplazuri sau năpădite de pâlcuri de stejari. La fiecare capăt al uliţei s-a construit câte un hotel *;* unul purta un nume

pretenţios, „Hotelul gentlemanilor”, iar celălalt unul obişnuit – „Ursul cenuşiu”. Erau cele mai frumoase clădiri din oraş. De aceea, pe dinaintea lor mişunau ziua şi noaptea căutătorii de aur; figuri fioroase cu cuţitele la brâu, cu pălării cu borurile ferfeniţă şi chipuri înnegrite de soare, sălbatice, ameninţătoare. Sute de asemenea oameni au fost răpuşi de securea indienilor sau de greutăţile călătoriei prin pustietăţile Far-West-ului.

Supravieţuiau şi rămâneau aici doar uriaşii. Cu toate că şi printre ei bântuiau frigurile, deoarece malurile râului Sacramento nu erau prea sănătoase. Zilnic soseau acum noi valuri de oameni dinspre răsărit. Strada căutătorilor de aur fremăta ca un iarmaroc neîntrerupt. Se deschideau prăvălii, în care se vindeau lopeţi, hârleţe, site, revolvere, puşti, cămăşi de flanelă, sombrero-uri, mercur, slănină, făină şi băutură.

Când venea, căutătorul de aur scotea din sân pungile umplute cu nisip auriu şi plătea vărsându-l pe tejgheaua prăvăliei. Plătea pentru fiecare lucru cu aur. Negustoria aducea mai mulţi bani chiar decât truda săpătorului. E destul să spunem că un funt de făină costa în banii de astăzi doi dolari. Tot câştigul căutătorilor de aur intra în buzunarele negustorilor. O dovadă în acest sens este francezul Maria, care a scos aur de milioane şi a murit ca vai de el. Căutătorul de aur nu se îngrijeşte de ziua de mâine. El joacă la loterie cu pământul care poate să-i aducă în fiecare dimineaţă mii de dolari *;* în plus în acele timpuri, viaţa atârna de un fir de păr, aşa că nimeni nu-şi refuza nimic.

Foarte norocosul Maria intra în prăvălie încărcat ca un catâr şi câteodată nu ieşea afară vreme de o lună de zile, adică atât cât îi ajungea aurul, apoi stăpânul saloon-ului îl arunca beat în cea dintâi groapă părăsită de alţii, când se trezea, începea să sape şi iarăşi găsea milioane.

Se spunea despre el că-l cheamă aurul de sub pământ. Era şi mistic. Fusese auzit adesea şopocăind prin vreo crăpătură sub pământ… Cu cine? Se credea, fireşte, că numai cu omuleţul galben cu ochii verzi, care întruchipa spiritul aurului.

Negustorii acaparau deci tot ce scotea săpătorul din pământ. Erau cu toţii nişte şnapani renumiţi. Îşi disputau căutătorii de aur la licitaţie, ca şleahticii noştri pe evrei. Dar şi îndeletnicirea lor era primejdioasă, unii sfârşeau cu un glonţ în creier şi cu un cuţit în inimă, alţii dispăreau pur şi simplu de pe lume şi nu se mai auzea nimic de ei, pe atunci nimeni nu se îngrijea de nimeni, adevărul nu se ştia niciodată. Lumea clătina din cap şi şoptea : „L-a omorât unchiuleţul grizzly”. *Grizzly* însemna ursul cenuşiu. Şi aşa se încheia totul.

Aşa că negustorii trebuiau să se păzească. Îşi ţineau „nugetele” sau „pepitele”, adică bucăţile de aur, la fereastră şi revolverele la brâu.

Viaţa a devenit şi mai sălbatică decât pe vremea când hârâia joagărul în această pustietate.

Din răsărit veneau oameni de cea mai proastă speţă ; tâlhari condamnaţi la moarte, incendiatori, hoţi, piraţi de pe Mississippi, aventurieri din stepă. Europa şi America îşi trimiteau acolo drojdia şi zoaiele: până şi oamenii paşnici cândva se sălbăticeau în această pustietate şi în asemenea societate.

Cele mai diferite neamuri se amestecau într-un haos de o sută de limbi: francezi, nemţi, irlandezi, iankei, emigranţi polonezi şi chiar indieni.

În acest vălmăşag dezlănţuit nu exista niciun drept, nicio lege, nicio apărare a celor mai slabi împotriva celor puternici. Singurele elemente care hotărau relaţiile dintre oameni erau revolverul şi cuţitul.

Strada căutătorilor de aur era plină de beţivani. Aceşti oameni cu feţe învâlvorate, în cămăşi descheiate la gât, se împleticeau de la un trotuar la altul, urlând cu glasuri răguşite : Darling, *I am growing old,* şi trăgând, ca să se distreze, cu revolverul în gardurile ciuruite ca o sită.

Noaptea pe uliţă ardeau „felinare” de hârtie, îmbibate cu grăsime sau grămezi de uscături. Asistaţi de mulţimea spectatorilor, oamenii se băteau în plină zi cu cuţitele şi nu-i împiedica nimeni. Dimpotrivă cercul alcătuit de spectatori, sau aşa-zisele „ringuri”, îi aţâţau pe potrivnici. Jocurile de

cărţi erau de asemenea la mare cinste. Luna care odinioară, înălţându-se deasupra „luncii”, lumina un ţinut paşnic, adormit, lumina acum o adevărată gheenă a lăcomiei omeneşti şi a desfrânării. Pe locurile goale, printre stejari, emigranţii care nu apucaseră să-şi ridice case, îşi întindeau tabăra înapoia carelor. Focurile ardeau ziua şi noaptea, alimentate cu lemn roşu şi ramuri de oţetar, în jurul lor, noii veniţi îşi pregăteau cina sau se destindeau după greutăţile călătoriei îndelungate. Căruţele le ţineau loc de hambar, şură, magazie sau locuinţă. Cărau totul în ele, începând cu rezervele de hrană, armele şi uneltele pentru săpat, şi sfârşind cu speranţele îmbogăţirii şi ale unei sorţi mai bune.

Câteodată se iveau certuri între noii sosiţi şi cei veniţi mai demult. Pricina o oferea de obicei vreun aventurier localnic, hârşit cu viaţa, care, trecând pe lângă căruţe, îi insulta pe emigranţi cu salutul : *„Hello, greenhorns”* (Ce mai faceţi, ageamiilor). În asemenea cazuri, se trăgeau zece-cincisprezece gloanţe de revolver, lucru prea obişnuit în acest oraş.

IV. Sacramento. Elemente noi.

Oraşul se înălţa repede. Pe lângă cântecele beţivilor, ţipete şi împuşcături, de dimineaţa până seara se auzeau zgomotul securilor. Noroiul roşu de pe strada Căutătorilor de aur se întărea din cauza aşchiilor. Construirea caselor în ritm susţinut a dat naştere la un fel de industrie tot atât de bănoasă ca şi negustoria, mai cinstită însă. O astfel de industrie era producerea de scânduri. Joagărul lui Sutter tăcuse, înfricoşat parcă de cele ce se petreceau în oraş, dar în locul lui au apărut altele. În spatele gardurilor s-au deschis depozite lemnoase pe care puteai citi înscripţii uriaşe cu creta sau cu cărbunele! *„Lumber for sale”* (Scânduri de vânzare). Cine nu avea norocul lui Maria în căutarea aurului, arunca târnăcopul şi roaba, punea mâna pe secure şi putea să taie copaci. Acolo, sub înrâurirea pădurii, a liniştii şi a acelor cuvinte tainice pe care codrul le şopteşte omului, se purifica adesea de lăcomie, de febra aurului şi devenea un om cinstit. Copacii tăiaţi erau

aduşi până la joagărele din oraş. Căutătorii de aur îi plăteau tot cu nisip de aur. Munca tăietorilor de lemne avea şi o însemnătate mai adâncă : defrişa pământul, pregătindu-l pentru viitorii agricultori.

Cu începutul s-a creat o categorie aparte de oameni, care a constituit primul element paşnic şi cinstit în această colectivitate. Curând puteau fi deosebiţi de la prima aruncătură de ochi de ceilalţi mineri din oraş după expresia liniştită, deşi severă a feţii. Nici cei mai mari scandalagii nu se luau bucuroşi la hartă cu aceşti „oameni ai pădurii", care trăiau uniţi asemenea verigilor unui lanţ. Ei au alcătuit un „artel", adică o tovărăşie, care avea drept scop câştigul şi apărarea în comun.

Aceasta a fost cea dintâi organizaţie socială din această ţară.

Viaţa lor era neobişnuit de trudnică, de aceea, cei care se apucau de asemenea muncă erau adevăraţi atleţi.

Securea cere şi mai multă forţă decât târnăcopul şi roaba. Munca însemna tăierea copacilor şi lupta cu indienii. La strigătul: *Indians,* aruncau topoarele şi apucau puştile. Nu erau nici ei nişte mieluşei; îi scalpau şi ei tot atât de bine pe indieni, cum îi scalpau şi indienii pe ei. În oraş se mai deosebeau de ceilalţi şi după ciufurile însângerate care le atârnau la cingătoare.

Ei au stârpit cu totul seminţia indienilor şerpi, iar pe saussoni i-au izgonit pe celălalt versant al Sierrei. Provocaţi de cineva, deveneau înspăimântători. Odată, strada Căutătorilor de aur a fost martora unei adevărate bătălii între ei şi căutătorii de aur, în care au pierit douăzeci de oameni. La început erau săraci şi trăiau ca indienii, sau chiar mai rău ; dormeau în pădure sub cerul liber şi se hrăneau cu carne friptă în spuză sau în lut. Dar după aceea, pe măsură ce creştea cererea de scânduri la Sacramento „artelul" a început să facă afaceri straşnice, iar membrii lui au devenit oameni bogaţi. În general, se ajunsese până acolo, încât săpătorii, adică cei care-l scoteau, aveau mai puţin aur decât toţi ceilalţi. Cu timpul, tăietorii de lemne şi-au ridicat fie case

izolate prin păduri, fie mai multe laolaltă, dând naştere la aşezări noi. Lathrop, de exemplu, o localitate smulsă, în adevăratul sens al cuvântului, urşilor cenuşii. În aceste aşezări au început s-o ducă destul de bine, drept care au început să fie interesaţi ca fiecare dintre ei să fie sigur de averea şi viaţa lui.

Astfel din haos se desluşea treptat nevoia instituţiilor şi a organizării vieţii.

Cu toate acestea, în oraş, printre căutătorii de aur, haosul a continuat să existe, adâncindu-se şi mai mult din cauza noilor valuri de aventurieri care soseau neîncetat.

V. Lumini şi umbre

În curând, au luat fiinţă două tabere. Una era alcătuită din tăietori de lemne şi toţi oamenii mai cumsecade şi mai avuţi din oraş, pentru care legea însemna posibilitatea de a se bucura în linişte de bogăţia lor. În cealaltă intrau căutătorii de aur de joasă speţă şi scandalagii din toate colţurile lumii, al căror număr se mărea cu fiecare caravană care sosea.

Munca săpătorilor, mai ales acolo unde se desfăşoară fără maşini, şi constă în folosirea roabei, a târnăcopului, a hârleţului şi a mâinilor, este foarte grea. Să sapi căruţe întregi de pământ, să sfarmi cuarţul şi să-l speli într-o albie cu apă, apoi să dizolvi aurul în mercur. În sfârşit, să facă să se aleagă mercurul la foc – iată sarcina căutătorului de aur, de la care nu se poate eschiva nicio clipă.

Majoritatea celor veniţi la Sacramento se compunea însă din scandalagii şi leneşi înveteraţi. Aceştia veneau aici să-şi caute norocul, nu să muncească. Idealul lor era să găsească din întâmplare o „pepită” de câteva zeci de funţi şi să câştige astfel dintr-odată milioane.

Asemenea cazuri sunt însă foarte rare şi, cum astfel de oameni n-aveau nicio tragere de inimă pentru munca intensă, neîntreruptă, singura care aducea venituri, cei mai mulţi se descurajau repede.

Se înmulţeau aşadar cei fără căpătâi şi fără mijloace de întreţinere. Dar nu numai atât ! În California nu e prea greu să găseşti hrană, dar aceşti oameni ardeau de dorinţa de a ajunge

la bogăţii fantastice fără să facă nimic.

În ce fel puteau să le dobândească? Nimic mai simplu, jefuindu-i pe cei care le scoteau din pământ cu sudoare şi trudă amarnică.

Aşa erau cei mai mulţi. De aci situaţia îngrozitoare, dispute pentru terenuri, încăierări şi crime. Trândavii vagabondau de colo-colo. „Hotelul gentlemanilor" şi „Hotelul ursului-cenuşiu" erau pline ziua şi noaptea. Beau fără încetare fără să ştie pe ce. Trăiau din tâlhării ; jucau cărţi mai abitir ca mexicanii, cărora le furau vitele şi caii de pe „luncă."

Acest soi de îndeletniciri avea însă şi părţi şi mai întunecate. Când vreunul dintre ei se aventura pe „luncă" şi auzea şuierul lasso-ului, acel şuierat era ultimul care-i ajungea la urechi pe lumea asta.

De pe malul stâng, de la ferestrele caselor care se aflau lângă râu, se vedeau vitele oprindu-se printre tufărişurile din „luncă", mugind jalnic cu botul în vânt şi bătând pământul cu copitele. Mai mult ca sigur că acolo se afla vreun hoit.

Dezmăţul a crescut totuşi în cel mai mare grad. Niciun oraş din timpurile cele mai noi nu prezintă atâtea exemple de crime abominabile, de pierdere a oricăror simţăminte omeneşti atâtea dezlănţuiri de patimi, câte prezenta pe atunci Sacramento. S-a ajuns până acolo, încât un om care ieşea pe uliţă, avea doar cincizeci la sută şansa de a se întoarce viu acasă. Noaptea erau atacate şi casele, care se apărau cu înverşunare. Căutătorii de aur săreau în ajutorul negustorilor, negustorii îi ajutau pe căutătorii de aur. Când incidentul depăşea limitele obişnuite, se cerea ajutorul muncitorilor de la joagăre.

De partea apărătorilor luptau de asemenea vânătorii din stepă, care există pretutindeni, călăuzindu-se după legea pustiului.

Tâlharii erau totuşi cei mai mulţi. Fiecare zi aducea nelegiuiri tot mai cumplite. Sutter îşi smulgea părul din cap de disperare, blestemând ziua în care a construit joagărul şi clipa când a fost descoperit aurul.

VI. Unchiuleţul sângeros

Reacţia nu s-a lăsat prea mult aşteptată. Struna întinsă prea mult plesneşte de la o vreme, după ce luna se ridica deasupra „luncii” oameni necunoscuţi se strângeau sub stejarul cel mare de lângă râu.

Consfătuirile lor au durat o săptămână.

Şi deodată, într-o bună dimineaţă, au apărut nişte foi scrise, care fuseseră lipite noaptea pe toate casele, hotelurile şi gardurile.

Pe aceste afişe, figura drept titlu, scris cu litere mai groase, un singur cuvânt *„Lynch”*.

Iar mai departe se putea citi :

„În ziua… luna… anul… pe malul râului Sacramento a fost înfiinţat Comitelui Vigilenței Publice, care anunţă locuitorilor următoarea lege :

Orice atentat la viaţa şi proprietatea altuia, aşadar uciderea unui alb, jaful şi furtul, vor fi pedepsite cu moartea prin spânzurare.

Acuzaţii vor avea apărători aleşi dintre membrii Comitetului.

Sentinţele vor fi executate fără întârziere la stejarul care se află lângă râu”.

Nu semna nimeni.

După apariţia anunţului, trei zile a domnit liniştea. N-a fost ucis nimeni, n-a avut loc niciun furt, nu s-a îmbătat nimeni.

Oraşul a răsuflat uşurat. Tâlharii alcătuiau majoritatea, cum am mai spus, dar în natura omenească există înnăscute respectul şi frica de lege, oricare ar fi ea, infracţiunea rămâne infracţiune, iar pedeapsa atrage după sine responsabilitatea în faţa autorităţii care judecă. Dacă n-ar exista aceste instincte, n-ar mai exista legile şi colectivităţile umane.

Pe de altă parte, la Sacramento nu ştie nimeni cine reprezintă instanţa, prin braţul cui avea să lovească mâna ameninţătoare a dreptăţii, care atârna acum deasupra crimei. Taina deci mărea şi mai mult spaima.

Trei zile s-au scurs în linişte. A patra a avut loc un

incendiu. Nu ştia nimeni dacă focul fusese pus de cineva sau dacă izbucnise întâmplător i se asemenea, nimeni nu s-a străduit să afle adevărul. Tâlharii au prins curaj.

În plus, s-au numărat ; erau mai numeroşi. Deci n-aveau de ce se teme. Cu încetul au reînceput beţiile ; nici pentru asta n-a fost pedepsit nimeni. Curajul lor a crescut şi mai mult, aşa că la vreo săptămână după lipirea afişelor, împuşcăturile de revolver au reînceput să răsune pe strada Căutătorilor de aur.

Dar în dimineaţa următoare, vântul care bătea dinspre „luncă" legăna cinci trupuri de tâlhari spânzuraţi de ramurile stejarului de lângă râu.

Lucru ciudat. Această privelişte nu i-a înfricoşat pe tâlhari. Taina dreptăţii pare mai înspăimântătoare când ameninţă, decât atunci când pedepseşte. În oraş s-a iscat o vânzoleala de nedescris. Seara, mulţimi înarmate, strigând : „ne ucid" au pornit cu îndârjire spre locul unde creştea stejarul, să-l taie sau să-i dea foc. Partida ordinii, în frunte cu misteriosul Comitet al Vigilenţei Publice, a pus şi ea mâna pe arme. S-a trimis numaidecât după oamenii de la joagăre şi după tăietorii de lemne din pădurile apropiate. Artelul s-a ridicat ca un singur om şi, după două ore, a fost văzut coborând spre oraş de pe colina apropiată, în pas liniştit, aproape ostăşesc, tăcut şi mohorât, grupul bărboşilor tăietori de lemne. O oră mai târziu, au fost aprinse depozitele de scânduri şi noaptea, la lumina incendiului, s-a încins o luptă crâncenă care a durat până dimineaţa.

Tâlharii erau mai numeroşi, dar acţionau haotic, aşa că victoria a înclinat balanţa de partea apărătorilor ordinii.

A doua zi, stejarul a fost iarăşi împodobit cu trupurile spânzuraţilor. Au fost pedepsiţi astfel toţi cei prinşi cu arma în mână, peste patruzeci de persoane.

Din acel moment, a început războiul în înţelesul deplin al cuvântului, neîntrerupt şi pe viaţă şi pe moarte, pe ascuns şi în văzul tuturor.

Numărului mare al tâlharilor, Comitetul i-a opus organizaţia. Organizaţia făptuieşte uneori crima, dar crima nu îndrăzneşte să se organizeze niciodată.

Amândouă părţile întreceau orice măsură în cruzime. Să ne închipuim acea colectivitate alcătuită numai din bărbaţi trăind în pustietate, sălbăticiţi, cu inimile tari ca şi cuarţul pe care-l fărâmiţau zilnic, şi o să înţelegem că mila, dragostea şi iertarea erau acolo nişte cuvinte necunoscute.

Nimic nu le îmblânzea obiceiurile, în schimb totul le aţâţa sângele. Se hrăneau aproape exclusiv cu carne şi beau numai whisky. Nu se întâlneau niciodată cu cineva mai slab şi fără apărare, care să le solicite mila, blândeţea şi ocrotirea. Printre ei nu se afla nicio femeie.

VII. Orizontul se lărgeşte

În cele din urmă, a apărut cea dintâi. Cu o caravană a sosit şi o spălătoreasă franceză. Era o aventurieră tânără şi bine făcută care ştia să se descurce în orice situaţie. În oraş, a fost organizată în cinstea ei o adevărată festivitate. Căutătorii de aur îşi treceau din mână în mână pantofii ei, în care turnau, nisip de aur. În prima zi a strâns o mare avere, iar în cea următoare a primit aproape o sută de declaraţii de dragoste. O lună mai târziu a plecat la New York cu o balenieră care a acostat întâmplător în golful de la San Francisco.

Dar într-o bună zi, locuitorii oraşului au văzut o privelişte care avea să li se întipărească în memorie pentru multă vreme. Asta s-a petrecut într-unul din acele întâmplătoare momente de armistiţiu între Comitetul Vigilenţei Publice şi tâlhari, care surveneau din când în când, aşa cum în timpul unei furtuni răbufnirile vântului sunt presărate cu acalmie. Stejarul de pe malul râului n-avea „podoabe” iar uliţa minerilor era liniştită. Gentlemanii şedeau pe verandele hotelurilor mestecând tutun şi odihnindu-se după truda zilelor grele, cu picioarele sprijinite de balustrada verandei. Era o vreme splendidă, văzduhul limpede, bolta cerească rumenită de lumina serii. Siluetele caselor, ale copacilor, ale joagărelor îndepărtate şi ale pădurilor se conturau cu acea expresivitate pură, proprie sfârşitului zilei.

Deodată s-a ivit o cavalcadă ciudată.

În frunte se afla un urs uriaş, care trepăda mărunt, clătinându-şi capul fioros şi aruncând priviri piezişe în amândouă părţile. Pesemne că era îmblânzit, fiindcă pe grumaz purta o eşarfă lată, roşie.

La această privelişte, gentlemanii care şedeau pe verandă au zvâcnit în picioare; au ieşit cu toţii în stradă, iar negustorii au încremenit în pragul prăvăliilor.

— *Shoot! Shoot !* (Trage!) au răsunat glasuri amestecate.

— *Stop!* s-au auzit altele, este îmblânzit.

În acest timp, caravana a intrat încet pe uliţă.

După urs, călăreau pe cai mari şi puternici douăzeci de negri, înveşmântaţi în pelerine albe şi înarmaţi din cap până-n picioare. Erau cele mai frumoase exemplare de negri din tribul Yollof, care pot fi văzuţi astăzi numai prin hotelurile uriaşe din New York şi Chicago, cu faţa mată, neagră ca noaptea şi aidoma feţelor de sfinx, al căror păr se încreţeşte mărunt chiar lângă piele, ca lâna berbecilor din Crimeea.

Negrii erau urmăriţi de o amazoană pe un mustang grozav.

La vederea ei, căutătorii de aur, tăietorii de lemne, vânătorii şi negustorii au rămas cu gura căscată. Asemenea apariţie nu se văzuse de când lumea la Sacramento. Femeia era tânără, distinsă şi graţioasă. Un fante a strigat: „Jos pălăriile !” şi capetele s-au descoperit numaidecât. Un beţivan, care nu mai ştia pe ce lume trăieşte, a mugit pe neaşteptate :*Yankee Doodle,* dar glasul i-a fost înăbuşit pe dată. S-a aşternut o linişte adâncă, de parcă pe strada oraşului trecea o fiinţă nepământească.

Zvelta şi frumoasa domnişoară, al cărei păr blond era vălurit de adierile vântului de seară, privea în toate părţile cu ochii ei albaştri, luminoşi, sigură de sine, liniştită, cu anume mândrie chiar. Pe faţa ei delicată nu se vedea nici urmă de îngrijorare *;* din contră, îţi dădeai seama de la prima aruncătură de ochi că este o fiinţă curajoasă, obişnuită să comande şi să i se îndeplinească voile, chiar dacă ar fi fost vorba de nişte capricii.

După ea veneau căruţele acoperite cu pânză tărcată de Pittsburg, fiecare trasă de patru perechi de catâri mânaţi de

albi sau de metişi. Pe lângă căruţa dinainte călărea un bărbat de statură mijlocie, nu prea tânăr, care părea conducătorul caravanei; se întorcea mereu cu grijă nespusă spre căruţa în care prin deschizătura pânzei date la o parte se vedea o fetiţă aşezată, cu părul negru şi faţa palidă, frumoasă, îngerească aproape, dar tristă. Ochii ei larg deschişi nu răsfrângeau lumina de afară, nu se mijeau la razele soarelui; era nevăzătoare.

În celelalte căruţe nu mai era nimeni. Mai mult ca sigur că erau încărcate cu unelte şi rezerve de hrană.

Cortegiul se sfârşea cu al doilea detaşament de yolofi.

Întreaga caravană, înaintând destul de compact, a ajuns la „Hotelul gentlemanilor". Deodată amazoana a cotit într-o parte şi apropiindu-se de grupul care stătea lângă balustradă, a întrebat cu glasul calm, răsunător:

— Gentlemani, vreţi să-mi spuneţi dacă generalul Sutter este în oraş?

— *Yes, ma'am,* i-au răspuns politicos căutătorii de aur.

— Şi care-i casa lui?

Vreo zece-cincisprezece oameni s-au repezit s-o conducă. Casa nu se afla pe strada Căutătorilor de aur, ci mai spre sud, la vreo jumătate de milă. Conducătorul a făcut un semn şi întreaga caravană a ieşit din stradă şi s-a îndreptat spre direcţia arătată.

Mulţimea a pornit în urma ei.

După un sfert de oră de drum, au ajuns la casa lui Sutter, care se zărea cu greutate printre stejari şi nalbe. Acolo, amazoana, conducătorul îndesat şi nevăzătoarea au coborât şi au intrat înăuntru.

După o clipă, pe verandă a ieşit Sutter cu capul descoperit. L-au auzit împărţind ordine negrilor şi căruţaşilor, ca să deshame catârii şi să scoată şeile de pe cai, fiindcă *ladies* aveau să înnopteze la el.

Curioşii au prins din zbor cuvântul *ladies.* Cine puteau să fie? Vor rămâne sau vor pleca? Se vor stabili la Sacramento? Printre locuitorii oraşului nu era niciunul care să nu dorească fierbinte acest lucru.

VIII

Când luna s-a înălţat deasupra „luncii” şi a luminat aburii scămoşi care se ridicau din mlaştini, în oraş nu se mai auzeau nici glasurile răguşite ale beţivilor, nici detunăturile puştilor.

O bandă de scandalagii au încercat să străbată străzile ţipând ca de obicei, dar au fost împrăştiaţi cât ai bate din palme.

— N-aţi aflat oare, *Goddam,* că *Ladies* au venit în oraş? le-au spus căutătorii de aur, alungându-i pe irlandezii ameţiţi acasă şi printre stivele de scânduri.

În schimb, cei care au venit ca de obicei la „Hotelul gentlemanilor” erau atât de mulţi, încât a avut loc un adevărat meeting. S-a dezbătut pe larg cine putea să fie aceste *ladies,* iar problema rămânerii sau a plecării lor a devenit cea mai arzătoare întrebare a momentului.

Pentru aceşti oameni, care-şi duceau viaţa cu mâna pe cuţit şi pe revolver, nedeprinşi să vadă nimic care să au fie grosolan, aspru şi brutal, asemenea femei, atât de delicate şi frumoase, provenind pesemne din sferele înalte ale societăţii, păreau nişte apariţii aproape supranaturale, de vis. Aveau impresia că pentru oraş şi pentru ei înşişi ar începe o viaţă nouă dacă aceste raze de soare ar lumina deasupra lor.

Iată dar că era destul să apară o femeie, pentru ca obiceiurile brutale să se îmblânzească dintr-odată. Discutau de-a valma, dar în linişte. *Bowie knives*{19} rămâneau în teacă, iar revolverele în buzunare. Nu se mai jucau nici cărţi şi se bea numai cockteil, în locul porţiilor uriaşe de whisky.

Se distrau cu toţii de minune, încântaţi de noii oaspeţi, pe socoteala spălătoresei care fugise cu baleniera.

— *By God!* spunea Henry Rows, un tânăr tăietor de lemne din pădurea de stejar, am fost întotdeauna de părere că cealaltă era o *humbug*{20}.

— Cu toate acestea, i-ai cerut mâna, interveni milionarul

Maria.

— Pentru că toţi au procedat la fel. De altfel, aş fi luat-o cu mine la pădure. Dar cum poţi să le compari?! Acum, când am văzut-o pe această *lady,* cu părul blond, m-a izbit ceva în piept, de parcă am băut grog fierbinte. Asta nu-i o *humbug*…

— *Well ! Well !* au încuviinţat ceilalţi.

— Gentlemani, a continuat Rows, să mă spânzure, dacă n-o să mă angajez căruţaş la ea, de-ar fi să mân catâri pe degeaba până la moarte.

— Astâmpără-te, Rows ! l-a îndemnat un căutător de aur în vârstă.

— Mai bine blestemat, decât să mă astâmpăr! Pe braţul ăsta! N-am să mă liniştesc, cât timp îmi bate o inimă în piept, până când n-am să aflu cum o cheamă şi dacă are de gând să rămână aici. *Good bye !* Mă duc imediat să aflu ceva sigur.

Spunând acestea, tânărul tăietor de lemne şi-a pipăit instinctiv cuţitul, să vadă dacă iese uşor din teacă, apoi a plecat. După plecarea lui, căutătorii de aur mai vârstnici şi mai bogaţi, care se declaraseră cu tot sufletul de partea ordinii, au început să cântărească lucrurile altfel. Dacă aceste femei ar fi rămas în oraş, le-ar fi fost mai uşor să asigure ordinea şi securitatea locuitorilor. Se pare că un singur cuvânt al blondei *lady* ar atrage de partea ei roiurile de gentlemani, iar viaţa insuportabilă fără siguranţa averii şi a zilei de mâine s-ar putea sfârşi o dată pentru totdeauna.

Acestea şi alte asemenea chibzuieli au fost întrerupte de venirea lui Rows. S-a întors la numai o oră după ce plecase, dar într-o stare destul de jalnică, fără pălărie, cu cămaşa ruptă şi fără cuţit. L-au înconjurat numaidecât.

— Ce s-a întâmplat? Ce ai? l-au întrebat din toate părţile.

— Ce s-a întâmplat? răspunse Rows. Miss Monteray este un înger.

— Aşadar, Monteray se numeşte?

— *O yes* ! dar, *by God,* ascultaţi-mă ! Merg eu şi-mi zic : o să-l întreb pe cel dintâi „buză groasă”. Era întuneric fiindcă se lăsase ceaţa. Mă apropii şi, în sfârşit, mi se pare că văd căruţele mă uit eu şi parcă văd că se mişcă ceva, aşa că strig;

„Hei ! *sir,* ascultă!” Când colo, *sir* începe să mormăie şi mă apucă de grumaz! I-am lăsat pălăria, o bucată din cămaşă, cuţitul şi am fugit. Alerg spre casa lui Sutter şi zbier cât mă ţine gura, iar *grizzly* (pentru că el era ! blestemul să cadă pe capul lui) mă goneşte din urmă şi mormăie. Atunci încep să ţipe şi cei de la căruţe şi, în sfârşit, se deschide uşa şi apare în prag domnişoara noastră; Sutter era în spatele ei cu un felinar. Mă prăpăstuiesc la picioarele ei şi strig *Help!* iar ursul mă înhaţă din nou.

— *Well ! well !*…

— Vouă vă convine să spuneţi : „well”, dar eu am crezut că mi se apropie ceasul de pe urmă. Deodată, domnişoara noastră începe să vorbească: *„Baby, let him alone !*” Auziţi? Ea–i zicea ursului *baby* ! Şi-i vorbea cu un glas atât de dulce, ca şi când îi pusese cineva miere-n rom ; fiara blestemată s-a rostogolit la picioarele ei şi a început să mormăie. Cădea-i-ar ciuma pe cap şi blestemul meu pe amândouă labele dinainte!…

— Linişteşte-te, Rows, îI potoli flegmatic bătrânul căutător de aur.

— *Well* – acceptă Rows – atunci domnişoara mă întreabă cine sunt şi de ce am nevoie, Când m-am uitai la ea, *by God!* N-am văzut de când sunt asemenea ochi; pun pariu pe o sută de dolari contra zece că n-a văzut nimeni nici la New York, nici la Filadelfia. Să mă-mbolnăvesc dacă există în tot estul asemenea femeie. Pe două sute de dolari, pe trei sute…

— Astâmpără-te, Rows!…

— Când mi s-a adresat astfel cu glasul mai dulce ca mierea, a început să mă doară la lingurică, de parcă nu mâncasem nimic de trei zile. Îi spun deci : *beg your pardon*… dar mai mult n-am fost în stare. Ea a zâmbit ca un înger şi m-a invitat înăuntru.

— Şi ai intrat?

— Am intrat, dar n-am cutezat să mă aşez. Mă simţeam atât de prost de parcă mă scalpa cineva, dar în cele din urmă i-am spus că am venit să aflu cine este. Dumnezeu s-o binecuvânteze!

— Şi ea?

— Ea mi-a zis : „Sir, spune-le gentlemanilor şi colegilor dumitale că mă numesc Mary Monteray, sunt din Louisiana şi am venit cu prietenii mei să trăiesc sub ocrotirea lor”.

— Sub ocrotirea noastră?

— Întocmai ! Apoi mi-a strâns mâna. Aşa cum mă vedeţi aici, mi-a strâns-o cu mânuţa ei albă, binecuvântată… *By God* !… Şi mi-a spus că ea ne respectă…

Rows n-a mai putut să continue din cauza emoţiei. Ceilalţi i-au strâns cu seriozitate mâna vânoasă, obişnuită cu securea, iar el a rămas tăcut o vreme, apoi n-a mai putut rezista, a sărit pe masă, a ridicat capul, a deschis gura şi a răcnit :

— Ura pentru *Miss* Monteray !

— Hip ! hip ! ura ! pentru *Miss* Monteray! i-au răspuns o sută de glasuri.

— Ura pentru domnişoara noastră!…

— Pentru copila noastră!…

— Pentru dulcica noastră!...

Au urmat aplauze, discursuri, urări… O jumătate de oră mai târziu, au hotărât să meargă cu toţii în delegaţie la domnişoara Monteray.

Strada, întunecoasă cu o clipă înainte, s-a luminat dintr-odată de la mănunchiurile de nuiele şi aşchiile aprinse, la lumina lor, mulţimea căutătorilor de aur şi a tăietorilor de lemne, alungită ca un şarpe, înainta încet spre casa generalului Sutter.

IX. Intenţii pentru viitor

Domnişoara de Monteray a început să fie răsfăţata oraşului, cu toate că niciunul dintre locuitori nu înţelegea de ce o persoană atât de tânără, bogată pesemne şi atât de deosebită prin educaţie şi obiceiuri de oamenii Vestului îndepărtat, părăsise statele civilizate din est şi se mutase într-o pustietate sălbatică, unde condiţiile de viaţă erau aspre, primejdioase chiar.

Asta putea să li se pară ciudat multora, cu atât mai mult

atunci când au aflat că bărbatul blond, nu prea tânăr, care o însoţea, şi fiica lui oarbă nu erau rudele ei.

Miss Monteray era pur şi simplu prietena fetiţei oarbe şi în realitate venise în California pentru ea *;* Mary Monteray era tânără, singură, liberă şi nespus de bogată, aşa că putea să călătorească şi să stea unde-i plăcea.

Când micuţei Nelly (pentru bolnava ameninţată de boala de piept clima umedă era ucigătoare) i s-a recomandat să plece din Louisiana, Mary a vrut s-o ducă în Italia, dar întreaga Europă era bântuită de viforul revoluţiilor. De altminteri nici bătrânul Taller, tatăl lui Nelly, fermier înnăscut, n-ar fi găsit în Italia o ocupaţie potrivită pentru el, aşa că au ales California.

Mary care, pe lângă nobleţea caracterului avea şi o fire profund romantică, a căzut repede de acord cu o călătorie care-i făgăduia o mulţime de peripeţii.

Erau hotărâţi să ducă în California o viaţă de fermieri. Pământul nu aparţinea nimănui. Ce-i drept, unele familii de mexicani aveau în stăpânire suprafeţe nemăsurate, dar nu locuiau acolo şi nici nu cultivau pământul. Economia, dacă exista vreuna, era constituită numai din păstorit. Doar preoţii iezuiţi cultivau porumbul şi viţa de vie, mai la sud, la cinci sute de mile de Sacramento, în aşa zisele *Missione,* în jurul acestui oraş, însă nici mai la nord de el, nu semănase nimeni până atunci niciun bob de grâu.

Făina se aducea din est, aşadar economia agrară făgăduia venituri considerabile. Taller se aştepta să facă avere în câţiva ani, apoi să se statornicească pentru totdeauna în New Orléans, ţinutul lui natal.

X. Trudă şi idilă

S-au scurs câteva luni.

Nu prea departe de Lathrop, cu ajutorul tăietorilor de lemne, s-au construit două case.

Într-una din ele locuia Taller cu fiica lui, în cealaltă Mary

Monteray cu negrii şi cu ursul ei.

Cele două case se găseau la zece mile de colonia principală a tăietorilor de lemne, de la care puteau cere ajutor în caz că erau atacaţi de indieni. Deşi nici forţele locale nu erau de dispreţuit, deoarece personalul de pază, alcătuit din cei patruzeci de yollofi puternici ca nişte stejari şi înarmaţi, putea să se apere multă vreme.

Câţiva vegheau ziua şi noaptea prin împrejurimi, iar ceilalţi erau ocupaţi cu tăierea stejarilor şi a platanilor, ca să cureţe locul pentru grâiele lui Taller.

Bătrânul fermier s-a apucat de lucru cu înflăcărare. Acolo unde *Miss* Monteray căuta idila, el căuta munca.

Au găsit amândoi ce-şi doreau. Mary însăşi recunoştea că n-a fost niciodată atât de fericită. Teritoriul în care se stabiliseră era virgin în accepţia deplină a cuvântului. Ziua se auzea într-adevăr hârşcâitul joagărelor pe care tăietorii de lemne le construiseră la o depărtare numai de zece mile pe cursul pârâului „Pieile roşii”, dar când acestea tăceau, niciun semn de viaţă omenească nu tulbura liniştea adâncă. Noaptea mancavişii (sturzii cântători) umpleau cu trilurile lor bungetul pădurii sau uneori, printre stânci, se auzea răgetul pumei. Locul era bine ales. Casele se aflau în vale, pe amândouă malurile pârâului limpede precum cristalul şi acoperit de sălcii plângătoare, tocmai acolo unde pârâul se prăbuşea de pe un fel de terasă mai înaltă, formând trei cascade destul de mari. Deasupra cascadelor atârnau ghirlande întregi şi perdele de liane amestecate cu lujerele „wachliilor”, împodobite cu flori bogate, purpurii. Poalele stâncilor roşii de granit erau acoperite cu tufişuri încâlcite de trandafiri sălbatici.

Stâncile de granit ridicau împrejur un fel de ziduri uriaşe, despărţind valea, care semăna cu un amfiteatru, de restul lumii, iar dincolo de ele fremăta pădurea de stejari negri şi arbori de esenţă tare.

Un podeţ fragil de lemn roşu, aruncat peste pârâu, unea cele două maluri. Acesta era locul îndrăgit de Mary, în care îşi petrecea de obicei dimineţile, citind sau învăţând-o pe micuţa Nelly. Uneori, de pe podeţ, Mary îşi aţintea privirile în

depărtarea pârâului care părea că aleargă într-o ţară misterioasă. Pentru că adâncurile pădurii erau în acea vreme încă pline de taine. Atunci Mary îi povestea nevăzătoarei Nelly despre aceste minuni care o înconjurau, iar copila o asalta cu tot felul de întrebări.

Din nefericire, noţiunile de culori şi forme aproape că nu existau pentru mintea acestei fetiţe, de aceea Nelly se exprima câteodată cam aşa:

— Mary, pârâul este trist, fiindcă plânge, eu îl aud bine; pădurea e tristă şi ea mai mult ca sigur că e bătrână ; dar cum sunt florile şi cerul, nu ştiu deloc.

Mary îi explica şi ea cum putea, dar copila sfârşea de obicei:

— Nu înţeleg, Mary, draga mea, nu înţeleg.

Iar după o vreme adăuga:

— Aici însă, e foarte bine.

Într-adevăr era bine. Aerul îmbălsămat, uscat şi cald, ale cărui adieri sărutau faţa fetiţei, îi umpleau de viaţă pieptul plăpând ; se departe se auzeau cântecele monotone, dar sonore, ale negrilor pe care-i supraveghea tatăl ei… Sălciile şopocăiau dulce printre frunze, roiuri de fluturi mari, albaştri, se zbenguiau peste capetele blonde ale fetelor.

— Ah, Nelly, dac-ai putea vedea şi tu toate astea ! îi spunea Mary.

— Nu te necăji, îi răspundea copila. Mă gândesc că vezi tu şi mă bucur foarte mult.

Atunci Mary îşi apăsa buzele trandafirii pe fruntea palidă a fetiţei. Pacea şi fericirea împrejurimilor o îmbătau.

Uniformitatea vieţii putea s-o plictisească, într-adevăr, dar asta abia mai târziu. Acum totul era nou şi necunoscut pentru ea, ea însăşi descoperea totul, iar această descoperire constituia o încântare nespusă pentru sufletul ei sătul întrucâtva de ceea ce poate să ofere lumea civilizată şi societatea aleasă. Ajunsese înainte de vreme la această stare de saţietate şi din pricina bogăţiei. Lăudată cu diverse prilejuri, era prea ageră ca să nu-şi dea seama că cele mai multe complimente se aduceau banilor ei. Această convingere

o făcuse puţin neîncrezătoare şi sufletul i se umpluse de amărăciune. Această amărăciune era ogoită aici de adevărul şi sinceritatea locurilor. Pe de altă parte, Mary nu iubise pe nimeni până acum în afară de micuţa Nelly.

Când căldura o găsea pe pod, Mary se ducea să citească pe veranda casei sale. Îşi adusese o căruţă plină cu cărţi. La amiază, se ducea să prânzească în casa lui Taller ; apoi venea timpul siestei.

Seara, îndată ce discul soarelui se ascundea în tăietura stâncilor înalte, îşi lua puşca şi pleca la vânătoare, urmată agale de *baby* al ei, care îşi legăna căpăţâna uriaşă la dreapta şi la stânga după obiceiul urşilor.

O escortă atât de fioroasă o asigura împotriva oricărei primejdii.

Câteodată, le vizita aşezarea generalul Sutter, care se ataşase în scurtă vreme de aceşti oameni cumsecade, atât de rari prin partea locului. Nu înţelegea nici el prea bine de ce o asemenea *miss* stă în pădure, dar era foarte mulţumit de acest lucru. Uneori se întâmpla ca şi Mary, însoţită de *baby* al ei şi adesea şi de bătrânul Taller, să-i viziteze pe „gentlemanii" din oraş. Pentru cei din oraş, vizita ei constituia o sărbătoare. O iubeau ca pe un copil al tuturor, mai ales după ce s-a arătat că acest copil ştie la nevoie să îngrijească bolnavii şi răniţii. În oraş, datorită influenţei ei şi simțămintelor mai blânde pe care se pricepea să le stârnească în sufletele aspre ale căutătorilor de aur, obiceiurile au început şi ele să se mai îmblânzească.

Stejarul înfricoşător era împodobit din ce în ce mai rar cu trupuri omeneşti. La început, membrii Comitetului o chemaseră de multe ori pe Mary să participe la sfatul lor dar s-au convins repede că în acest fel nu mai era cu putinţă să spânzure pe nimeni cum se cuvine.

În schimb, cei pe care-i salva, deveneau „oamenii ei"cu trup şi suflet.

Un singur om a pierit fără urmă. Nu s-a mai arătat prin oraş, tăietorii de lemne nu l-au mai văzut nici ei, într-un cuvânt, nu era nicăieri. Mary şi-a adus aminte odată de tânărul pe care era cât pe ce să-l sugrume baby al ei, şi a

întrebat de el.

— Rows? i s-a răspuns, era un băiat bun, a murit desigur.

Acesta era însă un lucru atât de obişnuit, încât nici măcar Mary nu s-a mai interesat de el.

XI. Coliba din pădure

În viaţa lui Mary Monteray, ca şi pe cerul senin al Californiei, se petreceau prea puţine schimbări. O zi semăna cu cealaltă ca doi fraţi gemeni.

Singura schimbare o constituia faptul că pe măsură ce cunoştea împrejurimile, Mary devenea tot mai îndrăzneaţă, escapadele ei vânătoreşti tot mai îndepărtate.

N-a ameninţat-o niciodată vreo primejdie, cu toate acestea, o dată s-a întors din pădure neliniştită, avea senzaţia că este urmărită.

Neliniştea ei a crescut considerabil a doua zi când, la aproape zece mile engleze, în josul pârâului, pe malul unui mic loc din pădure, prin care curgea pârâul, a descoperit o colibă. Sălaşul era proaspăt încherbat din ramuri flexibile de salcie, acoperite pe dinafară cu o bucată de pânză de Pitsburg. Lângă colibă fumega un foc abia stins.

Dacă n-ar fi fost pânza, s-ar fi putut presupune că sălaşul era un vigvam indian, întrucât crengile de salcie erau înfipte şi legate întocmai cum le împreunau indienii. Dar pânza şi urmele încălţărilor cu potcoave mărturiseau că în acest colţ de pădure se adăposteşte un om alb.

După o clipă de ezitare, Mary a intrat înăuntru. Prezenţa lui *baby* îi dădea curaj.

Înăuntru nu era nimeni. Pe muşchiul de jos se afla doar o piele de urs, jupuită se vede nu prea de mult, pe care *baby* o mirosea cu mirare şi nelinişte.

Într-o ţară în care se adăposteau tâlhari din toată lumea, era un lucru important să ştii cine trăieşte în imediata vecinătate, mai ales dacă acel cineva se mai şi ascundea.

Prin urmare, Mary s-a hotărât ca la întoarcere să-şi trimită yollofii să scotocească prin împrejurimi, cu atât mai mult cu cât pe la jumătatea drumului spre casă i-a ajuns la ureche ecoul unei împuşcături îndepărtate.

Căutările s-au dovedit zadarnice. Unul dintre negri întâlnise într-adevăr un vânător necunoscut în pădure, dar nu putuse afla nimic de la el.

Întrebat dacă el locuia în coliba de lângă pârâul Pieilor roşii, vânătorul răspunsese „eu"; întrebat ce face, răspunsese: „ce-mi place".

După o săptămână au uitat de el. Prezenţa misterioasă n-o mai înfricoşa pe Mary, acum începea s-o intereseze. În viaţa monotonă pe care o ducea aici, asta era o noutate. În timp ce vâna prin pădure, Mary se gândea că poate undeva, nu prea departe, dădea târcoale vânătorul misterios şi uneori se înfuria, dar cel mai adesea se amuza.

Împrejurimile păreau atât de sigure, încât nu o dată frumoasa amazoană renunţa să-şi ia ursul cu ea. Asta se întâmpla mai ales atunci când *baby* dormea şi, înghiontit de picioruşul lui Mary, în loc să se scoale, mormăia mânios.

Mai totdeauna o ajungea totuşi din urmă, ruşinându-se parcă de lenea lui.

XII. Întâlnirea

Odată, a prins-o noaptea în pădure, cu toate acestea şi-a urmat drumul cu îndrăzneală pe cărăruia îngustă, acoperită cu pietriş care nu era altceva decât albia secată, nu prea adâncă, a unui mic torent ce ducea apele din munţi în anotimpul ploios până la pârâul principal

Pe amândouă părţile torentului se înălţau bungete de netrecut ; la poalele copacilor creştea un fel de lemnul-domnului, numit pe aici. „claporal".

Mary mergea, îndepărtând la răstimpuri rămurelele de răchită care-i împiedicau drumul, când deodată s-a oprit locului şi a început să asculte.

În liniştea pădurii ajungea până la ea de departe scrâşnetul

pietrişului călcat de nişte paşi greoi.

Neliniştită, Mary a tras piedica armei.

În curând, după scrâşnetul pietrişului a auzit un mormăit surd.

Auzindu-l, tânăra a coborât îndată puşca.

— *Baby!* a strigat veselă, *baby ! come here !*

Printre lăstarii de răchită, la numai câteva zeci de paşi de Mary, a apărut căpătâna uriaşă a unui urs care alerga spre ea.

— *Baby !* l-a chemat Mary.

Lucru ciudat *;* animalul în loc să pornească într-un scurt galop de bucurie cum făcea de obicei, s-a oprit brusc…

Din pieptul lui a început să gâlgâie un muget surd, înăbuşit.

— *Baby !* l-a chemat Mary încă o dată.

Deodată puşca mică a început să-i tremure în mâini, şi faţa i s-a acoperit de o paloare mortală ; nu era *baby* al ei. Mary se afla faţă în faţă cu cel mai înspăimântător tâlhar al pădurilor californiene – ursul cenuşiu.

Pe cărăruia îngustă, nu mai avea cum să-l evite, şi nici s-o apuce într-o latură nu putea din cauza pădurii dese. E adevărat, ţinea puşca în mâini, dar acest soi de urs nu poate fi doborât niciodată cu un singur glonţ, iar rănit, devine şi mai cumplit.

Avea şi cuţit, cea mai grozavă armă în lupta de aproape, dar până şi cei mai vestiţi vânători din Canada, care îşi petrec toată viaţa pe platourile din America centrală, nu se încumetă să atace ursul grizzly cu arme albe.

Mary era pierdută.

În acest timp, animalul s-a ridicat pe labele dinapoi şi rotindu-şi-le prin aer pe cele din faţă, se apropia încet de ea.

Mary a dus arma la ochi ; a răsunat o împuşcătură, dar i-a răspuns numai un muget de turbare.

— Ajutor ! ajutor! a început să strige Mary, uitând îngrozită că cel puţin cinci mile engleze o despărţeau de casa ei.

Monstrul se afla la un mai mult de cincisprezece paşi. Acum răgea înfricoşător, ghiarele albe ale labelor dinainte parcă luceau în întunericul nopţii.

Mary simţea că i se îndoaie picioarele sub ea.

Deodată ceva i-a atins umărul, şi un glas omenesc, gros, calm, a rostit din beznă i

— *Beg pardon, miss.* Asta-i business-ul meu.

Un braţ puternic a împins-o înapoi, şi în faţa ei s-a conturat silueta înaltă a unui bărbat.

L-a auzit şoptind încă o dală :

— *I beg your pardon…*

Lumina sângerie a împuşcăturii a sfâşiat întunericul, apoi Mary a văzut încleştarea cumplită a omului cu fiara. Grămada de trupuri învălmăşite s-a prăbuşit pe pietrişul albiei… şi se rostogolea spasmodic… Doar la răstimpuri se auzeau dinţii scrâşnind, răsuflări precipitate, mugete întrerupte… Uneori se înălţa laba ursului, alteori mâna omului înarmată cu cuţitul… Mary a leşinat…

Când şi-a revenit, prima impresie pe care a încercat-o, a fost zgomotul cascadelor de pe cursul pârâului. Se vede că era aproape de casă. Într-adevăr, în depărtare strălucea o luminiţă în casa lui Taller.

La picioarele ei zăcea pe spate trupul unui om fără cunoştinţă…

Atunci Mary a înţeles totul. Izbăvitorul necunoscut o purtase probabil pe braţe o bucată de drum, înainte de a leşina el însuşi vlăguit.

Pesemne că nu scăpase cu totul teafăr din luptă. La lumina lunii, Mary a observat sângele care i se scurgea de la gât, de la piept şi prin părul de pe cap pe iarba din pădure. Faţa-i era albă ca varul; ţinea ochii închişi, buzele desfăcute respirau, dar abia auzit şi neregulat.

Avea o faţă frumoasă, aidoma statuii romane a unui barbar, care iradia curaj şi forţă.

Mary a dat fuga la pârâiaş, după apă, pe care a adus-o în propria pălărie. A turnat câteva picături în gura vânătorului *;* trupul acestuia a fost străbătut de un fior, a deschis ochii o clipă şi buzele i-au şoptit :

— *I beg your pardon!* Sunt fericit…

Mary i-a sprijinit capul pe genunchii ei şi un timp a rămas nemişcată, deoarece nu ştia ce să facă ; să strige după ajutor

sau să-l lase pe rănit aici şi să se ducă ea însăşi după oamenii ei. Îi era frică să-l părăsească, şi chemările ei probabil să nu le audă nimeni. Dac-ar fi văzut-o cineva stând aşa, îngândurată şi aplecată peste chipul palid al vânătorului, ar fi putut s-o ia drept o rusalcă a pădurii.

Era noapte de-a binelea, luna se ridicase deasupra pădurii ; privighetorile din acele locuri, mâncavişii, umpleau desişul de ciripit dulce, de triluri şi parcă de ecoul sărutărilor; în depărtare susura pârâul, iar clipocitul lui se împletea cu hârşcâitul joagărelor din Lathrop.

Mary ştia în sfârşit ce avea de făcut. Deoarece puşca ei rămăsese la locul luptei, a luat arma grea a vânătorului şi încărcând-o, a tras în aer.

Apoi a mai tras încă de trei ori. După a doua împuşcătură, la ferestrele casei lui Taller au început să apară lumini jucăuşe, care mai apoi s-au depărtat de casă, apropiindu-se repede de Mary ; în curând zece-cincisprezece yollofi cu Taller în frunte au sosit în goană, purtând în mâini care felinare, care vreascuri aprinse.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat Taller.

— Duceţi-l cât mai repede acasă pe acest gentleman ! le-a strigat Mary.

A doua zi, bolnavul era fără cunoştinţă. A fost adus un medic din Sacramento.

Medicul care se lăsase de meserie de multă vreme, pentru a căuta aur, şi care rareori era treaz, mai ştia atât cât să-şi dea seama că starea bolnavului era foarte gravă.

L-a recunoscut însă pe bolnav înainte de a şti ce boală are. Când s-a uitat la faţa palidă, bărboasă şi însângerată, a exclamat numaidecât :

— *Well !* Ăsta-i Rows…

După care, aplecându-se spre rănitul care abia mai răsufla, a spus :

— Rows, prietene, se zvonea că ursul te-a ucis acum o jumătate de an, când colo te-a hărtănit abia ieri. *Well! well !* Cred că pieptul ţi-e puţin zdrobit… o coastă ruptă… clavicula e ruptă şi ea, dar ce-a mai rămas e *all right !* Dacă vei muri,

asta se va întâmpla din cauza scurgerii de sânge şi a epuizării… a ! şi braţul e scrântit. Te-a cinstit cum se cuvine… dar tu, băiete, de câte ori ţi-ai înfipt cuţitul în el… ai?…

Rows habar n-avea pe ce lume se află, de aceea nu putea răspunde la întrebările medicului. Acesta continua să vorbească :

— Ehe, domnişoară Monteray, cred că flăcăul era îndrăgostit de dumneata ! Altminteri ţi-ar fi spus: ăsta nu-i *business*-ul meu.

Medicul a căzut o clipă pe gânduri :

— A dispărut din oraş şi i s-a pierdut urma. N-am putut pricepe de ce, fiindcă îi mergea bine ; a avut noroc. La o zi după venirea dumitale, a găsit o „pepită" de cel puţin cinci mii de dolari… Acum însă îmi aduc aminte… Vorbea mereu de dumneata… Locuia aici?

— Nu.

— Atunci veghea asupra dumitale din pădure… *poor boy !* Cred că o să moară, dar poate că se înzdrăveneşte… Să-l îngrijiţi aici. Braţul, coasta şi clavicula i le-am pus la loc. Trebuie să-i spălaţi rănile şi să aşteptaţi până când se sudează oasele. *Good bye !*

Medicul a plecat. Lângă patul lui Rows a rămas numai un negru şi Mary.

Mary şi-a adus şi ea aminte de Rows şi, uitându-se la el, a căzut adânc pe gânduri.

În California găsise tot ce-şi dorise sufletul ei romantic. Viaţa searbădă de societate o plictisise ; aici avea sălbăticia virgină ; acolo îşi pierduse încrederea în dragostea şi generozitatea oamenilor ; Rows, care zăcea înaintea ei, constituia dovada însângerată că există şi dragoste şi sacrificiu.

E adevărat că cele două virtuţi erau întrupate în firea pe jumătate sălbatică a vânătorului din pădure…

Îngrijirea bolnavului îi ocupa acum tot timpul. A doua zi, Rows şi-a recăpătat cunoştinţa…

A deschis ochii ; a privit uimit în jurul lui şi ochii i s-au oprit în cele din urmă la Mary. Urmele de fierbinţeală au mai

luptat un timp pe chipul lui cu gândurile limpezi, apoi faţa i s-a luminat, iar buzele palide au şoptit :

— *I beg your pardon, miss* !...

— Cum te simţi, *sir*? l-a întrebat Mary.

— Foarte bine. Sunt fericit…

După o clipă a început să vorbească repede, febril parcă :

— Nu mă recunoşti, domnişoară? Sunt Rows. N-am noroc la urşi. În prima zi mai-mai să mă sugrume *baby* al tău… apoi ăsta… dar atunci m-ai scăpat dumneata… Ţin minte că ai dat mâna cu mine. Pe urmă n-am mai putut să stau în oraş… Locuiesc în coliba de lângă Mirror-lake. E foarte bine în pădure… Dar să nu mai umbli singură. *Miss* Mary… indienii rătăcesc şi ei peste tot. Mi-am spus: o să veghez şi eu…

— Mi-ai salvat viaţa…

— Domnişoară, să nu mai vorbim despre asta…

Însănătoşirea a venit mai repede decât prevăzuse medicul. Rows era totuşi foarte puternic, – cu toate că a trebuit să stea nemişcat mai multă vreme, primejdia a trecut repede… Mary petrecea zile întregi la căpătâiul rănitului fie citindu-i din Biblie, fie stând de vorbă cu el… Rows îi împărtăşea atunci toate gândurile lui…

— Prefer să trudesc în pădure, decât să caut aur, spunea. Când trăieşti în pădure, căutarea asta ţi se pare fără noima, prostească. Şi fără folos… Căutătorii de aur beau şi se ucid între ei, pe când în pădure stăpâneşte numai Dumnezeu, iar aurul nu mai înseamnă nimic… Iartă-mă, domnişoară, dar eu cred că un om poate să fie mai bun în pădure, pentru că trebuie să gândească mai mult… iar printre căutătorii de aur nu mai ai timp de nimic.

În tot ce spunea Rows era o naivitate pe jumătate copilărească. Era într-adevăr un flăcău de abia douăzeci şi patru de ani, înzestrat pe deasupra şi cu multă simplitate înnăscută; intuia el însuşi acest lucru, deoarece în timp ce vorbea cu *miss* Monteray, repeta întruna: „Iartă-mă domnişoară, eu sunt un om simplu…”

Se întrema văzând cu ochii. În curând putea să stea pe veranda casei, apoi s-o însoţească deseori pe Mary pe podeţul

care unea cele două case, pe care Mary îşi petrecea de obicei orele de după prânz în tovărăşia micuţei prietene nevăzătoare…

Într-o după-amiază, tocmai stătea aşa singură, ascultând zgomotul cascadelor cu ochii pierduţi spre amfiteatrul copacilor ce înconjurau valea, care, deşi destul de aproape, erau acoperiţi de ceaţa depărtării. Vremea era cum nu se poate mai frumoasă, în jur domnea liniştea; pe luncă piuiau graurii cu aripile roşii, iar în depărtarea pădurii ciocănitorile cercetau copacii…

Pacea îmbătătoare a naturii o cufundase pe Mary în visare. Un dor blând, dar de neînfrânt îi strângea inima. În clipa aceea, Rows s-a apropiat de ea, păşind totuşi cu destulă greutate…

Mary a alergat spre el şi l-a ajutat să se aşeze lângă ea. Fata lui palidă nu i se păruse niciodată mai plăcută şi mai nobila.

— *I beg your pardon, miss* Mary, a început ca de obicei tânărul vânător, am o mare rugăminte…

— Pe care e sigur că n-am să ţi-o refuz, i-a răspuns Mary.

— Eu, a spus Rows serios şi timid totodată, învârtindu-şi pălăria în mână, eu… dar n-ai să te superi pe mine?… o să mă fac bine în curând…

— O, aşa-i, în curând, slavă Domnului!…

— Şi am să mă întorc la coliba mea de lângă Mirror-lake… acolo încă o să-mi fie foarte rău, *miss* Mary… fiindcă întotdeauna o să-mi aduc aminte cât de bine mi-a fost aici…

— O să vii să mă vezi adesea…

— Da, dacă îmi vei îngădui… dar eu aş avea o rugăminte şi mai mare… să nu te superi pe mine… dar… eu aş vrea să rămân aici pentru totdeauna.

Mary a privit la vânător cu o expresie ciudată…

— Ce doreşti? l-a întrebat scurt.

— Miss Mary! a rostit Rows cu glas şoptit, dumneata n-ai nevoie de mine, ştiu asta, dar nici eu nu cerşesc o bucată de pâine… Am găsit atâta aur încât în est aş trece drept un om bogat. Aici de asemenea… Dar la ce bun? În pădure n-ai ce face cu aşa ceva, iar singur îmi vine greu… Aici ar fi cel mai

bine pentru mine, aşa că… *miss* Mary, eu aş vrea să mă primeşti printre slujitorii dumitale… N-ai nevoie de mine… dar… aş fi cel mai fericit… şi ţi-aş fi credincios… o, foarte credincios…

A urmat un moment de tăcere. Mary a întors capul spre casa lui Taller şi a căzut adânc pe gânduri. Deodată s-a scuturat din îngândurare şi privindu-l în ochi pe Rows, a întrebat!

— Ai să-mi spui adevărul, ca un om cinstit şi sincer?

— *Yes miss!*

— Dacă-i aşa… Dumneata mă iubeşti, e adevărat?…

Bietul Rows a pălit ca ceara; s-a ridicat în picioare, apoi s-a aşezat la loc, iar buzele albite abia au putut să îngaime:

— *I beg your pardon, miss!*

— E adevărat?

— *I beg your*…

— E adevărat?

Căutătorul de aur a tăcut şi abia după a doua întrebare a răspuns cu glasul tremurător, emoţionat:

— O, *miss* Mary!… Nici măcar nu îndrăznesc să mă gândesc la asta, dar aşa este… foarte mult!… Singură pe lume!… pentru că… sunt singur… dar n-aş fi spus-o niciodată, niciodată… De vreme ce totuşi ştii, am să plec. Dumnezeu să-ţi binecuvânteze chipul tău… *Good bye, miss* Mary!…

Mary Monteray şi-a înclinat capul, apoi a început să vorbească:

— Rows, ce-ţi spun acum, îţi spun după ce mi-am cercetat inima şi după ce am chibzuit îndelung. Am venit aici şi nu vreau să mă mai întorc în est. California va fi de acum înainte ţara mea, aşa că sunt o californiană, un pionier. Din acest punct de vedere, suntem egali… Nu-mi mai cere iertare, pentru că mi-ai salvat viaţa. Trebuie să-ţi plătesc o mare datorie şi… dacă în locul acestei datorii primeşti mâna mea – iat-o.

S-a aşternut tăcerea; se auzea doar zgomotul cascadelor şi chemărilor graurilor cu aripile roşii.

Rows arăta ca un om care se îndoaie sub povara fericirii. În

cele din urmă, a întrerupt tăcerea.

— O, *miss* Mary ! nu vorbi aşa. Odată, mi s-a întâmplat să salvez viaţa unui *gambusino* mexican, care după aceea, când am găsit mult aur pe platouri, m-a sfătuit: ascunde-ţi „nugetele", nu mă ispiti. Acum îţi spun şi eu la fel: nu mă ispiti. Eu soţul tău?… Eu un om simplu care abia ştie să scrie şi să citească?

— Iar eu sunt o fată simplă şi pot să fiu soţia unui pionier cumsecade.

— O, Doamne ! i-a răspuns Rows, strângându-şi capul în mâini. Am văzut soţiile pionierilor din cealaltă parte a Marilor Lacuri ; toate mestecau tutun şi beau whisky. Dumneata soţia unui pionier? Nu, *miss* Mary… Şi pe urmă… mi-aş pierde minţile de atâta fericire. Nu mă pricep să vorbesc atât de frumos ca gentlemanii din est, dar atâta lucru înţeleg şi eu că dumneata nu mă poţi iubi, cum te iubesc eu… Spune, Mary nu-i aşa? Ai fi oare fericită cu mine? Sunt eu oare bărbatul potrivit pentru tine?… Trăind cu mine, ai vedea că sunt un necioplit, că sunt ca un copil, ca o piele roşie care se poate descurca numai în pădure, nu şi printre oameni… *Beg your pardon* !… Atât de prost nu sunt ca să nu înţeleg nişte lucruri atât de simple ; dumneata eşti un altfel de om, care citeşti cărţi şi ştii ce scrie în ele, pe când eu ştiu numai să sap şi să trag cu puşca. Dumneata ai fi silită să te ruşinezi de stângăcia mea… îmi spui că-ţi plăteşti astfel o datorie ! O, Rows este prea cinstit ca să primească o astfel de dobândă. Acum îmi eşti recunoscătoare, dar mai târziu ai înceta să mai fi. Cui iubeşte, dragostea îi ajunge pentru toată viaţa, pe când recunoştinţa… nu. O, *by God!* Dac-aş putea învăţa… dacă n-ar mai trebui să-mi spun : Rows, băiete, eşti prea prost pentru ea… Nu, Mary, nu!…

Ochii vânătorului înotau în lacrimi. Acoperindu-şi faţa cu mâinile, a rămas tăcut multă vreme, apoi a urmat:

— Cât eşti de bună, domnişoară Mary!… cât eşti de bună! Dumnezeu să binecuvânteze mâna pe care ai vrut să mi-o oferi… O, de ce nu sunt un gentleman din est! *Good bye*, Mary!

I-a luat mâinile, şi-a apăsat buzele pe ele şi ridicându-se a plecat spre casă cu pas nesigur…

O vreme Mary a rămas singură. Şi ochii ei erau plini de lacrimi… ÎI iubea pe acest om al pădurii, dar simţea în acelaşi timp că în vorbele lui era mult adevăr. Aparţineau unor lumi diferite. Ar putea fi oare fericită, dac-ar fi să trăiască împreună o viaţă obişnuită, ca soţ şi soţie?… Totuşi, în simplitatea lui, el era atât de sincer şi de nobil!…

S-a ridicat în picioare şi a vrut să se ducă după el, dar căutătorul de aur a ieşit pe verandă cu pălăria pe cap şi puşca în mână…

— Unde te duci, Henry? îl întrebă Mary.

— În pădure… îmi dezgrop aurul şi plec în est… să învăţ… Acum am cu ce. Sunt bogat. Am trudit cu braţele, o să trudesc şi cu capul. Nu vreau să fiu un necioplit de pădurean, vreau să devin un gentleman, luminat, care înţelege ce spune fiecare carte… Când am să învăţ ceva, am să mă întorc aici şi atunci… dacă am să te mai găsesc… să nu uiţi, Mary…

— Atunci poate că vei înceta să mă iubeşti?!…

Ultimele cuvinte au răsunat pe jumătate ca un reproş, pe jumătate ca o rugăminte.

Rows s-a depărtat… Pe colină, printre stânci, a mai lucit odată ţeava puştii şi pălăria s-a legănat prin aer în semn de rămas bun, apoi verdeaţa întunecată a pădurii s-a închis în urma lui…

XIII

Corabia „Ellen Monroe”, care aducea rezerve de grâu în California, tocmai părăsea minunatul golf de la San Francisco, îndreptându-se, după ce aveau să treacă pe la Capul Horn, spre New York.

Pe corabie, în afară de echipaj, se aflau peste zece-cincisprezece căutători de aur care, luându-şi avutul cu ei, plecau înapoi în ţările civilizate.

Câţiva dintre foştii tovarăşi îi însoţiseră şi îşi luau rămas bun. Primii urcaseră pe puntea vasului, iar ceilalţi stăteau pe cheul abia construit, fluturându-şi pălăriile şi batistele. Printre ei vedem şi grupul cunoştinţelor noastre: generalul Sutter, Taller, nevăzătoarea Nelly şi Mary Monteray…

Mary, cu ochii înălţaţi spre punte cu batista în mână, îi transmitea din priviri ultimul rămas bun lui Rows care pleca în est…

Rows, aplecat peste balustradă, o privea cu toată intensitatea ochilor cu care îi era îngăduit doar o clipă să privească la fiinţa iubită.

În acest timp, pe corabie se întinsese o pânză mică, triunghiulară la prova. Vasul se legăna uşor împins de palele vântului. Pânzele se umflau, rotunjindu-se, sau cădeau ropotind înapoi. Jalnicul „Ha-iu!”, cu care marinarii îşi însoţeau înălţarea pânzelor, răsuna mereu. Timonierul cu faţa mohorâtă a unui lup de mare se afla la cârmă. Iar flăcăiandrul din cuibul corbului cânta cât îl ţinea gura.

— *He, he, sailor is a smart boy !*…{21}

Fâşâitul pachetelor trase pe podeţ de pe cheu pe punte încetă. O prăpastie adâncă, pe fundul căreia sclipea apa, îi despărţea acum pe oamenii de pe corabie de cei care rămâneau…

— *Go ahead !* a răsunat glasul căpitanului.

Apa a început să plescăie pe laturile vântului care se depărta uşor de chei…

— *Remember!* au răsunat glasuri de pe ţărm.

— *Remember,* Henry!…

— O, Mary !…

— Mergi sănătos, Henry…

— Dumnezeu să te binecuvânteze, Mary…

Vântul împrăştie cuvintele, oftările din urmă. Corabia a ieşit încet din umbra mestecenilor în zările puternic luminate de soare. Nemărginirea albastră se deschise înaintea ei, iar ceaţa depărtării începu s-o acopere… Cântecele marinarilor, sonore şi limpezi la început, s-au transformat într-un murmur, care se mai auzea doar din când în când, apoi într-un zvon

abia desluşit, într-un… Corabia se micşora văzând cu ochii. O privire ageră a putut să deosebească o vreme o siluetă aplecată, fluturându-şi pălăria ; apoi totul s-a contopit într-o masă informă ; masa s-a preschimbat într-o aripă albă de pescăruş, vizibilă hăt ! departe pe mare *;* aripa s-a transformat într-un noruţel nedesluşit, noruleţul într-un punct, apoi… s-a topit şi punctul, orizontul a înghiţit totul, înstăpânindu-se atotputernic în tăriile albastre şi în golful uriaş de la San Francisco.

Doar gândurile, solii inimilor iubitoare, străbăteau întinsul mării de la ţărm la corabie şi de la corabie la ţărm…

{1} Nobil polonez (n. Tr.)

{2} Witold (1350—1430) — mare principe de Lituania tntre anii 1401—1430, fiul Iul Klejstut. Luptă pentru întărirea şl centralizarea statului lituanian și, la început, se opune unirii cu Polonia, apoi o susţine, căpătând titlul de mare principe La Grünwald conduce oastea lituaniană, apoi moartea îl împiedică să se încoroneze ca rege al Lituaniei

{3} Jan al III-lea Sobieski (1624—1696) — rege al Poloniei din 1674. Are merite războinice (învinge pe turci la Hotin. 1673 : Zorawno, 1676; Viena. 1683) şi culturale.

{4} Moleschott (1822 – 1893) – fiziolog şi filosof olandez de orientare materialistă (n. tr.).

{5} Buchner (1824—1899) — filozof materialist german (n. tr.)

{6} Bahmet = cal tătărăsc, mic şi rezistent (n. Tr.).

{7} Personaj din poemul *Pan Tadeusz* (n.tr.)

{8} Frederyk Chopin (1810 —1849) — pianist și compozitor polonez de orientare romantică (n. tr.).

{9} Leon Gambetta (1838 – 1882) – avocat şi om politic francez. Republican, deputat de Paris (1869), ministru de interne şi de război în guvernul Apărării Naţionale (1870), se străduieşte să organizeze rezistenţa în provincie. Deputat al Adunării Naţionale, ajunge şeful Uniunii republicane. Preşedinte al Camerei (1879) şi al Consiliului (1881 – 1882)

{10} Erou romantic din poemul cu acelaşi nume de A. Mickiewicz (n. tr.)

{11} Kişmet – destin, soartă (lb. Turcă).

{12} Sous = monedă franceză egală cu o para, ban (lb. fr.).

{13} De strajă la Rin (lb. Germ.)

{14} Pine! fom fedea! (lb. Fr.)

{15} Cine-i acolo (lb. germ.).

{16} Persoană dorită (lb. Lat)

{17} Frate (1b. Germ.)

{18} Aici cu sensul : Trei — patru — ăl cu paie !...

{19} Cuțit lung de vânătoare

{20} Pungășoaică

{21} Ehei, marinaru-i băiat isteţ !